למשכב זכר הרגו (במד׳ לא יז).—ויֹדַעַת משכב זכר במשמ׳ זו: וכל אשה יֹדַעַת איש משכב זכר תחרימו (שופט׳ כא יא).—ובתו״מ: פצוע דכא וכרות שפכה הן ועבדיהן יאכלו ונשיהן לא יאכלו ואם לא ידעה משנעשה פצוע דכא וכרות שפכה הרי אלו יאכלו (יבמ׳ ח א).—וגם בענין משכב זכור: ויקראו אל לוט ויאמרו לו איה האנשים אשר באו אליך הלילה הוציאם אלינו ונדעה אתם ויצא אלהם לוט הפתחה וכו׳ ויאמר אל נא אחי תרעו (בראש׳ יט ה-ז). ויאמרו (אנשי הגבעה) אל האיש בעל הבית הזקן לאמר הוצא את האיש אשר בא אל ביתך ונדענו ויצא אליהם האיש בעל הבית ויאמר אלהם אל אחי אל תרעו נא אחרי אשר בא האיש הזה אל ביתי אל תעשו את הנבלה הזאת (שופט׳ יט כב-כג).—ובתו״מ בכל המשמ׳: כשהן משביעין אותו אומרים לו הוי יודע שלא על תנאי שבלבך אנו משביעין אותך (נדר׳ כה.). הוו יודעים שלא על דעתכם אני משביע אתכם (שם). הוו יודעין שכל ימיו של ר׳ יוחנן היה מלמדינו וכו׳ (ר״ה כ.). כיון שראה משה כן לא ידע מה לעשות (מד״ר במד׳ ד). שוטים היו הראשונים שהיו מתעסקין בעצות עם מלכיהם על ישראל ולא היו יודעין שיש להם פטרון בשמים (שם אסת׳, ויקרא סופרי).—ומקור עם ל לֵידַע: לידע להודיע ולהוודע (אבות ד כב). הרוצה לידע סימן ימי החמה שהן יתירין על ימות הלבנה אחד עשר יום ישרוט שריטה בתקופת תמוז וכו׳ (סעו״ר ד). הרוצה לידע כמה עומקו של גיא מביא שפופרת ומביט בה (ערוב׳ מג:). מעשה בחסיד אחד שיצא לטייל בתוך כרמו בשבת לידע מה צריך (פסיק׳ רבתי כג).—וִידַע בדבר: שזה יודע בעיבורו של חדש וזה אינו יודע בעיבורו של חדש (סנה׳ ה ג). לדיין שיודע בחבירו שהוא גזלן וכן עד שהוא יודע בחבירו שהוא גזלן (הלכ׳ פסוק׳, ממונ׳).—והמליצה תֵּדַע שֶׁ, במשמ׳ מזה תוכל להוכיח, לברר לך: כל היישוב כולו תחת כוכב אחד יושב תדע שהרי אדם נותן עינו בכוכב אחד הולך למזרח עומד כנגדו לארבע רוחות העולם עומד כנגדו (פסח׳ צד.). שאין חמה נכנס ליישוב אלא שעה אחת ביום תדע שבחמש חמה במזרח ובשבע חמה במערב (שם). עוביו של רקיע אחד מעשרה ביום תדע כמה מהלך אדם בינוני ביום עשרה פרסאות ומעלות השחר עד הנץ החמה ארבעת מילין וכו׳ נמצאת עוביו של רקיע אחד מעשרה ביום (שם). תידע לך שכמה פצעים נופלין בראשו של אדם ואינו מת וכיון שקרום מוחו ניקב מיד הוא מת (תשו׳ הגאונ׳, גנז׳, גינצבורג 33). שער ד׳ בבמה פנים יתחלק ערב מקבלן תדע שעד שלשה ענינים אתה מוצא חלוקתן הראשון שמו של זה אינו כשמו של זה זה נקרא קבלן וזה נקרא ערב וכו׳ הג׳ תורתו של זה אינו כתורתו של זה ומשפטיהן אינן שוין תדע שהערב היכא שישללוה שעבוד נכסים ממה שיכול וכו׳ המלוה לפרוע את חובו אין למלוה שיפרע מן הערב (הסטר׳ לר״י ברצלוני נה). מלח סדומית דקה היא מאד ובטלה ותדע שהסדומית דקה היא דאמרינן מפני מה אמרו מים אחרונים חובה מפני שמלח סדומית יש שמסמא את העינים אלמא דקה היא מאד ונדבקת ביד ואינה ניכרת (רש״י ביצ׳ לח.). כשאמר תנו מהניא הודאתו בין ליורשין בין ללקוחות בין להקדש תדע שהרי אפילו במקום שאם בא ליפרע מן ההקדש צריך שבועה (התרומות מב ז). — ופעול: התורם חבית של יין ונמצאת של חומץ אם ידוע שהיתה של חומץ עד שלא תרמה אינה תרומה (תרומ׳ ג א). אמר לו מכור לי צמדך במאתים זוז הדבר ידוע שאין הצמד במאתים זוז (ב״ב ה א). גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שסופן לינתק בעריות לכך בא עליהם בגזרה (ספרא אחרי קלז). מצא שדה מצויינת ואין ידוע מה טיבה (תוספתא אהל׳ יז יב). בשעת פטירתו של רבי זקף עשר אצבעותיו כלפי מעלה אמר רבש״ע גלוי וידוע לפניך שיגעתי בעשר אצבעותי בתורה ולא נהניתי אפילו באצבע קטנה (כתוב׳ קד.). גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שהבן מכבד את אמו יותר מאביו (קדוש׳ ל:). גלוי וידוע לפניך שלא לכבודי עשיתי (ב״מ נט:). — ובלשון המחקר, הַיָּדוּעַ, מה שאדם משיג בדעתו ושכלו: נמצאת אתה אומר הוא היודע והוא הידוע והוא הדעה עצמה הכל אחד (רמב״ם יסוה״ת ב ו).—

*בְּיָדוּעַ שֶׁ, כמו ידוּע: ומודה ר׳ יהודה במוכר את האם להתן ואת הבת לכלה שצריך להודיע בידוע ששניהם שוחטין ביום אחד (חול׳ ה ג). חזקת בעלי בתים ישראל שבסוריא אין מפרישין עליהם דמאי אם בידוע שרוב פירות שלהן הרי אלו חייבין (תוספתא דמאי א ד). זורעה ומצמחת דבר בידוע שהביאה שליש ואם זורעה ואינה מצמחת דבר בידוע שלא הביאה שליש (שם תרומ׳ ב יד).—ובמשמ׳ זה הוא סימן ברור

שכך הדבר: מצא (את בית הכבוד) נעול בידוע שיש שם אדם מצאו פתוח בידוע שאין שם אדם (ברכ׳ סב:). כל המרחם על הבריות בידוע שהוא מזרעו של אברהם אבינו וכל מי שאינו מרחם על הבריות בידוע שאינו מזרעו של אברהם אבינו (ביצ׳ לב:). נולד קודם חצות בידוע שנראה סמוך לשקיעת החמה לא נולד קודם חצות בידוע שלא נראה סמוך לשקיעת החמה (ר״ה כ:). מצא שדה מצויינת ואין ידוע מה טיבו יש בה אילנות בידוע שנחרש בה קבר אין בה אילנות בידוע שאבד בה קבר (מו״ק ה:). כל אדם שיש עליו חן בידוע שהוא ירא שמים (סוכ׳ מט:). כל אדם שיש לו עזות פנים וכו׳ בידוע שנכשל בעבירה (תענ׳ ז:). קטן אי אתה צריך לחזור אחריו בידוע שאין לו גואלים (ב״ק קט:). נמצא עליה קורט דם בידוע שלפני שחיטה לא נמצא עליה קורט דם בידוע שלאחר שחיטה הגליד פי המכה בידוע ששלשה ימים קודם שחוטה (חול׳ נח.).—ומצוי בסהמ״א: יש שנלקח ממנו אבן ומוליד אבל כשלקח אשה ואינו מוליד בידוע שפשע שלו (ספ׳ חסיד׳, תתתתביב). כי השם המיוחד עשה שהמטיר ולא היה הכתוב צריך להזכיר השמים כי בידוע שכל מטר מן השמים (ר׳ בחיי, בשלח). — ודרך הדבור מִן הַיָּדוּעַ: כי מן הידוע אצל חכמי הכוכבים שראשי הימים שהם חמה לבנה מאדים כוכב צדק נוגה שבתי וכו׳ (ר׳ בחיי, נוח).— ודבר יָדוּעַ, במשמ׳ דבר מן הדברים: אם רצו בעת התמורה והזכירו בשעת התמורה סך ידוע באחריות (ספ׳ השטר׳ לר״י ברצלוני 60). ובזמן שפוסקין על אחד מבני המס בסך ידוע כותבין הכי וראינו תקנה זו לכל פורעי המס (שם עג). כגון אחד מד׳ לשונות הללו על ממון ידוע כגון שאמר הלוהו אלף זוז ואני פורע וכו׳ (שם נה). ראובן כתב מתנת בריא לשמעון בסך ידוע ונפטר ראובן (שו״ת הרי״ף טז). והוציא עליו שטר שהלוה סך ידוע ואמר לו ראובן לא הלויתני (שם פ). מי שנדר לצום יום ידוע מן החדש או מן השבוע כגון שאמר הרי עלי נדר שאצום רביעי בחדש או שביעי בחדש (שם רלב). ראובן הסכים עם שמעון למכור לו קרקע ידוע בממון ידוע והקבילו מן הדמים ונותר עליו הנשאר (תשו׳ גאו׳ מו״מ קנז). כי מעות השקלים כשכונסין אותן נותנין אותן בלשכה ידועה (פי׳ המשנ׳ לרמב״ם, שקל׳ ב א). הקהל היו צריכין מעות ובא ראובן ומכר לקהל ולשבעה טובי העיר כך וכך מדות של חטה לזמן ידוע ולסך ידוע והתנה עמהם להיות ידו על העליונה לגבות מהם בזמן הידוע (שו״ת ריב״ש יט). הקהל פורעים למלך דבר ידוע בכל שנה ושנה (שם קלב). כי הרב התיר לעשות צורת אריה שעושין בימים ידועים ובמעלות ידועות יען כי הוא מנוסה ומעולה לחולי הכליות בקמיע מומחה (מנח׳ קנא׳ להלכ׳ מאכי א). ואתה מוצא שחרור זה שמשחררו רבו על ענינים ידועים פעמים שמשחררין לרצונו וכו׳ ופעמים שאתה מוצא אותו נמי שכופין האדון לשחרר העבד בעל כרחו (השטר׳ לר״י ברצלוני כא). היו עובדים אותם (את הכוכבים) ופונים אל אלילים וצלמים בשעות ידועות מאבנים ידועות יאמר שכחות כוכב מן הכוכבים חלו בזה האבן בזה העת (אמונה רמה ו ג).—יָדוּעַ, כמו יוֹדֵעַ: נבזה וחדל אישים איש מכאבות וִידוּעַ[1] חלי (ישע׳ נג ג).

—נפע׳, נוֹדַע, נוֹדַע, נוֹדַעְתִּי, נוֹדְעוּ, נוֹדָעוּ, יִוָּדַע, יִוָּדֵעַ, וַיִּוָּדַע, תִּוָּדַע, הִוָּדַע, הִוָּדְעִי,—א) שידעו אותו, ומשמש במשמ׳ הכל ידעו: ותבאנה (הפרות הטובות) אל קרבנה (של הפרות הרעות) ולא נוֹדַע כי באו אל קרבנה (ברא׳ מא כא). או נוֹדַע כי שור נגח הוא מתמול שלשם (שמות כא לו). כי ימצא חלל באדמה וכו׳ לא נוֹדַע מי הכהו (דבר׳ כא א). אז תרפאו וְנוֹדַע לכם למה לא תסור ידו מכם (ש״א ו ג). שמעו אויבינו כי נוֹדַע לנו (שהם זוממים רעה) ויפר האלהים את עצתם (נחמ׳ ד ט). מה שהיה כבר נקרא שמו וְנוֹדָע אשר הוא אדם (קהל׳ ו י). ובמה יִוָּדַע אפוא כי מצאתי חן בעיניך אני ועמך (שמות לג טז). היום יִוָּדַע כי אתה אלהים בישראל (מ״א יח לו). לא למענכם אני עשה נאם אדני יי׳ יִוָּדַע לכם בושו והכלמו מדרכיכם בית ישראל (יחזק׳ לו לב). אל יִוָּדַע כי באה האשה הגרן (רות ג יד). — והדבר נוֹדַע: אכן נוֹדַע הדבר (שמות ב יד). וינתק (שמשון) את היתרים וכו׳ ולא נוֹדַע כחו (שופט׳ יו ט). ולא נוֹדַע דבר (ש״ב יז יט). ולא נוֹדַע מקומו (נחו׳ ג יז). וְנוֹדַע יי׳ למצרים וידעו מצרים את יי׳ (ישע׳ יט כא). וְנוֹדַע בגוים זרעם (שם סא ט). נוֹדַע יי׳ משפט עשה (תהל׳ ט יז). נוֹדָע[2] בשערים בעלה בשבתו עם זקני ארץ (משלי לא כג).

—[1]) כך ברט (Barth, NB § 124 b), אך רוב המפרשים הקדמונ׳ וגם האחרונ׳ מפרשים במשמ׳ פעול. וי״מ פעול זה מלשון שבירה. — [2]) כך ברוב הספר׳ ובס״א נוֹדַע

ונודעה החטאת אשר חטאו עליה (ויקר׳ ד יד). ונודעה יד יי׳ את עבדיו (ישע׳ סו יד). ונודעתי[1]) בם כאשר אשפטך (יחזק׳ לה יא). והתקדשתי ונודעתי[1]) לעיני גוים רבים (שם לח כג). ועקבותיך לא נודעו (תהל׳ עז כ). ולא יודע השבע בארץ מפני הרעב ההוא (בראש׳ מא לא). בבא דבר הנביא יודע הנביא אשר שלחו יי׳ באמת (ירמ׳ כח ט). והיה יום אחד הוא יודע ליי׳ (זכר׳ יד ז). ויודע הדבר למרדכי (אסת׳ ב כב). היודע בחשך פלאך (תהל׳ פח יז). הולך בתום ילך בטח ומעקש דרכיו יודע (משלי י ט). בלב נבון תנוח חכמה ובקרב כסילים תודע (שם יד לג). — ב) עשה בעצמו שפלוני ידע: ושמת שמלתיך עליך וירדתי הגרן אל תודעי לאיש עד כלתו לאכל ולשתות (רות ג ג). ואשא ידי לזרע בית יעקב ואודע להם בארץ מצרים (יחזק׳ כ ה). אשר נודעתי אליהם לעיניהם להוציאם מארץ מצרים (שם ט). —ג) הגיע לידי ידיעה, הדבר נודע לו: כי אחרי שובי נחמתי ואחרי הודעי ספקתי על ירך (ירמ׳ לא יח).—ד) נודע פלוני, נתגלה, נמצא מקומו: וישמע שאול כי נודע דוד ואנשים אשר אתו (ש״א כב ו).—ובתו״מ: חטאת הגזולה שלא נודעה לרבים שהיא מכפרת (גיט׳ ה ה). חטאו עד שלא נתמנו ואח״כ נתמנו הרי אלו כהדיוט ר״ש אומר אם נודע להם עד שלא נתמנו חייבין (הור׳ ג ג). כל דבר שהוא בחזקת טומאה לעולם הוא בטומאתו עד שיודע לך טומאה היכן היא (נדה ט ה). חזקת עצמות המכוסין הרי הן של אדם עד שיודע שהן של בהמה מגולין הרי הן של בהמה עד שיודע שהן של אדם (תוספתא אהל׳ יז יג). המהלך מעכו לאכזיב מימינו למזרח הדרך טהורה משום ארץ העמים וחייבת במעשרות ובשביעית עד שתיוודע לך שהיא פטורה משמאלו למערב הדרך טמאה משום ארץ העמים ופטורה וכו׳ עד שתיוודע לך שהיא חייבת (ירוש׳ שבי׳ ו לו:). בהמה בחייה בחזקת איסור עומדת עד שיודע לך במה נשחטה נשחטה בחזקת היתר עומדת עד שיודע לך במה נטרפה (חול׳ ט.). וכן כתבו באותן אגרות שלום לכם עד אין חקר יודע לכם שאדם אחד יש בינינו וכו׳ (מד״ר אסת׳, אם על המלך טוב). לידע להודיע ולהוודע שהוא אל הוא היוצר הוא הבורא (אבות ד כב).—ליודע, לודע, במקום להודע: בחטא שאין סופו ליודע

ד פתוחה. — [1]) אולי פה במשמ׳ הודיע את עצמו.

אבל חטא שסופו ליודע כמי שיש ידיעה בסוף (שבוע׳ ט:). — ונודע, כמו הודיע: וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי יי׳ לא נודעתי להם (שמות ו ג).

— פע׳, ידע, ידעת, — ידע את פלוני דבר, עשה שפלוני ידע הדבר: המימיך צוית בקר ידעתה[1]) שחר מקמו (איוב לח יב). — ובתו״מ: חייך יש לך לידע ולידע טוב אחריתן של בני מראשית שנתתי להם במצרים (מד״ר קהל׳, כי העושק). — ואמר הפיטן: עקשים בארח מישור מסלול ידע, ועל נאמו במה אדע, נדון בקו ידע תדע (מוס׳ א׳ ר״ה, אמן אדירי). בטלול ענניו הרכיבן בין סכך לסכך, ויתיצבו תחתיו כבתחתית סכך, ידעם תבנית משכן איך יהי מסוכך, ובתבניתו לבנון מוכן לסכך (ג׳ סכות, אלים כהשעין). יקר נערב כניחוחים, רחש תחן נאנחים, ידעם בגיא כסלוחים, כשושנה בין החוחים (יוצר שבת חוהמ״פ, אהוביך). וכחתי צריך לעשן, ידעתיך לאפוד ולחשן (יוצ׳ ב פסח, אודך). הורם (את שלוחי עמך) מה שיאמרו, הבינם מה שידברו, השיבם מה שישאלו, ידעם היך יפארו (מוס׳ א׳ ר״ה, היה עם פיפיות).

—פע׳, ידע, מידע מידעי, מידעים, מידעיו,—מידעו של פלוני, שפלוני יודע אותו, מכירו, שהוא ידוע לפלוני, ידידו: ויך יהוא את כל הנשארים לבית אחאב ביזרעאל וכל גדליו ומידעיו וכהניו (מ״ב י יא). ואתה אנוש כערכי אלופי ומידעי אשר יחדו נמתיק סוד (תהל׳ נה יד-יה). הרחקת מידעי ממני שתני תועבות למו (שם פח ט). הרחקת ממני אהב ורע מידעי מחשך[2]) (שם יט). מכל צררי הייתי חרפה ולשכני מאד ופחד למידעי ראי בחוץ נדדו ממני (שם לא יב). חדלו קרובי ומידעי שכחוני (איוב יט יד). — ובדקדוק, מידע, מיודע, כמו ידוע, שצריך לציין אותו בהא הידיעה: כי השוא שקודם היוד סימן למנוכר ואלו היה מלך היה מיודע כמו ביום זבחכם מנוכר כלומר באיזה יום שיהיה ביום ההוא מיודע הפך ים ליבשה מנוכר ביבשה עבר ישראל מיודע וכן ברוב המקרא

—[1]) נמסר: ידעת השחר קרי, וכך הוא הנקוד המסור. — [2]) בקצת ספרים ש ובקצתם שׂ, וראו רוב הקדמונ׳ במלה זו שם מן חשך, במשמ׳ העדר, אך אין המליצה מידעי מחשך מתישבת יפה, ויותר יש כאן מקום לפעל עבר, ולכן הגיהו קצת החדשים חשכת במקום מחשך, ואולי הפעל הוא מחש במשמ׳ דומה למשמ׳ הרחקת ממני והיה כתוב פה מחשת, ועי׳ ערך מחש.

והכתוב צריך למנוכר ולמיודע לפיכך ינקד בשוא כדי שיוכר שהוא מנוכר (סול' הקולא, בער ידיע' הבוא).

— הפע', הודיע, הודעת, הודענו, הודעתם, אודיע, אודיעה, תודיע, יודיע, יודיעו, יֹדיעו, הודיעני, הודיעך, הודעתני, הודעתה, הודעתם, הודעתיך, הודיעם, אודיעך, אודיעם, תודיעני, יודיענו, יודיעם, הודיע, הודע, הודיעני, הודיעם, הודיעו, הודיעונו, — הודיע את פלוני ולפלוני, עשה שידע: אחרי הודיע אלהים אותך את כל זאת אין נבון וחכם כמוך (בראש' מא לט). עשית את כל הגדולה הזאת להודיע את עבדך (ש"ב ז כא). ושפטתי בין איש ובין רעהו והודעתי את חקי האלהים ואת תורתיו (שמות יח יו). אפרים לשמה תהיה ביום תוכחה בשבטי ישראל הודעתי נאמנה (הוש' ה ט). הודיע יי' ישועתו (תהל' צח ב). מאת אדני המלך נהיה הדבר הזה ולא הודעת את עבדיך (מ"א א כז). הודעת בעמים עזך (תהל' עז יה). והודעתם את בניכם לאמר ביבשה עבר ישראל את הירדן הזה (יהוש' ד כב). וידבר אל קרח ואל כל עדתו לאמר בקר ויֹדע יי' את אשר לו (במד' יו ה). בן אדם הודע את ירושלם את תועבתיה (יחזק' יו ב). וכל צורתו וכל תורתו הודע אותם (שם מג יא). החוזים בכוכבים מודיעים לחדשים מאשר יבאו עליך (ישע' מז יג). ויי' הודיעני ואדעה (ירמ' יא יח). ראה אתה אמר אלי העל את העם הזה ואתה לא הודעתני את אשר תשלח עמי (שמות לג יב). ועתה אם נא מצאתי חן בעיניך הודיעני נא את דרכך (שם יג). כמה לי עונות וחטאות פשעי וחטאתי הֹדיעני (איוב יג כג). ועתה אודיעה נא אתכם את אשר אני עשה לכרמי (ישע' ה ה). בקרב שנים תודיע (חבק' ג ב). הודו ליי' קראו בשמו הודיעו בעמים עלילותיו (ישע' יב ד). הודיענו במה נשלחנו למקומו (ש"א ו ב). ימים ידברו ורב שנים יֹדיעו חכמה (איוב לב ז). ואנכי אודיעך את אשר תעשה (ש"א יו ג). בפעם הזאת אודיעם את ידי ואת גבורתי (ירמ' יו כא). סוד יי' ליראיו ובריתו להודיעם (תהל' כה יד). ואקראה לך להודיעני מה אעשה (ש"א כח יה). למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם (דבר' ח ג). הנני מודיעך את אשר יהיה באחרית הזעם (דני' ח יט). להודיעך קשט אמרי אמת (משלי כב כא). תודיעני ארח חיים שבע שמחות את פניך (תהל' יו יא). — הודיע את פלוני דבר, הראהו את כחו, הכהו וכדומה: ויאמרו (הפלשתים ליהונתן ונערו) עלו אלינו ונודיעה אתכם דבר (ש"א יד יב). — והודיע לו: והזהרתה אתהם את החקים ואת התורות והודעת להם את הדרך ילכו בה (שמות יח כ). פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך והודעתם לבניך ולבני בניך (דבר' ד ט). שבעת ימים תוחל עד בואי אליך והודעתי לך את אשר תעשה (ש"א י ח). תן לחכם ויחכם עוד הודע לצדיק ויוסף לקח (משלי ט ט).

— הפע', הודע[1]), הודע, מודע, מודעת, — כמו נודע: או הודע אליו חטאתו אשר חטא (ויקר' ד כג). זמרו יי' כי גאות עשה מודעת[2]) זאת בכל הארץ (ישע' יב ה).

— התפ', התודע, אתודע, — התודע אל פלוני, עשה שפלוני ידע מי הוא: ולא עמד איש אתו בהתודע יוסף אל אחיו (בראש' מה א). אם יהיה נביאכם יי' במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו (במד' יב ו). — ובתו"מ: אהוב את המלאכה ושנא את הרבנות ואל תתודע לרשות (אבות א י). כבה מבעוד יום ונתודע לו משחשיכה וכו' כבה בשבת זו ונתודע לו בשבת הבאה (ירוש' שבת ג ו). אמר להם משה (לישראל) עד שלא בחר אתכם נתודע שמו על ידכם וכו' מאותה שעה נתודע שמו של הקב"ה בכל העולם (אגד' בראש' עד). אין הקב"ה נתודע בעולמו אלא ע"י שהביא יסורין על הבריות (שם עז). — ואמרו הפיטנים גם נתידע: בטרם הרים הטבעו, זויות עולם בי נוטעו, הררי ישראל בי נתקעו, הררי עד בי נתידעו, הררי אל בי נתודעו (ר"א קליר, יוצ' א שבוע', יי' קנני).

ב.ידע, כמו יעד, ממנו ב.ידע.

ב.ידע, — קל לא נמצא.

— פוע', יודע, יודעתי, — כמו יועדתי: ואת הנערים יודעתי[3]) אל מקום פלני אלמני (ש"א כא ג).

ג.ידע[4]), ממנו ג.ידע.

---

[1]) אמרו המדקדקים, כי החולם במקום שורק (ריב"ג ורד"ק), וכן רוב החדשים. — [2]) קרי. הכתיב מידעת, והוא אולי בינוני פע' מידע.

[3]) קצת הקדמונ' מפרשים פעל זה במשמ' א.ידע, במשמ' הודעתים שיהיו במקום פלוני, אך זה דחוק, ויותר נכון דעת החדשים כי הוא מסורס מן יעד, או כדעת קצת החדשים שהוא שבוש פשוט.

[4]) דומה לזה בערב' עד'ב a) במשמ' יסור וענש.

---

a) ذب

ג. יָדַע, —קל לא נמצא.

—הִפע׳, הוֹדִיעַ, יוֹדִיעַ, יוֹדַע,— ענש, יִסֵּר, züchtigen châtier; to chastise : ויקח את זקני העיר ואת קוצי המדבר ואת הברקנים וַיֹּדַע [1]) בהם את אנשי סכות (שופט׳ ח יו). למנות ימינו כן הוֹדַע[2]) ונביא לבב חכמה (תהל׳ צ יב).

—נִפע׳, נוֹדַע, עת׳ יִוָּדַע, יִוָּדֵעַ, — נוסר ביסורים : הולך בתום ילך בטח ומעקש דרכיו יִוָּדֵעַ (משלי י ט), ר״ל יענש ויכשל.

ד. יָדַע[3]), ממנו ד. יָדַע.

ד. יָדַע, — קל לא נמצא.

—נִפע׳, נוֹדַע, עת׳ יִוָּדַע, תִּוָּדַע, — הונח, הושם לפקדון, למשמרת במקום מן המקומות[4]), deponiert s ; être déposé; be deposited : בלב נבון תנוח חכמה ובקרב כסילים תִּוָּדֵעַ [5]) (משלי יד לג).

יִדְּעוֹנִי, עי׳ יִדְּעֹנִי.

יִדְּעָן, ש״ז, מ״ר ידענים, — מי שיודע הרבה, מצוי בדבור ובסהמ״א

יִדְּעֹנִי[1]), ש״ז, מ״ר יִדְּעֹנִים, — כמו מכשף, קוסם, מי שמגיד עתידות, Wahrsager ; devin; wizard : ואיש או אשה כי יהיה בהם אוב או יִדְּעֹנִי מות יומתו (ויקר׳ כ כז). וחבר חבר ושאל אוב וְיִדְּעֹנִי ודרש אל המתים (דבר׳ יח יא). אתה ידעת את אשר עשה שאול אשר הכרית את האבות ואת הַיִּדְּעֹנִי מן הארץ (ש״א כח ט). והעביר (מנשה) את בנו באש ועונן ונחש ועשה אוב וְיִדְּעֹנִים (מ״ב כא ו). אל תפנו אל האבת ואל הַיִּדְּעֹנִים אל תבקשו לטמאה בהם (ויקר׳ יט לא). ושאול הסיר האבות ואת הַיִּדְּעֹנִים מהארץ (ש״א כח ג). וגם את האבות ואת הַיִּדְּעֹנִים ואת התרפים ואת הגללים ואת כל השקצים אשר נראו בארץ יהודה ובירושלם בער יאשיהו (מ״ב כג כד). וכי יאמרו אליכם דרשו אל האבות ואל הַיִּדְּעֹנִים המצפצפים והמהגים הלוא עם אל אלהיו ידרש בעד החיים אל המתים (ישע׳ ח יט). ונבקה רוח מצרים בקרבו ועצתו אבלע ודרשו אל האלילים ואל האטים ואל האבות ואל הַיִּדְּעֹנִים (שם יט ג).— ואמר המשורר: תפתה כל חסר לב ביפיה כבעלת אוב ו י ד ע ו נ י ם (רשב״ג, ענק הוד, שירי שלמה ט).

יָהּ, —קצור מהשם יְהוָה, בסופי השמות הפרטים המרכבים עם השם יְהוָה הנזכר[2]) : אליה התשבי (מ״ב א ג), במקום אליהו. גדליה בן אחיקם (ירמ׳ מ ה), במקום גדליהו. גמריה בן חלקיה (שם כט ג), במקום גמריהו, חלקיהו. וימלך זכריה בנו תחתיו (מ״ב יד כט), במקום זכריהו. יאשיה בן צפניה (זכר׳ ו י), במקום יאשיהו, צפניהו. שריה עזריה ירמיה (נחמ׳ י ג), במקום שריהו, עזריהו, ירמיהו. ישעיה בן עתליה (עזר׳ ח ז), במקום ישעיהו,

---

[1]) פרשו הקדמונ׳ קצתם במשמ׳ א.ידע, וקצתם במשמ׳ שבירה. וכך גם החדשים. אך לפי הענין נראה שהוא במשמ׳ זו, שצרופ קצת דומה לו והוא עד׳ב a), משמש בערב׳ במשמ׳ זו. — [2]) גם פעל זה פרשו הקדמונ׳ והחדשים במשמ׳ א.ידע, אך כבר פרשו ריב״ג במשמ׳ ענש ויסור ואמר : תפשירה עלי מקדאר אעמארנא אדבנא, ע״כ, ובעבר׳ : פירושו לפי ימי חיינו יסרנו. ואעפ״י שגם פרוש זה אינו מישב יפה את מליצת הכתוב, עכ״פ גם ריב״ג מיחס משמ׳ יסר לפע׳ ידע.

[3]) בערב׳ ודע b), ועי׳ הערה להערך.

[4]) בערב׳ וַדַע c) במשמ׳ זו.— [5]) פרשו קצת הקדמונ׳ במשמ׳ א.ידע. ת״י : שטותא תתידע, ונראה לפי זה שחסרה פה מלה אולת וכדומה לפני תודע. וקצת המפרשים אמרו שמליצה זו דומה להמשל שבתלמוד אסתירא בלגינא קיש קיש קריא, ר״ל שהכסיל מכריז על החכמה שיש לו. אך זה דחוק מאד. וכבר הרגיש בדחק זה ריב״ג ופרש תודע במשמ׳ אבדה, אמר וז״ל : ומן הד׳א אלמעני ענדי בלב נבון תנוח חכמה ובקרב כסילים תודע אי אנהא תצ׳יע ענדהם לא יענון בהא, ע״כ, ובעבר׳ : שהיא אבדה ביניהם שלא יתעסקו בה. ע״כ. והנה, אם אמנם לפי הענין נאה פרוש זה, אך אין לו מקור במשמ׳ שרש ידע גם לפי המשמעות שיחס לו ריב״ג שם. רק עפ״י משמ׳ השרש ודע b) בערב׳ אפשר לפרש כתוב זה פרוש טבעי ויפה. כי הנה כבר שערו קצת החדשים, שהמ״ה כסילים נשתבשה קצת וצ״ל כסלים, והוא מקביל להשם לב שבתחלת הפסוק. ועפי״ז נאה מאד משמ׳ השרש ודע b) בערב׳, וגם הפעל תודע יקביל ממש להפעל תנוח שבחציו הראשון של הפסוק, ויהיה כל הפסוק מורכב משני חצאים מקבילים במליצה יפה מאד. ומי שרוצה אינו מוכרח להחליט השבוש בהמלה כסילים, ויוכל להניח משק׳ כסיל דומה למשק׳ כסל.

[1]) משרש ידע, ולא נתברר מה היה טיבו של הידעוני ומה היה דרך מלאכתו. אונקלוס תרגם ז כ ו ר ין, עי׳ ערך זכור, השבעים תרגמוהו פעמים epoidos, מכשף, ופעם gnostes, י ו ד ע. במשנה אמרו : בעל אוב זה פיתום המדבר משחיו ו י ד ע ו נ י זה המדבר בפיו (סנה׳ ז ז).

[2]) יש מפקפקים בדבר וסוברים כי אין כאן אלא

---

a) عذب b) ودع c) وَدَعَ

עתליהו. מתתיה (שם י מג), במקום מתתיהו. ויוסף ונתניה (דהי״א כה ב), במקום נתניהו. עבדיה בן יהיאל (עזר׳ ח ט), במקום עבדיהו. צדקיה (דהי״א ג יו), במקום צדקיהו. רחביה (שם כג יז), במקום רחביהו. שמעיה איש האלהים (מ״א יב כב), במקום שמעיהו. שמריה (דהי״ב יא יט), במקום שמריהו. שפטיה בן מתן (ירמ׳ לח א), במקום שפטיהו. — ובקצת מלים: ארץ מאפליה [1]) (ירמ׳ ב לא), גדל העצה ורב העליליה[2]) (שם לב יט), רשפי אש שלהבתיה[3]) (שה״ש ח ו).

א. יָהּ [4]), — אחד משמות האלהים: עזי וזמרת [5]) יה ויהי לי לישועה (שמות יה ב, תהל׳ קיח יד). כי עזי וזמרת יה יי׳ ויהי לי לישועה (ישע׳ יב ב). כי יד על כס יה [6]) מלחמה ליי׳ בעמלק (שמות יז יו). אמרתי לא אראה יה [7]) יה בארץ החיים (ישע׳ לח יא). אזכיר מעללי יה כי אזכרה מקדם פלאך (תהל׳ עז יב). יי׳ אלהי צבאות מי כמוך חסין יה ואמונתך סביבותיך (שם פט ט). ויאמרו לא יראה-יה[8]) ולא יבין אלהי יעקב (שם צד ז). אשרי הגבר אשר תיסרנו יה[8]) ומתורתך תלמדנו (שם יב). מן המצר קראתי יה[8]) ענני במרחב יה (שם קיח ה). לא אמות כי אחיה ואספר מעשי יה יסר יסרני יה[8]) ולמות לא נתנני פתחו לי שערי צדק אבא בם אודה יה (שם יז-יט). ועם נברא יהלל יה (שם קב יט). כל

הוספה סופית להשם. — [1]) כך למערבאי, למדנחאי מאפל-יה. ואמר רד״ק (בערך אפל מאפליה): במקצת ספרים מדויקים מאפליה המם בשוא והאלף בפתח והפא בדגש חזק ובכל הספרים היא מלה אחת וענינה שתי מלות וכן שלהבתיה וסמך מאפל אל השם יתברך מרוב האפל כמו שסמך שלהבתיה מרוב השלהבת וכן כל דבר שרוצה להגדילו סומך אותו אל השם כמו כהררי אל. ע״כ. אך קצת החדשים מפקפקים בשמוש יה בכונה זו, ורואים בתיבה קטנה זו הוספה סופית בלבד. — [2]) לפי דעת כל המבארים מרכב מן עליל ומן יה. — [3]) כך למערבאי וב״א, למדנחאי וב״נ שלהבת יה, בשתי מלים, וכן בהרבה דפוסים.

[4]) י״ס שזה עקרו של שם האלהים ואחר כך נתרחב ונהיה לשם בן ארבע, וי״א להפך, כי גם זה קצור מן השם בן ארבע, כמו יה שלפני זה. אך לא העירו מדוע קצת יה בהא רפה וקצת יה בהא מפיק, ועי׳ עוד יהו. וי״א כי זה דבר מלאכותי מזמן מאוחר שסברו כי ההוספה יה שבסופי קצת שמות הוא חלק משם המיוחד, כמו שנזכר בהערה הקודמת. — [5]) עי׳ הערה לערך זמרת. — [6]) כך למדנחאי במקום רפה למערבאי. ונמסר: פליג׳ אם הוא חד מן מלין דלא מפק׳ ה׳. — [7]) בקצת ספרים ה רפה. וקצת החדשים מגיהים יהוה במקום יה יה. — [8]) י דגושה אחרי ה י נחה בכל אלו הפסוקים כדין דחיק.

הנשמה תהלל יה (שם קנ ו). בטחו ביי׳ עדי עד כי ביה[1]) יי׳ צור עולמים (ישע׳ כו ד). שירו לאלהים זמרו שמו סלו לרכב בערבות ביה [1]) שמו ועלזו לפניו (תהל׳ סח ה). — ובתו״מ: ר׳ אליעזר אומר (בשעת פטירת העם מההקפות בהערבות במקדש היו אומרים) ליה ולך מזבח ליה ולך מזבח (סוכ׳ ד ה). ליה אנחנו מודים ולך אנו מקלסין (גמ׳ שם מה:). — ובפרט בהמלה השירית הללויה במזמורי התהלים: ברכי נפשי את יי׳ הללויה [2]) (תהל׳ קד לה). ואמר כל העם אמן הללויה (שם קו מח).

ב.* יָהּ, — מלת קריאה לצער ולתחנה: כזה שהוא נדון לפני הדיין צועק ומצטער ואומר יה יה די כך אמר יעקב וכו׳ (מד״ר ברא׳ לב).

יהב [3]), ממנו יהב, ואולי גם השם יהב.

יְהָב [4]), ש״ז, בכנ׳ יהבך, יהבי, — משא, ובהשאלה במשמ׳ מוסרית, משא צרכי האדם, Last; charge burden: השלך על יי׳ יהבך [5]) והוא יכלכלך לא יתן לעולם מוט לצדיק (תהל׳ נה כג). — והשתמשו הרבה בסהמ״א במלה זו בזו המשמ׳: והכהנים והלוים השליך יהבם השם יתעלה על כל שבטי ישורון (מלמ׳ התלמיד׳, בהעלותך). את חצני נערתי, ויהבי על בוראי השלכתי, ולחבר החלותי (מ׳ אלדבי, הקד׳ ש״א). ששואלים ממני מס שלא מן הדין ואני אל ה׳ בטחתי ועליו יהבי השלכתי הוא יגמור בעדי (שו״ת תורת

— [1]) הסגנון קשה, וקצת החדשים אמרו כי שני הכתובים נשתבשו והם מגיהים בהם הגהות מתחלפות, אך אינן מרפאות את המליצה בדרך טבעי. — [2]) כך בכל הספרים (מ״ש), ובמסורת סוף פר׳ בשלח השבו מלה זו מן המלים לא מפיק ה, וכן בכ״י. וכבר נחלקו רב ושמואל בגמ׳ ירוש׳ (מגי׳ א עב.) אם צריך לקרא הללו יה בשתי מלים או לא: הללו יה רב ושמואל חד אמר הללו יה חורנה אמר הללויה.

[3]) עי׳ הערה להפעל.

[4]) משק׳ דבר, כן נראה לפי החרוז בפיוטים, ועי׳ הערה לקמן. — [5]) כבר אמרו בגמ׳ (ר״ה כו:): לא הוו ידעי רבנן מאי השלך על ה׳ יהבך והוא יכלכלך אמר רבה בר בר חנה יומא חד הוה אזלינא בהדי ההוא טייעא הוה דרינא טונא ואמר לי שקול יהביך ושדי אגמלאי. ע״כ. וכבר העירו קצת החכמים ואמרו שזה הטייעא היה תגר מדבר בארמית. ובמשמ׳ זו פרשו רוב המפרשים הקדמונ׳ והאחרונ׳. וקצת הקדמונ׳ ראו במלה זו פעל עבר, יהבך כמו נתנך, במשמ׳ מה שנתן לך.

חסד קלו). — ״והיהב, במשמ׳ החובה: האלופים ממנטובא יצ״ו אשר עליהם הושלך היהב יעברו עליו (על הספר) לראות הטוב הוא אם רע (אגר׳ מקרימונ׳ לרמ״ע מפאנו, סי׳ קלד, REJ 1896, 86). אי אפשר לי לדון על פי האומר לרוב ריחוק המדינות ואי אפשר לדרוש ולחקור כל הצורך ועל רבותיי שבאשכנז הסומכים עליהם השלכתי היהב כי היה להם משפט הגאולה באשר יכלו לדרוש ולחקור תוכן המעשה (תשו׳ מהר״י קולון א). — ואמר הפיטן: טוהר זכיות, ושאג קול בכיות, טבע צול דכיות, יפן ובם ימלוך, יהב משליכים, עלין בני מלכים, יום זה לו מחכים, בו יבוא למלוך (מוס׳ א ר״ה, אנסיכה). הבתולות בהקבץ שנית במאהב, כבודה בת מלך השליכה יהב, כי צדיק ה׳ צדקות אהב (קרוב׳ לפור׳, הבתולות). טרחם נשוא ולכלכל יהב, קולי להאזין באהב (סלית׳ יוס א, אין מי יקרא). — והמליץ אמר: שית יהבך עליו והוא יעשה הטוב והיה שמח בכל אשר ישיגך (אסף טז לח). אשרי איש מצא רעים וכו׳ יהיה בנעימים כל הימים ישלך עליהם יהבו והם יעשו (שם כב כג). יהב עיר המלוכה על איש מדון השליכו ולשמרה גם צבא רב אתו שם הניחו (יל״ג, מלחמ׳ דוד בפלשת׳ א). — ומ״ר: יבוו ידידיך יכנום כלבים, טהורי לב עליך ישליכו יהבים (סלית׳ יוס ג, תערג אליך). חזקו ויאמץ לבבכם מיחלים לו הוים, סלו לרוכב בערבות מכלכל יהבים, הודו לזכר קדשו מוחץ רהבים (שבת ברא׳, אתבנה לדעת). —ובכג׳: כי כונתנו בתפלה אינה כי אם כלות הנפש אל האלהים וכניעתה לפניו עם רוממותה לבוראה ושבחה והודאתה לשמו והשלכת כל יהביה עליו (תו״ה, חשב׳ הנפש ג). —ובסמי׳: למיום נגלו על לשונך סעיפי התעודה שורשו בלבך גזעיהם נאלמו דומיה המתחכמים השליכו יהבי החכמה עליך יראו את נפשם במורד ויהודה עם אל ועם קדושים רד (עמג׳, מחב׳ יב).

יָהַב[1], פ״י, צווי הַב, הָבָה[2], הָבִי[2], הָבוּ[2], עת׳ אֵהַב, תֵּהַב, תֵּהֲבִי[3], —נתן, geben; donner; to give: ויאמר יעקב אל לבן הָבָה את אשתי כי מלאו ימי (בראש׳ כט כא).

[1]) בארמ׳ יהב, במשמ׳ זו. בערב׳ והב a). — [2]) במקום הֲבָה, הֲבִי, הֲבוּ, כמו דְּעָה, דְּעִי, דְּעוּ, בבת פעולת ההא והבית וע״ז. — [3]) רד״ק, מכלול שדה״ש.

a) وهب

ותאמר (רחל) אל יעקב הָבָה לי בנים ואם אין מתה אנכי (שם ל א). ויבאו כל מצרים אל יוסף לאמר הָבָה לנו לחם ולמה נמות נגדך כי אפס כסף ויאמר יוסף הָבוּ מקניכם (שם מז טו-טז). ותאמר לו (עכסה לאביה) הָבָה לי ברכה כי ארץ הנגב נתתני (שופט׳ א יה). אתה אלהים זנחתנו ולא תצא אלהים בצבאותינו הָבָה לנו עזרת מצר ושוא תשועת אדם (תהל׳ ס יב-יג). הָבוּ לכם אנשים חכמים ונבנים וידעים לשבטיכם ואשימם בראשיכם (דבר׳ א יג). הָבוּ לכם שלשה אנשים לשבט ואשלחם (יהוש׳ יח ד). הנה כלכם בני ישראל הָבוּ לכם דבר ועצה הלם (שופט׳ כ ז). ויכתב בספר לאמר הָבוּ את אוריה אל מול פני המלחמה החזקה (ש״ב יא יה). ויאמר אבשלום אל אחיתפל הָבוּ לכם עצה מה נעשה (שם יו כ). הכי אמרתי הָבוּ לי ומכחכם שחדו בעדי (איוב ו כב). ואמר אליהם אם טוב בעיניכם הָבוּ שכרי ואם לא חדלו וישקלו את שכרי (זכר׳ יא יב). ויאמר (בעז לרות) הָבִי המטפחת אשר עליך ואחזי בה (רות ג טו). —ובמשמ׳ מפשטה, הָבָה לפלוני כבוד וכדומה: הָבוּ ליי׳ כבוד ועז (דהי״א יו כח). הָבוּ ליי׳ כבוד שמו שאו מנחה ובאו לחצרותיו (תהל׳ צו ח). —ובעת הגרלה, הדבור הָבָה תמים, עי׳ תמים. —הָבָה, מלת קריאה לזרוז, עי׳ הָבָה. — הַב, עי׳ זה הערך. — ואמר הפיטן: רשומות וחתומות, פתוחות וסתומות, לעם אשר אהב, בחבה יהב, והנחיל נחמדים מזהב, לעם לו מאהב (ר״ה קלר, א׳ שבוע׳, אז בכתב). כוסף זמן כסף בעד זהב יהב צדיק ואביון בעבור נעלים (רי״פ, מתק שפת׳ 93, קינ׳ על ר״ש מדינה). —ומקו׳ ״ליהב: טרם כל מפעל חצב, יזם במחשבת צור חוצב, באחור וקדם בתוך נחצב, ליהב עליו כל המחצב (יוצ׳ א ר״ה, את חיל).

—התפ׳, ״התיהב: קדושנו רחוק וקרוב לשמוע נושא באהב, קורס כרע קרוב ורחוק נסבל להתיהב, הפסל נסך חרש וצורף בזהב (שבת נחמו, אל אל שדי).

״יְהָבָה, ש״נ, בכנ׳ יהבתה, —כמו יְהָב: עיר ויושביה בכשר בחזותה, עלצה ותלך עמה שפחתה, על יי׳ השליכה יהבתה (שבת א חנכה, אודך).

יהד[1], ממנו השם יְהֻד, שם עיר אחת בנחלת דן.

[1]) בערב׳ והד a), וממנו והד קרקע נמוך,

a) وهد

יהד[1], —קל לא נמצא.

—התפ', התיהד—עשה את עצמו יהודי: ורבים מעמי הארץ מתיהדים כי נפל פחד היהודים עליהם (אסת' ח יז). — ובסהמ"א: בן איש מצרי מתיהד (רא"ב"ע ויקר' כד י). יש אומרים כי זה הבכי (של היפת תאר) על אביה ועל אמה שלא התיהדו ולפי דעתי שחייב כל אדם בשקול הדעת לכבד את אביו ואת אמו בחיים ובמות (הוא, דבר' כא יג).

—פע', *יהד,—עשה יהודי, נהוג בדבור ובספרות החדשה.

***יהדות**, ש"נ,—סגולת אדם יהודי: וקצתן אומרין נבלות הפה וקצתן מתערבין עם הגוים ואוכלין פיתן ונעשו כהם ואין ביניהם הפרש אלא על שם היהדות לבדה (השטר' לר"י ברצלוני ג). ואני מבקש מהם שישתדלו להביא לידי גמר עשייה כל אשר אני מצווה בצוואה זו כפי יהדותם הטובה והכל ביראת שמים (שו"ת מים רבים, חו"מ מו). — *על יהדותי, שבועה: והנה על נפשי ועל יהדותי כי כמו ב' או ג' ימים קודם שחלה והוגף הר' מצליח הנזכר פגעתי אותו בשוק (שו"ת מוהרש"ך ב קלו). קם הר' יצחק די ליאון הנז' על רגליו והעיד קדמנא בי דינא בתורת עדות על נפשו ועל יהדותו (שם לד). כדי שיגידו האמת קמו על רגליהם והעידו בתורת עדות על נפשם ועל יהדותם איך הוא דבר אמת וראובן אומר על נפשו ועל יהדותו שמה שאמר ר"ל כמנהג היולדת (שו"ת פרי הארץ, יו"ד יג). והעידו עדות גמורה על נפשם ועל יהדותם כל אחד ואחד מזם העיד על מעשה שהיה בקידושין הללו (שם, אה"ע ג).

***יהדריאל**, ש"ז,—שם מלאך: ואלו שמותם הדריאל יהדריאל אהדוריה וכו' ואלו הם הממונים על כל צבא השמים עורכי מלחמה (עמה"מ, עולם הבריאה יח).

יהו[2],—אחת מצורות שם אלהי ישראל, ומשמש בפרט בשמות עצם פרטים מרכבים בתחלת השם: יהואחז, יהואש, יהוזבד, יהוחנן, יהוידע, יהויכין, יהויקים, יהויריב, יהונדב, יהונתן, יהוסף, יהועדה, יהועדן, יהוצדק, יהורם, יהושבע, יהושוע, יהושפט.

שפלה. ורגלים לדבר כי ממנו נגזר השם יהד (יהוש' יט מה), לאחת הערים בנחלת בנימין, ולא כדעת קצת החכמים שגזרו השם הזה מהשם האד a) בערב' במשמ' נהדר.

[1]) נגזר מן יהודה, יהודי.

[2]) הצורה יהו לשם אלהי ישראל לא בהרכבת שמות פרטים נמצאת בזמן האחרון בתוך הכתבים בלשון ארמית שגלו בעת החפירות על אדמת האי יב, Elephantine: אנחנא עם נשין ובנין שקקן לבשן הוין וצימין ומצלין ליהו מרא שמיא (מכת' א יה). וצדקה יהוה לך קדם יהו אלה שמיא (שם כז). חילא יהודיא זי יהב כסף ליהו אלהא (כתב גמא, סימ' יח). ולא נתברר מה היתה קריאתו של שם זה בפי היהודים יושבי יב. וסובר ארתור אונגנאד (Arthur Ungnad), בהקד' להכתבים הארמיים של יב שפרסם, Aram. Papyrus aus Elephant., שאין זו הצורה יהו שבמקרא אלא שהוא הוא השם המפ̇רש כלו, אלא שבמקרא השם המפ̇רש כתוב בהא נחה בסוף אחרי התנועה, ובהכתבות של יב נהוג הכתיב הקדמון בלי אותיות נחות גם אחרי התנועות הארוכות כמו אמרת בלי הא אחרי הקמץ. זו דעתו של אונגנאד. אך להשערה זו אין ידים, כי הכתיב הכללי של הכתבות הארמיות האלה מעיד כי האותיות הנחות היו רגילות בזמן ההוא, והרבה מאד מלים כתובות כאן מלאות ובאותיות נחות, ולכן אין ספק בדבר כי יהו הנזכר בכתבות האלה הוא הוא יהו שבמקרא, שהיה משמש בא"י רק בהרכבת שמות ע"פ, ובמקום שם המפ̇רש קראו אדני, ויהודי יב, שאת השם המפ̇רש לא רצו להוציא מפיהם, ולהסתפק בכתב לנכרי בשם אדני או אלהים לא יכלו מפני שהוא שם כללי לאלהות ואינו מציין לאיזה אלהים הם עובדים, והם רצו דוקא שידעו כי הם עובדים לא ליובים וכדומה, לכן השתמשו בחלק השם, שהיה שגור גם בפיהם בתור חלק משמות העצם הפרטים. והנה בין שתי הצורות יהו, יהו, קשה להכריע איזו מהן העקרית ואיזו נשתנית בכח טבע התנועות של הלשון. רוב החדשים ס̇ברים כי הצורה העקרית היא יהו, וכשבאה בראש השם נשתנה הקמץ לשוא מפני מרחקו מהנגינה. וסיוע לדעה זו מביאים החדשים מהשמות העברים שנמצאו בכתבי האשורים, בהרכבת החלק יהו, כמו יהונתן, שקריאתו היא Jahunatan, ביוד פתוחה. וכן מהעתק היוני Ιαω. אבל אפשר לאמר להפך, כי הצורה העקרית היא יהו, אלא שכשהיא באה בסוף השם היה כבד עליהם לאמר למשל ישעיהו, ולהקל אמרו ישעיהו. וקריאת השמות עם החלק הזה באשור' ביוד פתוחה אינה ראיה, כי אין זה פתח ארוך אלא קצר (כך הגיד לי חכם הלשון האשורית הכהן הדומיניקני דורם), ולכן אפשר שהיא באה במקום תנועת השוא נע שלא היתה במציאות באשורית, וכן הוא העתק השם יהודי באשורית כמו"כ ביוד פתוחה. וכמו"כ אין שום ראיה מהעתק היונים Ιαω, כי התנועה היונ' α באה גם במקום שוא, כמו שהם העתיקו המלה ישועתי ιαςουαθι

a) هاد

יהו[1],— אחת מצורות שם אלהי ישראל, ומשמש בפרט בשמות עצם פרטים מרכבים בסוף השם המרכב: גדליהו, גמריהו, יחזקיהו, יכניהו, ירמיהו, ישעיהו, מתתיהו, נתניהו, עבדיהו, עזריהו, עתליהו, צדקיהו, צפניהו, רחביהו, שמעיהו, שמריהו, שפטיהו שריהו.

יהואל, ש"ז, — שם מלאך מהשרפים: והשלישי (המלאך) נקרא שמו י ה ו א ל הוא השרף הגדול השורף והמשריף מרוב שהוא משמש בגבורה קשה (ברית מנוחה ג).

יהודי, ת"ז, לנק' יהודית יהודיה, מ"ר יהודים, יהודיות, —א) משבט יהודה, מארץ יהודה: לעיני אנשים יהודים (ירמ' מג ט). איש יהודי היה בשושן הבירה ושמו מרדכי (אסת' ב ה). בכל עת אשר אני ראה את מרדכי היהודי יושב בשער המלך (שם ה יג). לשלח איש את עבדו ואיש את שפחתו העברי והעבריה חפשים לבלתי עבד בם ביהודי אחיהו איש (ירמ' לד ט). כי הגיד (מרדכי) להם אשר הוא יהודי (אסת' ג ד). ואשתו היהדיה ילדה את ירד (דהי"א ד יח). — ב) איש משבט יהודה ומארץ יהודה: וינשל את היהודים מאילות (מ"ב יו ו). ויכו את גדליהו וימת ואת היהודים ואת הכשדים אשר היו אתו (שם כה כה). לעיני כל היהודים הישבים בחצר המטרה (ירמ' לב יב). אני דאג את היהודים אשר נפלו אל הכשדים (שם לח יט). וגם כל היהודים אשר במואב ובבני עמון ובאדום (שם מ יא). ויסר המלך את טבעתו מעל ידו ויתנה להמן בן המדתא האגגי צרר היהודים (אסת' ג י). ויבקש המן להשמיד את כל היהודים אשר בכל מלכות אחשורוש עם מרדכי (שם ו). להשמיד להרג ולאבד את כל היהודים מנער ועד זקן (שם יג). ובכל מדינה ומדינה מקום אשר דבר המלך ודתו מגיע אבל גדול ליהודים וצום ובכי ומספד (שם ד ג). ואת פרשת הכסף אשר אמר המן לשקול על גנזי המלך ביהודיים[2] לאבדם (שם ז). רוח והצלה יעמוד ליהודים ממקום אחר (שם יד). אם מזרע היהודים מרדכי אשר החלות לנפל לפניו לא תוכל לו כי נפול תפול לפניו (שם ו יג). מקום אשר דבר המלך ודתו מגיע שמחה וששון ליהודים משתה ויום טוב ורבים מעמי הארץ מתיהדים כי נפל פחד היהודים עליהם (שם ח יז). כי המן בן המדתא האגגי צרר כל היהודים חשב על היהודים לאבדם (שם ט כד). ויבא חנני אחד מאחי הוא ואנשים מיהודה ואשאלם על היהודים הפליטה אשר נשארו מן השבי (נחמ' א ב). ויאמר (סנבלט) מה היהודים האמללים עשים (שם ג לד).—ג) תה"פ, יהודית, בלשון שמדברים היהודים: ויאמר אליקים בן חלקיהו ושבנה ויואח אל רבשקה דבר נא אל עבדיך ארמית כי שמעים אנחנו ואל תדבר עמנו יהודית באזני העם אשר על החמה (מ"ב יח כו). ויעמד רבשקה ויקרא בקול גדול יהודית וידבר (שם כח). ובניהם חצי מדבר אשדודית ואינם מכירים לדבר יהודית (נחמ' יג כד). — ובתו"מ: שכל הכופר בע"א נקרא י ה ו ד י (מגי' יג.). שבעה מנודין לשמים אלו הן י ה ו ד י שאין לו אשה וכו' ומי שאין לו תפילין בראשו (פסח' קיג:). ובאומות (החצוף שבהן) ישראל א"ר יצחק בר רדיפא בשם ר"א אתה סבור שהיא לגנאי ואינו אלא לשבחן או י ה ו ד י או צלוב (מד"ר שמות מב). ישראל כל מקום שאחד מהם הולך אינו יכול לומר שאינו י ה ו ד י למה שהוא ניכר (שם שה"ש, אל גינת אגוז). — ותאר: שהאכילה (אחשורוש את אסתר) מאכל י ה ו ד י (מגי' יג.). העוברת על דת משה ו י ה ו ד י ת ואיזו היא דת משה מאכילתו שאינו מעושר וכו' ואיזו היא דת י ה ו ד י ת יוצאה וראשה פרוע (כתוב' ז ו).

***יהודות**, ש"נ, — כמו יהדות: לא שינו (ישראל במצרים) אלהיהם ודתותיהם והחזיקו ב י ה ו ד ו ת ם (מד"ר אסת', בתחלת הראשון). ויתבונן (אלעזר) בקדושת כהונתו ובתפארת חכמתו ובגדולת יהודותו ובהוד עבודתו וילעג על דברי פוליפוס (יוסיפון, פרק יח). שהרי לא אמר אלא על י ה ו ד ו ת י לא אקנה אותו שזה היה הבטחה בעלמא שאמר להם לסמוך על י ה ד ו ת ו שלא ישנה בדבורו (שערי תשו' למהר"מ מרוטנברג ג קכג). והוא נכבד איש גדול לפני אדוניו ונשוא פנים היה מתכסה בטלית של י ה ו ד ו ת ונס שמה אל מלך ישראל שלא היה מקבל אותו (כסא' לבית דוד לב.).

יהוה[1], (יהוה, יהוה, ועם בכלם ביהוה, ליהוה, מיהוה), —שמו הפרטי של אלהי ישראל, מגן לישראל,

---

(דר' מ"ל מרגוליס, JQR, NS, II, 427). ועי' עוד בהערה להשם המפ'רש יהוה.

[1]) עי' הערה לערך הקודם.

[2]) כך הכתיב, והקרי ביהודים.

[1]) מלה זו, הנקראת בתו"מ שם בן א ר ב ע ושם

 יְהוָה

יוצר הכל ושליט על-הכל, Eigenname des Gottes Israels ; n. pr. du dieu d'Israel; pr. n. of the supreme god of Israel: וידבר אלהים אל משה ויאמר אליו אני יְהוָה וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי יְהוָה לא נודעתי להם (שמות ו ג). כה תאמר אל בני ישראל יְהוָה אלהי אבתיכם אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב שלחני אליכם (שם ג יה). אמר לבני ישראל אני יְהוָה והוצאתי אתכם מתחת סבלת מצרים והצלתי אתכם מעבדתם וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדלים ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלהים וידעתם כי אני יְהוָה אלהיכם המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי לתת אתה לאברהם ליצחק וליעקב ונתתי אתה לכם מורשה אני יְהוָה (שם ו ו-ח). ובאת אתה וזקני ישראל אל מלך מצרים ואמרתם אליו יְהוָה אלהי העבריים נקרה עלינו ועתה נלכה נא דרך שלשת ימים במדבר ונזבחה לַיהוָה אלהינו (שם ג יח). ואחר באו משה ואהרן ויאמרו אל פרעה כה אמר יְהוָה אלהי ישראל שלח את עמי ויחגו לי במדבר ויאמר פרעה

המיוחד ושם המפורש (עי' ערך שֵׁם) מנקדה בתנ"ך בשני נקודים, האחד והוא הרוב יְהוָה והשני, עם אדני אצלה, יֱהוִה. והנה עצם הדבר של שְׁנֵי נקודים מתחלפים למלה אחת נותן מקום לפקפק באמתות שניהם, והנקוד השני מעיד על עצמו כי איננו הנקוד האמתי של מלה זו, יען וזה נקוד אי אפשרי כלל בדקדוק הלשון. והקבלה המסורה מדורי דורות איש מפי איש בדבר קריאת מלה זו בכל אחד משני הנקודים היא מקימת ומאשרת את הנחה זו. כי כל היהודים, בלי שום הבדל, קוראים מלה זו ולא באותיות שהיא כתובה אלא באותיות של שתי מלים אחרות, בנקודה הראשון באותיות מלת אֲדֹנָי, ובנקודה השני באותיות מלת אֱלֹהִים. וקריאה זו עתיקה היא, וכבר הזכירו בעלי התלמוד קריאת אדני במקום שם המיוחד, ואמרו: רבי יעקב בר אחא אמר נכתב (שמו של אלהים) ביוד הא ונקרא באלף דלת (ירוש' סנה' י כח:), אמר רב נחמן בר יצחק לא כעולם הזה העולם הבא העולם הזה נכתב (שמו של אלהים) ביוד הי ונקרא באלף דלת אבל לעולם הבא כולו אחד נקרא ביוד הי ונכתב ביוד הי וכו' רבי אבינא רמי כתיב זה שמי לעלם וזה זכרי לדור דור אמר הקב"ה לא כשאני נכתב אני נקרא נכתב אני ביוד הא ונקרא אני באלף דלת (בבלי פסח' נ.). והדברים מעידים לעצמם כי ר"י בר"א ור"נ בר"י ור"א מדברים על דבר ידוע ונהוג מכבר ולא על דבר שנתחדש בזמנם. ועוד קודם, המשנה מעידה שהעדים שהיו מעידים לפני בית דין על אדם שחרף וגדף את שם אלהים לא היו מוציאים שם המיוחד מפיהם בפרוש ככתבו, אלא היו מעידים בכנוי: המגדף אינו חייב עד שיפרש השם א"ר יהושע בן קרחה בכל יום דנין את העדים בכינוי יכה יוסי את יוסי (סנה' ז ה, ועי' ערך כנוי). אך כאן יש אולי לאמר, כי מפני הגדוף לא היו העדים רשאים להוציא שם המיוחד מפיהם. וכמו"כ במאמרו של אבא שאול (סנה' י א): ההוגה את השם באותיותיו אין לו חלק לעולם הבא, יש קצת מקום לפקפק, מפני חלוקי הדעות של המפרשים בכונת מלת ההוגה, שנחלקו בה רש"י ותוספ', וכן יש מקום לפקפוק וזה במה שנאמר על רבי חנניה בן תרדיון שנגזר עליו גזר דין של שרפה מפני שהיה הוגה את השם באותיותיו (ע"ז ז:). אך יש מסורה מפורשת כי רק במקדש היה הכהן הגדול קורא את השם ככתבו ורק בקול נמוך ולא היו מוסרים את אופן קריאת השם המיוחד אלא ליחידי סגולה: עשרה פעמים היה כהן גדול מזכיר את השם ביום הכיפורים ששה בפר וג' בשעיר ואחד בגורלות הקרובים היו נופלין על פניהן הרחוקים היו אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד אילו ואילו לא היו זזים משם עד שהוא מתעלם מהן זה שמי לעולם זה שמי לעלם בראשונה היה אומרו בקול גבוה משרבו הפרוצין היה אומרו בקול נמוך א"ר טרפון עומד הייתי בין אחי הכהנים בשורה והטיתי אזני כלפי כהן גדול ושמעתיו מבליעו בנעימת הכהנים בראשונה הוא נמסר לכל אדם משרבו הפרוצים לא היה נמסר אלא לכשירים שמואל הוה עבר שמע פרסייא מקלל לבריה ביה ומית אמר אזל גוברא ומאן דשמע שמע ר' אינייני בר סוסי סלק גבי רבי חנינה לציפורין אמר איתא ואנא מסר יתיה לך עאל ליה בריה תחותי ערסא עטש ושמע קליה אמר מה אתון נהיגין גביכון ברמיו אזל לא לך ולא ליה חד אסי בציפורין אמר לרבי פינחס בר חמא איתא ואנא מסר ליה לך א"ל לית אנא יכיל אמר למה א"ל דאנא אכיל מעשר ומאן דרגיל ליה לא יכיל מיכול מבר נש כלום (ירוש' יומ' ג מ ד). אין איפוא כל ספק באמתות עצם הקבלה, כי היהודים, כבר בזמן שלפני המשנה, חדלו מלקרוא את שם המפורש בצורתו, וקראו במקומו אדני או אלהים. והנה התפלפלו החוקרים בדבר סבת המעשה התמוה הזה והמקום והזמן שבהם התחיל מנהג זה בקרב היהודים. קצתם אמרו שהסבה לזה היתה פשוט רגש קדושת השם המפורש וטעות בפרוש הכתוב ונקב שם יי' מות יומת (ויקר' כד יו), וקצתם אמרו כי תחלת הסבה היתה מפני שהגויים שישבו היהודים בתוכם היו מגדפים את שם אלהי ישראל, ולכן סברו קצת החכמים כי המנהג להמנע מלהגות את השם המפורש ככתבו התחיל מחוץ לארץ ישראל, אולי כארבע מאות שנה לפני החרבן השני. על כל פנים, המנהג הזה פשט בכל מקום בין היהודים. וכתרגום השבעים, שבתחלה כתבוהו בקצת מקומות באותיות עבריות, שמו אח"כ במקומו

מי יהוה אשר אשמע בקלו לשלח את ישראל לא ידעתי את יהוה וגם את ישראל לא אשלח (שם ה א-ב). ויאמר יהוה אל משה בא אל פרעה ואמרת אליו כה אמר יהוה שלח את עמי ויעבדני (שם ז כו). ויאמר יהוה אל משה בא אל פרעה ודברת אלין כה אמר יהוה אלהי העברים שלח את עמי (שם ט א). ויאמרו עבדי פרעה אליו עד מתי יהיה זה לנו למוקש שלח את האנשים ויעבדו את יהוה אלהיהם וכו׳ ויאמר אלהם (פרעה אל משה ואהרן) לכו עבדו את יהוה אלהיכם (שם י ז-ח). כי כה אמר יהוה אלהי ישראל חרם בקרבך ישראל (יהוש׳ ז יג). אז יבנה יהושע מזבח ליהוה אלהי ישראל (שם ח ל). כי נשבעו להם נשיאי העדה ביהוה אלהי ישראל (שם ט יח). ועתה יהוה אלהי ישראל הוריש את האמרי מפני עמו ישראל ואתה תירשנו הלא את אשר יורישך כמוש אלהיך אותו תירש ואת כל אשר הוריש יהוה אלהינו מפנינו אותו נירש (שופט׳ יא כג-כד). ואנכי יהוה אלהיך מארץ מצרים ואלהים זולתי לא תדע (הוש׳ יג ד). — ויוצר הכל: אלה תולדות השמים והארץ בהבראם ביום עשות יהוה אלהים ארץ ושמים (בראש׳

המלה היונית κύριος, ר״ל אדון. והנה כל זמן שביהמ״ק היה קים והעם היה שומע לפחות פעם אחת בשנה את קריאת השם המיוחד כשהוא יוצא מפרש מפי הכהן הגדול, היתה קריאתו ידועה בקרב העם, ואולי עוד דורות אחדים אחרי כן בא״י אולי גם בין לא ישראל ששמעוהו אולי מפי השמרונים, שהעיד עליהם ר׳ מנא שבשהיו נשבעים היו מזכירים את השם ככתבו: ר׳ מנא אמר (ההוגה את השם באותיותיו) כגון אילין כותאי דמשתבעין (ירוש׳ סנה׳ י כח:), ר״ל כמו אלה הכותים שנשבעים. ובבבל עכ״פ היהודים ידעו עוד קריאת השם, כמו שנראה מהמו״מ בגמ׳ בבלי (סנה׳ ס.): דא״ר חייא השומע אזכרה בזמן הזה אינו חייב לקרוע שאם אי אתה אומר כן נתמלא כל הבגד קרעים ממאן אילימא מישראל מי פקירי כולי האי אלא פשיטא מעכו״ם ואי שם המיוחד מי גמירי, ע״כ, ר״ל ואם אזכרה היא שם המיוחד האם העכו״ם יודעים אותו? מוכח כי ישראל עוד ידעו ההברה בזמן ההוא. אבל, ברבות הימים נשתכחה בודאי קריאתו האמתית של השם הזה בשלמותו, ואין לנו בה שום קבלה ושום עדות בשרה ראויה לסמך עליה בלי פקפוק. רק בקריאת חלק אחד ממנו יש קריאה מסורה בפי היהודים וקצת רמזים היצונים מהנכרים שעל פיהם נוכל לברר צורתה הראשנה בקצת ודאות. כי דבר ידוע הוא שהרבה שמות פרטים מרכבים בתחלתם או בסופם בחלק מהשם הזה, שהוא האותיות יהו, בנקוד יְהוֹ בתחלת השם ובנקוד יָהוּ בסופו, וכבר נאמר למעלה בהערה לשני הערכים האלה, כי רגלים לדבר שהנקוד העקרי הוא ביוד שואית. ובנקוד ההוא בצרוף זה בכל השמות המרכבים האלה, הקריאה המסורה של היהודים והעתק כתיבת השמות האלה בלשון אשורית ויונית מסכימים שהוא חולם או שורק, שהוא הוא. ואין ספק בדבר כי כך היתה קריאת החלק הזה גם בהצרוף השלם של שם הקדש של אלהים, כי אין לערער ולאמר שבשמות החול קראו את הצרוף הזה בנקוד אחר כדי שלא להוציא מהפה את הברת שם הקדש, כי השערה זו מפרכת משני צדדים. ראשית, כי השמות האלה היו שגורים בפי כל העם בקבלה איש מפי איש מזמן שעוד היו הכל הוגים את השם המיוחד בצורתו, ואי אפשר לשנות קריאה מקובלה של שמות. ושנית, כי אין ספק בדבר כי רק את השם בן ארבע כ ל ו בשלמותו היו נמנעים מהגות ככתבו, ולא ח צ י השם, והרגש הזה היה חי עוד בדעתם של בעלי התלמוד, ואמרו בפרוש: אמר רב אחא בר יעקב אינו חייב עד שיברך שם בן א ר ב ע אותיות לאפוקי בן שתי אותיות (סנה׳ ס.). נוכל איפוא להחליט כמעט בודאות גמורה כי החלק הראשון של השם בן ארבע היה נקרא באמת בנקוד יְהוֹ או יָהוּ, ששניהם באמת קריאה אחת הם. מה ש א י ן אנו יודעים הוא: מה היתה קריאת סופו של השם בן ארבע. בנקודו הרגיל בתנ״ך הוו מונעת פעמים בקמץ ופעמים בחירק, והחלוף הזה בעצמו מעיד, כמו שנזכר בתחלת הערה זו, שאין זה נקודו האמתי של השם המיוחד, אלא נקוד שתי המלים האחרות שנקראות במקומו, והן אדני ואלהים, כמו שכבר הרגישו בזה רוב החכמים, ואין אנו יודעים אם בקריאה האמתית של השם המיוחד היתה הוו מונעת או נחה, וכמו״כ אין אנו יודעים אם היתה ההא הסופית רפה ונחה, כמו שהיא עתה בהנקוד הרגיל, או היתה מופקת ומונעת בתנועה מהתנועות. וכבר נחלקו חכמי אוה״ע מזה מאות בשנים בקריאת שם המיוחד ונשאו ונתנו והתפלפלו הרבה בשאלה זו. במאה השניה למנין הנוצרים כתב אבי הכנסת אירינאיוס (Irenaios) את השם המיוחד ביונית Ιαου. במאה השלישית למנינם כתב כלימנס (Clemens) Ιαουε. אפיפנים ובפרט תיאודוריט (Theodoret) במאה החמשית, העידו כי השמרונים אומרים Ιαβε. בספרו של הרב המומר הכהן הנוצרי רימון מרטיני (Raymon Martini), הנקרא Pugio fidei (אגרוף האמונה), שנתחבר בשנת 1278, נמצא מועתק השם יהוה בעברית בכתב ר ו מ י בצורה זו: Jehova, והוא העתק הצורה העבר׳ בהנקוד הרגיל. אפס לא נתברר הדבר אם כך העתיק המחבר בעצמו, או אחד מהמעתיקים אח״כ. בפרט השתמש בצורה זו הכהן פטר׳ גלטינוס בספר השטנה שלו נגד היהודים שפרסם בשנת 1528 ברומא, ומאז נתפשט שמוש זה בספרי אוה״ע, והשתמשו בו גם לותר ואחרים, ובמלונים של הלשון העברית בלשון לטינית בא השם Jehova במלונו של Forster בשנת 1556, וקרוב לשנת 1700 נכנס שמוש זה גם

ג ז). וייצר יהוה אלהים את האדם עפר מן האדמה ויפח באפיו נשמת חיים (שם ז). — ואלהי החסד, המשפט והצדקה: כי אני יהוה עשה חסד משפט וצדקה בארץ כי באלה חפצתי נאם יהוה (ירמ׳ ט כג). — וכל יכול ושליט על כל: אני יהוה דברתי ועשיתי (יחזק׳ כב יד). ועשיתי בם (בפלשתים) נקמות גדלות בתוכחות חמה וידעו כי אני יהוה בתתי את נקמתי בם (שם כה יז). ויודו שמים פלאך יהוה אף אמונתך בקהל קדשים (תהל׳ פט ו). — יהוה אלהי צבאות: קנא קנאתי ליהוה אלהי צבאות (מ״א יט י). ויהוה אלהי

בשירי הכנסת הנוצרית בגרמנית (Dir, dir Jehova will ich singen). הראשון שערער על קריאה זו היה הצרפתי למרסיה (le Mercier, 1570), ואח״כ בפרט דרוזיוס (J. Drusius 1604) ואחרים, ובשנת 1696 בא לקלרק (Le Clerc, Comm. Ex. VI, 3) ואחריו רילנד (Reland, de ver. prop. nom. 1707), ויבדאו מלבם קריאה חדשה להשם המיוחד, בעברית יהוה ובלעז Jahveh, ואעפ״י שבתחלה לא השגיחו חכמי הנוצרים בהשערה זו הנה החזיקו בה בכל תקף רוב חכמי הנוצרים בפרט מזמן גזניוס (Gesenius) ואואלד (E. Ewald), ושני יסודות עקריים שמו להחלטה זו, והם: עדותו של תיאודוריט בדבר קריאת השמרונים Ιαβε, שנזכרה למעלה, וההכרח הדקדוקי. והנה עד כמה נאמנה עדותו של תיאודוריט בדבר קריאת השמרונים לא עלה בידי לברר. השמרונים בזמננו גם הם נזהרים מאד שלא להגות את שם המיוחד ככתבו, והם מחמירים בזה מאד, והרבה טרח בזה החוקר בהברת הקולות בעברית, האדון אברהם צב״י, להטותם להגות באזניו את השם ככתבו ולא אבו, ובתפלתם וגם בקריאתם בתורה הם א׳מרים במקום הצרוף הכתוב את המלה שימא, לאמר השם. רק הכהן הגדול שלהם בעת התפלה, כשהוא טהור, מוציא את השם המפורש מפיו ככתבו ובקריאה מסורה שלהם, ואת קריאתו של הכהן הגדול לא שמע האדון אברהם צבי עד כה. וכמו״כ האדון דוד ילין, החוקר ובקי בעניני השמרונים, לא שמע מעולם קריאת השם המפרש מפי הכהן הגדול שלהם. ואולם בעצם הדבר דעתו של האדון אברהם צבי היא, כי לעדותו של תיאודוריט יש יסוד, ואעפי״כ אין קריאה זו כלל ראיה להקריאה שבדא לקלרק ושהחזיקו בה כמעט כל החדשים. כי להשמרונים אין שוא נע, והם קראים שוא נע בתחלת מאמר כמו פתח, והברת האות ה דומה בפיהם להברת א, ובקצת מלים הם הוגים ו כמו ב, כמו השם לוי הם אמרים לבי, ואעפ״י שהברת החולם שמורה אצלם והם ק׳ראים אותו כמו שורק, אפשר שהקול הזה הוקל קצת בפי הכהן הגדול והוא אומר יאבה במקום יא׳בה. וכבר רצה החכם יוסף הלוי בהקבץ הצרפתי לחכמת ישראל (J. Halévy, REJ, IX, 161) למצא סמך לקריאת השמרונים בעצם המשנה (סנה׳ ז ה), במאמר יכה יוסי את יוסי, ששער החכם הנזכר שבמקום יכה צ״ל יבה, ושזו היא הקריאה של השמרונים שהעיד עליה תיאודוריט. אך אין השערה זו יכולה לפרנס לנו את המאמר הסתום הזה. על כל פנים, אין קריאה זו של השמרונים, אפילו אם נאמנה עדותו של תיאודוריט, יכולה להכריע בכלום את הקריאה של שם המיוחד בפי היהודים בחלק הראשון של השם, שיש ידים מוכיחות שהנקוד יהו הוא אמתי, כמובא למעלה. וסגול הבית בקריאת השמרונים, גם אם נאמנה עדותו של תיאודוריט גם בזה, אינו מוכיח כלום בנוגע לקריאת היהודים את החלק השני של השם המיוחד, כי להשמרונים אין קול פתח צלול וטהור, כ״א כל פתח נוטה אצלם קצת לקול הסגול (עדות אברהם צבי ודוד ילין), ובהיות שהם ק׳ראים הכל מלעיל והברת ההא נמחקה אצלם, אפשר ששמע תיאודוריט שהם ק׳ראים את הצרוף — וה שבחלק השני של השם המיוחד כמו בֶ אפילו אם היהודים קראו את הוו בתנועת פתח, או אפילו אם היהודים הפיקו את ההא האחרונה.

מכל האמור למעלה ראינו אפוא, כי היסוד הראשון שעליו כוננו החדשים את הקריאה שבדא לקלרק, היא קריאת השמרונים עפ״י עדותו של תיאודוריט, נזדעזע ונהרס. נשאר עתה היסוד הדקדוקי. אבל, גם הוא איננו חזק כל כך כמו שמחליטים רוב החדשים. החכמים האלה ראו בהשם יהוה פעל בזמן עתיד, וסמכו בזה על השם אהיה שגלה אלהים למשה בתשובה על שאלת משה מה יאמר לבני ישראל כאשר ישאלוהו שמו של האלהים אשר שלחהו אליהם. ואמרו החכמים כי יהוה הוא עתיד מהשרש הארמי הוה, במקום השרש העברי היה, ואין בדקדוק הלשון העברית בנל״י פעל עתיד כמו הצורה יהוה. אבל, גם אם נניח כדבר ודאי שהשם המיוחד נגזר מהפעל הזה, אין הצורה יהוה מהנמנעות, כי הלא אפשר שהוא מבנין פועל, שהעתיד שלו הוא יפועל, שממנו משופטי, ואולי זהו גם בנין השם יהודה, מן הדה, אעפ״י שהכתוב גזרו מן ידה, אולי בדרך מדרש מלים המוני. וגם לקמץ עה״פ אפשר למצא הקש בהצורה תכלה (מ״א יז יד). אך כל עקרה של ההנחה, שהשם המיוחד נגזר מהשרש היה או הוה במשמ׳ זו עודנו מוטל בספק, כמו שכבר שדו חוקרים רבים נגר בהנחה זו. כי הכתוב בעצמו העיד אמנם שזה השם לא היה ידוע כלל לישראל לפני משה, ויש גם ראיה לזה, שבכל השמות העברים הפרטים שקודם משה אין שמות מרכבים עם השם יהו, זולתי יוכבד, אמו של משה, שאולי זו הרכבה אחרת. אעפי״כ לו נ ת ח ד ש עצם השם יהוה אז במשמ׳ השם אהיה, לא היתה שום סבה לשנות כו היוד לוו והיתה צורתו יהיה. אלא ודאי שהשם הוא ק ד ו ם, ומה שישראל והאבות לא ידעוהו נותן מקום

הצבאות יהוה זכרו (הוש׳ יב ו). כי הנני מקים עליכם בית ישראל נאם יהוה אלהי הצבאות גוי ולחצו אתכם (עמו׳ ו יד). אולי יחנן יהוה אלהי צבאות שארית יוסף (שם ה יה). יהוה אלהי צבאות שמו (שם כז). כה אמר יהוה אלהי צבאות יען דברכם את הדבר הזה הנני נתן דברי בפיך לאש (ירמ׳ ה יד). יהוה אלהי צבאות מי כמוך חסין יה (תהל׳ פט ט). — אדני יהוה: ויאמר

לפקפק במקורו העברי, וכבר אמרו קצת החוקרים שזה היה שם אלהי המדינים והקנים בני שבטו של יתרו חותן משה. ואם אין מקור השם הזה בלשון העברית אין לתמוה על צורתו גם אם איננה ממש לפי דקדוק הלשון העברית. ואפילו אם נאמר כי מקורו בלשון העברית או בלשון אחרת דומה לעברית, קשה לשער כי בזמן קדום מאד קראו בני אדם להאלהים שם מפשט כל כך כמו המושג של א ה י ה א ש ר א ה י ה. האדם הקדמון קרא לאלהיו שם יותר ממשי, יותר גס, וקרוב לודאי כי גם בהשם יהוה היה בתחלה מושג של איזו פעולה מוחשית של הטבע, כמו קול אדיר וחזק וכיוצא בזה, ומשה העלה אותו למעלת מושג גדול ונעלה של א ה י ה א ש ר א ה י ה וקדשהו בקדושת הרעיון המפשט הזה, אך עצם הצורה הקדומה לא זזה ממקומה. וכבר יחסו קצת החוקרים להשם יהוה מושגים דומים להמושג הנזכר, מטיל רעמים וברקים וכדומה, וגזרוהו מהשרש הערבי הוי a) שמשמש גם במשמ׳ של הטלה. ואולי זו מלת חקוי לקול סואן של רוח וכדומה, והיוד שבתחלתה איננה כלל שמושית אלא שרשית, ויש בערב׳ פעל ושם מרובע דומה ממש להשם בן ארבע, והוא והוה b), במשמ׳ קול אדיר כמו שאגת הארי וכדומה, ונוכל להניח הנקוד יהוה ע״מ בדלח, הנמל, סמדר, וכדומה. ואולי יש ללמ׳ד את הקריאה האמתית של סוף השם יהוה עפ״י הקש עם השם הכללי שיש בלשון העברית למושג הזה בעצמו, והוא השם אלוה. כי אם נתבונן לשתי המלים האלה נראה כי קריאת החלק הראשון בשתיהן שוה ממש, יהו כמו אלו, והאות הסופית בשתיהן היא ה, והדמיון הזה נותן מקום להשערה כי גם טבעה ונקודה של האות הסופית הזאת היתה שוה בשתיהן, וכמו שבהשם האחד היא אות יוצאת במבטא ונקודה פתח כן גם בהשם בהשני, והיו ק׳ראים יהוה כמו אלוה, ובהעתק בלעז Jehoha, וכמו שהאלף של אלוה היא שרשית כן גם היוד של יהוה היא אולי שרשית.

זה היה השם בן ארבע, המיוחד, המפ׳רש, שהיו היהודים נמנעים להגותו כלו בכתבו ובקריאתו האמתית. אבל הציו הראשון היו הוגים בהרכבת שמות החול הפרטים בתחלתם ובסופם, וגם בתור שם קדש של אלהים היו הוגים שם זה פעם בשנה במקדש בימי חג הסכות בשעת ההקפות בערבות, ואדות אופן קריאת השם במקדש ביום ההוא נשמרה לנו במשנה מסורה כמעט ודאית, והיא המסורה שמסר רב יהודא במשנ׳ (סוכ׳ ה ב), ושהובאה בערך והו, וכמו שהוכחתי בהערה שם פרושם האמתי של דברי רבי יהודה, על פי טבע הברת האות יוד וקריאת השוא הנע לפני האותיות הגרוניות. כי אעפ״י שמהעתק השמות המרכבים בהשם יהו באשורית וביונית נראה כי היוד של יהו ברוב השמות האלה היתה נקראת רכה ולא כמו א, בכ״ז הלא אין ספק כי בעצם הדבר היוד היתה נקראת בקצת מלים כמו א, כמו שנתבאר בהערה לערך י, וכמו״כ אין ספק שמה שאמרו המדקדקים הקדמונים בהשוא הנע לפני אותיות גרוניות, שהוא יוצא בקול תנועת האות הגרונית שלאחריה, איננו דבר בדוי או מלאכותי, כי נטיה זו של השוא נע לעומת התנועה שלאחריה היתה גם בלשון הכנענית גם לא לפני אותיות גרונ׳, וכמו״כ בהברת השמות העברים ביונית, כמו סדום Sodom, וכדומה (Schr. Phön. Spr. 38). ואעפ״י שבקריאת שמות החול בדבור הרגיל של העברים לא היתה נטייה זו של השוא נע נהוגה בהשם יהו, הנה נראה שבקריאה הנגינית והמשוכה בהדרת קדש נטה השוא נע של היוד לעומת החולם של ההא, ובהיות שגם במקדש לא היו הוגים את כל השם בן ארבע בשלמותו זולתי הכהן הגדול ביוה״כ, לכן נשמעה קריאת השם יהוה, שבפסוק אנא יהוה הושיעה נא, שהיה קורא הקהל ביום ההוא, כמו והו. ועי׳ בהערה לזה הערך.

והיוצא מכל המחקר הארוך הזה הוא: בהנקוד יהוה רק הקמץ שתחת הוו אינה הנקוד האמתי של אות זו, אך הנקוד יהו הוא בלי ספק הנקוד הקדום העקרי, כמו הנקוד של אלו בהשם אלוה, ורגלים לדבר כי כל השם יהוה היה נקרא גם הוא יהוה Jehoha. מקור השם לא נתברר בודאות, אך עכ״פ הוא שם קדום מאד, אולי מלת חקוי והד לקול שאון וכדומה מהתנועות המתרחשים בהטבע, ומשה הודיעו לישראל והעלהו וקדשהו בהמושג המפשט והנעלה א ה י ה א ש ר א ה י ה ומאז נהיה להיהודים לשמו הפרטי של אלהי ישראל ואח״כ לשמו של היוצר ובורא הכל והשליט על הכל, והשתמשו בקצור ממנו להרכבת שמות פרטים. מפני קדושת השם הזה התחיל להתגבר מעט מעט בקרב העם הרגש של חשש חלול השם הקדוש על ידי שמוש תמיד בו ולכן יותר ויותר התחילו להזהר מהגות אותו כלו ככתבו וכצורתו עד שהגיע זמן שלא הגוהו כלל ככתבו ואמרו במקומו אדני או אלהים, רק הכהן הגדול בבית המקדש ביום הכפורים היה מוציא אותו מפורש מפיו בקול נמוך ולא היו מוסרים אותו אלא לצנועים, ובימי חג הסכות היו ק׳ראים כל העם במקדש חלק הראשון ממנו בקריאה חגיגית ונגינית והיה נשמע כאלו קוראים והו.

---

a) هوى d) وَهْوَى

(אברהם אדני יהוה במה אדע כי אירשנה (בראש׳ יט ח). אדני יהוה אתה החלת להראות את עבדך את גדלך (דבר׳ ג כד). מי אנכי אדני יהוה ומי ביתי כי הבאתני עד הלם (ש״ב ז יח). לכן כה אמר אדני יהוה הנני יסד בציון אבן (ישע׳ כח יו). אדני יהוה נתן לי לשון למודים לדעת (שם נ ד). לכן כה אמר אדני יהוה צר וסביב הארץ (עמו׳ ג יא). אהה אדני יהוה הנה אתה עשית את השמים ואת הארץ בכחך הגדול (ירמ׳ לב יז). כה אמר אדני יהוה זאת ירושלם בתוך הגוים שמתיה (יחזק׳ ה ה). חי אני נאם אדני יהוה אם יהיה לכם עוד משל המשל הזה בישראל (שם יח ג). — ואדני יהוה: ואדני יהוה הצבאות הנוגע בארץ ותמוג (עמו׳ ט ה). ואדני יהוה יעזר לי על כן לא נכלמתי (ישע׳ נ ז). ואדני יהוה בשופר יתקע והלך בסערות תימן (זכר׳ ט יד). — שיהוה: אשרי העם שככה לו אשרי העם שיהוה אלהיו (תהל׳ קמד יה). — ועם מ לפני יהוה, מיהוה: היפלא מיהוה דבר למועד אשוב אליך כעת חיה ולשרה בן (בראש׳ יח יד). נסתרה דרכי מיהוה ומאלהי משפטי יעבור (ישע׳ מ כז). גם נביאיה לא מצאו חזון מיהוה (איכ׳ ב ט). — ובגד כפת אחריו דגושות כדין אחרי הברת ־ני: הנה חג יהוה בשלו (שופט׳ כא יט). ויתן יהוה דבר בישראל (ש״ב כד יה). על כן חרה אף יהוה בעמו (ישע׳ ה כה). — ומשך הנגינה מלרע לפניו כדין לפני אות גרונית [1]): קומה יהוה ויפצו איביך (במד׳ י לה). קומה יהוה הושיעני אלהי (תהל׳ ג ח). קומה יהוה באפך הנשא בעברות צוררי (שם ז ז). קומה יהוה אל יעז אנוש (שם ט כ). שובה יהוה רבבות אלפי ישראל (במד׳ י לו). שובה יהוה חלצה נפשי (תהל׳ ו ה). שובה יהוה עד מתי (שם צ יג). שובה יהוה את שבותנו (שם קכו ד). — *ובסמיכות למלה אחרת כשמוש אלהי, יהוה משפט, יהוה תשלומות: תן לעליון כמתנתו לך ובטוב עין כהשגת יד כי י ה ו ה תשלומות הוא ושבעתים ישלם לך, אל תשחד כי לא יקח ואל תבטח על זבח מעשק כי י ה ו ה משפט הוא ואין עמו משוא פנים (ב״ס גני׳ לב יב־יד).

יָהִיר, ש״ז, מ״ר יהירים, — אדם גאה וקשה, übermütig outrequidant; proud: גבר יהיר ולא ינוה אשר הרחיב כשאול נפשו (חבק׳ ב ה). זד יהיר לץ שמו עושה בעברת זדון (משלי כא כד). — ובתו״מ: משרבו

—[1]) ר״א בחור בהער׳ להמכלול, שדה״פ, פעל שוב.

היהירים התחילו בנות ישראל להנשא ליהירים לפי שאין דורינו רואין אלא לפנים (תוספתא סוט׳ יד ח). משרבו מושכי הרוק רבו היהירים ונתמעטו התלמידים והתורה חוזרת על לומדיה (גמ׳ שם מז:). — ואמר הפיטן: ולא תקפוץ כפך, ולא תקשה ערפך, ולא תתן כספך, בנשך כיהירים (רשב״ג, אזהר׳, בגל שדי). יהירים קמו בכל דור והאלהים שמרני, עלה אריה תחלה בכל פאות זרני (סליח׳ תענ׳ אסת׳, יקירים). — ואמר המשורר: ויעזו ויעלצו ישריו, ויגלו וימלו יהיריו (רשב״ג, כבורש עץ). יהיר שלח עמיתים, טרם יהיו בכוריך נצמתים, הנני נותן מופתים, בשמים ובארץ דם ואש (ר״י הלוי, אל נעלה). האור הבהיר, והזיו המזהיר, אשר הסכימו על שבחיו הנמהר והיהיר, החסיד והבהיר (ר״י חריזי, תחכמ׳ יה). לוחץ לבבו אחרי התאוה לך אחרי שכלך וארחותיו למד, לו חץ תפלח בו בלב האויבים ובעת תהי ערום לך יהיר למד (שם לג).

יְהִירְאֵל, ש״ז, — שם מלאך: והמלאך יהיראל עומד לצד מערב והוא משגיח על אותם העוסקים בתורה (עמה״מ, עולם הבריא׳ יח).

יְהִירוּת, ש״נ, — סגולת היהיר: לא כל הרוצה לעשות עצמו יחיד עושה שנראה כיהירות (ר״ת תענ׳ י:). ישראל מתייהרים בבלורית ובמלבושי יהירות כפרשים הללו (רש״י שבת קלט.). אך מרוב כעס ומהירות, מעורב עם יהירות, עברת עליהם, וקראת קריאת עראי ראשי פרקיהם (מכת׳ ר״ז הלוי לר׳ הלל).

יַהֲלֹם[1]), ש״ז, מ״ר יהלמים, — שם אבן טובה: ומלאת בו מלאת אבן ארבעה טורים וכו׳ והטור השני נפך ספיר ויהלם (שמות כח יז־יח). בעדן גן אלהים היית כל אבן יקרה מסכתך אדם פטדה ויהלם[2]) תרשיש שהם וישפה (יחזק׳ כח יג). — *ואמרו שהוא היה אבנו של זבולון: ראובן אבנו אודם וכו׳ שמעון פטדה וכו׳ לוי ברקת וכו׳ יהודה נפך וכו׳ יששכר ספיר וכו׳ זבולן יהלם (מד״ר במד׳ ב). — והשתמשו ב

[1]) לא נתברר מקורו ומהותו בדיוק ובודאות, ועי׳ הערה לקמן. —[2]) תרגמוהו השבעים וכן ולג׳ באבן הישפה. קצת המפרשים הקדמונ׳ אמרו כי הוא פירוזג׳ בפרס׳. ורוב האחרונים פרשוהו במשמ׳ האבן היקרה הזכה כמו זכוכית וקשה מאד Diamant, ובמשמ׳ זו השתמשו בו המשוררים.

בספרות במשמ׳ האבן היקרה הנוצצת וקשה מאד, Diamant: היהלום הוא אבן יקרה חשובה מכל האבנים ולא שום דבר שולט בו לשוברו כי אם מיניה וביה ביהלום אחר מתקנין אותו (שבט מוסר לר״א לז).—ואמר המשורר: הוי יעלת החן כלילת יפי מיהלם יקרה מיהלם אבן קשת הערך (רמח״ל, מגד׳ עז א).—ומ״ר: אזור נא את חלציך כגבר לבקש מזמן דר יהלומיו, ליום מועד צרור כסף וזהב ובגדודיו תמלא את אסמיו (הקדמ׳ משל הקדמוני׳), לאמר טובות הזמן.

יהץ[1], ממנו השם יַהַץ לאחת ערי מואב.

יהר, ממנו יהיר, יהירות, *יהר, ∞יֹהֶר, *יוהרא.

***יָהַר**,—קל לא נמצא במקרא ובתו״מ.

—התפ׳, *התיהר,— היה יָהיר, התנהג ביהירות: אמר רב יהודה אמר רב כל המתיהר אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו (פסח׳ סו:). כל צדקה וחסד שעכו״ם עושין חטא הוא להן שאין עושין אלא להתיהר בו וכל המתיהר נופל בגיהנם (ב״ב י:). דיין ומנהיג ישראל שנתנו לו שררה מן השמים צריך להיות דעתו בענוה על ישראל ולהתנהג עמהם בענוה ולא להתיהר עליהם (והזהיר, שמות לח:). ישראל מתיהרים בבלורית ובמלבושי יהירות כפרשים הללו (רש״י שבת קלט.). ואשתו מקבלתם (את המנות) בסבר פנים יפות ומתיהרת בשכנות ראו מעלתי ומעלת הרב הגדול (שבט מוסר לר״א נו).—ואמר הפיטן: טסו אגפיו כנשר למהר, יעצו אביריו בחיל לדהר, כסיל באולת שנה להתיהר, לא ידע להבין ולהזהר (יוצ׳ ז פסח, אותותיך).

—קל, *יָהַר,—מצא ע״ז בלבו: יהר לץ והעמיד מסלה, טכום בחורי בזמה סלה, המוקי ירכי בם לפסלה (קרוב׳ פר׳ זכור, תמימים). — ולנק׳: בישימון טפחתה ותרב לשים בך כסלה, יהרה אז ושבה לכסלה (רסע״ג, תרי״ג מצות). — ומ״ר: הטה אלהי אזנך ליהרו והוציאו ברובים ברחובות מהזרים (קינ׳ לת״ב, הטה אלהי).—ובמליצה למים: ישום בגער במעמקים וגלגלם במכנסים, יהרו (המים) עולם להציפה וגבולם חול השים (שבת ג׳ אחה״פ, אמן דר).

[1]) בערב׳ יהצ, והצ׳ a), שניהם במשמ׳ קרקע נמוך ושפל.

a) يهص وهض

∞**יֹהֶר**, ש״ז, — כמו יהירות, צורה עברית להצורה הארמית *יוהרא.

יה״ר,– ר״ת: יהי רצון.

***יוהרא**[1], ש״נ,—כמו יהירות: אם בא להחמיר על עצמו מחמיר (ואין בזה) משום יוהרא (סוכ׳ כו:).

יו,—צמצום מן יְהוֹ, ישמש בתחלת שמות מֻרכבים: יואחז במקום יהואחז, יוחנן במקום יהוחנן, יוידע במקום יהוידע, יויכין במקום יהויכין, יויקים במקום יהויקים.

יוֹבֵל[2], יֹבֵל, ש״ז, מ״ר יובְלים,—א) אַיִל, Widder, bélier; ram: וביום השביעי תסבו את העיר שבע פעמים והכהנים יתקעו בשופרות והיה במשך בקרן הַיּוֹבֵל בשמעכם את קול השופר יריעו כל העם תרועה גדולה (יהוש׳ ו ד-ה). ושבעה כהנים ישאו שבעה שופרות יובְלים לפני ארון יי׳ (שם ו). ושבעה הכהנים נשאים שבעה שופרות היובְלים לפני יי׳ עברו ותקעו בשופרות (שם ח).—ובהרחבה, עצם קרן היובל, ונרדף עם שופר: במשך הַיֹּבֵל המה יעלו בהר (שמות יט יג).—ב) שנת הַיּוֹבֵל, שנת החמשים של עבודה בשדה בארץ ישראל שנועדה להיות שנת שבתון ודרור לכל העם, והיו מכריזים את תחלת השנה הזאת בתקיעה בשופר של יוֹבֵל, Jubeljahr; jubilé; -lee: וספרת לך שבע שבתת שנים שבע שנים שבע פעמים והיו לך ימי שבע שבתת השנים תשע וארבעים שנה והעברת

[1]) צורה ארמית, אך בתוך סגנון עברי.

[2]) בכנענ׳ יובל—איל. וכבר אמרו בגמ׳ (ר״ה כו.): מאי משמע דהאי יובלא לישנא דדכרא הוא דתניא אמר ר׳ עקיבא כשהלכתי לערביא היו קורין לדכרא יובלא. ע״כ. והנה בערב׳ העתיקה והחדשה אין שם זה להאיל. אבל, שם זה היה נהוג אצל הפונים באפריקה כמו שנראה ברור בהכתבת הפונית על לוח אבן השמורה בבית הנכת במרשליה שרשומים בה כמה צריך אדם לתת להכהן אם רוצה האדם להעלות קרבן או מנחה, וכתוב שם בשורה ז בזה הלשון: ביבל אם בעז כלל אם צועת אם שלם כלל לכהנם כסף שקל, ע״כ, ובעבר׳: בעד יובל (ר״ל איל) או עז אם עולה או זבח או שלמים להכהנים כסף שקל. ואולי הגרסה האמתית היא במקום כשהלכתי לערביא, כשהלכתי לכרכי הים, עי׳ ד״ס, והכונה היא לקרתא חדתא, וכדומה. לפי דעת קניג (Kö. 2,105) יובל פרושו המוליך, ההולך בראש. וקצת קשה למה דוקא בענין השופר השתמשו בהשם יובל ולא בשמות אחרים, אם לא שהיובל הוא מין איל מיוחד שיש לו קרנים מיוחדות עלולות לבלי תקיעה.

שופר תרועה בחדש השבעי בעשר לחדש וכו׳ וקדשתם את שנת החמשים שנה וקראתם דרור בארץ לכל ישביה יוֹבֵל הוא תהיה לכם ושבתם איש אל אחזתו ואיש אל משפחתו תשבו יוֹבֵל הוא שנת החמשים שנה תהיה לכם לא תזרעו ולא תקצרו את ספיחיה ולא תבצרו את נזריה כי יוֹבֵל הוא קדש תהיה לכם (ויקר׳ כה ח-יב). ואם לא יגאל באלה ויצא בשנת הַיֹּבֵל הוא ובניו עמו (שם נד). — ובתו"מ: שוה היובל לראש השנה לתקיעה ולברכות (ר"ה ג ה). — ומ"ר *יוֹבְלוֹת: באחד בתשרי ראש השנה לשנים ולשמיטין וליובלות לנטיעה ולירקות (ר"ה א א). ר׳ יהודה אומר בר"ה תוקעין בשל זכרים וביובלות בשל יעלים (שם ג ה). שבעה עשר יובלות מנו ישראל משנכנסו לארץ ועד שיצאו (ערכ׳ יב:). מאימתי פסקו היובלות משעלה פול מלך אשור ותגלת פלנאסר מלך אשור והגלה לראובני ולגדי ולחצי שבט המנשי (מס׳ עבדים א). — ואמר המשורר: אהי כעבד לא חפש לא אשאלה עוד יובלי, עד מה יריבו תבעיו מאס לבבי מוסרי (ר"י הלוי, לבי בני אוריס).

יוּבַל[1], ש"ז, — פלג, תעלה, Kanal; canal: והיה כעץ שתול על מים ועל יוּבַל ישלח שרשיו ולא ירא כי יבא חם והיה עלהו רענן (ירמ׳ יז ח), ועי׳ נהר.

***יוֹד**[2], ש"נ, מ"ר יוֹדים, יוֹדִין, — שֵׁם האות העשירית באלף בית העברית: חמורים העריות שהוא פותח בהן ביוד הא וחותם ביוד הא (ספרא, אחרי קלז). מה להלן שבועה אף כאן שבועה מה להלן ביוד הא אף כאן ביוד הא (מכי׳ משפט׳ טו). מם יוד מם מים (ירוש׳ שביע׳ א לג:). בשתי אותיות נבראו שתי עולמות העולם הזה והעולם הבא אחד בהא ואחד ביוד וכו׳ מה יוד כפוף כך יהיו כל באי העולם כפופין (שם חגי׳ ב עז ג). העולם הזה נכתב (שמו של אלהים) ביוד הי ונקרא באלף דלת אבל לעולם הבא כולו אחד נקרא ביוד הי ונכתב ביוד הא (פסח׳ נ.). יוד שנטלתי משרי עומד וצווח כמה שנים עד שבא יהושע והוספתי לו (סנה׳ קז.). אין אנו יודעין אם העוה"ז נברא בהא והעוה"ב ביוד או אם העוה"ז נברא ביוד והעוה"ב בהא (מד"ר בראש׳ יב). אמר ר"י בן קרחה יוד שנטל הקב"ה משרי נחלקו חציו לשרה והציו לאברהם (שם מז). באותה שעה עלה יוד שבירבה ונשתטחה לפני הקב"ה ואומר רבון העולם לא כך אמרת אין אות בטלה מן התורה לעולם (שם שמות ו). שלמה בטל ומאה כיוצא בו ויוד ממך אינה בטילה לעולם (שם ויקר׳ יט). אם מתכנשין כל באי עולם לעקור יוד שהוא קטן האותיות שבתורה אינן יכולין (שם שה"ש, ראשו כתם). שכן דרכו של נער להיות כותב יוד (שם איכ׳, לא האמינו). — וככנ׳: ולא נאמר שיתכן היותו כמו ויבשהו מן ולא ייחל לבני אדם בעבור שהיוד ממנו קמוצה כי אלו היה משפטו מה שזכר ר׳ יהודה היתה יודו פתוחה כמו שהוא ולא ייחל לבני אדם (הסרש׳ לריב"ג, חול). — ומ"ר: כתב לאלפים עיינים וכו׳ לווים יודים וליודים ווין לזיינין נונים ולנונים זיינים (ספרי ואתחנן לו). שלא יכתוב אלפין עיינין וכו׳ ווין יודין יודין ווין (שבת קג:). — ומצוי מאד בספרות, ואמר המליץ: והחביר יוד יקר, ויגע עיקר, ולו היטב חקר, מצאם נעדרים, בנאמני עדים, אשר הם מגידים, שניהם היודים, לעת מקרה סרים (תחכ׳ תלמ׳ דוגש 82). — ומ"ר יודות: יא יודות שבתורה (אדר"נ נוסח׳ ב לח). יהיה בה שלש יודות יוד העתיד ויוד הפעל ויוד המשיכה (הור׳ הקור׳ 24). — וראשי האלף: כגון שנגעו יודי הא׳ בגוף האלף בין אותם שלמעלה בין אותם שלמטה (הלבוש או"ח לב כה).

ייוֹדִי[1], ש"ז, מ"ר יוֹדים, — כמו יהודי: וטוב ונכון הוא שדוקא יודים ישאבו את מי המצות ולא גוים

---

[1]) מן יבל, עי"ש.

[2]) קריאת הספרדים, וסמך לקריאה זו שמה של אות זו ביונית yota. והאשכנזים קוראים יוּד, וכן הסורים (Nö. Syr. Gram. § 9). והנה החליטו רוב החדשים, כי משמ׳ השם הזה הוא יָד, ואמרו כי צורתה של אות זו בכתב העברי הקדום היא כצורת יד, ונשתנה קול הפתח הארוך לקול חולם, כנהוג. אך קצת קשה, יען ברוב שמות אותיות האלף בית ראינו כי השם נשאר בפי כל היהודים בצורתו הקדומה וגם הברת התנועה נשארה בקדמותה, עי׳ הערה לשם אות אַלֶף, בֵּית, ובפרט בשם כל כך רגיל בפי העם כמו יד, קשה להניח, כי הוא נשתנה דוקא בשם האות, אעפ"י שהשם כף נשתנה בפי האשכנז׳ וכמו"כ בפי הסורים לקול החולם (נלד׳ שם). ואולי היו לפנים שני משקלים גם לשם אבר האחיזה, יָד ויוֹד, כמו שאין ספק בדבר שמלבד השם יוֹם היה עוד שם יָם שממנו מ"ר יָמִים, עי׳ זה הערך, ופשט השמוש בהשם יד ונשאר השם יוד רק בשם האות.

---

[1]) כדי שלא לכתב צרוף שם יהו.

(מהרי"ל, הלכ׳ ליבת המלות). משתדל שיהיו כולם נשאבים על ידי י ו ד י ם (שם). ובא אליהם נכרי אדד ואמר זול"ת אני מכיר י ו ד י זה (שו"ת ר"מ פדוואה לס).

*יוחנא, — עי׳ *יוחנה.

***יוֹחָנָה**, יוחנא, ש"נ,—בפרט יוֹחָנָה (יוחנא) ירושלמית, מין ממיני החגב, אחד ממיני הסלעם, Name einer Heuschreckenart; nom d'une espèce de sauterelle;name of a sp. of locusts: ציפורת כרמים ו י ו ח נ א ירושלמית (ספרא שמיני ח, חול׳ סה.). ומין סלעם והיא י ו ח נ א ירושלמית (רמב"ס, מאכ׳ אסור׳ א כא).

***יוּחָס**, ש"ז, מ"ר יוּחֲסִים, — כמו יַחַס, יַחַשׂ, מוצא האדם לפי איכות משפחתו, מולדתו, genealog. Herkunft; origine généalog; genealog. orig. מגלת יוּחֲסִים, ספר יוּחֲסִים, המגלה, הספר שבו רשומים היוחסים האלה: אמר ר׳ שמעון בן עזאי מצאתי מגלת י ו ח ס י ן בירושלים וכתוב בה איש פלוני ממזר מאשת איש (יבמ׳ ד יג). אמר רבי לוי מגלת י ו ח ס י ן מצאו בירושלם וכתוב בה הלל מן דוד (ירוש׳ תעני׳ ד סח. ומד"ר בראש׳ לח). אמר רב מיום שנגנז ספר י ו ח ס י ן תשש כוחן של חכמים וכהה מאור עיניהם (פסח׳ סב:). — שלשלת יוּחֲסִין: כל מי שהמקום מתעסק בו להעמיד ממנו אומה או שלשלת י ו ח ס י ן היה המקום מתעסק בו בענין הזה לכתוב בו תולדות שכן את מוצא י"ב תולדות בכתובים (מד"ר במד׳ ב). אמר רבי סימון קשה היא שלשלת י ו ח ס י ן לפני הקב"ה להעקר ממקומה (שם שה"ש, קמתי אני).—בכורת יוּחֲסִין: בני ראובן בכור ישראל אמור מעתה בכורת ממון ניטלה ממנו ולא ניטלה ממנו בכורת י ו ח ס י ן (שם בראש׳ פב). — וכל מחלקה של משפחות מאיכות אחת לפי מולדתם, genealg. Klasse; classe généal. geneal. class: עשרה ו ח ס י ן עלו מבבל כהני לויי ישראלי חללי גירי וחרורי ממזירי נתיני שתוקי ואסופי (קדוש׳ ד א). — יש לו לפלוני יוּחֲסִים, יש לו ידיעות אדות מוצא משפחתו: ואף תמר שלקחה יהודה זקניכם לא מפסול משפחה הוא אלא בתו של שם בן נח מה אתם יש לכם י ו ח ס י ם (מד"ר רות, בסוף).

***יוֹכָנִי**, ב ר י ו כ נ י, ש"ז, — שם עוף גדול מאד, N. ein. fabelhaft gross. Vogels; n. d'oiseau de grandeur fabuleuse; n. of a fabul. bird: פעם אחת נפלה ביצת ב ר י ו כ נ י וטבעה ששים כרכים ושברה מאות ארזים (בכור׳ נז:) — *והעוף המוכן לסעודת הצדיקים בעוה"ב: בהסתלק האדם מן העוה"ז אם זכתה נפשו תתענג בעולם הנשמות שהוא ג"ע של מטה ומשם תעלה לצרור החיים ותעמוד שם בלי הפסק עד בא זמן התחיה שאז תחזור ותתעלה בהשגה עליונה מאד ותקבל שכרה בגוף ונפש ואז יהנו מן הסעודה המתוקנת לצדיקים לעתיד לבא שהם מעותדות להם מששת ימי בראשית והם לויתן ו ב ר י ו כ נ י ובהמות (מנח׳ קנא׳ לר"י מפיסא 79).

***יוֹלֵד**[1], ש"ז, ורוב שמושו במ"ר יוֹלְדִים, יוֹלְדָיו, — האב והאם יחד: אבא שאול אומר אף המקללת י ו ל ד י ו בפניו (יוצאת שלא בכתובה) (כתוב׳ ז ו). המקללת את י ו ל ד י ו בפני י ו ל ד י ו (ירוש׳ שם ז לא:).

יוֹלֵדָה, ש"נ, — אשה יֹלֶדֶת: צירים אחזוני כצירי יולדה נעויתי משמע (ישע׳ כא ג). חבלי יוֹלֵדָה יבאו לו (הוש׳ יג יג). לכן יתנם עד עת יוֹלֵדָה ילדה ויתר אחיו ישובון על בני ישראל (מיכ׳ ה ב). צירים וחבלים יאחזון כַּיּוֹלֵדָה יחילון (ישע׳ יג ח). החשיתי מעולם אחריש אתאפק כַּיּוֹלֵדָה אפעה אשם ואשאף יחד (שם מב יד). צרה החזקתנו חיל כַּיּוֹלֵדָה (ירמ׳ ו כד). מדוע ראיתי כל גבר ידיו על חלציו כַּיּוֹלֵדָה ונהפכו כל פנים לירקון (שם ל ו). ורטט החזיקה צרה וחבלים אחזתה כַּיּוֹלֵדָה (שם מט כד). המלך אין בך אם יועצך אבד כי החזיקך חיל כַּיּוֹלֵדָה חולי וגחי בת ציון כַּיּוֹלֵדָה כי עתה תצאי מקריה (מיכ׳ ד ט-י). רעדה אחזתם שם חיל כַּיּוֹלֵדָה (תהל׳ מח ז). — ומ"ר *יוֹלְדוֹת: ששם (בשער המזרח) משקין את הסוטות ומטהרין את ה י ו ל ד ו ת ומטהרין את המצורעים (סוט׳ א ה). על שלש עבירות נשים מתות י ו ל ד ו ת (שבת לב.).

יוֹלֶדֶת, יֹלֶדֶת, ש"נ, בכנ׳ יוֹלַדְתּוֹ, — א) כמו יוֹלֵדָה: זאת תורת הַיֹּלֶדֶת לזכר או לנקבה (ויקר׳ יב ז). וקבצתים מירכתי ארץ בם עור ופסח הרה וְיֹלֶדֶת יחדו (ירמ׳ לא ח).—ובתו"מ: כל אותן י"ג שנה שהיה חושש רבי את שיניו לא הפילה עוברה בא"י ולא נצטערה י ו ל ד ת (מד"ר בראש׳ לג).—ומשל: בין ה י ו ל ד ת[2] והמילדת הלך לו בנה של העלובה (מד"ר בראש׳ ס),

---

[1]) בערב׳ ואלד a), האב.

[2]) עצם המשל בארמית: בין הייתא למחבלתא אזל ברא דעלובתא.

---

a) والد

ר"ל עד כה ועד כה, עד שהיולדת שולחת לקרוא המילדת ועד שהמילדת באה, מת הילד. — ב) האם: אחת היא יונתי תמתי אחת היא לאמה ברה היא ליולדתה (שה"ש ו ט). בושה אמכם מאד חפרה יולדתכם (ירמ' נ יב). ישמח אביך ואמך ותגל יולדתך (משלי כג כה). כעס לאביו בן כסיל וממר ליולדתו (שם יז כה). — ובתו"מ: ר"א בן הורקנוס בור סיד שאינו מאבד טפה ר"י בן חנניה אשרי יולדתו ר' יוסי הכהן חסיד (אבות ב ח).

אָבְנָיִם. — הָרָה. — הֵרָיוֹן. — חבל, חבלים, חבלי יולדה. — *חַיָּה. — *חַכָּמָה. — *חֲרָרַת דם. — *טנוף, *טנף. — ילד, עי' זה. — *כּוּדָה, יציאת דם אחרי הלדה. — מְיַלֶּדֶת. — מַשְׁבֵּר. — *עֻבָּר, *מְעֻבֶּרֶת. — *פָּעָה, וכו', נהפכו ציריה. — *שִׁלְיָה. — *שפיר.

יום[1], ממנו יום, יומם, ימים, יומי.

יום[2], ש"ז, מ"ר יָמִים, יָמִין, סמי' יְמֵי, יְמוֹת, ככי' יוֹמִי, יוֹמְךָ, יומו, יָמַי, יָמֶיךָ, יָמֶיךָ, יָמֵינוּ, יְמֵיכֶם, מ"ז יוֹמַיִם, — הזמן שהשמש מאיר לארץ ולדרים עליה, ההפך מן לילה, day ; jour ; Tag : ויקרא אלהים לאור יום ולחשך קרא לילה (בראש' א ה). ויעש אלהים את שני המארת הגדלים את המאור הגדל לממשלת היום ואת המאור הקטן לממשלת הלילה ואת הכוכבים (שם יו). וקיץ וחרף ויום ולילה לא ישבתו (שם ח כב). גנבתי יום וגנבתי לילה (שם לא לט). ויי' נהג רוח קדים בארץ כל היום ההוא וכל הלילה (שמות י יג). הם עם יבוס והיום רד מאד (שופט' יט יא). להיות עינך פתחת אל הבית הזה לילה ויום (מ"א ח כט). יום חשך ואפלה יום ענן וערפל (יואל' ב ב). אני יי' נצרה לרגעים אשקנה פן יפקד עליה לילה ויום אצרנה (ישע' כז ג). והיו לנו הלילה משמר והיום מלאכה (נחמ' ד יו). לך יום אף לך לילה אתה הכינות מאור ושמש (תהל' עד יו). ולילה כיום יאיר (שם קלט יב). — ומדת הזמן של יום לבדו או של יום ולילה יחד: ויהי ערב ויהי בקר יום אחד (בראש' א ה). ויהי ערב ויהי בקר יום שני (שם ח).

---

[1]) עי' הערה להערך.

[2]) מלה משותפה לכל הלשונ' השמיות. בכנענ' ים, בארמ' יום, בערב' יום a), בערב' הדרומ' יום וגם ים. באשור' אמ במשמ' הזמן שהשמש מאיר על הארץ, בנגוד להלילה, ואום במשמ' הכללית של מדת הזמן. וכבר נתקשו הקדמונ' בדבר הרבים והסמי', שאינם לפי היחיד, אמר ריב"ג וז"ל: ואו יום אנקלבת אלפא לינה פי ימים פי אללפט' וד'לך אן אלאצל פי יום אן יכונ עלי זנה חדש שרש ישי בקר אערך לך ותגזר אמר פאלאנוא אלואו מנה אשתת'קלא מנהם לתחריכהא פלמא אלאנוהא אג'תמע שאכנאנ לינאנ ואו אלמד וואו אלאצל פחד'פוא ואו אלמד ובקי ואו אלאצל וכאנ אלאצל פי ימים איצ'א אן יכונ יומים עלי אלאצל בתחריכ אלואו בקמץ גדול עלי זנה לבקרים אצמית פלמא אלאנוה פי אלואחד אלאנוה איצ'א פי אלג'מע לא שימא אן אלג'מע את'קל מנ אלואחד פלמא לאנ ואו יומים נקלת חרכתה והי אלקמצות אלי אליא' ללדלאלה עליה פאנקלב אלואו אלינ אלפא וצאר ימים וכו' ולמא אצ'אפוא ימים אלי אלאשמא' אלט'אהרה ח'אלפוא בה הד'ה אלאלפאט' פאשקטוא מנה אלאלף אללינה, וקאלוא ימי יעקב כל ימי היות דוד במצודה פאנ'חפוא בה כמא תרי ולם יפעלוא כד'לך פי ראשים ולא פי בתים אד' קאלוא ראשי אלפי ישראל ובתי החצרים ונע'ירה, ע"כ, ובעבר': וו יום נהפכה אלף רפה בימים במבטא והעקר בהם להיות על משקל חדש שרש ישי בקר אערך לך ותגזר אמר והרפו הויו ממנו מפני שכבד עליהם להניעה וכאשר הרפוה נקבצו שני נחים רפים ויו השרש וויו המשך וחסרו ויו המשך ונשארה ויו השרש והיה העקר בימים גם כן להיות יומים על השרש בהניע הויו בקמץ גדול על משקל לבקרים אצמית כל רשעי ארץ וכאשר הרפוה באחד הרפוה נמי גם כן בקבוץ כל שכן שקבוצו יותר כבד מן האחד וכיון שרפה ואו יומים העתקה תנועתה והיא הקמצות אל היוד להורות עליה ונהפכה הואו הרפה אלף ושב ימים וכו' ובהסמך ימים להשמות הנראים ישתנה שמושו ותפל ממנו האלף הרפה באמרם ימי יעקב כל ימי היות דוד במצודה ולא עשו כן בראשים ולא בבתים באמרם ראשי אלפי ישראל ובתי החצרים וזולתו. וכן רד"ק: והקבוץ ימים רבים ושב הנה שהיה עם החלם במלת יום קמץ גדול ברבים וכן ראש ראשים אבל בהסמכו יאבד הנח מה שאין כן בראשים כי הוא נכתב בו הנח כל ימי אשר ישכון הענן. ע"כ. אבל רוב החדשים הסכימו כי היו שני משקלים, יום וממנו היה מ"ר יוֹמִים, כמו בארמ' ואולי נשמר ממנו גם בעבר' במדר', בהדבור מה יום מיומים, עי' לקמן, אך בכלל צורה זו של מ"ר יצאה מהשמוש, וגם ים וממנו מ"ר יָמִים, והוא שגבר ופשט בלשון אולי מפני הדמיון עם שָׁנִים, ואולי היה גם משקל ימם ביחיד, וכן בכנענ': בימם ו' לירח בל (CIS № 10), בימם יד לירח מרפא (שם № 88), בימם ז' לירח י' (שם № 93), וי"א שמזה גם בעבר' יומם, עי' זה הערך. עכ"פ סמי' מ"ר ימי הוא מן היחיד ים. ורגלים לדבר כי היתה עוד צורה שלישית ימה, וממנו מ"ר וסמי' יְמוֹת.

a) يوم

הילדים רכים והצאן והבקר עלות עלי ודפקום יום אחד ומתו כל הצאן (שם לג יג). ביום השלישי וישא אברהם את עיניו (שם כב ד). ויום השביעי שבת ליי׳ אלהיך (שמות כ י). — מחצית היום: ויקרא בו (בספר התורה) וכו׳ מן האור עד מחצית היום (נחמ׳ ח ג). ויקראו בספר תורת יי׳ אלהיהם רבעית היום (שם ט ג).—יום יום, לאמר בכל יום: ויהי כדברה אל יוסף יום יום ולא שמע אליה (בראש׳ לט י). והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו והיה משנה על אשר ילקטו יום יום (שמות יו ה). ואותי יום יום ידרשון ודעת דרכי יחפצון (ישע׳ נח ב). ברוך אדני יום יום יעמס לנו (תהל׳ סח כ). ואהיה אצלו אמון ואהיה שעשועים יום יום משחקת לפניו בכל עת (משלי ח ל). אשרי אדם שמע לי לשקד על דלתתי יום יום לשמר מזוזת פתחי (שם לד). — יום ויום, כמו״ב במשמ׳ זו: ובכל יום ויום מרדכי מתהלך לפני חצר בית הנשים (אסת׳ ב יא). ויהי באמרם אליו יום ויום ולא שמע אליהם (שם ג ד). — ויום ביום: ויעשו את חג הסכות ככתוב ועלת יום ביום במספר (עזר׳ ג ד). ויקרא בספר תורת האלהים יום ביום מן היום הראשון עד היום האחרון (נחמ׳ ח יח). ויעשו בני ישראל הנמצאים בירושלם את חג המצות שבעת ימים בשמחה גדולה ומהללים ליי׳ יום ביום (דהי״ב ל כא). כה עשו ליום ביום ויאספו כסף לרב (שם כד יא). — כיום ביום, כמו בכל יום: ודוד מנגן בידו כיום ביום והחנית ביד שאול (ש״א יח י). — יום ביומו, בכל יום הקבוע, לפי מה שנקבע ליום ההוא: והנגשים אצים לאמר כלו מעשיכם דבר יום ביומו כאשר בהיות התבן (שמות ה יג). לא תגרעו מלבניכם דבר יום ביומו (שם יט). להקריב אשה ליי׳ עלה ומנחה זבח ונסכים דבר יום ביומו (ויקר׳ כג לז). לעשות משפט עבדו ומשפט עמו ישראל דבר יום ביומו (מ״א ח נט). וארחתו ארחת תמיד נתנה לו מאת המלך דבר יום ביומו כל ימי חיו (מ״ב כה ל). ואמנה על המשררים דבר יום ביומו (נחמ׳ יא כג). וכל ישראל בימי זרבבל ובימי נחמיה נתנים מניות המשררים והשערים דבר יום ביומו (שם יב מז). וימן להם המלך דבר יום ביומו מפתבג המלך (דני׳ א ה). להלל ולשרת נגד הכהנים לדבר יום ביומו (דהי״ב ח יד). — יום אחד, ביום מהימים: ויאמר דוד אל לבו עתה אספה יום אחד ביד שאול אין לי טוב כי

המלט אמלט אל ארץ פלשתים (ש״א כז א). — ובסמי׳ עם שמות אחרים, לגדר טיבו של היום שמדבר בו, **יום השבת**: זכור את יום השבת לקדשו (שמות כ ח). — **יום כפרים**: כי יום כפרים הוא לכפר עליכם (ויקר׳ כג כח). — **יום תרועה**: כל מלאכת עבדה לא תעשו יום תרועה יהיה לכם (במד׳ כט א). — **יום השלג**: והוא ירד והכה את האריה בתוך הבאר ביום השלג (ש״ב כג כ). — **יום הקציר**: כצנת שלג ביום קציר ציר נאמן לשלחיו (משלי כה יג). — **יום קרה**: מעדה בגד ביום קרה (שם כ). — **יום צרה**: כה אמר חזקיהו יום צרה ותוכחה ונאצה היום הזה (מ״ב יט ג). — ובמשמ׳ הזמן שקרה בו דבר: הנה נא זקנתי לא ידעתי יום מותי (בראש׳ כז ב). ואם לא יעלה הענן ולא יסעו עד יום העלתו (שמות מ לז). לא תריעו ולא תשמיעו את קולכם ולא יצא מפיכם דבר עד יום אמרי אליכם הריעו והריעתם (יהוש׳ ו י). הוא ובניו היו כהנים לשבט הדני עד יום גלות הארץ (שופט׳ יח ל). וישב ירמיהו בחצר המטרה עד יום אשר נלכדה ירושלם (ירמ׳ לח כח). ברד כבד מאד אשר לא היה כמהו במצרים למן היום הוסדה ועד עתה (שמות ט יח). למן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ (דבר׳ ד לב). למן היום אשר יצאת מארץ מצרים עד באכם עד המקום הזה (שם ט ז). ביום עשות יי׳ אלהים ארץ ושמים (בראש׳ ב ד). ביום הכתי כל בכור בארץ מצרים (במד׳ ג יג). ביום צאתנו ללכת אליכם (יהוש׳ ט יב). כי היית משגב לי ומנוס ביום צר לי (תהל׳ נט יז). — יום של פלוני, שפלוני עשה או יעשה בו דבר מהדברים: הילילו כי קרוב יום יי׳ כשד משדי יבא (ישע׳ יג ו), היום שאלהים יגלה בו כחו ועזו, שיעשה נסים ונפלאות, וכדומה. הנה יום יי׳ בא אכזרי ועברה וחרון אף לשום הארץ לשמה (שם ט). הוי המתאוים את יום יי׳ למה זה לכם יום יי׳ הוא חשך ולא אור (עמו׳ ה יח). ירגזו כל ישבי הארץ כי בא יום יי׳ כי קרוב (יואל׳ ב א). הס מפני אדני יי׳ כי קרוב יום יי׳ כי הכין יי׳ זבח הקדיש קראיו (צפני׳ א ז). לעמד במלחמה ביום יי׳ (יחזק׳ יג ה). הנה אנכי שלח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום יי׳ הגדול והנורא (מלאכי ג כג). — יום מדין, היום שהיתה בו המלחמה עם מדין: כי את על סבלו ואת מטה שכמו שבט הנגש בו החתת כיום מדין (ישע׳

ט ג). — יום יזרעאל, היום שיתאסף העם במקום הזה: ונקבצו בני יהודה ובני ישראל יחדו ושמו להם ראש אחד ועלו מן הארץ כי גדול יום יזרעאל (הושע ב ב). — יום ירושלם: זכר יי׳ לבני אדום את יום ירושלם האמרים ערו ערו עד היסוד בה (תהל׳ קלז ז), ר״ל יום חרבנה שהשתתפו בה. — ויום בלבד, במשמ׳ יום של צרה: ואל תרא בְּיום אחיך ביום נכרו ואל תשמח לבני יהודה ביום אבדם ואל תגדל פיך ביום צרה (עובד׳ א יב). לא נין לו (להרשע) ולא נכד בעמו ואין שריד במגוריו על יומו נשמו אחרנים וקדמנים אחזו שער (איוב יח יט-כ). — ובמשמ׳ היום הקבוע למותו או להענש בו בענש מהענשים: כי קרוב יום אידם (דבר׳ לב לה). ויאמר דוד חי יי׳ כי אם יי׳ יגפנו או יומו יבא ומת (ש״א כו י). יקדמני ביום אידי ויהי יי׳ משען לי (ש״ב כב יט). הוי עליהם כי בא יוֹמָם עת פקדתם (ירמ׳ נ כז). ואתה חלל רשע נשיא ישראל אשר בא יומו בעת עון קץ (יחזק׳ כא ל). חללי רשעים אשר בא יוֹמָם בעת עון קץ (שם לד). אדני ישחק לו כי ראה כי יבא יומו (תהל׳ לז יג). — ואמר בן סירא: אל תקנא באיש רשע כי לא תדע מה יומו (כ״ס גני׳ ט יא). — בְּלֹא יומו, קודם הזמן הקבוע, הראוי והרגיל להמות וכדומה: בלא יומו תמלא וכפתו לא רעננה (איוב טו לב). — ובמשמ׳ יום מולדו של אדם ובכלל מולדו, גורלו, חייו וכדומה: אחרי כן פתח איוב את פיהו ויקלל את יומו ויען איוב ויאמר יאבד יום אולד בו (שם ג א-ג). — ויום במשמ׳ מזל: אם לא בכיתי לקשה יום עגמה נפשי לאביון (שם ל כה). — הַיום, במקום היום הזה, הנכחי, heute aujourd'hui; to day: הן גרשת אתי הַיום מעל פני האדמה (בראש׳ ד יד). וגם אנכי לא שמעתי בלתי הַיום (שם כא כו). ואבא הַיום אל העין (שם כד מב). אעבר בכל צאנך הַיום הסר משם כל שה נקד וטלוא (שם ל לב). הגל הזה עד ביני ובינך הַיום (שם לא מח). מדוע פניכם רעים הַיום (שם מ ז). את חטאי אני מזכיר הַיום (שם מא ט). האחד איננו והקטן הַיום את אבינו (שם מב לב). הן קניתי אתכם הַיום ואת אדמתכם לפרעה (שם מז כג). ויאמר מדוע מהרתן בא הַיום (שמות ב יח). מדוע לא כליתם חקכם ללבן כתמול שלשם גם תמול גם הַיום (שם ה יד). הַיום אתם יצאים בחדש האביב (שם יג ד). התיצבו וראו את ישועת יי׳ אשר יעשה לכם הַיום כי אשר ראיתם את מצרים הַיום לא תספו לראתם עוד עד עולם (שם יד יג). ויאמר משה אכלהו הַיום כי שבת הַיום ליי׳ הַיום לא תמצאהו בשדה (שם יו כה). לך אל העם וקדשתם הַיום ומחר (שם יט י). כי הַיום יי׳ נראה אליכם (ויקר׳ ט ד). הן הַיום הקריבו את חטאתם (שם י ט). יי׳ אלהיכם הרבה אתכם והנכם הַיום ככוכבי השמים לרב (דבר׳ א י). אתה עבר הַיום את גבול מואב (שם ב יח). העידתי בכם הַיום את השמים ואת הארץ (שם ד כו). שמע ישראל את החקים ואת המשפטים אשר אנכי דבר באזניכם הַיום (שם ה א). ראה אנכי נתן לפניכם הַיום ברכה וקללה (שם יא כו). אתם קרבים הַיום למלחמה על איביכם (שם כ ג). אתם נצבים הַיום כלכם לפני יי׳ אלהיכם (שם כט ט). ראה נתתי לפניך הַיום את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע (שם ל יה). ויאמר יי׳ אל יהושע הַיום גלותי את חרפת מצרים מעליכם (יהוש׳ ה ט). ועתה הנה אנכי הַיום בן חמש ושמנים שנה עודני הַיום חזק כאשר ביום שלח אותי משה (שם יד י-יא). ואתם תשבו הַיום מאחרי יי׳ והיה אתם תמרדו הַיום ביי׳ ומחר אל כל עדת ישראל יקצף (שם כב יח). והנה אנכי הולך הַיום בדרך כל הארץ (שם כג יד). למה נגפנו יי׳ הַיום לפני פלשתים (ש״א ד ג). כי הַיום בא לעיר כי זבח הַיום לעם בבמה (שם ט יב). מדוע לא בא בן ישי גם תמול גם הַיום אל הלחם (שם כ כז). ויאמר יואב הַיום ידע עבדך כי מצאתי חן בעיניך (ש״ב יד כב). בן שמנים שנה אנכי הַיום האדע בין טוב לרע (שם יט לו). חי יי׳ וכו׳ כי הַיום יומת אדניהו (מ״א ב כד). הידעת כי הַיום יי׳ לקח את אדניך מעל ראשך (מ״ב ב ג). עוד הַיום בנב לעמד (ישע׳ י לב). ואני הנה נתתיך הַיום לעיר מבצר (ירמ׳ א יח). הנה פתחתיך הַיום מן האזקים אשר על ידך (שם מ ד). ותאמר לה חמותה (לרות) איפה לקטת הַיום וכו׳ ותאמר (רות) שם האיש אשר עשיתי עמו הַיום בעז (רות ב יט). זבחי שלמים עלי הַיום שלמתי נדרי (משלי ז יד). והצליחה נא לעבדך הַיום ותנהו לרחמים לפני האיש הזה (נחמ׳ א יא). יבוא המלך והמן הַיום אל המשתה אשר עשיתי לו (אסת׳ ה ד). — והַיום במשמ׳ בזמן שאנו חיים בו: כי לנביא הַיום יקרא לפנים הראה (ש״א ט ט). מי דוד ומי בן ישי היום רבו עבדים המתפרצים איש מפני אדניו (שם כה י). — כְּהַיום, עַתָּה, עוד

טעם: כבאכם העיר כן תמצאון אתו וכו׳ כי הוא יברך הזבח אחרי כן יאכלו הקראים ועתה עלו כי אתו כהיום תמצאון אתו (ש"א ט יג). — כיום, במשמ׳ זו: ויאמר עשו אל יעקב הלעיטני נא וכו׳ ויאמר יעקב מכרה כיום את בכרתך לי וכו׳ ויאמר יעקב השבעה לי כיום וישבע לו וימכר את בכרתו ליעקב (בראש׳ כה ל-לג). גם בטרם יקטרון את החלב ובא נער הכהן ואמר לאיש הזבח תנה בשר לצלות לכהן וכו׳ ויאמר אליו האיש קטר יקטירון כיום החלב וקח לך כאשר תאוה נפשך ואמר לו כי עתה תתן (ש"א ב יס-יו). ואתה עמד כיום ואשמיעך את דבר אלהים (שם ט כז). ישבע לי כיום המלך שלמה אם ימית את עבדו בחרב (מ"א א נא). ויאמר יהושפט אל מלך ישראל דרש נא כיום את דבר יי׳ (שם כב ה). הן לריב ומצה תצומו ולהכות באגרף רשע לא תצומו כיום להשמיע במרום קולכם (ישע׳ נח ד). — כיום הזה, כמו שהוא עתה: ואתם חשבתם עלי רעה אלהים חשבה לטבה למען עשה כיום הזה להחית עם רב (בראש׳ נ כ). כי הקשה יי׳ אלהיך את רוחו ואמץ את לבבו למען תתו בידך כיום הזה (דבר׳ ב ל). ואתכם לקח יי׳ ויוצא אתכם מכור הברזל ממצרים להיות לו לעם נחלה כיום הזה (שם ד כ). כי הקים בני את עבדי עלי לארב כיום הזה (שם כב ח). ותשמר לו (לדוד) את החסד הגדול הזה ותתן לו בן ישב על כסאו כיום הזה (מ"א ג ו). לתת להם ארץ זבת חלב ודבש כיום הזה (ירמ׳ יא ה). לתת אתם לחרבה לשמה לשרקה ולקללה כיום הזה (שם כה יח). לך אדני הצדקה ולנו בשת הפנים כיום הזה (דני׳ ט ז). — כהיום הזה: לטוב לנו כל הימים להיתנו כהיום הזה (דבר׳ ו כד). ותהי ארצכם לחרבה ולשמה ולקללה מאין יושב כהיום הזה (ירמ׳ מד כב). ובעונתינו נתנו אנחנו מלכינו כהנינו ביד מלכי הארצות בחרב בשבי ובבזה ובבשת פנים כהיום הזה (עזר׳ ט ז). — וגם במשמ׳ ביום ההוא, בזמן ההוא: ויהי כהיום הזה ויבא הביתה לעשות מלאכתו (בראש׳ לט יא). — עד היום הזה, עד זמנו של המדבר או הכותב: וישם אתה יוסף לחק עד היום הזה על אדמת מצרים לפרעה לחמש (בראש׳ מז כו). ויירשם וישבו תחתם עד היום הזה (דבר׳ ב כב). ויקרא אתם על שמו את הבשן חות יאיר עד היום הזה (שם ג יד). ואת רחב הזונה ואת בית אביה וכו׳ החיה יהושע ותשב בקרב ישראל עד היום הזה (יהוש׳ ו כה). ויקימו עליו גל אבנים גדול עד היום הזה וישב יי׳ מחרון אפו על כן קרא שם המקום ההוא עמק עכור עד היום הזה (שם ז כו). וישימם תל עולם שממה עד היום הזה (שם ח כח). וישב הכנעני בקרב אפרים עד היום הזה (שם יו י). ויקרא שמה לוז הוא שמה עד היום הזה (שופט׳ א כו). על כן קרא שמה עין הקורא אשר בלחי עד היום הזה (שם יה יט). לכן היתה צקלג למלכי יהודה עד היום הזה (ש"א כז ו). וישמה (דוד) לחק ולמשפט לישראל עד היום הזה (שם ל כה). ויקרא לה יד אבשלום עד היום הזה (ש"ב יח יח). ויהיו שם עד היום הזה (מ"א ח ח). ויעלם שלמה למס עבד עד היום הזה (שם ט כא). וארומים באו אילת וישבו שם עד היום הזה (מ"ב יו ו). כאשר עשו אבתם הם עשים עד היום הזה (שם יז מא). הוקם את דברי יהונדב בן רכב אשר צוה את בניו לבלתי שתות יין ולא שתו עד היום הזה כי שמעו את מצות אביהם (ירמ׳ לה יד). ויקרא שמה במה עד היום הזה (יחזק׳ כ כט). — כל היום: על חומתיך ירושלם הפקדתי שמרים כל היום וכל הלילה תמיד לא יחשו (ישע׳ סב ו). כי החרשתי בלו עצמי בשאגתי כל היום (תהל׳ לב ג). — ובמשמ׳ תמיד, בלי הפסק: הכל היום יחרש החרש לזרע יפתח וישדד אדמתו הלוא אם שוה פניה והפיץ קצח וכו׳ (ישע׳ כח כד-כה). אלה עשן באפי אש יקדת כל היום (שם סה ה). מה תתהלל ברעה הגבור חסד אל כל היום (תהל׳ נב ג). חנני אלהים כי שאפני אנוש כל היום להם ילחצני שאפו שוררי כל היום כי רבים לחמים לי (שם נו ב-ג). — ויהי היום, במשמ׳ בא יום מהימים, פתאם, ביום אחד שלא נקוב איזה: ועלה האיש ההוא מעירו מימים ימימה להשתחות ולזבח ליי׳ וכו׳ ויהי היום ויזבח אלקנה (ש"א א ג-ד), ביום אחד מהימים. ויצא מצב פלשתים אל מעבר מכמש ויהי היום ויאמר יונתן בן שאול אל הנער נשא כליו לכה ונעברה אל מצב פלשתים (שם יג כג-יד א). ויהי היום ויעבר אלישע אל שונם ושם אשה גדולה ותחזק בו לאכל לחם וכו׳ ותאמר אל אישה הנה נא ידעתי כי איש אלהים קדוש הוא עבר עלינו תמיד נעשה נא עלית קיר קטנה וכו׳ והיה בבאו אלינו יסור שמה ויהי היום ויבא שמה ויסר אל העליה (מ"ב ד ח-יא). ויגדל הילד ויהי היום ויצא אל אביו אל הקצרים (שם יח). בכה

יעשה איוב כל הימים ויהי היום ויבאו בני האלהים להתיצב על יי' (איוב א ה-ו). ויצא השטן מעם פני יי'. ויהי היום ובניו ובנתיו אכלים ושתים יין בבית אחיהם הבכור ומלאך בא אל איוב (שם יב-יד).—ומ"ז יומים, יומים, שני ימים: ראו כי יי' נתן לכם השבת על כן הוא נתן לכם ביום הששי לחם יומים (שמות טז כט). אך אם יום או יומים יעמד לא יקם (שם כא כא). לא יום אחד תאכלון (בשר) ולא יומים ולא חמשה ימים (במד' יא יט). או יומים [1]) או חדש (שם ט כב). כי הוא טרף וירפאנו יך ויחבשנו יחיינו מיומים [1]) ביום השלישי יקמנו ונחיה לפניו (הוש' ו א-ב). — ומ"ר ימים[2]), להזמן שהשמש מאיר לארץ: כי לא אכל לחם ולא שתה מים שלשה ימים ושלשה לילות (ש"א ל יב). וישבו אתו לארץ שבעת ימים ושבעת לילות (איוב ב יג). —ומדת הזמן של הימים והלילות יחד: ויחל עוד שבעת ימים אחרים (ברא' ח י). ובן שמנת ימים ימול לכם כל זכר (שם יז יב). וישבת עמו ימים אחדים (שם כז מד). ויתאבל על בנו ימים רבים (שם לז לד). שבעת ימים מצות תאכלו (שמות יב טו). ששת ימים תעבד ועשית כל מלאכתך (שם כ ט). — וסמי' ימי[3]): וימלאו לו ארבעים יום כי כן ימלאו ימי החנטים ויבכו אתו מצרים שבעים יום ויעברו ימי בכיתו וידבר יוסף אל בית פרעה (ברא' נ ג-ד). בכל קדש לא תגע ואל המקדש לא תבא עד מלאת ימי טהרה (ויקר' יב ד). שבעת ימי המשתה (שופט' יד יב). ושבעת ימי החג (יחזק' מה כג). ששת ימי המעשה (שם מו א). כימי נדת דותה תטמא (ויקר' יב ב). כימי שכיר יהיה עמו (שם כה נ). — וימים בלבד במשמ' ימים אחדים: תשב הנער אתנו ימים או עשור אחר תלך (ברא' כד נה).—עול ימים, של ימים אחדים: לא יהיה משם עוד עול ימים וזקן אשר לא ימלא את ימיו (ישע' סה כ). — ובמשמ' זמן מה: ויתן אתם (פרעה את שר המשקים ואת שר האופים) במשמר וכו' ויהיו ימים במשמר (ברא' מ ג-ד). או ימים או חדש או ימים (במד' ט כב). ותאכל הוא והיא וביתה ימים (מ"א יז טו). ישבתי ואבכה ואתאבלה ימים ואהי צם ומתפלל (נחמ' א ד). ואני דניאל נהייתי ונחליתי ימים ואקום ואעשה את מלאכת המלך (דני' ח כז). — קץ ימים, אחרי זמן מה: ויהי מקץ ימים ויבא קין מפרי האדמה מנחה ליי' (ברא' ד ג). ויהי מקץ ימים וייבש הנחל (מ"א יז ז). בשנת שלשים ושתים לארתחשסתא מלך בבל באתי אל המלך ולקץ ימים נשאלתי מן המלך (נחמ' יג ו). — מלאו ימיו, נשלם הזמן הקבוע: ויאמר יעקב אל לבן הבה את אשתי כי מלאו ימי ואבואה אליה (ברא' כט כא). וימלאו ימיה ללדת (שם כה כד). ולא מלאו הימים ויקם דוד וילך הוא ואנשיו ויך בפלשתים (ש"א יח כו-כז).—וימין כמו ימים: ואתה לך לקץ ותנוח ותעמד לגרלך לקץ הימין (דני' יב יג). — מימים, אחרי ימים פחות או יותר רבים: ויהי מימים וילחמו בני עמון עם ישראל (שופט' יא ד). וישב מימים לקחתה (שם יד ח). ויהי מימים בימי קציר חטים ויפקד שמשון את אשתו (שם טו א). — ומימים רבים: ויהי מימים רבים אחרי אשר הניח יי' לישראל וכו' ויקרא יהושע לכל ישראל (יהוש' כג א-ב) — לימים: ויהי לימים מימים וכעת צאת הקץ לימים שנים יצאו מעיו (דהי"ב כא יט).—למימים: ולמימים אשר צויתי שפטים על עמי (דהי"א יז י). — ימים במשמ' שנה, ומימים ימימה, עי' ערך ימים. —ועם חדש, שנה, ירח, שבוע, מועד, תקופה: וישב עמו חדש ימים (ברא' כט יד). מקץ שנתים ימים (שם מא א). ובכתה את אביה ואת אמה ירח ימים (דבר' כא יג). ואתה לא באת למועד הימים (ש"א יג יא). ויהי לתקפות הימים ותהר חנה ותלד בן (שם א כ). אני דניאל הייתי מתאבל שלשה שבעים ימים (דני' י ב). — ובכלל ימים במשמ' זמן, בימים ההם, בזמן ההוא: הנפלים היו בארץ בימים ההם (ברא' ו ד). ויהי בימים ההם ויגדל משה ויצא אל אחיו (שמות ב יא). ובאת אל הכהנים הלוים ואל השפט אשר יהיה בימים ההם (דבר' יז ט). בימים ההם אין מלך בישראל (שופט' יז ו). בימים ההם חלה חזקיהו למות (ישע' לח א). ויהי בימי אמרפל מלך שנער (ברא' יד א). הרעב הראשון אשר היה בימי אברהם (שם כו א). בימי שמגר בן ענת בימי יעל חדלו ארחות (שופט' ה ו). והאיש בימי שאול זקן (ש"א יז יב). כסף לא נחשב בימי שלמה למאומה (מ"א י כא). בימי עזיהו יותם אחז יחזקיהו מלכי יהודה (ישע' א א) בימי עזיה יותם וכו' ובימי ירבעם בן יואש מלך ישראל (הוש' א א). כי לא נעשה כפסח הזה מימי השפטים (מ"ב

— 1) יש מפקפקים באמתות נקוד זה, ומשערים כי צריך לקרא ימים ביוד קמוצה. — 2) עי' הערה למעלה. — 3) כמו בני מן בנים.

כג כג). מימי הגבעה חטאת ישראל (הוש׳ י ט). מיום דברתי אליך מימי יאשיהו ועד היום הזה (ירמ׳ לו ב). כל מחמדיה אשר היו מימי קדם (איכ׳ א ז). הלא שמעת למרחוק אתה עשיתי למימי קדם (מ״ב יט כה). למימי אבתיכם סרתם מחקי (מלא׳ ג ז). כי יהיה שלום ואמת בימי (ישע׳ לט ח). אך בימיך לא אעשנה (מ״א יא יב). כי בימיו נפלגה הארץ (בראש׳ י כה). בימיו עלה פרעה נכה מלך מצרים על מלך אשור (מ״ב כג כט). בימיו תושע יהודה וישראל ישכן לבטח (ירמ׳ כג ו). ההיתה זאת בימיכם ואם בימי אבתיכם (יוא׳ א ב). ראו בגוים והביטו והתמהו תמהו כי פעל פעל בימיכם לא תאמינו כי יספר (חבק׳ א ה). אבותינו ספרו לנו פעל פעלת בימיהם בימי קדם (תהל׳ מד ב). — ימיו של פלוני, זמן חייו: ויכלו בבשת ימי (ירמ׳ כ יח). ימי קלו מני ארג ויכלו באפס תקוה (איוב ז ו). לבלתי שתות יין כל ימינו (ירמ׳ לה ח). כי צל ימינו עלי ארץ (איוב ח ט). לא תדרש שלמם וטבתם כל ימיך לעולם (דבר׳ כג ז). הכימי אנוש ימיך אם שנותיך כימי גבר (איוב י ה). — קרבו ימיו, מלאו ימיו, הגיע לימי הזקנה, הגיע זמנו למות: ויאמר יי׳ אל משה הן קרבו ימיך למות (דבר׳ לא יד). כי ימלאו ימיך ושכבת את אבתיך (ש״ב ז יב). כי מלאו ימיכם לטבוח (ירמ׳ כה לד). — מימיו, בכל ימי חייו: ורעה לא תמצא בך מימיך (ש״א כה כח). ולא עצבו אביו מימיו (מ״א א ו). המימיך צוית בקר (איוב לח יב). לא יחרף לבבי מימי (שם כז ו). — לימים רבים, לזמן ארוך: החזון אשר הוא חזה לימים רבים ולעתים רחוקות הוא נבא (יחזק׳ יב כז). — לימים, להזמן: היעמד לבך אם תחזקנה ידיך לימים אשר אני עשה אותך (שם כב יד). — יום טוב, חג: כי על יום טוב בנו (ש״א כה ח). שמחה וששון ליהודים משתה ויום טוב (אסת׳ ח יז). — צעיר לימים, עי׳ צעיר. — והאריך ימים, חי זמן רב, עי׳ ארך, האריך. — בא בימים, עי׳ בוא. — שבע ימים, זקן מאד, עי׳ שבע. — ובתו״מ בכל השמושים: שכיר יום גובה כל הלילה שכיר לילה גובה כל היום שכיר שעות גובה כל היום וכל הלילה שכיר שבת שכיר חדש שכיר שנה שכיר שבוע יצא ביום גובה כל היום יצא בלילה גובה כל הלילה וכל היום (ב״מ ט יא). רב, טרפון אומר היום קצר והמלאכה מרובה והפועלים עצלים והשכר הרבה ובעה״ב דוחק (אבות ב טו). היום הולך אחר הלילה (חול׳ ה ה). כוכב אחד (אם נראה ברקיע) ודאי יום שנים לילה (ירוש׳ ברכ׳ א ב:). כל זמן שפני מזרח מאדימות זהו יום הכסיפו זהו בין השמשות השחירו נעשה העליון שוה לתחתון זהו לילה (שם). אילו אחד עשר יום שהחמה עודפת על הלבנה בכל שנה (ירוש׳ ר״ה ב נח:). כנגד שתי פעמים שהיום משתנה על הבריות (שם נדה ב מט ג). תמיה אני אם יאריך אותו האיש ימים בעולם אמרו לא באו ימים קלין עד שמת (שם יומ׳ א לט.). — בן יומו, שנעשה ביום ההוא, עי׳ בן. — ומ״ל כסמי׳ ימות: ופוסק על הזבל כל ימות השנה (ב״מ ה ז). המשכיר בית לחבירו בימות הגשמים אינו יכול להוציאו מן החג ועד הפסח בימות החמה שלשים יום ובכרכים אחד ימות החמה ואחד ימות הגשמים שנים עשר חודש (שם ח ו). וזורעין תחתיה ירקות בימות הגשמים (ע״ז ג ח). ושביל היחיד ושביל הרבים הקבוע בימות החמה ובימות הגשמים (תוספתא פאה א ח). ואלו הן ימות החמה משתיעקר תבואה מתוכה אלו הן ימות הגשמים משתרד רביעה שניה (שם טהר׳ ז ח). אהבתי כי ישמע ה׳ את קולי לימות המשיח אסרו חג בעבותים לימות גוג ומגוג אלי אתה ואודך לעתיד לבוא (ירוש׳ ברכ׳ ב ד ד). ארץ שמיתיה היין לימות המשיח (שם כלא׳ ט לב ג). אין בין ימות הנערות לימות הבגרות אלא ששה חדשים בלבד (שם יבמ׳ א ג.). אין בין העוה״ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד (ברכ׳ לד:). ר׳ נתן אומר בימות החמה חמה מהלכת בגובה של רקיע לפיכך כל העולם כולו רותח ומעיינות צוננין בימות הגשמים חמה מהלכת בשיפולי רקיע לפיכך כל העולם כולו צונן ומעיינות רותחין (פסח׳ לד:). הרי נהר סמבטיון יוכיח שמושך אבנים כל ימות השבת ובשבת הוא נח (מד״ר ברא׳ יא). המלך המרומם לבדו מאז המשובח והמפואר והמתנשא מימות עולם (ברכ׳ השח׳, המאיר). — וגם *יומים: ועמד (ירמיה) על שפת הירדן וקרא בן עמרם בן עמרם עמוד הגיע זמן שאתה מבוקש לפני הקב״ה אמר לו מה היום מיומים [1]) שאני מבוקש לפני

— [1]) הקריאה הנהוגה מיומים, אך כבר העיר ז׳ בכר (Ag. d. Tan. I, 289) כי יותר נכון לקרוא מיומים לפי הארמ׳ מה יום מיומין (סנה׳ סה:).

הקב"ה (מד"ר איכ', פתית'). — יָמָיו, ימי חייו, חייו של האדם: שלשה דברים מקצרים י מ י ו ושנותיו של אדם (ברכ' נה.). אין מוסרין את השם לכל אדם ולא לעומד בחצי י מ י ו אלא למי שיצאו רוב שניו (מד"ר קהל', את הכל). — כל יָמַי, כל ימי חיי: א"ר יושוע בן קבסיו כל י מ י י הייתי בורח מן השררה (ירוש' פסח' ו לג.). — וגם ״ימי בלבד בלי כָּל, במשמ' זו: קוראים בלבב שלם, שאלו לשלום שלם, י מ י אצעק ואפעה, מבין שרף ואפעה, כי אין מרבץ ומרעה, לעדר בבר חולם, ובשוב שבותו כחולם (ר"י הלוי, קורחים גלבב). —*בימיו, בימיך: ובימיו (של יוחנן כה"ג) אין אדם צריך לשאול על דמאי (ירוש' מע"ש ה נו ד). בחייך ראית ב י מ י ך אדם נותן הטים ברחים ואינן נטחנות ויורדות (מד"ר במד' ז). — מִיָּמַי, מִיָּמֶיךָ, מִיָּמָיו, וכו', בכל ימי חיי: א"ר חנניה סגן הכהנים מ י מ י לא ראיתי עור יוצא לבית השרפה (זבח' יב ד). ר"ש בן אלעזר אומר ראית מ י מ י ך חיה ועוף שיש להם אומנות והן מתפרנסין שלא בצער (קדוש' ד יד). ר"ח סגן הכהנים אומר מ י מ י ה ם של כהנים לא נמנעו מלשרוף את הבשר שנטמא וכו' הוסיף ר' עקיבא ואמר מ י מ י ה ם של כהנים לא נמנעו מלהדליק את השמן שנפסל (פסח' א ו). קראו את ההלל אם גמרו שנו ואם שנו שלשו אעפ"י שלא שלשו מ י מ י ה ם ר' יהודה אומר מ י מ י ה ם של כת שלישית לא הגיעה לאהבתי כי ישמע יי' מפני שעמה מועטין (שם ה ז). אמר רבן גמליאל מ י מ י ה ן של בית אבא לא היו אופין פתין גריצין אלא רקיקין (ביצ' ב ו). אמרו לו (לר' מאיר) מ י מ י ה ם של בעלי בתים לא נמנעו מלהיות אוכלין זה אצל זה (תוספתא דמאי ב ב). אמר להן (ר"א לחכמים) מ י מ י לא קדמני אדם לבית הכנסת (ירוש' תענ' ג סו.). א"ר אבהו מ י מ י לא שחק בי אדם אלא זה (שם קדוש' ג סג ד). ראית מ י מ י ך ארי סבל ארי קייץ שועל חנוני זאב מוכר קדירות והן מתפרנסין בלא צער (שם ד סו ד). ומכירך הוא רבן גמליאל מ י מ י ך אמר לו לא (שם ע"ז א מ.). לא שאל לו שלום מ י מ י ו ועל שלווה ממנו הקדים לו שלום הרי זה רבית (שם ב"מ ה י ד). שלא הכירו אשה מ י מ י ה ם והיו מענין בו (ביואש) כדרך שמענין את האשה (שם קדוש' א סא.). אעפ"י שאני אומר כך וחבירי אומרים כך מ י מ י לא מלאני לבי לעבור על דברי חבירי (שבת קל.). א"ר אלעזר ב"ר יוסי מ י מ י לא העדתי (כתוב' כח:). אמר ר' שמעון הצדיק מ י מ י לא אכלתי אשם נזיר טמא אלא אחד (נדר' ט:). אמרו עליו על ר"ל שמ י מ י ו לא מלא שחוק פיו (ברכ' לא.). אמרו עליו על הלל מ י מ י ו לא מעל אדם בעולתו (פסח' סו:). אמרו עליו על ר' עקיבא מ י מ י ו לא אמר הגיעה עת לעמוד בבית המדרש חוץ מערבי פסחים וערב יוה"כ (שם קט.). אמר ר' אלעזר ראית מ י מ י ך מאחר שאדם מכה את חבירו במקל הוא חוזר ומכה אותו ברצועה (מד"ר בראש' כ). לא נכנסה בך רוח חזזית מ י מ י ך אמר לו לא (שם במד' יט). — וגם בדברים לא בע"ח: ר' אומר ניסן לא נתעבר מימיו וכו' רב אמר תשרי לא נתעבר מ י מ י ו (ירוש' שבי' ט לט:). מ י מ י ה של חמה לא ראתה פגימתה של לבנה (שם ר"ה ב נח.). — לְיָמִים, לאמר אחרי זמן מה: בא לפני הלל א"ל עינוותן הלל ינוחו לך ברכות על ראשך שהקרבתני תחת כנפי השכינה ל י מ י ם נזדווגו שלשתן למקום אחד (שבת לא.). באשה אחת גדולה שהיתה גדולה בנוי וקפצו עליה בני אדם לקדשה ואמרה להם מקודשת אני ל י מ י ם עמדה וקידשה את עצמה (כתוב' כב.). למלך בשר ודם שהיה לו פרדס נאה והיה בו בכורות נאות והושיב בו שני שומרים אחד חיגר ואחד סומא א"ל חיגר לסומא בכורות נאות אני רואה בפרדס בא והרכיבני ונביאם לאכלם רכב חיגר ע"ג סומא והביאום ואכלום ל י מ י ם בא בעל פרדס אמר להן בכורות נאות היכן הן (סנה' לא:). למה הדבר דומה לשני לגיונות קשין שהיו נלחמין זה עם זה ל י מ י ם הגיע זמן מלחמתו של מלך ועשה המלך שלום ביניהן ועשו שליחות המלך ביחד (מד"ר שמות יב). למלך שכעס על מטרונת וטרדה מתוך פלטין שלו ל י מ י ם בקש להחזירה אמרה יכפול לי כתובתי ואני חוזרת אצלו (פסיק' רבתי לא). והיו מתגנבים אילו בנשותיהם של אילו ואילו בנשותיהם של אילו ל י מ י ם נפלה קטטה ביניהם זה הרג את אביו וסבור שאינו אביו (שם). למלך שהיה לו אוהב והיה מגים בינו לבין המלך בדברים קשים ולא הקפיד עליו המלך ל י מ י ם עמד והגים בפני הלגיונות גזר עליו מיתה (תנחומא חקת לא). — ובמשמ' ״לְפָנִים, בזמנים קדומים: חדלו קרובי ואוהבי, וצעירים היו מלעיבי, ל י מ י ם מאסתי אבותם לשים עם כלבי (מתק שפת' לרע"פ, מכת' לר"י פירמו). אמנם ראיתי אחרי רואי, אגרת שלוחה ממך קציני ונשיאי,

וכו׳ ושאלת ממני שירים נעימים, כאשר עשיתים לימים (שם). — *לאחר יָמִים, כמו לימים: למלך שהיה בא בדרך והיתה בת מלכים צועקת לו בבקשה ממך הצילני מיד הליסטים שמע המלך והצילה לאחר ימים ביקש לישא אותה לאשה היה מתאוה שתדבר עמו ולא היתה רוצה (מד״ר שמות כא). — עשה יָמִים הרבה אצל פלוני, שהה אצלו זמן רב, עי׳ עָשׂה. — יום טוב, חַג: אין מדליקין בשמן שרפה ביום טוב (שבת כ ב). (נולד) בין השמשות של ערב שבת נמול לעשרה (ואם יש) יום טוב לאחר השבת נמול לאחד עשר שני ימים טובים של ראש השנה נימול לשנים עשר (שם יט ה). תולין את המשמרת ביום טוב ונותנין לתלויה בשבת (שם כ א). אמר רשב״ג לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכפורים (תעני׳ ד ח). ביצה שנולדה ביום טוב (ביצ׳ א א). אין מדיירין לא בשבתות ולא בימים טובים (ירוש׳ שבי׳ ג לד ג). לא יאכל אדם בערבי שבתות וימים טובים מן המנחה ולמעלה (פסח׳ לט:). כבר מובטח להן לישראל שאין אליהו בא לא בערבי שבתות ולא בערבי ימים טובים מפני הטורח (שם יג.). למלך שהוציא את בנו מבית האסורין אמר עשו אותו יום טוב כל הימים שבו יצא בני מחשך לאור (מד״ר במות טו). — יום טוב ראשון, יום הראשון של החג, יום טוב אחרון, יומו האחרון של חג: אין לי אלא יום טוב ראשון ואחרון שהם טעונים חגיגה חולו של מועד מנין הרי אתה דן הואיל ויום טוב הראשון ואחרון קרוין מקרא קדש (מכי׳ בא ז). — יום טבוח, יום הלֵדה, יום המיתה, עי׳ טבוח, לדה, מיתה. — ויום, יָמִים, במשמ׳ זמן, ובהשאלה בענין מאורעות החיים: דברים יש בלב ימים מכוסים ובאחרית לשון ימים יהום (ר״ש הנגיד, בן משלי ד קכא). — ובני יָמִים, בנות יָמִים, ילדי יָמִים, תולדות יָמִים, הכל במשמ׳ מקרי הימים וגורל האדם: ויורוני בנות ימים כאלו אני שערה והם קלעו אבנים (רשב״ג, עטה הוד). זרועי על בנות ימים חשופה, וחרב הזמן עלי שלופה (הוא, זרועי). ילדונו בנות ימים פרודים ובת אהבה ילדתנו תאומים (ר״י הלוי, ידעתיך נדוד). זנח דודים עלי אוכל אהבוך ועל בגד ועת קמו בני ימים להרע בגדו בגד (רמב״ע תרשיש ז). ומתבל ינדוני בני יום באלו בזמן אין לי נחלה (עמו׳, מחבר׳ ז). ואיך יוכלו להכניע נדיבה יקרה מפנינים לו חקרתם, אשר תלעג בילדי יום וצוקיו תשחק כם ביום מהם פחדתם (רמב״ע, התלמוד מזמן). אני איש תולדות יום לא יכילון להשפיל לו גאון נפש ונחתם (שם). הנענה והמדוכא מתולדות הימים אשר פגעו בי (הקד׳ זכת׳ הלוי להמאור). — ויום, ימים, בפרט במשמ׳ יום רע, גורל רע: אבעים בעת ימים ונגדן אצחקה כי צעקות מי זה אשר רכפנו (רמב״ע, מתאל׳רה 144 a, כשם בן סהל). — קם היום, קרה לו מקרה טוב: כדרך שבני אדם אומרים על מי שיזדמן לו איזו הצלחה לטובה לו קם היום (המאירי על משלי יא). — *יוֹמוֹ של הקב״ה: ויומו של הקדוש ברוך הוא אלף שנים (מד״ר ויקר׳ יט). — *יְמֵי בְּרֵאשִׁית, ששת ימי בראשית, ששת הימים שהתורה מספרת שנברא בהם העולם, ובהרחבה: אמר הקב״ה לנפש כל מה שבראתי בששת ימי בראשית בשבילך בראתי ואת גוזלת וחוטאת והומסת (מד״ר קהל׳, והלו תיה). — ובמשמ׳ מתחלת היצירה: זאת היא עומדת לעד נתיב הוא מששת ימי בראשית רבים שתו רבים ישתו (כתוב׳ ח:). ומדד (המן) את עצמו עליו (על העץ) להראות עבדיו היאך יתלה מרדכי עליו השיבתו בת קול נאה לך העץ מתוקן לך העץ מששת ימי בראשית (מד״ר אסת׳, ויאמר לה). — ובכלל, במשמ׳ הטבע: אין מרובע מששת ימי בראשית (ירוש׳ מעשר׳ ה נג.). — הַיּוֹם כמו כך וכך, הַיּוֹם כמה שנים, ר״ל עתה כבר עברו כך וכך שנים מהעת שנעשה הדבר: היום כמה שנים בטלה כתובת בנין דכרין בישיבתנו ואין אנו דנין בה (שו״ת ריב״ש קו, בשם ר״ח גאון). רבותי דעו כי מקודם היום כמה שנים נשאתי את אשתי פלונית בת פלוני כהוגן וכתיקון חכמים ז״ל בקידושין ובכתובה (השטר׳ לר״י ברצלוני יט). ואמרת לפנינו ידוע לכם רבותי שהלך פלוני בעלה היום כמה ימים למדינת הים ולא הניח לי שיעור מזון אפי׳ לשלשה חדשים (שם מא). שהיום לו ששה חדשים הוליכה האשה לבית אחד תוך השכונה סרינין לנגבן (שו״ת ריב״ש קח). היום כמו חמשים שנה אירע מעשה (עמר הסכת׳, בין השירים). — ובהרחבה, *יוֹם כנוי להשֶׁמֶשׁ בעצמו: אמר ר׳ לוי ג׳ דברים קולן הולך מסוף העולם ועד סופו והבריות בנתים ואינם מרגישים ואלו הן היום [1] והגשמים והנפש בשעה

— [1]) מעצם הענין, וכן ממה שנאמר אח״כ שהוא

שהיא יוצאה מן הגוף ה י ו ם מנין א"ר יהודה את סבור שהוא שף ברקיע ואינו אלא כמסר הזה שהוא נוסר בעץ (מד"ר ברא' ו).

אור. — *בין השמשות. — בקר. — חדש. — חמה. — יום, יום הראשון בשבוע, יום השני, וכו', יום א', יום ב', וכו', שבת, הוא יום השביעי בכל שבוע. — ··יומי. — יומם. — ימים. — ירח. — *לוח, שרשומים בו הימים לפי השבועות והשנים. — ליל, עי"ש. — מחר, תמול, שלשם. — נטה, נטה היום. — ערב, ערב החג וכדומה. — ערבים, בין הערבים. — *ערבית. — עת, *מעת לעת. — צהרים. — ··צפר. — *צפרה. — שבוע. — *שחרית. — שכם, השכים. — שמש. — שנה.

··יוֹמִי, ת"ז, לנק' יומית, מ"ר יומיים, יומיות, — של יום, של כל יום ויום: וככב שותף כשהוא מזרחי הוא י ו מ י וכשהוא מערבי הוא לילי (אותות השמים ג). הגלגל התשיעי הוא הגדול והעליון שבגלגלים וכו' חכמי התכונה קראוהו גלגל ה י ו מ י לפי שעל פיו יהיה היום והלילה כי הוא מקיף העולם פעם בכל יום (מ' אלדני, ש"א ב ג). שכתבו התכוניים שגלגל ה י ו מ י בכחו הגדול שנתן לו האל יתברך הוא מושך ומכריע את השמנה גלגלים עמו (נחמ' וגעים א טו). והממהר תנועה מכלם היא תנועת הגלגל המקיף בכל והוא אשר יתנועע התנועה ה י ו מ י ת ויניעם כלם עמו (מו"נ א עב). רמז לגלגל ה י ו מ י המניע תנועה ה י ו מ י ת (רמ"ע מפנו, פרד' רמונ' לד:). שאז הגיע החמה לתכלית מה שהעמיק בה הרקיע והורידה מטה תחת האדמה ע"פ המסיבה ה י ו מ י ת כדי להחביא ולהסתיר אורה (יסו"ע לר"י יצראלי א יז). שיש ללבנה שתי תנועות ר"ל תנועה שנתית ותנועה י ו מ י ת (מעש' טוביה, העולם ב).

(היום הנזכר למעלה) שף ברקיע וכו', נראה ברור כי הכונה בהשם י ו ם כאן להחמה, וכן בגמ' (יומ' כ:) בפרוש: גלגל חמה שמנסר ברקיע. ומצוי שמוש זה בארמ': אזל אוקמיה להדי י ו מ א בתקופת תמוז א"ל איסתכל ביה א"ל לא מצינא א"ל י ו מ א דחד משמשי דקיימי קמי דקודשא ברוך הוא אמרת לא מצינא לאיסתכלא ביה שכינה לא כל שכן (חול' ס.), ובעבר': הלך והעמיד אותו בשמש של תקופת תמוז ואמר לו הסתכל בו ענה לו לא אוכל א"ל השמש שהוא אחד משמשיו העומדים לפני הקב"ה אינך יכול להסתכל בו שכינה לא כש"כ. — ועוד: לשייפיה מישחא ולוקמיה להדי י ו מ א (שבת קלד.), ר"ל ויעמידו נגד השמש.

יוֹמָם[1], — א) תה"פ, ביום, bei Tage; pendant le jour; by day: ויי' הלך לפניהם יומם בעמוד ענן לנחתם הדרך ולילה בעמוד אש להאיר להם ללכת יומם ולילה לא ימיש עמוד הענן יומם ועמוד האש לילה לפני העם (שמות יג כא-כב). כי ענן יי' על המשכן יומם ואש תהיה לילה בו (שם מ לח). ופתח אהל מועד תשבו יומם ולילה שבעת ימים (ויקר' ח לה). וענן יי' עליהם יומם בנסעם מן המחנה (במד' י לד). ופחדת לילה ויומם ולא תאמין בחייך (דבר' כח סו). והגית בו (בספר התורה) יומם ולילה (יהוש' א ח). ויהי כאשר ירא את בית אביו ואת אנשי העיר מעשות יומם ויעש לילה (שופט' ו כז). חומה היו עלינו גם לילה גם יומם כל ימי היותנו עמם (ש"א כה יז). ולא נתנה עוף השמים לנוח עליהם יומם ואת חית השדה לילה (ש"ב כא י). וברא יי' על כל מכון הר ציון ועל מקראה ענן יומם ועשן ונגה אש להבה לילה וכו' וסכה תהיה לצל יומם מחרב ולמחסה ולמסתור מזרם וממטר (ישע' ד ה-ו). על מצפה אדני אנכי עמד תמיד יומם ועל משמרתי אנכי נצב כל הלילות (שם כא ח). לילה ויומם לא תכבה לעולם יעלה עשנה (שם לד י). ופתחו שעריך תמיד יומם ולילה לא יסגרו (שם ס יא). מי יתן ראשי מים ועיני מקור דמעה ואבכה יומם ולילה את חללי בת עמי (ירמ' ח כג). כה אמר יי' נתן שמש לאור יומם חקת ירח וכוכבים לאור לילה (שם לא לד). תרדנה עיני דמעה לילה ויומם ואל תדמינה (שם יד יז). הורידי כנחל דמעה יומם ולילה אל תתני פוגת לך (איכ' ב יח). עשה לך כלי גולה וגלה יומם לעיניהם (יחזק' יב ג). יומם יפגשו חשך וכלילה ימששו בצהרים (איוב ה יד). בתורת יי' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה (תהל' א ב). אלהי אקרא יומם ולא תענה ולילה ולא דמיה לי (שם כב ג). כי יומם ולילה תכבד עלי ידך (שם לב ד). יומם יצוה יי' חסדו ובלילה שירה עמי (תהל' מב ט). לא תירא מפחד לילה מחץ יעוף יומם (שם צא ה). יומם השמש לא יככה וירח בלילה (שם קכא ו). אשר אנכי מתפלל לפניך היום יומם ולילה

[1]) י"א שהמם האחרונה היא מ המשקל המיוחד לתה"פ שנוספה על השם יום, כמו דומם, חנם, ריקם ועוד. וי"ס כי זו צורה שניה של השם יום כמו בכנענ' ימם, עי' הערה לערך יום, ומשמש שמוש תה"פ כמו לילה: יומם ולילה. ועי' במבוא, בחלק הדקדוק.

על בני ישראל עבדיך (נחמ׳ א ו). — ב) בהרחבה, כמו יום: אם תפרו את בריתי היום ואת בריתי הלילה ולבלתי היות יוֹמָם ולילה בעתם גם בריתי תפר את דוד (ירמ׳ לג כ-כא). — ועם ב השמוש בְּיוֹמָם: את עמוד הענן לא סר מעליהם בְּיוֹמָם להנחתם בהדרך ואת עמוד האש בלילה להאיר להם (נחמ׳ ט יט).—ובמשמ׳ זו השתמשו בשם זה בסהמ״א בפרט במשמ׳ זמן של יום אחד בלי הלילה: והסגולה הזאת היא שגורמת שלא יהיה שום יומם מימות השנה בשום מקום מהאקלימים שוה במדתו ללילה הסמוך לו (יסו״ע לר״י ישראלי ב יב). וזמן כל יומם ויומם מתחילתו ועד סופו הוא בעצמו זמן הלילה מתחילתו ועד סופו (שם יז). בכל יומם ויומם מימות החמה היה עבר פניו הצפוני לבד מאיר ומזהיר מאור החמה ששופע עליו כמו שבכל יומם ויומם מימות הגשמים (שם). יום תקופת ניסן ויום תקופת תשרי שבהם לבדם הוא היומם מהם שוה במדתו ללילה הסמוך לו בכל מקומות הישוב (שם י). לפיכך הוא היומם של תקופת ניסן ותשרי האמתים שוות בכל מקום ומקום ללילה הסמוך לו (שם יב). וליל שבת כולו של קצה מזרח הוא היומם של יום ששי בשבת בקצה מערב (שם יז). והמשל לזה הוא שהיומם שבו תחול החמה במזל שור שוה ליום שבו תחול החמה במזל אריה (שם יב). איך יתכן שיהיה לוי השוכן בטבור הארץ עומד עתה בחצות יום שבת ויכפור בו יהודה שכנו ויאמר לא כי אלא ביומם של יום אתמול אנו עומדים (שם יז). ויודע איזה רגע ואיזה שעה הוא מהיומם באלכסנדרי׳ וישומר אותה וממתין עד סוף השנה כשיחול הרגע ההוא (שם). עד שתבא וישקע מרכזה על נקודת מערב הגליל ההוא וזה הוא סוף היומם ההוא ותחלת הלילה הסמוך לו וכו׳ עד שתגיע בסוף הלילה לקו המזרח שנית וכו׳ ואז הוא סוף הלילה ותחלת היומם הסמוך לו (מ׳ אלדבי, ש״א ב ג). ואם יהיה אותו חלק הנשאר עם ראש מזל סרטן משני צדדיו על האופק רוחב שעור מזל אחד יהיה להם זמן חדש אחד כולו יומם ואם יהיה החלק ההוא שעור שני מזלות יהיה להם מדת יומם שני הדשים (נתמד ונעים קמד). מניסן ועד תשרי יהיה להם תדיר יומם מפני שכל משך הנזכר השמש לא תשקע למטה מאופקם וכו׳ באופן שלעולם יהיה ליושביה אור יומם וזמן חצי שנה וחשכת לילה כמו כן חצי שנה (שם קמו). שכל זמן היות השמש ממעל לאופק שהוא זמן היומם הוא לנו יותר חם מזמן היותה מתחת לאופק (שם קנט).

יָוֵן[1], ש״ז, סמי׳ יְוֵן,— טיט עבה, Schlamm; vase clay: ויעלני מבור שאון מטיט הַיָּוֵן ויקם על סלע רגלי (תהל׳ מ ג). הושיעני אלהים כי באו מים עד נפש טבעתי בִּיוֵן מצולה ואין מעמד באתי במעמקי מים ושבלת שטפתני (שם סט ג). — ובתו״מ: ובצק שתחת הצפורן והמלמולין וטיט היון וטיט היוצרים וכו׳ איזהו טיט היון זה טיט הבורות (מקוא׳ ט ב). טבעת שנתונה בלבינה של טיט טופח והטבילה טהורה ואם היה טיט היון וחיברו כאלו לא טבלה (תוספתא שם ו יב).—ובהשאלה, ואמר הפיטן: והעורים הטבעו ביון מעשיהם, ולא ראו מות אל נוכח פניהם (מחז׳ אויכיון, יוה״כ, עד מתי). — ואמר המליץ: שובה אנוש אל אל בטרם מותך כי טבעה רגלך בטיט היון, תצלח בעת תסיר לך מתוכך מוטה שלח אצבע ודבר און (ר״י חריזי, תחכמ׳ ט). כובד שיחו כשל כחו ביון זוקן ובביצתו, איה מעניו איה רעיוניו איה שכלו ומליצתו (רמב״ע, או״ג ב פ). גם יום חייך אם עמל לך ירב, אל נא ישקע לבך ביון הרפש, כי חיש יחלף היום ובא הערב (יל״ג, הערב).

יָוָן[2],—שם ארץ ועם, וממנו שה״ת יְוָנִי, עי״ש.

יון[3]) ממנו יוֹנָה, *יון.

---

[1]) לא נתברר מקורו.

[2]) צורה עברית מהשם של שבט אחד משבטי העם הזה Ιωνέν. והנה לפי זה, אם לא נניח שנשתנתה תנועת האות הראשונה של השם הזה קצת בפי היהודים, צריך לאמר כי הקמץ שתחת היוד הוא קול החולם, o, וכן באמת העתיקו השבעים את השם Ιωυαν, אך אין לדעת אם באמת כך היתה הברת השם הזה בפי היהודים בזמן חבור השבעים לפחות, או אולי נשתנה הברתו בפי היונים תחת השפעת צורת השם היוני. ויש מי שהביאו מקור להשם יָוָן בעבר׳ את צורת השם Ιάφους, שהזכיר הומירנס, וא״כ הקמץ הראשון היה באמת פתוח, והשני אולי היה כמו חולם, o. אבל, גם באשור׳ השם של הארץ הזאת כתוב בשני פתח, וכן גם בסנסקר׳ Javana, ומזה ראיה כי היהודים אמנם הגו השם הזה בשני פתח׳.

[3]) רק עבר׳ וארמ׳, ולא נתברר מקורו.

***יוֹן¹)**, ש"ז, — הזכר של היונים: תנא תולה בדעת עצמו ותנא תולה בדעת י ו נ ו ²) (סנה׳ כה.).

יוֹנָה, ש"נ, סמי׳ יונת, כנ׳ יונתי, מ"ר יונים, יוני, — עוף ביתי, הוגה בקול עמק ועגום, Taube; pigeon; dove: וישלח (נח) את היונה מאתו לראות הקלו המים מעל פני האדמה ולא מצאה היונה מנוח לכף רגלה וכו׳ ויסף שלח את היונה מן התבה ותבא אליו היונה לעת ערב והנה עלה זית טרף בפיה (בראש׳ ח ח-יא). יחרדו כצפור ממצרים וכיונה מארץ אשור (הוש׳ יא יא). כסוס עגור כן אצפצף אהגה כיונה (ישע׳ לח יד). והיו כיונה תקנן בעברי פי פחת (ירמ׳ מח כח). כנפי יונה נחפה בכסף ואברתיה בירקרק חרוץ (תהל׳ סח יד). מי יתן לי אבר כיונה אעופה ואשכנה (שם נה ו). — ומשל לאדם נפתה על נקלה: ויהי אפרים כיונה פותה אין לב (הוש׳ ז יא). — ואמר הפיטן: י ו נ ה פותה טועה במדבר, רואה את הבר ואינה רואה את המכמר (פי׳ אבות, מג"א כ"י פריז, בסוף אדר"נ, שכטר). — ואמר המשורר: י ו נ ה תפתה לבות כפירים ובני אריות נגדה בקרים, תלך ותהפך ימים ללילות תבא ויהיו לילות בקרים (רס"ע אבן דנאן, מלאכ׳ השיר 15). — ומ"ר: בקול יונים מתפפות על לבבהן (נחום ב ח). נהמה כדבים כלנו וכיונים הגה נהגה (ישע׳ נט יא). מי אלה כעב תעופינה וכיונים אל ארבתיהם (שם ס ח). והיו אל ההרים כיוני הגאיות כלם המות (יחזק׳ ז טז). — ודמיון ליפי עינים, מתחננות ומלטפות: הנך יפה רעיתי הנך יפה עיניך יונים (שה"ש א טו). עיניו כיונים על אפיקי מים (שם ה יב). — וכנוי של חבה לאשה: פתחי לי אחתי רעיתי יונתי תמתי (שה"ש ה ב). אחת היא יונתי תמתי אחת היא לאמה (שם ו ט). יונתי בחגוי הסלע בסתר המדרגה הראיני את מראיך השמיעני את קולך (שם ב יד). — בן יונה, בני יונה: כבש בן שנתו לעלה ובן יונה או תר לחטאת (ויקר׳ יב ו). והביא את אשמו אשר חטא שתי תרים או שני בני יונה ליי׳ (שם ה ז). — ובתו"מ: באותה שעה היו ישראל דומים ל י ו נ ה שבורחת מפני הנץ ונכנסה לנקיק הסלע והיה נחש נושף בה אם תכנס לפנים הרי הנחש ואם תצא לחוץ הרי הנץ (מכי׳ בשלח ב ג). מה יו נ ה כנפיה מגינות עליה אף ישראל מצות מגינות עליהן (שבת מט.). ורוח אלהים מרחפת על פני המים כ י ו נ ה שמרחפת על בניה ואינה נוגעת (חגי׳ טו.). יונ ה זו אעפ"י שאת נוטל גוזליה מתחתיה אין מנחת שובכה לעולם (מד"ר שה"ש, הנך יפה). מכר כוורת מכר דבורים מכר שובך מכר י ו נ י ם (ב"ב ה ג). המשחק בקוביא המלוה ברבית ומפריחי י ו נ י ם וסוחרי שביעית (סנה׳ ג ג). אווזין ותרנגולים שקננו בפרדס וכו׳ וכן י ו נ י הרדסיאות (חול׳ יב א). במה דברים אמורים ב י ו נ י שובך ו י ו נ י עליה וצפרים וכו׳ אבל אווזים ותרנגולים ו י ו נ י הרדיסאות וכו׳ (ביצ׳ כה.). י ו נ י שובך ויוני עלייה שקננו בטפיחים ובבירות (חול׳ קלט:). — ש ג ר היונה, עי׳ שגר. — יונת אלם, שם לכלי נגינה: למנצח על יונת ¹) אלם רחקים לדוד מכתם (תהל׳ נו א). — וכנוי לישראל, ואמר הפיטן: קול צפצפה יו נת אלם איך בי יבחר, בקול ענות אשר שמעתי חג ליי׳ מחר (ר"א קליר, יוצ׳ ב פסח, אז על כל).

אֶרְבָּה. — *פרח, מפריחי יונים. — *שבך. — *שגר, מלא שגר היונה. — תור.

***יְוָנִי**, ת"ז, נקב׳ יונית, — של יון, griechisch; grec; greek: עד אחד עברי ועד אחד י ו ו נ י כשר (ירוש׳ גיט׳ ט כ ד). לעז י ו ו נ י לכל כשר (מגי׳ יח.). זמר י ו ו נ י לא פסק (מפיו של אחר) (חגי׳ יה:). ארור האיש שיגדל חזירים וארור האדם שילמד את בנו הכמה י ו נ י ת וכו׳ אמר רבי בארץ ישראל לשון סורסי למה או לשון הקדש או לשון י ו נ י ת (ב"ק פ"ב:). אלף ילדים היו בית אבא חמש מאות מהם למדו תורה חמש מאות למדו חכמה י ו נ י ת (שם פג.). של בית רבן גמליאל התירו להם לספר בחכמה י ו נ י ת מפני שקרובים למלכות (שם). — ובמשמ׳ איש מארץ יון: לא יאדימו פניהם כי אם צבעום בשני, הם כענקים בעינם הם כחגבים בעיני, בשאת משלי יריבון עמי כמו עם י ו נ י, דברו שפת עם ואשמע כי זה לשון אשקלוני (רשב"ג, שירי שלמה א). — *יְוָנִית, תה"פ, בלשון יונית: שאלו ר׳ יהושע מהו שילמד אדם את בנו י ו ו נ י ת אמר להן ילמדנו בשעה שאינה לא יום ולא לילה (ירוש׳ סוט׳ ט כד ג). מותר לאדם ללמד

---

¹) עי׳ הערה להשרש. — ²) ושם בתוך דבור בארמ׳: אי תקדמיה יו נך ל י ו ן.

¹) פרשו הקדמונ׳ וגם רוב החדשים כי זה כנוי לישראל. אך המליצה, למנצח על, מוכיחה כי יונת אלם הוא שם כלי נגינה. וי"א כי יש כאן שבוש.

את בתו יוונית מפני שהיא תכשיט לה (שם). קראה (את המגלה) גיפטית עברית עילמית מדית יוונית לא יצא (מגי׳ יח.).

***יְוָנִי,** ת״ז, — של יָוָן, מטבע היון: והמלמולין וטיט היון וגץ יוני איזהו טיט היון זה טיט הבורות וכו׳ וגץ יוני אלו יתדות הדרכים שאין טובלין בהן (מקוא׳ ט ב).

***יוֹנִיאֵל,** ש״ז, — שֵׁם מלאך הממונה על הרפואה: והשר הממונה על הרפואה יוניאל שמו (כרית מגותה ו).

יוֹנֵק, יֹנֵק, ש״ז, מ״ר יוֹנְקִים, יֹנְקִים, — א) ילד קטן בעודנו יֹנֵק חלב אמו, Säugling; nourrisson suckling: מחוץ תשכל חרב ומחדרים אימה גם בחור גם בתולה יוֹנֵק עם איש שיבה (דבר׳ לב כה). והמתה מאיש עד אשה מעולל ועד יוֹנֵק משור ועד שה (ש״א יה ג). ושעשע יוֹנֵק על חר פתן ועל מאורת צפעוני גמול ידו הדה (ישע׳ יא ח). דבק לשון יוֹנֵק אל חכו בצמא (איכ׳ ד ד). שאהו בחיקך כאשר ישא האמן את הַיֹּנֵק (במד׳ יא יב). להכרית לכם איש ואשה עולל וְיוֹנֵק מתוך יהודה (ירמ׳ מד ז). בעטף עולל וְיוֹנֵק ברחבות קריה (איכ׳ ב יא). מפי עוללים וְיוֹנְקִים יסדת עז (תהל׳ ח ג). ועי׳ ינק. — ובתו״מ: מי יאמר בתורה לפני ברכו את ה׳ המבורך לא היונקים (מד״ר שה״ש, משכני). — ב) נטע בראשית צמיחתו כשהוא עודנו קטן ורך, Sprössling; pousse; sprout: ויעל כַּיּוֹנֵק לפניו וכשרש מארץ ציה (ישע׳ נג ב).

יוֹנֶקֶת, ש״נ, בכנ׳ יוֹנַקְתּוֹ, מ״ר יוֹנְקוֹת, יוֹנְקֹתָיו, יוֹנְקוֹתֶיהָ, — כמו יוֹנֵק משמ׳ ב, נטע ילד ורך: רטב הוא לפני שמש ועל גנתו יוֹנַקְתּוֹ תצא (איוב ח יו). לא יסור מני חשך יֹנַקְתּוֹ תיבש שלהבת (שם יה ל). אם יכרת (העץ) ועוד יחליף וְיֹנַקְתּוֹ לא תחדל (שם יד ז). ילכו שרשיו כלבנון ילכו יוֹנְקֹתָיו ויהי כזית הודו (הוש׳ יד ו-ז). ולקחתי אני מצמרת הארז הרמה ונתתי מראש יֹנְקוֹתָיו רך אקטוף ושתלתי (יחזק׳ יז כב). תשלח (הגפן) קציריה עד ים ואל נהר יוֹנְקוֹתֶיהָ (תהל׳ פ יב). — ובתו״מ: אין מזין לא ביונקות ולא בתמרות אין חייבין על היונקות על ביאת המקדש ר״א אומר אף לא על התמרות אלו הן היונקות גבעולין שלא גמלו (פרה יא ז). תמרות גבעולין שלא גמרו ויונקות שלא הניצו כל עקר (תוספתא שם יא ז). הכל לפי גודל השדה הנזרעות ולפי רוב העלין ושלוח היונקות (רמב״ם כלא׳ ג ח).

***יוֹעֶזֶר,** ש״ז, — שֵׁם צמח דומה קצת לשערות ארוכות, Frauenhaar; adiante; maidenhair: אין אוכלין איזוב יון בשבת לפי שאינו מאכל בריאים אבל אוכל הוא את יועזר [1]) ושותה אבוב רועה (שבת יד ג).

יוֹעֵץ, ש״ז, מ״ר יוֹעֲצִים, — מי שיֹעֵץ לאדם עצות, ובעל משרה מיוחד בהמלכות, Rath; conseiller councillor: אחיתפל הגילני יוֹעֵץ דוד (ש״ב יה יב). ואחיתפל יוֹעֵץ למלך (דהי״א כז לג). שר חמשים ונשוא פנים וְיוֹעֵץ וחכם חרשים (ישע׳ ג ג). באין תחבלות יפל עם ותשועה ברב יוֹעֵץ (משלי יא יד). ויאמר לו הַלְיוֹעֵץ למלך נתנוך (דהי״ב כה יו). המלך אין בך אם יוֹעֲצֵךְ אבד כי החזיקך חיל כיולדה (מיכ׳ ד ט). וסכרים עליהם יוֹעֲצִים להפר עצתם (עזר׳ ד ה). כי המה היו לו יוֹעֲצִים (דהי״ב כב ד). הפר מחשבות באין סוד וברב יוֹעֲצִים תקום (משלי יה כב). מוליך יוֹעֲצִים שולל ושפטים יהולל (איוב יב יז). אך אולים שרי צען חכמי יֹעֲצֵי פרעה עצה נבערה (ישע׳ יט יא). עם מלכים וְיֹעֲצֵי ארץ (איוב ג יד). מרמה בלב חרשי רע וּלְיֹעֲצֵי שלום שמחה (משלי יב כ). ואשיבה שפטיך כבראשנה וְיֹעֲצַיִךְ כבתחלה (ישע׳ א כו). ועלי הטה חסד לפני המלך וְיוֹעֲצָיו ולכל שרי המלך (עזר׳ ז כח). — ובתפלה: השיבה שופטינו כבראשונה ויועצינו כבתחלה (תפל׳ י״ח, השיבה). — יוֹעֲצֵי רומא, מורשי העיר רומא: ויאמר להם כה תאמרו לו הנה יועצי רומא וישישיהם מכפרים את פניך במנחה (תולד׳ אלכסנדר 8, י׳ הגוי, קבן ע״י).

***יוֹף** [2]), ש״ז, — כמו יֹפִי, ואמר הפיטן: כשר חניטי יוף הוצאת מחלציו כלו זרע אמת ואין דופי (ר׳ משולם ב״ר קלוני׳, עבוד׳, אמיץ כח). יוף מכלל דבירך ישב יסד שתיות, כס ושם השלם מהשתמש בשתי אותיות (יוצ׳ שבת ור״ת, אמונתך).

יוֹפִי, — עי׳ יֹפִי.

---

[1]) תרגמו בגמ׳ ירוש׳ בפוליטריכין, ובגמ׳ בבלי אמרו: מאי יועזר פותנק. ע״כ. ואעפ״י שהרמב״ם החליט כמו הבבלי כפי המקובל בהלכה כבבלי נגד הירוש׳, אבל בענין הלשון בדואי פרוש הירוש׳ מכריע. ומקור השם הזה לא נתברר.

[2]) יצירה פיטנית.

***יופיאל**[1], ש"ז, — שם המלאך הממונה על התורה והחכמה: כשהייתי בן י"ג שנה והלכתי אצל ר' נחונייא בן הקנה ושאלתיו שרה של תורה מי הוא ואמר לי יופיאל שמו ותיכף עמדתי והוספתי צער על צער כי בתענית הייתי (הקד' ספ' הקנה). אחר מיתתו (של מי שהלך מהעוה"ז בלי ידיעת חכמת הקבלה) יופיאל שר החכמה שואל אותו אם יש לו ידיעה ברזין דאורייתא ומי שלא עסק בחכמה זו בשעת מיתתו אעפ"י שיש בידו כמה תורה ומעשים טובים יופיאל זה דוחה אותו לחוץ והשרפים שתחתיו שהם כולם בעלי שש כנפים שורפים אותו בהבלי כנפיהם (עמה"מ, קרית ארבע נה).

***יוצאנית**, ש"נ, מ"ר יוצאניות, — אשה שדרכה לצאת הרבה החוצה. מה לאה יוצאנית אף זו יוצאנית (תנחומא וישלח ז). ד' מדות נאמרו בנשים גרגרניות צייתניות וכו' יוצאניות (שנאמר ותצא דינה (מד"ר בראש' מה).

***יוצאת החוץ**, ש"נ, מ"ר יוצאות החוץ, — זונה, שמתהלכת בחוץ למשוך אנשים, feile Dirne; prostituée; -tute: חלוק של יוצאת החוץ העשוי כסבכה (כליס כח ט).

יוצר, יֹצֵר, ש"ז, מ"ר יוצרים, — א) אומן עושה כלי חרס, Töpfer; potier; potter: משכב וספות וכלי יוצר וחטים ושערים וקמח וקלי (ש"ב יז כח). ויבא סגנים כמו חמר וכמו יוצר ירמס טיט (ישע' מא כה). איכה נחשבו (בני ציון) לנבלי חרש מעשה ידי יוצר (איכ' ד ב). תרעם בשבט ברזל ככלי יוצר תנפצם (תהל' ב ט). אם כחמר היֹצר יחשב כי יאמר מעשה לעשהו לא עשני (ישע' כט יז). קום וירדת בית היוצר ושמה אשמיעך את דברי וארד בית היוצר והנהו עשה מלאכה על האבנים ונשחת הכלי אשר הוא עשה בחמר ביד היוצר ושב ויעשהו כלי אחר כאשר ישר בעיני היוצר לעשות (ירמ' יח ב-ד). הכיוצר הזה לא אוכל לעשות לכם בית ישראל נאם יי' הנה כחמר ביד היוצר כן אתם בידי בית ישראל (שם ו). כי יאמר מעשה לעשהו לא עשני ויצר אמר ליֹצרו לא הבין (ישע' כט יו). הוי רב את יֹצרו חרש את חרשי אדמה היאמר חמר ליֹצרו מה תעשה ופעלך אין ידים לו (שם מה ט). אנחנו החמר ואתה יֹצרנו ומעשה ידך כלנו (שם סד ז). — וגם עושה פסלים בעץ וכדומה: מה הועיל פסל כי פסלו יֹצרו מסכה ומורה שקר כי בטח יֹצר יצרו עליו לעשות אלילים אלמים (חבק' ב יח). — ובתו"מ: היוצר מוכר ה' כדי שמן וחמשה עשר כדי יין (בבי' ה ז). אבל אם חברה היוצר (את הנר של חרם) מתחילה מותר (שבת ב ד). פוסק עמו על הגדיש ועל העביט של ענבים ועל המעטן של זתים ועל הביצים של יוצר ועל הסיד (ב"מ ה ז). בנוהג שבעולם מה נוח ליוצר הזה לעשות מאה קנקנים או להסתכל בהן (ירוש' ר"ה א נז:). מה יוצר זה ירך מכאן וירך מכאן וסדן באמצע אף אשה ירך מכאן וירך מכאן והולד באמצע (סוט' יא:). שתי סוכות של יוצרים זו לפנים מזו הפנימית אינה סוכה (סוכ' ח:). היוצר הזה כשהוא בודק את הכבשן שלו אינו בודק את הכלים המרועעים וכו' ומה הוא בודק בקנקנים ברורים (מד"ר בראש' נה). משל לתלמידו של יוצר שגנב ביצת יוצרים ועמד רבו על גניבתו (שם ויקר' כג). הדבר דומה למי שהיה יודע ג' אומניות זהבי ויוצר וזגגי (שם במד' ב). איזה יוצר מבקש שישתברו קנקניו (פסיק' רבתי מ). ביצים של יוצר שהיו מחוסרין לפיפה ויבוש והולכה לכבשן (רמב"ם מלוה ט ב). — מלאכת היוצר, עי' במלואים. — ב) מי שיצר את העולם, אלהים, Schöpfer; créateur; creator: כי לא עם בינות הוא על כן לא ירחמנו עשהו ויֹצרו לא יחננו (ישע' כז יא). כה אמר יי' קדוש ישראל ויוצרו האתיות שאלוני על בני ועל פעל ידי (שם מה יא). — ובתו"מ. א"ר ברכיה יוצרן רוצה שיהא ליבן יחיד אליו (ירוש' ר"ה א נז:). אוי לי מיוצרי ואוי לי מיצרי (ברכ' סא.). התשתם כחו של יוצר וכו' כל ארבעים יום הקב"ה עוסק בצורת הולד ולסוף ארבעים יום היא הולכת ומקלקלת עם אחר מיד רפו ידיו של יוצר אמר של מי אצור של ראשון או של שני (מד"ר ויקר' כג).

---

[1]) נזכר שם זה בתרגום ירוש' (דבר' לד ו). — ובזהר: האי חיותא יופיאל שמיה ואיהו קיימא בכל רזי דחכמתא וכל אינון מפתחאן דחכמתא קיימין ביה (זהר, פקודי). בההיא שעתא קרא ליופיאל רב ממנא ולחמשין ותלת רתיכין קדישין דתחות ידיה דאתמנון בשמושא דאורייתא (שם, ויקהל). וזמינא למתיבתא דיליה ותמן אשתעשע בהו באינון דיליה ברזי עלאין וטעמי אורייתא דהוו סתימין בהאי עלמא ויופיאל רב ממנא אזיל מגו מתיבתא עלאה וחתים סתרין ורזין (שם, תוספ' לספ' שמות).

—ואמר המשורר: ואיכה אעבד יוצרי בעודי אסיר יצרי ועבד תאותי (ר"י הלוי, אדני נגדך). יש לי בסתר יוצרי ובצל כבודו מעמד (הוא, מאורה לש"ת, יהן בכנפי). — ג) ״שֵם לפיוטים שאֹמרים אחרי תפלת יוצר אור: בשבת הגדול אומר יוצר אתי מלבנון כלה ואופן וזולת וקרובות (מהרי"ל, הלכ׳ שבה"ג). — ואמר המשורר: ואני בעת אומר קדושה רבה, או יוצר או קרובה, בקעו כל מעינות תהום רבה (עמנ׳, מחבר׳ יה). — ומ"ר: ועל זה אנו סומכין לומר פיוטין ביוצרות וזולתות ואופנים (שבלי הלקט, תפלה כח). וכן ביוצר אור יוצרות ואהבה באהבת עולם וזולת באמת ויציב (אבן ירחי, המנהיג, תפל׳ השחר).

יוקר, — עי׳ יֹקֶר.

*יוֹרֶדֶת, ש"נ, — פלג יורד מן ההר: ר׳ יהודה אומר יורדת הצלמון אסורה מפני שכזבה בשעת פולמוס (תוספתא פרה ט ג).

יוֹרֶה[1], ש"ז, — המטר הראשון היורד בארץ ישראל אחרי ימות החמה, בחדש חשון וכסלו, Frühregen; première pluie; early rain: ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש (דבר׳ יא יד). ולוא אמרו בלבבם נירא נא את יי׳ אלהינו הנתן גשם ויֹרֶה[2]) ומלקוש בעתו (ירמ׳ ה כד). — ובתו"מ: יורה במרחשון ומלקוש בניסן (ספרי דבר׳ מג). מה מלקוש לברכה אף יורה לברכה (תענ׳ ו.). —ואמר הפיטן: הנם ימים המבורכים, יורה ומלקוש באדם פורכים, כח תת באביבים רכים (ראבון אמלת, מוס׳ לפר׳ החדש). — ועונת היורה: אם זרעת ביורה אל תעמוד במלקוש (תנחומא חיי שרה ז).

*יוֹרָה[3]), ש"נ, מ"ר יורות, — דוד גדול, מחרס או ממתכת, ירתיחו בו מים וכדומה על האש, Kessel; chaudron; kettel: ולא (נותנין) את הצמר ליורה אלא כדי שיקלוט העין (שבת א ו). הנותן צמר לצבע והקדיחתו יורה נותן לו דמי צמרו (ב"ק ט ד). מוסף היורה של שולקי זיתים (עדי׳ ז ח). והוא שתהא היורה עקורה אבל אם היתה היורה

[1]) עי׳ שרש ירה. ובגמ׳ (תענ׳ ו.) אמרו דרך דרש: תנו רבנן יורה שמורה את הבריות להטיח גגותיהן ולהכנים את פירותיהן ולעשות כל צרכיהן דבר אחר שמרוה את הארץ ומשקה עד תהום. — [2]) בקצת ספרים יורה.

[3]) לא נתברר מקורו. לפי דעת קצת מן אור במשמ׳ אש.

קבועה אסורה מפני שהוא מתיירא שמא מתאכל ציבעו והוא מוסיף מוי (ירוש׳ שבת א ד.). רב הונא אמר שהקדיחו סממנין אבל הקדיחתה יורה אומר לו הרי שלך לפניך (שם ב"ק ט ו ד). כירה קטנה לשפות עליה יורה קטנה (שבת קכ:). (היה עליו) פשתנו להעלות מן המשרה וצמרו להעלות מן היורה ואין שם אומן אלא הוא (מו"ק יא:). נפל לתוך כבשן האש מעידין עליו ליורה מלאה יין ושמן מעידין עליו (יבמ׳ קכא:). וכיצד מגעילן א"ר הונא יורה קטנה בתוך יורה גדולה (ע"ז עו.). כזית בשר שנפל לתוך יורה של חלב (חול׳ קח.). כגון שנפל לתוך יורה רותחת (שם:). כמה האור שורף כמה העצים בולעים וכמה יורה בולעת (מד"ר ויקר׳ י). — ומ"ר: אלו הכלים עיקר עשייתן כדי ליהנות בשכרן כגון היורות הגדולות של נחשת שמבשל בהן (התרומ׳ מע ד, בשם הרמב"ם). — *יורות הערביים: האומר הרי עלי בתנור לא יביא מאפה כופה ומאפה רעפים ומאפה יורות הערביים (מנח׳ ה ט). יורות הערביין שהוא חופר בארץ וטח בטיט (כליס ה י). —ובהשאלה, יורה של פורענות: אמר הקב"ה שופת אני למואב יוֹרָה של פורעניות (מד"ר דבר׳ ב).

*יוּרְקָמִי[1]), ש"ז, — שם מלאך הממונה על השלג ובפרט הברד: בשעה שהפיל נבוכדנצר הרשע חנניה מישאל ועזריה לתוך כבשן האש עמד יורקמי[2]) שר הברד לפני הקדוש ברוך הוא אמר לפניו רבש"ע ארד ואצנן את הכבשן ואציל לצדיקים הללו מכבשן האש (פסח׳ קיח.).

יוֹרֵשׁ, ש"ז, מ"ר יוֹרְשִׁים, — מי שירש ירושה מאבותיו, Erbe; héritier; heir: הבנים אין לישראל אם יוֹרֵשׁ אין לו מדוע ירש מלכם את גד (ירמ׳ מט א). תני את מכה אחיו ונמתהו בנפש אחיו אשר הרג ונשמידה גם את הַיּוֹרֵשׁ (ש"ב יד ז). לכן אתן את נשיהם לאחרים שדותיהם ליוֹרְשִׁים כי מקטן ועד גדול כלה בצע בצע (ירמ׳ ח י). וירש ישראל את יֹרְשָׁיו (שם מט ב). — ובתו"מ: אם אמר כל מה שתלד אשתי יטול הרי זה יטול ואם אין שם יורש אלא הוא יורש את הכל (ב"ב ט ג). יחלוקו יורשי הבעל עם יורשי האב (יבמ׳ ד ג). נפל הבית עליו ועל

[1]) לא נתברר מקורו. — [2]) כך בב"י ובספרים, ובקצת דפוס׳ יורקמו.

אשתו יורשי הבעל אומרים האשה מתה ראשונה ואח"כ מת הבעל יורשי האשה אומרים הבעל מת ראשון (ב"ב ט ט). אין אדם יכול להוריש למי שאינו ראוי ליורשו ולא לעקור הירושה מן היורש אע"פ שזה ממון הוא (רמב"ם נחלה ו א). זה הכלל ביורשין כל שני יורשין שאחד מהם יורש ודאי והשני ספק אין לספק כלום ואם היו שניהם ספק שמא זהו היורש או שמא זה היורש חולקין בשוה (שם ה א). — יוֹרֵשׁ עצר, עי' עצר.

יוֹרֶשֶׁת, ש"נ, — מי שיורשת ירושה: אם היתה אשתו של מת היא היורשת בכלל אחיותיה או בכלל בנות דודיה והשביחה הנכסים השבח לאמצע (רמב"ם נחלה ט ג).

*יוֹשֵׁן, — עי' יָשֵׁן.

*יוֹשֵׁר, — עי' יֹשֶׁר.

יוֹתֵר, יֹתֵר, — א) ש"ז, מה שנותר, das Uebrige, reste; rest: אשר חמל העם על מיטב הצאן והבקר למען זבח ליי' אלהיך ואת היּוֹתֵר החרמנו (ש"א יה יה). — ב) כמו יִתְרוֹן: כי מה-יּוֹתֵר לחכם מן הכסיל (קהל' ו ח). כי יש דברים הרבה מרבים הבל מה-יֹּתֵר לאדם (שם יא). — ג) תה"פ, הרבה, רב מן המדה, mehr; plus; more: ואמרתי אני בלבי כמקרה הכסיל גם אני יקרני ולמה חכמתי אני אז יֹתֵר ודברתי בלבי שגם זה הבל (קהל' ב יה). אל תהי צדיק הרבה ואל תתחכם יוֹתֵר למה תשומם (שם ז יו). טובה חכמה עם נחלה וְיֹתֵר לראי השמש (שם יא). וְיֹתֵר שהיה קהלת חכם עוד למד דעת את העם (שם יב ט). — ואמר בן סירא: טוב עובד ויותר הון ממתכבד וחסר מזון (ב"ס גני' י כז). קטן נימול לשמונה לתשעה ולעשרה ולאחד עשר ושנים עשר לא פחות ולא יותר (שבת יט ה). — ויוֹתֵר מן דבר: וְיֹתֵר מהמה בני הזהר (קהל' יב יב). למי יחפץ המלך לעשות יקר יוֹתֵר ממני (אסת' ו ו). — ובתו"מ: וגולל ספר תורה ומניחו בחיקו ואומר יותר ממה שקראתי לפניכם כתוב כאן (יומ' ז א). אמר לו כבית כור עפר (אני מוכר לך) אפילו היו שם נקעים עמוקים יותר מעשרה טפחים או סלעים גבוהין יותר מעשרה טפחים הרי אלו נמדדין עמה (ב"ב ז א). אמר להן המלך יגעו זה לשתי שעות יותר ממה שלא יגעתם אתם כל היום כולו (ירוש' ברכ' ב ס ג). לא שהוא בן תורה יותר ממני אלא שהוא בן גדולים יותר ממני (שם ד ז ד). וכי פסח אחד יש לנו בשנה שדוחה את השבת והלא הרבה יותר ממאתים פסחים יש לנו בשנה שדוחין את השבת (פסח' סו.) יותר ממה שהעגל רוצה לינק פרה רוצה להניק (שם קיב.). שלשה ימים לבכי ושבעה להספד ושלשים לגיהוץ ולתספורת מכאן ואילך אמר הקב"ה אי אתם רחמנים יותר ממני (מו"ק כז:). יותר משהאיש רוצה לישא אשה רוצה להנשא (יבמ' קיג.). מחלוקת בכדי חסרונן אבל יותר מכדי חסרונן דברי הכל מוכרן בב"ד (ב"מ לח.). יותר ממה שבעל הבית עושה עם העני העני עושה עם בעל הבית (מד"ר ויקר' לד). אבא יודן חרש בחצי שדה ומצא שם סימא גדולה ונעשה עשיר יותר ממה שהיה קודם (שם דבר' ד). למלך שהיו לו בנים הרבה והיה אוהב את הקטן יותר מכולן (שם ה). — יותר מן: אמר להן היא נאמנת עלי יותר מן הכל (ירוש' כתוב' ה כט ד). שהלבנים קשים לכבסן יותר מן הצבועין (שבת יט.). — יוֹתֵר מכן, יותר מהאמור למעלה: היוצר מוכר ה' כדי שמן וחמשה עשר כדי יין שכן דרכו להביא מן ההפקר ואם הביא יותר מכאן מותר (שבי' ה ז). אם אמר הן חסר הן יתר אפילו פיחת רובע לסאה או הותיר רובע לסאה הגיעו יותר מכאן יעשה חשבון (ב"ב ז ב). היה עובר בשוק ושמע קול הסופרים מקרים איש פלוני מגרש את אשתו פלונית ממקום פלוני ואמר זה שמי וזה שם אשתי פסול מלגרש בו יותר [1]) מיכן כתב לגרש את אשתו ונמלך מצאו בן עירו ואמר לו שמי כשמך ושם אשתי כשם אשתך פסול מלגרש בו יותר מיכן יש לו שתי נשים ושמותיהן שוין כתב לגרש בו את הגדולה לא יגרש בו את הקטנה יותר מיכן אמר ללבלר כתוב לאיזה שארצה אגרש פסול מלגרש בו (ירוש' גיט' ג, מסג' א). — ויוֹתֵר על: לא יאכל הפועל יותר על שכרו (ירוש' מעשר' ב ג). פשתנו להעלות מן המשרה וצמרו להעלות מן היורה ואין שם אומן אלא הוא הרי זה יעשה בצינעה יותר על כן אמר רשב"ג אם היה אומן לרבים וספר ובלן לרבים והגיע עת הרגל ואין שם אומן אלא הוא הרי זה

[1]) במשנ' שבבבלי יתר, חסר ו.

יעשה (מו"ק יא:). — יוֹתֵר מדאי: כל המתקשה על מתו י ו ת ר מדאי על מת אחר הוא בוכה וכו׳ אל תבכו למת יותר מדאי ואל תנודו לו י ו ת ר מכשעור (מו"ק כז:). שהשביע הקב"ה את אומות העולם שלא ישתעבדו בהן בישראל י ו ת ר מדאי (כתוב׳ קיא.). שלא להתאבל כל עקר אי אפשר שכבר נגזרה גזרה ולהתאבל י ו ת ר מדאי אי אפשר שאין גוזרין גזירה על הציבור אלא א"כ רוב ציבור יכולין לעמוד בה (ב"ב ס:). למלך שהיתה לו בת יחידה והיה אוהבה י ו ת ר מדאי (מד"ר במד׳ יב). למלך שעשה סעודה והיה קורא בכל יום אומניות אומניות והיה לו אוהב אחד שהיה אוהבו י ו ת ר מדאי ולא קרא אותו עמהם (תנחומא בהעלותך ג). — בְּיוֹתֵר, הרבה מאד: שאלו את אימא שלום מפני מה בניך יפיפין ב י ו ת ר (נדר׳ כ:). למלך שהיה לו מטרונת והיתה חביבה עליו ב י ו ת ר (פסיק׳ רבתי לא). והאחד היה צר עין ביותר (והזהיר, ויקר׳ קל.). חריף וסבר היה ב י ו ת ר ועמוק בשאלותיו (רש"י ערוכ׳ סז.). לפי שהיתה יפת תואר ב י ו ת ר באה אצלו וגילתה שוקה כנגדו (הוא, נדר׳ נ:). לפיכך אמרו חכמים שאפילו הבריא ב י ו ת ר מכין אותו שלשים ותשע (רמב"ם סנה׳ יז א). —וביותר אם: שהולד הזה כשהוא יוצא יוצא מלא גללין וכל מיני סרוחין והכל מחבקים אותו ומנשקין אותו ו ב י ו ת ר אם הוא זכר (מד"ר ויקר׳ יד).

יוֹתֶרֶת, — עי׳ יֹתֶרֶת.

:יְזִימָה, ש"נ, — שס"פ מן יָזַם: אם יאמר כי יזימת מחשבת האותיות על האופן אשר נפלו עליו בעליית דעתו מזולת דעת (ספ׳ היסר, הערי׳ ליבו׳ הקראי).

א. **יזל**[1]), ממנו א.יָזַל.

א. **יָזַל**[2]), פ"ע, עת׳ תֵּזֵל, לנק׳ תֵּזְלִי, — היה מהיר וחרוץ וקל לעשות מעשה מן המעשים: מה תֵּזְלִי[3]) מאד לשנות את דרכך גם ממצרים תבשי כאשר בשת מאשור (ירמ׳ ב לו).

ב. **יזל**[1]), ממנו ב.יָזַל.

ב. **יָזַל**[2]), קל לא נמצא.

— הִפע׳, הֵזִיל, — הֵזִיל את פלוני, בִּזָּה אותו, זלזל בו, verachten; mépriser; to despise: חטא חטאה ירושלם על כן לנידה היתה כל מכבדיה הִזִּילוּהָ[3]) כי ראו ערותה (איכ׳ א ח).

ג. **:יזל**[4]), כמו אזל, ממנו ג.:יָזַל.

ג. **:יָזַל**, פ"ע, עת׳ תֵּזֵל, תֵּזְלִי, —כמו אָזַל במשמ׳ הלך: הלא אם תרדפי הבלי זמן, כי אמת הם כל כשפיו, ותזלי[5]) אחריו לילך ויומך, ותערב לך תנומה מנשפיו, דעי כי אין בידך מאומה (ר"י הלוי, לס"ת, יחידה).

---

[1]) אין חכמי הלשון מודים בשרש זה, ועי׳ הערה להערך.

[2]) בערב׳ וַדַ׳ל b), ועי׳ הערה לקמן. — [3]) אמרו הקדמונ׳ ורוב החדשים שהוא במקום תאזלי מן אזל, ופרשוהו למה תלכי. והוא דחוק מאד, כי אין טעם במאמר מה ת ל כ י לשנות דרכך, ובפרט שמוש הפעל אזל במאמר זה הוא זר. וכבר הרגישו קצת החדשים בדחק זה ואמרו כי השבעים תרגמוהו במשמ׳ של בזוי וזלזול, והוא מן זלל וצריך לנקדו תֵּזֹלִּי. אבל, באמת אין כל צרך לשבש הנוסחה, ואדרבה הנקוד המסור הוא הנכון, כי תֵּזְלִי הוא כמו תֵּדְעִי, תֵּשְׁבִי, והוא שרש נפ"י י ז ל, ובערב׳ וד׳ל a), במשמ׳ הרשומה בפנים, ופרשו המלונים הערבים: וד׳לה מנ אלנשא׳ אלנשיטה אלרשיקה, ע"כ, ובעבר׳: וד׳לה מהנשים היא הזריזה, החרוצה. ואמר אבן בזרג׳: אלוד׳לה אלח׳פיפה מנ אלנאש ואלאבל וע׳ירהא ויקאל ח׳אדם וד׳לה אי ח׳פיפ, ע"כ, ובעבר׳: אלוד׳לה הקל (בפעולתו) מן האנשים והגמלים ואחרים ואומרים משרת וד׳לה ר"ל קל. ומשמ׳ זו נותנת להכתוב כונה נאה מאד ועז המליצה, כי הנביא הוכיח את בת ציון: מה לך לדרך מ צ ר י ם לשתות מי שחור ומה לך לדרך א ש ו ר לשתות מי נהר (שם יח), ר"ל שנטתה פעם אחרי מצרים ופעם אחרי אשור לבקש לה עזרה, ואמר כאן מה את זריזה וקלה וחרוצה ל ש נ ו ת דרכך ממצרים לאשור ומאשור למצרים, אבל כל זה לא יועיל לך כי גם מצרים לא תעזור לך וגם ממנה תבשי כמו מאשור.

[1]) אין חכמי הלשון מודים בשרש זה, ועי׳ הערה להערך.

[2]) עי׳ הערה לקמן. — [3]) אמרו הקדמונ׳ והחדשים שהוא מן זלל, והנקוד הוא בדרך לשון ארמ׳, אך אין צרך בזה, והוא שרש מיוחד מנפ"י יזל, ובערב׳ ממש במשמ׳ זו ד׳יל b).

[4]) עי׳ הערה לא.יזל.

[5]) לפי פרוש המפרשים להמלה תזלי (ירמי׳ ב לו), עי׳ הערה לערך א.יזל.

---

a) وَذَل

a) وذل b) ذيل

יזם[1], ממנו יזם, יזמה.

יזם, פ"י, מ"ר יזמו, עת' איזם, — א) יזם לעשות דבר, התחיל לעשות דבר חדש, כבד, unternehmen entreprendre ; undertake : ויאמר יי' הן עם אחד ושפה אחת לכלם וזה החלם לעשות ועתה לא יבצר מהם כל אשר יזמו [2] לעשות (ברא' יא ו). — ואמר הפיטן : ובנסוע מקדם יושבי שנער, בבנין המגדל לבם נבער, ויזמו להגביהו לאין משער (יוצ' ז פסח, אמרו לאלהים). — ב) כמו זמם, ואמר הפיטן : לבם נמס ונמקו גויתם, כלו בבהלות המון שאריתם, יזמו לרדוף ולהסיר כתר, טרח עבודה ונצול חתר (רשב"י, יוצ' ז' פסח, תרגלת). יראה וחלה מתנאה הארץ, יזמה פן תהפך לתהו בחרץ (יוצר ב שבוע', אורח חיים). דללו חכמו והרבו מלבב כלכל ודרדע, כל אשר יזמו והשבו לא כמו חשב וידע (מאור' לפר' יתרו, אמרות האל). אפיר עצת גוים ומחשבותם אניא, יזמו והערימו עצה ולא מני (שבת א אחה"פ, אלהי). יי' אויב גבר, על עם קדוש ונבר, בימי אחשורוש, נועדו יחדו לתקן, נער וזקן, משנאיך נשאו ראש, יזם צורר הנגעל, הרוני ספ רעל, וישקנו מי ראש (סליח' צו"ג, יי' עד מתי). — ואמר המשורר : מה תתהלל ברעה הגבור, ורעיוניך יזמו השכל לקבור, ויריצוהו מן הבור (ר"י הלוי, מלחמ' החכמ' והעשר). דמי לאט שתו ולא רוו כמו אכלו שאר גופי ולא שבעו, אותי בפצעי הגדוד ענו עדי יזמו להמית אחרי פצעו, אחיו אשר מיום כבודו פקדו לא נזרו משוד ולא נושעו (רמח"ע, קינ' על מות אחיו). — וגם לא בכונה רעה : אחר הדברים האלה יוזם אני לפרש וכו' (ברכ' הנקדן, פסקה מט).

יזמה[3], ש"נ, — שה"פ ועצם המעשה שיזם איש לעשות, Unternehmung ; entreprise ; undertaking, נהוג בדבור העברי בא"י וכבר השתמשו בו גם בספרות.

[1]) אין חכמי הלשון מודים בשרש זה, ועי' הערה לקמן.

[2]) רוב הקדמונ' והחדשים החליטוהו מן זמם, ואמרו כי הוא במקום יזמו, אבל כבר ראו בו ריב"ג ורד"ק שרש יזם, ודעתם מכרעת לנו, רק שיש ליחס לפעל זה גון קצת אחר מהפעל זמם, והוא התחלת מעשה חדש פחות או יותר קשה. וכבר פרש כך בן זאב, וכך בחלק גרמני עברי בערך אונטערנעהמען.

[3]) משק' הכמה.

א. יזן[1], ממנו א. יזן.

א. יזן, — קל לא נמצא.

— פע', יזן, מיזן, — רב התאוה לנקבה, בפרט סוס וכדומה, geil; en rut ; ruttish : סוסים מיזנים [2] משכים היו איש אל אשת רעהו יצהלו (ירמ' ה ח). — ואמר הפיטן : צהל כסוס מיזן וכרכר, צבאיו במשתה שמנים השכר, צוארו לצוד שתה וישכר (שבת א חנכה, אודך). — והשתמשו במשמ' זו גם בספרות החדשה, ואמר בן זאב : אוהב נבל כסוס מיזן תחת כל רוכב צהל יצהל (כ"ס, תרג' ב"ז לג ה).

ב. יזן[3], — קל לא נמצא.

— פע', יזן, מיזן, — בגד מיזן, מקשט ומיפה, geschmückt ; orné; adorned : וילבש שם בגדים לבנים בוץ ומשי כבגדים אשר היו מיוזנים כמשפט הגמוני בבל וכהניה (יוסיפון, פרק ו).

יזע[4], ממנו זעה, יזע.

יזע[5], ש"ז, בהספ' יזע, — א) חגורה או מטלית רחבה יחגרו על החלצים וכדומה, Schürze ; tablier ; apron : פארי פשתים יהיו על ראשם ומכנסי פשתים יהיו על מתניהם לא יחגרו ביזע [6] (יחזק' מד יח).

[1]) עי' הערה להערך.

[2]) כך הקרי, והכתיב מוזנים, ולמדנחאי גם הכתיב מיזנים, ופרשו הקדמונים קצתם במשמ' כלי זין, וקצתם במשמ' מזון, לאמר ניזונים היטב. אך לפי הענין אין ספק כי הכונה היא במשמ' מיוחדה כרשום בפנים.

[3]) בערב' זינ a).

[4]) עי' הערה לערך זעה.

[5]) עי' הערה לקמן. — [6]) פרשו הקדמונים והאחרונ' יזע זה כמו זעה, ואמרו בגמ' (זבח' יח:): מאי לא יחגרו ביזע אמר אביי לא יחגרו במקום שמזיעין כדתניא כשהן חוגרין אין חוגרין לא למטה ממתניהן ולא למעלה מאציליהן אלא כנגד אצילי ידיהן. ע"כ. ובמשמ' זו תרגמו התרגומ' הקדמונ'. אך אין זו מליצה טבעית לאמר לא יחגרו בזעה במקום לאמר פשוט לא יחגרו למעלה מאציליהן וכדומה, ומלבד זה גם עצם הדבר לכנות המקומות הנזכרים בגוף יזע על שם זעה אינו טבעי, כי אין המקומות האלה מקום זעה יותר משאר מקומות. ולכן נראה כי הכונה ביזע דבר שחוגרין

a) زين

— ב) *כמו זעה [1]): עבד לעברית אנכי עד נצח, לה כל חושי בי לצמיתות מכרתי, אדמתה אעבוד וביזע על מצח, ובגנה גם אל הפרחים קצרתי (יל"ג, הבלת בכורים).

יחד [2]), ממנו יחד, יחד, יחדו, יחדיו, יחיד, יחידה, יחידות, *יחוד, *התיחדות, *מיחד.

יחד, תה"פ, בהפס' יחד, — שנים או יותר, דברים או אנשים, מקבצים בקבוצה אחת במקום אחד או בזמן אחד, beisammen, zus.; ensemble; together: בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל (דבר' לג ה). להשמיד אתי ואת בני יחד מנחלת אלהים (ש"ב יד יו). ויהי הנשארים ויפצו ולא נשארו בם שנים יחד (ש"א יא יא), ר"ל במקום אחד זה אצל זה. תנו לי איש ונלחמה יחד (שם יז י), ר"ל זה בזה. ויאספו (אנשי ארם) יחד (ש"ב י יה), במקום אחד. ויקיעם (את בני מיכל בת שאול) בהר לפני יי' ויפלו שבעתים יחד (שם כא ט), בזמן אחד ובמקום אחד. כל קציניך נדדו יחד (ישע' כב ג). הזכירני נשפטה יחד (שם מג כו). יתקבצו כלם יעמדו יפחדו יבשו יחד (שם מד יא). כי אנחנו יחד נבנה ליי' אלהי ישראל (עזר' ד ג). שם רשעים חדלו רגז ושם ינוחו יגיעי כח יחד אסירים שאננו (איוב ג יז-יח). פערו עלי בפיהם בחרפה הכו לחיי יחד עלי יתמלאון (שם יו י). יחד יבאו גדודיו ויסלו עלי דרכם (שם יט יב). אם עלי אדמתי תזעק ויחד תלמיה יבכיון (שם לא לח). ורוזנים נוסדו יחד על יי' ועל משיחו (תהל' ב ב). כי שמעתי דבת רבים מגור מסביב בהוסדם יחד עלי לקחת נפשי זממו (שם לא יד). יחד עלי יתלחשו כל שנאי (שם מא ח). האזינו כל ישבי חלד גם בני אדם גם בני איש יחד עשיר ואביון (שם מט ב-ג). —וקצת במשמ' באופן אחד, דומה זה לזה: כי יראה חכמים ימותו יחד כסיל ובער יאבדו (תהל' מט יא). —ובמשמ' בפעם אחת, בבת אחת: מי יתנני שמיר שית במלחמה אפשעה בה אציתנה יחד (ישע' כז ד). —היה לו על פלוני לב ליחד, להיות אתו בידידות ואהבה: ויצא דויד לפניהם (לפני בני בנימין שבאו אליו) ויען ויאמר להם אם לשלום באתם אלי לעזרני יהיה לי עליכם לבב ליחד [1]) ואם לרמותני לצרי בלא חמס בכפי ירא אלהי אבותינו ויוכח (דהי"א יב יז).

יחד, פ"ע, עת' יחד, תחד, — יחד בפלוני, את פלוני, היה יחד עם זולתו, sich vereinigen; s'unir; join o. s.: בסדם אל תבא נפשי בקהלם אל תחד כבדי (ברא' מט ו). לא תחד אתם בקבורה (ישע' יד כ).

— פע', יחד, *ייחד, לווי יחד, — א) יחד את הלב לדבר, עשה אותו אחד, שיהיה כלו בשלמותו להדבר: הורני יי' דרכך אהלך באמתך יחד לבבי ליראה שמך (תהל' פו יא) — ב) *עשה שהדבר יהיה רק לדבר זה ולא לזולתו, besonders bestimmen; désigner, spécialiser; designate, specialise: המפקיד חבית אצל חבירו ולא יחדו לה הבעלים מקום (ב"מ ג ט). יחד הכתוב מצוה הזאת ואמרה ענין בפני עצמו (מכי' בא ה). סיעה של בני אדם שאמרו להם גוים תנו לנו אחד מכם ונהרוג אותו ואם לאו הרי אנו נהרוג את כלם יהרגו כלם ולא ימסרו נפש אחת מישראל ואם ייחדוהו להם כגון שיחדוהו לשבע בן בכרי יתנוהו להם ואל יהרגו כולם (תוספתא תרומ' ז כ). ייחד לו קרקע משמש (ירוש' שבי' י לט:). כל שייחדו לאיסור אסור (שם שבת ג ו:). הפקיד אצלו אסור ייחד לו בית מותר (שם פסח' א כז ג). א"ר יוסה והוא שייחדו (את המקל) לכן (שם מגי' ד עה ג). מטה שיחדה למעות אסור לטלטלה (שבת מד.). לא שנו (שאסור לטלטל את גיזי הצמר) אלא שלא יחדן להטמנה אבל יחדן להטמנה מטלטלין אותן (שם נ.). והוא שיחד לו (להעפר) קרן זוית (שם). ייחד לה בית בחצרו (כתוב' כז:). בן נח שייחד שפחה לעבדו ובא עליה נהרג (סנה' נח:). חבבו הכתוב לאהרן וייחד אליו הדבור בפני עצמו (מד"ר ויקר' יב). אסור לאדם שישהא מדה חסרה ויתירה בתוך ביתו ואפילו ייחדה לעביט של מימי רגלים (הלכ' פסוק', ממונ'). בית שיש לו פתחים רבים מכל רוחותיו יש לו ארבע אמות לכל רוח ואם ייחד לו פתח אין לו אלא ארבע אמות כנגד פתחיו (רמב"ם שכנ' ב ב). ייחד מהן (מהמשקלות) חצאי ליטרין שלישי ליטרין רביעי ליטרין הרי אלו מקבלין טומאה (הוה, כלים ט ט).

על הגוף, מין חגורה מיוחדה. — [1]) עי' הערה למעלה.
[2]) דומה לאחד, בערב' וחד [a]).

[a]) وحد

[1]) מליצה קשה, ולכן י"ס כי זה פעל וצריך לקרא ליחד.

העושה כפה מן השאור וייבשה וייחדה לישיבה (שם כה יב). שקדם מאמרנו ליחד המעשים לאלהים לבדו (חו"ה, הכניעה א). שהבוטח באלהים יביאהו בטחונו לפנות את לבו מעניני העולם וליחד לבבו לעניני העבודה (שם, הבטחון א). בני יחד יחידתך לצורך ביחדך לאל אחד יצרך, חקור ודרוש והתבונן פלאיו ושים שכל ודת צדק אורך (שם, שיר בסוף). — ויחד על דבר: אמר להם הקב"ה לישראל אלוה אני על כל באי עולם אבל לא יחדתי שמי אלא עליכם איני נקרא אלהי אומות העולם אלא אלהי ישראל (מד"ר שמות כט). אמר ר' אלעזר לעולם אין הקב"ה מיחד שמו על הרעה אלא על הטובה (שם איכ', ולא זכר). — ג) *יַחֵד שני דברים יחד, חבר אותם יחד במקום לבדם שאין אחר עמם, allein lassen; laisser seuls; to leave persons sole: ביהודה בראשונה היו מיחדין את החתן ואת הכלה שעה אחת כדי שיהא לבו גס בה (תוספתא כתוב' א ד). — ד) *הכריז על דבר שהוא אחד, einzig erklären; proclamer un; to proclaim one: תשים אנו ואפילו שאנו תשים אנו מקוים לישועתו של הקב"ה ומיחדים שמו בכל יום (מד"ר בראש' כ). הוא אמר לי מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ ואני מיחדת שמו בכל יום פעמים (שם שה"ש, דודי לי). אנו מצפים ומקוים לישועתו של הקב"ה בכל יום ויום ומיחדים שמו שתי פעמים (שם, אני לדודי). אשרינו כשאנו משכימים ומעריבים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ומיחדים שמך בכל יום תמיד (ברכ' השחר, לפיכך). והוא (אברהם) היה תחלת המיחדים כי אביו תרח לא היה מיחד (ר' נסים, פי' ספ' יציר'). וכן המיחד מצד הקבלה אין בוטחין בו שלא יבא לידי שיתוף (חו"ה, היחוד ג). אחר שנייחדהו יחוד גמור בלא הרהור רע (מלמד התלמיד', ואתחנן). — ואמר המשורר: ואשר לא נועדו להיות בעבדיו, מלבבם יחדו אל ואין בלעדיו, אם בפיהם כחדו הן בקרבם עדיו (ר"י הגוי, ישען). יחדוך רעיוני, ונפשי אמרה חלקי יי' (הוא, אדני יום לך). ישראל בחיר האל עבדיך ועדיך, בשיחתם ומלתם מיחדים שם כבודך (הוא, ישראל). — *ועשהו אחד: כשם שלבשת בסיני הקרב הקץ ותייחד אלהותך בעולמך והיה ה' למלך על כל הארץ (פסיק' רבתי א). — ועי' עוד בערך מְיֻחָד.

— פֻּע', *יֻחַד, מְיֻחָד, מיוחד, — שיחדו אותו: כלל גדול אמרו בשביעית כל המיוחד למאכל אדם אין עושין ממנו מלוגמא לאדם ואין צריך לומר לבהמה וכל שאינו מיוחד למאכל אדם עושין ממנו מלוגמא לאדם אבל לא לבהמה (שבי' ח א). מה שמלה מיוחדת שיש בה סימנים ויש לה תובעים אף כל דבר שיש בו סימנים (ב"מ ב ה). מנחת הסלת שהיא מיוחדת שבמנחות (מנח' יג א). כלים המיוחדין לאחד מן האחין שבבית הרי אלו כרגליו ושאין מיוחדין הרי אלו במקום שהולכין (ביצ' ה ג). נכסים שאין בהן מעילה נכסים של בני ברית נכסים המיוחדים (לבעלים) (ב"ק א ב). קדשים המיוחדין לה' יש בהן מעילה (ספרא ויקר', חוב' יא ב). גדיש מיוחד לתלוש מן הקרקע (ירוש' ב"ק ו ה ג). זביחה מיוחדת שחייבין עליה בחוץ (שם פסח' ה נב:). תירוש ויצהר שהן מיוחדין שהן שני מיני אילן (שם תרומ' ב מא ג). מה אילו מיוחדין שיש להן קנס יצאו עבדים שאין להן קנס מה אילו מיוחדין שיש להן אונאה יצאו שטרות שאין להן אונאה (שם שבוע' ו לז:). מי שמיוחד לישיבה (שבת נט.). ביתך המיוחד לך פרט לבית התבן ולבית הבקר (יומ' יא.), ומצוי מאד בסהמ"א. — ועבר יֻחַד: ולמה יוחדו ספרים בפני עצמם לנבואות הנביאים האלה ישעיהו וירמיהו וזולתם וכ"ש עובדיה ויונה ושאר הנביאים אשר לא נמצאו מהם כי אם נבואות מועטות ויוחדו אליהם עם כל זה ספרים בפני עצמם ולא יוחדו כן ספרים לנבואות שמואל וגד החוזה ונתן הנביא (הקד' ר"י אברבנאל על נביא' א). במה שייוחדו בו אותיות בגד כפת מבין שאר האותיות (מעשה אפוד לא). — *ומיוחד עם, במשמ' היה עמו יחד במקום לבדם: אמרו רבותינו בזמן שהאשה מיוחדת עם בעלה והיא משמש' עמו ולבה לאיש אחר שראתה בדרך אין לך ניאוף גדול מזה (מד"ר במד' ט). — ובמשמ' שהכריזו עליו שהוא אחד: אתיו אמונים ביחד, ליחד אל אחד, אלוה לעד מיוחד (ר"י הלוי, אתיו). אשר יצר כל נוצר, וצר כל רוח בידו, והוא אחד ומיוחד, מלא כל הארץ כבודו (תחנון לרמב"ע, סדור רומני).

— נִתְפ', *נִתְיַחֵד, — נתיחד עם פלוני, היה אתו יַחַד במקום לבדם: לא יתיחד איש אחד עם שתי נשים אבל אשה אחת מתייחדת עם שני אנשים (קדוש' ד יב). מתייחד אדם עם אמו ועם בתו (שם). כל שעסקו עם הנשים לא יתייחד עם הנשים (שם

יד). האוכל אצל חמיו ביהודה שלא בעדים אינו יכול לטעון טענת בתולים מפני שמתייחד עמה (כתוב׳ א ה). לא תתיחד עמו אלא בפני עדים אפילו עבד אפילו שפחה חוץ טשפחתה מפני שלבה גס בה (גיט׳ ז ד). הרי זה גיטך כל זמן שאעבור מכנגד פניך שלשים יום היה הולך ובא הולך ובא הואיל ולא נתייחד עמה הרי זה גט (שם ז). ואיזהו גט ישן כל שנתייחד עמה אחר שכתבו לה (שם ח ד). ולא תתיחד אשה עמהן מפני שחשודין על העריות ולא יתייחד אדם עמהן מפני שחשודין על שפיכות דמים (ע״ז ב א). נתייחדה עמו בפני שנים צריכה הימנו גט שני וכו׳ נתייחדה עמו כדי בעילה חוששין לה משום בעילה (ירוש׳ גיט׳ ז מח ד). ר׳ חייה בר יוסף שלח (אחרי אשתו אמר יעלו עמה שלשה תלמידים) שאם יפנה אחד מהן לצורכו תתיחד עם שנים (שם סוט׳ א טז ד). שכר לה בית והיה מעלה לה מזונות ולא היה מתיחד עמה אלא בפני בנים (מד״ר במד׳ ט). אל יתיחד אדם עם כל הנשים בפונדק אפילו עם אחותו ואפילו עם בתו ועם חמותו מפני טענת הבריות (שם י). ומוסר את בנו שילמדנו כותי אומנות ומתיחדים ומספרים עמהם בכל מקום מה שאין כן בעכו״ם (מס׳ כותים א). —והתיחד עם פלוני, במשמ׳ התחבר אתו: ולא הייתי מבקש אחרים אלא כדי שיהא בך כח ודעת ותתייחד אתה באותה הגדולה (תנחומא בהעל׳ כח). התנפלות אדון הנביאים לפני האל הוא התיחדו עם האל התייחדות היותר חזק׳ (ידע׳ בדרשי, באור תהל׳ כ). כי אמנם צורת הנפסד היא אשר בהתיחדה עם הנושא המיוחד לה יתהווה בעצם איזה מורכב נמצא בפעל (ספורנו, אור עמים מב:).—ואמר המשורר: דם ליל והכבד ואחר שחר מבוא, עד יתרצה עבד בתחנוניו אל רבו, וישפך דם לב וכבד ויגיד נגעי לבו, ויתיחד העבד עם המלך במסבו (ר״י הלוי, יעירוני רעיוני). — ונתיחד עליו, נעשה רק לו לבדו: בתחלה היה ראוי הדיבור להתיחד עליו (על משה) בפני עצמו וכו׳ ובשביל זה נתייחד הדיבור עליו ועל אהרן (מד״ר שמות ז). זה אהרן שהיה לבו עצב עליו בשביל בניו שמתו כיון שנתיחד עליו הדבור שמחה (שם ויקר׳ יב). — ובמשמ׳ נבדל ונפרש לבדו: ונהתיחדו בעתו מבלעדי מה שלפניו ומה שלאחריו (כוזרי ה יח). על כן התיחד אחי בעבודתו באשר התיחד בבריאתך והנהגתך (חו״ה, תשבון הנפ׳ ג). כל אחד מהם שוקד על מקומו המתייחד בו והמוגבל לו (שם, הבחינה ד). שתדע מנפשך שאם היית מתיחד ההיית עושה המעשה ההוא על הענין ההוא (שם, יחוד המעש׳ ה). כל מי שיחד האלהים אותו בטובה מבלעדי שאר בני אדם צריך שיחייב את עצמו עבודה שיתיחד בה מבלעדיהם (שם, עבוד׳ ה׳ ג). ואין בודד במועדיו כלומר אין מתיחד במועדיו וכו׳ אין אחד מהם שיתיחד לעצמו ויפרד וימנע ללכת כי כלם יבואו יחד (פרשי רד״ק, בדד).

—הפע׳, הוחד, —כמו יוחד: טהור פעל כל אלה, מי ראה כאלה, ישע וזמן הוחד, היוחל ארץ ביום אחד (הוסע׳ להושע״ר, אומן ישען).

יַחְדָּו[1], יחדיו, תה״פ, — כמו יחד: ולא נשא אתם הארץ לשבת יחדו כי היה רכושם רב ולא יכלו לשבת יחדו (בראש׳ יג ו). וילכו שניהם יחדו (שם כב ו). ויענו כל העם יחדו ויאמרו כל אשר דבר יי׳ נעשה (שמות יט ח). הטמא והטהור יחדו יאכלנו (דבר׳ יב כב). לא תחרש בשור ובחמר יחדו לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדו (שם כב י־יא). כי ישבו אחים יחדו ומת אחד מהם (שם כה ה). כי ינצו אנשים יחדו איש ואחיו (שם יא). וקרני ראם קרניו בהם עמים ינגח יחדו אפסי ארץ (שם לג יז). ויתקבצו יחדו להלחם עם יהושע (יהוש׳ ט ב). ויועדו כל המלכים האלה ויבאו ויחנו יחדו אל מי מרום (שם יא ה). וכל מדין ועמלק ובני קדם נאספו יחדו ויעברו ויחנו בעמק יזרעאל (שופט׳ ו לג). וישבו ויאכלו שניהם יחדו וישתו (שם יט ו). וימת שאול ושלשת בניו ונשא כליו גם כל אנשיו ביום ההוא יחדו (ש״א לא ו). ועבדי דוד יצאו ויפגשום על ברכת גבעון יחדו וישבו אלה על הברכה מזה ואלה על הברכה

---

[1]) אמר רד״ק ז״ל: וגם זה (יחדו) מענין אחד כי בשיתחברו רבים נראה כאחד ועל דעתי כי וו יחדו הוא סימן הרבים על יחיד כמו עליו אליו ואעפ״י שאין בו יוד ברוב הרי מצאנו עלו בשמים ירעם (ש״א ב י) בלא יוד וכן יחדיו נמצאו ביוד שלשה וכו׳ ולפי שנתקבץ בו היחידות והרבוי נאמר כן. ע״כ. והחדשים נחלקו בדבר, קצתם הסכימו לדעתו של הרד״ק, רק שאמרו שהוא כנוי מ״ר מן יחדים, יַחְדַי, כמו אחריו, וקצתם אמרו שזו רק פעולת ההקש של המלות: אחריו, אשריו, תחתיו, וכדומה, וקצתם אמרו שהוו האחרונה היא הוספה סופית קדומה לסי׳ תה״פ של המקום.

מזה (ש"ב ב יג). ויחזקו איש בראש רעהו וחרבו בצד רעהו ויפלו יחדו (שם יו). ותגדל (הכבשה) עמו ועם בניו יחדו מפתו תאכל ומכסו תשתה (שם יב ג). ויהי ביום השלישי ללדתי ותלד גם האשה הזאת ואנחנו יחדו אין זר אתנו בבית (מ"א ג יח). ושבר פשעים וחטאים יחדו ועזבי יי' יכלו (ישע' א כח). והיה החסן לנערת ופעלו לניצוץ ובערו שניהם יחדו ואין מכבה (שם לא). מנשה את אפרים ואפרים את מנשה יחדו המה על יהודה (שם ט כ). ופרה ודב תרעינה יחדו ירבצו ילדיהן (שם יא ז). יעזבו יחדו לעיט הרים ולבהמת הארץ (שם יח ו). כל נמצאיך אסרו יחדו מרחוק ברחו (שם כב ג). וראו כל בשר יחדו כי פי יי' דבר (שם מ ה). יגשו (הלאמים) אז ידברו יחדו למשפט נקרבה (שם מא א). אשים בערבה ברוש תדהר ותאשור יחדו (שם יט). ונשתעה ונרא יחדו (שם כג). כל הגוים נקבצו יחדו ויאספו לאמים (שם מג ט). המוציא רכב וסוס חיל ועזוז יחדו ישכבו בל יקומו (שם יז). הקבצו ובאו התנגשו יחדו פליטי הגוים (שם מה כ). קרסו כרעו יחדו לא יכלו מלט משא (שם מו ב). אכלי בשר החזיר והשקץ והעכבר יחדו יספו (שם סו יז). ונקבצו בני יהודה ובני ישראל יחדו ושמו להם ראש אחד (הוש' ב ב). והלך מלכם בגולה הוא ושריו יחדו אמר יי' (עמו' א יה). הילכו שנים יחדו בלתי אם נועדו (שם ג ג). ממנו יצא כל נוגש יחדו (זכר' י ד). אך המה יחדו שברו עול נתקו מוסרות (ירמ' ה ה). שפך על עולל בחוץ ועל סוד בחורים יחדו כי גם איש עם אשה ילכדו (שם ו יא). וכשלו בם אבות ובנים יחדו שכן ורעו יאבדו (שם כא). וקבצתים מירכתי ארץ בם עור ופסח הרה ויולדת יחדו קהל גדול (שם לא ז). אז תשמח בתולה במחול ובחרים וזקנים יחדו והפכתי אבלם לששון (שם יב). וישבו בה יהודה וכל עריו יחדו אכרים ונסעו בעדר (שם כג). יחדו בכפרים ישאגו (שם נא לח). ויאבל חל וחומה יחדו אמללו (איכ' ב ח). ויקשרו כלם יחדו לבוא להלחם בירושלם (נחמ' ד ב). לכה ונועדה יחדו בכפרים (שם ו ב). ועתה לכה ונועצה יחדו (שם ז). ושלשת בניו וכל ביתו יחדו מתו (דהי"א י ו). ויועדו יחדו לבוא לנוד לו ולנחמו (איוב ב יא). כי לא איש כמוני אעננו נבוא יחדו במשפט (שם ט לב). גדלו ליי' אתי ונרוממה שמו יחדו (תהל' לד ד). יבשו ויחפרו יחדו שמחי רעתי (שם לה כו). כי הנה המלכים נועדו עברו יחדו (שם מח ה). אשר יחדו נמתיק סוד (שם נה יה). כי נעים כי תשמרם בבטנך יכנו יחדו על שפתיך (משלי כב יח).—ויחדו: ויהיו תאמים מלמטה ויחדו יהיו תמים על ראשו (שמות כו כד). וכשל עוזר ונפל עזר ויחדו כלם יכליון (ישע' לא ג).—יחדיו: כי גם המה הפנו נסו יחדיו לא עמדו (ירמ' מו כא). כי מלכם בגולה ילך כהניו ושריו יחדיו (שם מט ג).—וקצת במשמ' דמיון זה לזה, כמו זה כן זה: כי כחלק הורד במלחמה וכחלק הישב על הכלים יחדו יחלקו (ש"א ל כד). כי יאמר הלא שרי יחדו מלכים (ישע' י ח).

***יחוד**, ש"ז, מ"ר יחודים,—א) שה"פ מן יחד דבר בפני עצמו, לבדו, ועם ב *ביחוד, באופן מיוחד, בדיוק, בודאות, genau; exactement, spécialement exactly: מעשה בכהן אחד שהיה מתעסק וראה הרצפה שהיא משונה מחברותיה בא ואמר לחבירו לא הספיק לגמור את הדבר עד שיצאתה נשמתו וידעו ב י ח ו ד ששם הארון נגנז (שקל' ו ב). אבל דבר אשר היתה כונתו של שואל לשאל עליו ב י ח ו ד הוא הענין השלישי (רסע"ג, שו"ת גאוני מז"מ ל).—ויחוד דבר לדבר: לא אמרו בגמ' י ח ו ד (פתח) מפקיע שאר הרוחות אלא בחפירה דסופלי וה י ח ו ד הוא תיקון כניסה ויציאה אבל בית שיש לו פתחים הרבה מארבע רוחות מה תיקון הם צריכין (ראב"ד, רמב"ם שכנ' ב ב). י ח ו ד המעשה לאלהים הוא הכונה בנראה ובנסתר במעשה עבודת האלהים (חו"ה, יחוד המעש' א). השבון האדם עם נפשו במה שהוא חייב בו מ י ח ו ד לבו לאלהים יתברך ו י ח ו ד הלב על שני פנים (שם, חשבון הנפ' ג). וההקדמות אשר ראוי למאמין להקדים לה בנפשו הם שני י ח ו ד י הלבבות ושתי כניעות ושני השבונות ושתי בחינות (שם, הכנ' ה' ג).—ב) *יחוד שנים, היותם לבדם בלי אחר אתם, ובפרט איש ואשה וכדומה, d. Alleinsein; tête-à-tête; private meeting: נתייחדה עמו בפני שנים וכו' באחד בשחרית ובאחד בין הערבים זה היה מעשה ושאל ר' אלעזר בן תרדיון לחכמים ואמרו אין זה י ח ו ד (ירוש' גיט' ז מח ד). אף היא אינה עושה אותן דברים של י י ח ו ד (שם כתוב' יא לד.). באותה שעה (של מעשה אמנון ותמר) גזרו על ה י י ח ו ד ועל הפנויה (סנה' כא:).

מלקין על היִחוּד ואין אוסרין על היחוד (כתוב׳ יג.), לאמר אם נתיחדו איש ואשה נשואה ושהו זמן מה לבדם מלקין אותם אבל אין אוסרין את האשה על בעלה בשביל זה. —*בִּיחוּד, שאלתי את פלוני ביחוד[1]). —ג) *יִחוּד האל, יִחוּד השם, סגולת האלהים שהוא אחד ויחיד ואין עוד אלהים בלעדו, Einigkeit Gottes; unité de dieux unity of god: ושם אהיה מתפרש א׳ על יחוד השם ה׳ חמשה חומשי תורה י׳ עשרת הדברות וכו׳ (פסיק׳ זוט׳, שמות ג טו). ולדבקה בו זה יחוד השם (שם, בסוף גלגים). אלוה זה אחד הוא וכו׳ שאין כיחודו אחד מן האחדים הנמצאים בעולם לא אחד כמין שהוא כולל אחדים הרבה ולא אחד כגוף שהוא נחלק למחלקות ולקצוות אלא יחוד שאין יחוד אחר כמותו בעולם (רמב״ס, יסוה״ת א ז). ומאחר שיכנס בקשרי המלחמה ישען על מקוה ישראל ומושיעו בעת צרה וידע שעל יחוד השם הוא עושה מלחמה וישים נפשו בכפו ולא יירא ולא יפחד (הוא, מלכ׳ ז טו). שנאמין כי יש לעולם בורא בראו מאין ושאין כמוהו ושנקבל עלינו יחודו ושנעבדהו בלבנו (הקד׳ חו״ה). באשר חקרנו על מה שהצורך אלין יותר מפנות דתנו ושרשיה מצאנו יחוד האלהים בלב שלם שרשה ויסודה שהוא השער הראשון משער התורה וביחוד יפרד המאמין מן הכופר (שם, היחוד א). מגדר יחוד האלהים בלב שלם הוא שיהיו הלב והלשון שוים ביחוד הבורא יתברך וכו׳ מפני שיחוד האלהים מתחלק במדברים כפי התחלקות הכרתם והבנותם (שם). ויבוא להגשים הבורא ולהמשילהו בצורה ובדמות מפני שאיננו יודע אמתת יהודו וענין מציאותו (שם). דע שכל ענין חכמת הקבלה איננו אלא לברר משפטו ית״ש ושהוא אחד בתכלית היחוד האמתית ואין בו שנוי (רמח״ל, חוקר ומקובל). —ואמר המשורר: נשמת דגולה ליחוד שמך בראתה, שגיא כח למצוות וחקים יצרתה (ר״י הלוי, נשמת דגולה). דור לדור יחודו יעידון, מעשיו כי יכלון ויאבדון, והוא לבדו ישאר וידון, על מתים בסתר יזידון (הוא, שם אלהים). גם אנחנו אותך לבדך נעבוד כבן אב ונכבדך, והננו על יחודך יומם ולילה עדיך (שהי״ת ליוס כ). אף כל טנופת לא תטנפך, אש אוכלה אש לא תשרפך, להויותך אין חסרון, וליחודך אין יתרון (שם, יוס ג). —ד) *בלשון המקובלים, מעשים וכַוָּנות להתיחד ולהתחבר עם האלהות: שכך היה דרכו (של האר״י) תמיד כל אימתי שהיה מצטרך לדבר עם נביא או תנא היה הולך על קברו ומשתטח עליו בפישוט הידים והרגלים ושם פיו אל פיו וכו׳ ומקשר נר״ן (נפש רוח ונשמה) שלו עם נר״ן של הצדיק וגורם יחוד העליון וכו׳ וכל אלה היחודים הם אצלי כתובים (מהרח״ו, כתבי שבח יקר האר״י, בספר תעלומ׳ חכמה ליש״ר מקנדיה). ונתן להם (האר״י להחוטאים) כונות ויחודים משונים זה מזה כ״א לפי פגמו וכפי נשמתו (שם). ובזו השנה מסר לי מורי יחוד אחד ושלחני למערת אבי ולמדתי שם ביחוד ההוא ונדבקתי בנפשו ודיבר עמי אותם הדברים שכתבתי בקונטרס אחד (שבחי מהרח״ו, שנת השל״א). גם בזה הזהירני שלא אמנע מליחד היחודים שמסר לי ושאם אלך להשתטח על קברי הצדיקים יהיה בערב ר״ח (שם, שנת הש״מ). וכן פעם אחת אירע מעשה שמסר למהר״ר חיים נר״ו יחוד אחד לילך לכפר עכבוריא ששם קבורים אביי ורבא (עמה״מ, הקד׳ שער תיק׳ התשו׳). באותה הפעם שהלכתי להשתטח על ציון אביי ורבא קודם לכן ישבתי בבאן בזה המקום ממש והייתי חוזר על היחוד שמסרת לי כדי שיהיה רגיל בפי (שם). עד שהודו לו על הכל ונתן להם כוונות ויחודים משונים זה מזה (שם). וזה הוא דרך היחוד לאדם שיש לו התעוררות מצד נשמתו המדברת עמו ואין בו כח להוציא הדבור מהכח אל הפועל קודם שיעשה היחוד שרוצה לעשות (מש׳ חסידים, מס׳ היחוד׳ ג). לגרש החצונים יעשה עוד יחוד לאלפים הידוע ויכוין נוצר חסד (שם, שבת ושבט ב). וכל מעשה המצות שאעשה היום כאלו אתכוין בכל צרופי שמות הקדושים העולים מתוכם ובכל היחודים וזווגי מדות הקדושות העליונות הראויות לבא על ידיהם (שבט מוסר מא). עיקר עבודתו של יעקב אע״ה היה תמיד ביחודים והדבקות (נועם אלימלך, ויבלח). וידוע שהלוים כאסף והימן וחברין היו מזמרים ברוח הקדש בכוונות

---

[1]) בסגנון ארמי: אמר רב שאילית את רבי ביחוד ומנו רבינו הקדוש מאי פת עבה פת מרובה (פסח׳ לז. ביל׳ כב:), ר״ל ביני לבינו.

עוסקות בסודות יחודים עליונים בכל מה שהיו אומרים בפה בניגון (מאמר׳ יקריס, ברכ׳ חגיגה טו).

***יְחוּל,** ש״ז, מ״ר יחולים,— שה״פ מן יחל: ותקנינו לב טוב וחבר טוב ונשכים ונמצא יחול לבבינו ותבא לפניך קורת נפשינו לטובה (ירוש׳ ברכ׳ ד ז ד ובבלי שם יז:). —ובסהמ״א: ועל כן נוסדו התורות על קטבי היחול והרהות (חו״ה, עבוד׳ ה׳ ג). כי זה דרך היחול וההפחדה שיהיה בראוי לזמן ולמקום (שם, הבטחון ד). והוא המכון בנבואת זכריה ונבואות שאר הנביאים על היחול הטוב (מלמד התלמ׳, זכור).

***יְחוּם,** ש״ז,— שה״פ מן יחם, א) במשמ׳ ח״ם הזווגי שממנו באה תחלת ההתעוררות, ובהשאלה להאדמה בראשית היצירה: פועל בחכמה, פקד אדמה, פלוט ביחומה, פראים ובהמה (יוצ׳ שבת בראש׳, אל נשא). —ב) במשמ׳ התשוקות של האשה ההרה: וגם יקרה למעוברות להעצר הנדות תאוה נפסדת וכו׳ בחדש הרביעי ימעט המותר הזה ותמעט התאוה הזאת וזה נקרא בערבי אלוחם או אלוהאם ובלשוננו ייחום (קאנון ג יג ב ו).

***יָחוּם,** פָּעוּ׳ במשמ׳ ש״ז, מ״ר יְחוּמִים, סמי׳ יְחוּמֵי,— שיחמה אותו אשה, והוא כנוי פיטני לבן: ידיד אתוי עבר ידעך בעולם יחום זקוניו העלה לך לכליל (עבודה, אמיץ כח). שור זעם יחומי ארם נהרים, חיבו בתבניתו לשוב אחורים (ר״א קליר, ב פסח, שור). לכד זד יהיר ובאשמורו הכניע, ותכריך יחומיו שח זדים הכניע (יוצר לפורים, ויהם לילה).

***יְחוּמָה,** ש״נ, —כנוי פיטני לבת: טרף אף וישחת רחם, יחומתו מקלוט בהריון יחם (יוצ׳ זכור, אזכיר סלה). —ובמשמ׳ שה״פ, כמו יחום: בכפות לחשוב משולת שושנה, בעבות לחשוב יחומת דינה, בערבה לחשוב באהות מקנאה (יוצ׳ א סכות, אקחה בראשון).

***יְחוּס,** ש״ז, מ״ר יחוּסים,— כמו יַחַס, א) שיכות חקית למשפחתו: ועבדים יש להן יחוס (ירוש׳ יבמ׳ ב ד.). כתב לגרש את אשתו ונמלך וכו׳ ר׳ יוחנן בשם רבי ינאי אין בה משום יחוס כהונה (שם גיט׳ ח מט ג). הראשונים ע״י שהיו מכירים את יחוסיהם היו מוציאין שמן לשם המאורע אבל אנו שאין אנו מכירים את יחוסינו אנו מוציאין לשם אבותינו (מד״ר בראש׳ לז). לכך מנה ראובן ושמעון ולוי לעצמם שבכל השבטים לא שמרו יחוסיהם במצרים וראובן ושמעון ולוי שמרו יחוסיהם לכך הוא מונה שם יחוסם (שם במד׳ יג). אברהם שהיה עיקר היחוס (שם). —ואמר הפיטן: אמנם ידענו כי אין בנו מעשים, בנפש חשוכה לך נסים, בני ידידיך שלשלת היחוסים, גם כי פסו בכל אפסים (סליח׳ שחר׳ יוה״כ, ה׳ אלהי). — ובפרט ״מוצא ממשפחה חשובה והגונה: ואמרו כי איש מיוחס בזה הכם אחד בשפלות יחוסו אמר יחוסי מום עלי ואתה מום על יחוסך ואחר בזהו ג״כ ביחוסו אמר יחוסי החל ממני ויחוסך כלה בך (ספר שעשועים לר׳ זבדא 23). —ב) ״במחקר והגיון וחכמת השעור, השיכות והדמיון שבין שני מספרים, שבין שני גופים וכדומה, Verhältnis rapport: וידוע שיחוס אזנים לכפיפה הוא יחס יד לכלי שהוא כדי להחזיק בו וליטלו ולהשתמש בו וליהנות ממנו (הקד׳ מלמד התלמיד׳). מאמר המתי הוא בתארך הגוף ביחוסו לזמן אחר כאמרך פלוני שנולד בשנה פלוני וזה המקרה ג״כ משיג לעצם מצד יחוסו לזולתו לא שיהיה מקרה נשוא בעצמו (ר״י א״ת, רוח חן י). מאמר האנה הוא בתארך הגוף ביחוסו למקומו שהוא שוכן עליו (שם). — ובמשמ׳ ״הערך והסדה: וכיחום הנסלה אל הפיל כן יחום ידיעתי אל ידיעת אדוני (חזוק אמונ׳ לר״י בר״א, הקד׳ תלמיד המחבר).

***יְחוּף,** ש״ז, —שה״פ מן יחף: מנעי עצמך מן החטא כדי שלא יבא רגלך לידי יחוף (יומ׳ עז.).

***יְחוּר**[1], ש״ז, מ״ר יחוּרים, סמיכ׳ יחוּרֵי,—ענף רך בפרט של תאנים או זיתים, Reis; pousse; foung shoot: אין נוטעין יחור של תאנה לתוך החצוב שיהא מקירו (כלא׳ א ח). נוטעין יחור של ערלה ואין נוטעין אגוז של ערלה מפני שהוא פרי (ערל׳ א ט). יחור של תאנה שנפשח ומעורה בקליפה (עוקצ׳ ג ח). עשו אותו כייחור שהוא נוטה לחצר (ירוש׳ מעשר׳ ב מט ד). עמנו היה בשיירה וירד הגיים עלינו ונתלה ביחור של זית (שם יבמ׳ יו יה ד). בזמן שאכלה (הבהמה) ייחורי תאנים וקירטמה

---

[1]) כך נראה לפי הכתיב בקצת מקומות ייחור בשתי יודים, וכן במשנ׳ מנוקד׳ ליבורנו. וכן בוקשר׳ ולוי. ויש קוראים יְחֻוּר, משק׳ זבוּב, כרוב. ולא נתברר מקורו.

לודבי גפנים (שם ב"ק ה ו:). לא היה לו (לנ"ח) ליטע דבר אחר של תקנה לא יחור אחד ולא גירופית אחת אלא ויטע כרם ומהיכן היה לו אמר ר"א בר כהנא הכנים עמו (אל התיבה) זמורות ונטיעות ויחורים של תאנה וגרופי' לזתים (מד"ר ברא' לו). הנוטע נועץ יחור של אילן בארץ ומתגדל (ר"ח שבת עג:). הנוטע גרעינה או ייחור מן האילן (רמב"ם, מע"ש י יא). המרכיב אילן באילן כגון שהרכיב יחור של תפוח באתרוג או אתרוג בתפוח (הוא, כלא' א ה). —ובהשאלה לילדים, ואמר הפיטן: זְמַן זְמַן מזמור, יחור עריצים לזמור (רשב"י, יוצ' א פסח, אור ישע).

יַחוּשׁ, ש"ז, —שה"פ מן יחש, כמו יחוּס: דע כי היחש יקרא אל אבי האב ואל המשפחה וכו' ויש שיחוש אל זולת המשפחה וכו' ותאמר ביחוש אל חצרון הצרוני וכו' גלעד ונאמר ביחוש אליו הגלעדי (הרקמה, שער כא).

יָחִיד, ש"ז, בכנ' יְחִידְךָ, מ"ר יְחִידִים, —א) אדם אחד שאי לו שני אליו, einziger; unique; only, ובפרט בן יחיד: קח נא את בנך את יְחִידְךָ אשר אהבת את יצחק (ברא' כב ב). ולא חשכת את בנך את יְחִידְךָ ממני (שם יב). יען אשר עשית את הדבר הזה ולא השכת את בנך את יְחִידֶךָ (שם יו). התחיל (המלך) מגפף ומנשק אותו ומפתהו ואומר לו מה לך לא בני יחידי אתה לא אני אביך (מד"ר שה"ש, חכו ממתקים). —אֵבֶל יָחִיד, אֵבֶל על בן יָחִיד לאבותיו: ושמתיה כאבל יָחִיד ואחריתה כיום מר (עמו' ח י). בת עמי חגרי שק והתפלשי באפר אבל יָחִיד עשי לך מספד תמרורים (ירמי' ו כו). —מספד על היָחִיד: וספדו עליו כמספד על היָחִיד והמר עליו כהמר על הבכור (זכר' יב י). —ובמשמ' בדד, שאין לו ידיד ורע, עוזר ותומך: פנה אלי וחנני כי יָחִיד ועני אני (תהל' כה יו). אלהים מושיב יְחִידִים ביתה מוציא אסירים בכושרות (שם סח ז). —וקצת במשמ' ת"ז: כי בן הייתי לאבי רך וְיָחִיד לפני אמי (משלי ד ג). —ולנק' יְחִידָה: והנה בתו יצאת לקראתו בתפים ובמחלות ורק היא יְחִידָה אין לו ממנו בן או בת (שופט' יא לד). —ובת יְחִידָה: למלך שהיתה לו בת יחידה והיה אוהבה יותר מדאי (מד"ר במד' יב). —ובתו"מ ובסהמ"א, במשמ' אדם או דבר אחד לבדו, בנגוד ליותר מאחד: שנים שהתחילו באמצע השורה וכו' את שלפניהם שכחה ואת שלאחריהם אינו שכחה יחיד שהתחיל מראש השורה ושכח לפניו ולאחריו שלפניו אינו שכחה ושלאחריו שכחה (פאה ו ד). אין דורשין בעריות בשלשה ולא במעשה בראשית בשנים ולא במרכבה אפילו ביחיד אלא א"כ היה חכם ומבין מדעתו (חגי' ב א). לא יצא האיש בסנדל המסומר ולא ביחיד (בסנדל יחיד לרגל אחת) בזמן שאין ברגלו מכה (שבת ו ב). המקיים קלחים לחין לזרע יחידים (כל אחד לבדו, לא מחברים יחד) צריך להפנות להם בית רובע (ירוש' כלא' ג כח ד). לא שנו בין יחיד במקום יחיד בין יחיד במקום רבים (ערוב' מו.). הרבה פורשין לים ורובן חוזרין יחידים הם שהולכים ולא חוזרין כן הרבה נוטלים נשים רובן מצליחין ויחידים נכשלים (מד"ר במד' ט). ומהם (מן הגאונים) שפירש פרקים יחידים (פרק פרק לבדו) שנתקשו בימיו ומהם מי שפירש מסכתות וסדרים (רמב"ם, הקד' ליד החזקה). —ושאין משלו: הקב"ה יחיד בעולמו והנפש יחידה (בגוף) (מד"ר דבר' ב). מי עשה כן מי צוה כן מי גזר כן לא יחידו של עולם (שם במד' יט). ביחידו של עולם (שם ברא' כא). דבריהם של אלו ושל אלו כלם ניתנו מן משה הרועה מה שקיבל מיחידו של עולם (שם במד' יד). —ויָחִיד בדור: ודם אם בבכי תלוי וקוה הלא תקום ולבקר רננים, ודע כי הנך יחיד בדורך ושיריך כחרוזי צוארונים (רשב"ג, עטה הוד). —ב) *יָחִיד, אדם אחד מהצבור, ההפך מצבור, Einzelner; individu; single: כל מקום שיש שם חבר עיר יחיד פטור מתפלת המוספין (ברכ' ד ז). הנחל ושלולית דרך היחיד ודרך הרבים ושביל הרבים ושביל היחיד הקבוע בימות החמה ובימות הגשמים (פאה ב א). הורו ב"ד לעבור על אחת מכל מצות האמורות בתורה והלך היחיד ועשה שוגג על פיהם (הור' א א). חטאת הצבור והיחיד (זבח' ה ג). בכל צרתם לו צר אין לי אלא צרת צבור צרת יחיד מנין ת"ל יקראני ואענהו עמו אנכי בצרה (מכי' בא יד). הגיע י"ז במרחשון ולא ירדו גשמים התחילו היחידים מתענין ג' תעניות (תעני' א ד). א"ר עילא הראשון ליחיד והשני לציבור (ירוש' ברכ' ב ד.). ר' יהודה אומר היחיד הוזהר והיחיד הותר (שם מגי' א עב ג). א"ר יוחנן מטר (יורד) בשביל יחיד פרנסה בשביל רבים (תעני' ט.). כל

צרה שהיא של יחיד צרה וכל צרה שאינה של יחיד אינה צרה (מד"ר דבר׳ ב). לפי שבעולם הזה שכינה נגלית על היחידים אבל לעתיד לבא ונגלה כבוד ה׳ וראו כל בשר יחדיו (שם ויקר׳ א). אמר רשב"א לפי שהיחיד נידון אחר רובו והעולם נידון אחר רובו בחטא יחידי שחטא זה איבד ממנו ומן העולם טובה הרבה (שם קהל׳, זכוכי מות). ואפילו עשרה שפירשו מהציבור הרי הם כיחידים שמתפללין לעצמן (רש"י, סדור שכז). לפי שספר בראשית נתיחד לספר המעשים והתלאות שקרו לאנשים יחידים המה הגבורים אשר מעולם אנשי השם כאדם ונח ושם ועבר (ר"י אברבנאל, הקד׳ ספר שמות). —ובמשמ׳ ״אדם מהעם, שאינו לא מלך ולא שר, pivot; prive; pivot: הלא תראה מלכי ישראל שאול ודוד ואשר באו אחריהם שלא היו כי אם כשאר האנשים היחידים ובחצריהם ובטירותם לא היה להם הוד מלכות (ר"י אברבנאל, מ"א יא). —*ביחיד, בסוד, שאין איש אחר אתו: אמר לה על מנת שתאמרי לאיש פלוני מה שאמרת לי ביחיד או מה שאמרתי לך ביחיד (ירוש׳ כתוב׳ ז לא:). — ובמשמ׳ איש מציין מהצבור: כל דבר שהוא של צער כל הרוצה לעשות עצמו יחיד עושה תלמיד חכם עושה ותבוא לו ברכה וכל דבר שהוא של שבח לא כל הרוצה לעשות עצמו יחיד עושה תלמיד חכם עושה אלא א"ב מינו אותו פרנס על הציבור (ירוש׳ ברכ׳ ב ה ד). אל יאמר אדם תלמיד אני איני ראוי להיות יחיד אלא כל תלמידי חכמים יחידים איזהו יחיד ואיזהו תלמיד חכם כל שראוי למנותו פרנס על הציבור (תענ׳ י:). — ובפרט *יחיד בנגוד לרבים, בעניני הלכה ודעות, מי שהוא לבדו מחזיק בסברה מן הסברות, בדעה מן הדעות והכל חולקים עליו: ולמה מזכירין דברי היחיד בין המרובין הואיל ואין הלכה אלא כדברי המרובין שאם יראה בית דין את דברי היחיד ויסמוך עליו שאין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חבירו (עדי׳ א ה). אמר ר׳ יהודה אם כן למה מזכירין דברי היחיד בין המרובין לבטלה שאם יאמר האדם כך אני מקובל יאמר לו כדברי איש פלוני שמעת (שם ו). יחיד ורבים הלכה כרבים (שבת קל:). — ג) ״כל אחד שהוא שיך להצבור, לחברה מהחברות, Mitglied; membre; -ber: שלשה מבית הכנסת כבית הכנסת כלומר שלשה טובים שלהם ככולם ורשאין למכור בית הכנסת שלהם שהוא של יחידים (רמב"ן, חידושי מגי׳ כה:). אם יכולים להחרים הקהל שלא בפני כל היחידים (שו"ת רשב"א תשפא). הסכימו לחלק ליחידי הקהל מקומות ישיבה של בית הכנסת (שו"ת ריב"ש רמט). כמו שהוא נהוג בקהל ההוא להסתלק ולהוציא עצמם קצת יחידים לפעמים מן החרמות (שם). ועכשיו נתעוררו קצת ממנהיגי הקהל הממונים על גביית המסים והוצאות העיר ותובעין לגבאי ההקדשות שיפרעו מאותם נכסים מס והוצאות כמו משאר נכסי יחידי הקהל והגבאים טוענין שההקדשות כולן פטורים מכל הוצאת העיר ומכל מס (שו"ת הר"ן גירונדי ב). אמנם בקרוב יגיעוך כתבים מיחידים או מקהלות לבקש על נפשם להסיר המכשולות ולתקן המקולקלות (מנח׳ קנא׳ לאבא מארי לד). וכעת קמו הה׳ ברורים הנזכרים עם קצת יחידי הק"ק לבטל ולהטיל ולהפיל ארצה עצת והסכמת הט׳ ברורים הנז׳ בהסכמה הנזכ׳ בטענותם אלו ראשונה הם טוענים ואומרים כי מעקרא ראשונה הממונים הנזכ׳ הם מעצמם ומדעתם ומרצונם נמנו להיותם ממונים ופרנסים לא מדעת ורצון כל היחידים (שו"ת מהרשד"ם ג מ). והיה פורע המס בעיר שהיה דר שם מקודם באמור יחידי אותו הק"ק יצ"ו כי שם הוא כתוב בפנקס המלך יר"ה וג"כ יחידי הק"ק שבא לשם היו מכריחים אותו לפרוע לשם באמרם שפה הוא מסתחר (שם מג). ועתה בקרוב בימינו קמו והסכימו הסכמה חדשה היפך מהסכמה הראשונה ואסרו איסר על נפשם שלא יוכל שום יחיד ללכת אל עיר אחרת לדור שם כל ימי עולם וקצת מן היחידים הסכימו בדעתם בהסכמה החדשה וקצתם צועקים עליהם לבטלה וכו׳ וזהו תופס ההסכמה החדשה אנחנו ח"מ בראותינו שאין בנו כח וקיום היות שקצת יחידי קהלותינו שמו בלבם להרחיק נדוד וכו׳ (שו"ת פרח מטה אהרן נד). ודרו באותם הבתים בשכירות ולפי הנשמע יחידי הק"ק השכירו להם עתה מקרוב (שם קח). וע"ז נתרבו המריבות ביניהם בין היחיד הלזה ובין קצת יחידי הקהל קדוש ועמדו לפני דיין אחד ופשר ביניהם (שם קכג). שהתקינו שישלם כל יחיד מיחידי הקהל היוצא מן העיר ג׳ ערכים (שו"ת חות יאיר פא). דע שכל צבור וצבור יש להם

רשות על יחידיהם שכל צבור רשאין לגדור ולתקן בעירם כמו שב"ד הגדול יכולין לגדור ולתקן על כל ישראל (שו"ת תמת ישר׳ ריג). בענין מנהגי בהכ"נ שמחלו היתידים וכותם לנדיב אחד שבנאו מחדש וכו׳ ובא לשנות איזה מנהגים שהתנהגו בהם היחידים ההמה בבה"כ הישן שהיה לפנים (שו"ת במס לדק׳, חו"מ יח). ובכח השר הרסו חוסת התיקון וכמו שנה תמימה יחידי הק"ק לא הוליכו לתיבה אפי׳ ש"פ (שם, יו"ד כד). ויקר מקרה איזה יחידי פורטיגיזו שיצאו מבית הכנסת שלהם (שו"ת חכם צבי לח). והתאספו אלופים ויחידי ישוב הנ"ל קימו וקבלו עליהם את הרב וכו׳ להיות להם לנשיא (שו"ת חת"ס, יו"ד רכז). — ג) *בדקדוק הלשון, לשון יָחִיד[1]), כשמדבר על גוף אחד, singular singulier: כל שירות ותושבחות שאמר דוד בספר תהלים וכו׳ האמורות בלשון יחיד כנגד עצמו האמורות בלשון רבים כנגד ציבור (פסח׳ קיז.). הללו (הקללות שבת"כ) בלשון רבים אמורות ומשה מפי הגבורה אמרן והללו (שבמשנה תורה) בלשון יחיד אמורות ומשה מפי עצמו אמרן (מגי׳ לא:). — ומצוי מאד בספרי הדקדוק: כל תיבה אשר במקרא וכו׳ ותצא בלשון רבים רפיה היא לעולם וכו׳ וכל לשון יחיד דגש (דה"ט, סי׳ 55).

יְחִידָה, ש"נ, מ"ר יְחִידוֹת, — כנוי להנפש[2]): הצילה מחרב נפשי מיד כלב יְחִידָתִי (תהל׳ כב כא). השיבה נפשי משאיהם מכפירים יְחִידָתִי (שם לה יז). — ואמר המשורר: מה לך יחידה תשבי דומה כמלך בשבי, דומי יחידתי לאל דומי ואל תתעצבי (רשב"ג, מה לך). שחי לאל יחידה החכמה, ורוצי לעבוד אותו באימה (הוא, שחי לאל). יחידה כיום מהרי לקראת אלהים להכון (ר"י הלוי, סליחה, אלהים בחרתיך). יחידה שחרי האל וספיו, וכקטרת תני שירך באפיו (הוא, לש"ת, יחידה). יגעו בני תבל ויגעת לטוב כי ירדו המה ואתה עלית, אשרי יחידתך אשר שכנה בכס עליון ואותה משאול פדית (ר"י חריזי, תחכמ׳ ג). — וגם כנוי לאומה הישראלית: נשמת יחידה חשוקה ועדה מאושרת, שבחך נותנת וגדלך משוררת (ר"י הלוי, נשמת, עט).

יְחִידוּת, ש"נ, — סגולת היחיד: וכבר נאמר כי עמוד כר הלבב אהבת הבדידות ובחירות היחידות על כן השמר אחי פן ישיאך היצר וייפה בעיניך החברה והתערובת עם בני אדם ויסיתך לבסוף בעת היחידות והבדידות להם (חו"ה, תשכון הנפ׳ ג). והענין אשר אנחנו צריכין להעלות על דעתנו מן האחדות הוא יחידות גמורה ובדידות שאין עמה חבור ולא דמיון בשום ענין (שם, היחוד ז). קבל על עצמך אחי תנאי הגרות בעוה"ז מפני שאתה בו גר אמת והראיה על גרותך ויחידותך בו כי בעת צאתך אל גדר ההויה והרכבתך בבטן אמך אילו היו משתדלים כל בני העולם להקדימך קודם לכן ברגע אחד וכו׳ לא היו יכולים (שם, חשב׳ הנפ׳ ג).

*__יְחִידִי__, ת"ז, לנק׳ יְחִידִית, — כמו יחיד, יחידה: הניעור בלילה והמהלך בדרך יחידי והמפנה לבו לבטלה הרי זה מתחייב בנפשו (אבות ג ד). אל תהי דן יחידי שאין דן יחידי אלא אחד (שם ד ח). אשכול שבישל בו אפילו גרגר יחידי כולו היבור למעשרות (ירוש׳ מעשר׳ א מח ד). ששה דברים גנאי לו לת"ח אל יצא כשהוא מבושם לשוק ואל יצא יחידי בלילה ואל יצא במנעלים המטולאים (ברכ׳ מג:). עץ יחידי רב אמר רוב עביו (שבת כ.). איזהו שוטה היוצא יחידי בלילה והלן בבית הקברות (חגי׳ ג:). מה אש אינו דולק יחידי אף דברי תורה אין מתקיימין ביחידי (תעני׳ ז). יחידי נכנס יחידי יצא (קדוש׳ כ.). כל החיות מהלכות זוגות זוגות והנחש אינו מהלך בדרך אלא יחידי (מד"ר בראש׳ לט). את מוצא כשפרע הקב"ה מדור המבול לא פרע אלא יחידי שנאמר הנני מביא את המבול (שם במד׳ יא). אמר הקב"ה לירמיה אני דומה היום לאדם שהיה לו בן יחידי ועשה לו חופה ומת בתוך חופתו (שם איכ׳, פתיח׳). — ולנק׳: מצינו שזו חמורה מן הגפן שלגפן יחידית נותנין לה עבודתה ששה טפחים ולדלעת יחידית נותנין לה בית רובע (כלא׳ ג ז). אין עבודה לגפן יחידית (ירוש׳ שם ב כח.). אמר ר׳ יוחנן מצבה כל שהיא יחידית מזבח כל שאבנין מרובות (שם ע"ז ד מד.). אשה אחת אשת ישראל רגילה להתייחד בבתי גוים לפעמים בלילה כמו ביום ע"י סרסרות ומשא ומתן וכו׳ ועי"ב באתת

---

[1]) ובמסורה בארמ׳: לישן יחיד.

[2]) ונתנו במדרש טעם לדבר: חמשה שמות נקרא לה נפש רוח נשמה יחידה חיה וכו׳ יחידה שכל האברים משנים שנים והיא יחידה בגוף (מד"ר בראש׳ יד).

חרבה פעמים לידי תפיסה שנחבשה י ח י ד י ת בין הגוים ימים ושבועים (שו"ת תרומ' הדשן רמב). —ומ"ר: וכמו פלגות ב י ח י ד י ו ת (ירוש' כלא' ה כט ד). היה חורש בינתיים הרי הן כ י ח י ד י ו ת ביניהן טהור סביבותיהן טמא (שם-סוט' ע כג ג). — וכמו תה"פ: מפני שהיא (הברכה) נאמרת י ח י ד י ת ברוב ימי המשתה כשאין שם פנים חדשות (רש"י כתוב' ח.). —ובדקדוק: נאמרו עשרת הדברות בלשון י ח י ד י (פסיק' רבתי כא). הנה כי אמרו נשמתן בלשון י ח י ד י ת ולא אמרו נשמותיהן כמו שאמרו את"ב ונשמות שעתידין להבראות (תגמ' הנפש ט:).

יָחִיל[1], שת"ז, — מי שמיחל, harrend; espérant hoping: טוב ויחיל ודומם לתשועת יי' (איכ' ג כו).

***יְחִימָה**, ש"נ, — שם"פ מן יחם: יחימה תערובת זרע האיש עם זרע האשה (המליצ' לר"ש כר"ם, יחם).

***יְחִישָׁה**, ש"נ, —שם"פ מן א.חוש: ענין ה י ח י ש ה פה על התעוררות החפץ והתנועעו לשיעשה הדבר בזריזות וכו' מנתר ב י ח י ש ה לא רץ כדרך כל הארץ לעקור רגל ולהנית רגל כ"א הכל בקפיצה וניתור (יריע' שלמה א ד).

א.יחל[2], ממנו יָחִיל, א.יַחַל, תּוֹחֶלֶת, *יחול.

א.יָחַל, — קל לא נמצא במקרא[3].

—פע', יחל, יחלו, יחלתי, יחל, איחל, איחלה, ייחל, ייחלו, ייחלו, ייחלון, מיחל, מיחלים, יחלתני,—א) פ"ע, חכה, קוה, warten, harren; attendre; expect wait: כלתה לתשועתך נפשי לדברך יחלתי (תהל' קיט פא). האמרים נאם יי' ויי' לא שלחם ויחלו[4] לקים דבר (יחזק' יג ו). ויחלו[4] כמטר לי ופיהם פערו למלקוש

---

[1]) מן יחל, משק' חסיד. כן גם רד"ק והחדשים, ועי' ד.חיל.

[2]) רק בעברית, ודומה לו ד.חיל, ויחל. ואולי קצת דומה לו בערב' אמלa) במשמ' תוחלת ותקוה, ומהל b) במשמ' עשה דבר לאט לאט. ואין ספק בדבר כי נתמזגו בו שני שרשים האחד פ"ו וחל והשני פ"י יחל וזו סבת שתי הנטיות לפי נפ"ו ולפי נפ"י.

[3]) לפי הנקוד של המסורה, אך אפשר כי וייחל עוד שבעת ימים (בראש' ח יב), וייחל שבעת ימים (ש"א יג ח), שניהם הם עתיד קל וצריך לקרוא וַיֵּחַל כמו וַיֵּטֶב. — [4]) ב"נ ויחלו.

---

a) امل a) مهل

(איוב כט כג). לי שמעו ויחלו וידמו למו עצתי (שם כא). יהי חסדך יי' עלינו כאשר יחלנו לך (תהל' לג כב). ואני תמיד איחל והוספתי על כל תהלתך (שם עא יד). מה כחי כי איחל ומה קצי כי אאריך נפשי (איוב ו יא). כל ימי צבאי איחל עד בוא חליפתי (שם יד יד). כי טוב קויתי ויבא רע ואיחלה לאור ויבא אפל (שם ל כו). לא יקוה לאיש ולא ייחל לבני אדם (מיכ' ה ו). ישים בארץ משפט ולתורתו איים ייחלו (ישע' מב ד). אלי איים יקוו ואל זרועי ייחלון (שם נא ה). יחל ישראל אל יי' כי עם יי' החסד (תהל' קל ז). יגעתי בקראי נחר גרוני כלו עיני מיחל[1]) לאלהי (שם סט ד). חזקו ויאמץ לבבכם כל המיחלים ליי' (שם לא כה). הנה עין יי' אל יראיו למיחלים לחסדו (שם לג יח). —ובמדר' וסהמ"א: וכי כל הבריות אינן מ י ח ל י ם לחסדו של הקב"ה (מד"ר במד' ה). — ואמר הפיטן: המ י ח ל יום טובך מאשפות תרימנו (ר"י הלוי, ימינך נוסח). ו א י ח ל ה בגלותי נעימות בימינך, ורצתי מעבדתי על עבדות רצונך (הוא, יום להטיב). ופחד מפני אימיו ו י ח ל את ישועותיו (הוא, יען אל תרדס). שארית יוסף י י ח ל ו ן קץ פלאות, ויותר המועד וחזיוני נבואות (הוא, שחרית). ורעיה דחופה פדות מ י ח ל ת, במצות סכה מתהללת (הוא, לנחלי דתך). רחמיו י ח ל י בקצפו, ואם יסער ים זעפו, כי רגע באפו (רמב"ע, מחז' אויניון, התבוננו). סוב גא והגן מ י ח ל י קץ פלאות, כי שמש ומגן יי' צבאות (ר"ש ב"ר נתנאל, י"ז תמוז, ואתך שפל רומי). — ב) פ"י, יחלו, עשה שהוא ייחל: זכר דבר לעבדך על אשר יחלתני (תהל' קיט מט). —ומצוי במשמ' זו בסהמ"א: י ח ל ת עבדיך בחזיוני כתביהם, לתתם לרחמים לפני כל שוביהם (סלית' תענית אסת', אגגי). והורות בני אדם דרכי טובתו ולחמול ענייהם ולרחם עליהם ולסבול חרפתם כשמעיר אותם אל העבודה ומ י ח ל אותם ומיראם בגמול ובעונש (חו"ה, הבטחון ד). הבורא יתברך י ח ל עמו והפחידם בגמול ועונש (שם). גנות דעת האומרים באריכות התאוות בעולם ומ י ח ל י ם נפשותם בקבלת עבודת האלהים כשיגיעו לחפצם בו (שם א). ואל ת י ח ל נפשך שתגיע אל זה עד שתפנה לבך מדאגות העולם וטרדותיו (שם, אהב' ה' ז). אמונת הקדמות על צד אשר יראה אותו אריסטו וכו' היא

---

[1]) כך בס"א כ"י ובקצת דפוס' וברוב הספר' מיחל, אך אינו מתישב יפה.

סותרת הדת מעיקרה ומכזבת לכל אות בהכרה ומבטלת כל מה שתיחל בו התורה (מו"נ ג כג). לא תיחל נפשך בשקר שיהיה אפשר להיות מדם הנדות ושכבת הזרע בעל חיים שלא ימות ולא יכאב (שם ג יג). וכאשר התאמת הרע על אומתנו כן יתאמת הטוב שיחל לנו וכבר יחל הגאולה במקומות רבים ובהתימת השעה (מלמד התלמידי, ותתחנן). מה הגמול הזה אשר יחל אותם אחר כל התנאים שבקש מהם (שם, כשלח). ואשר יחל בה משה רבינו לאבותינו היה גם כן לפי השגתם בדור ההוא (שם, תולדות). כי כאשר ייחל איש את בנו בתוחלת שוא למצא אחרית אמת כן ה' אלהים מיחלך למען תלך בדרך טובה (אסף ב, סה יז-יח). שים דעת האמת מחוז חפצך ישר מהלך בדרך קצרה ואל תיחל נפשך בשקר וללכת מעקשים (שם, מו ב). אל תיחלהו (את הילד) בגדולות ובנפלאות ממנו (שם מ כב).

—נפע', נוחל, עת' ייחל, —כמו פעל: וייחל עוד שבעת ימים אחרים וישלח את היונה (בראש' ח יב).

—הפע', הוחיל, הוחלתי, הוחלתי, עת' אוחיל, אחיל, אוחילה, תוחיל, תוחל יוחיל, ויוחל, —כמו פע': וירדת לפני הגלגל והנה אנכי ירד אליך להעלות עלות לזבח זבחי שלמים שבעת ימים תוחל עד בואי אליך והודעתי לך את אשר תעשה (ש"א י ח). ושאול עודנו בגלגל וכל העם חרדו אחריו ויוחל[1] שבעת ימים למועד אשר (אמר) שמואל ולא בא שמואל הגלגל (שם יג ז-ח). זאת הרעה מאת יי' מה אוחיל ליי' עוד (מ"ב ו לג). חלקי יי' אמרה נפשי על כן אוחיל לו (איכ' ג כד). ואני ביי' אצפה אוחילה לאלהי ישעי ישמעני אלהי (מיכ' ז ז). הן הוחלתי לדבריכם אזין עד תבונתיכם עד תחקרון מלין ועדיכם אתבונן והנה אין לאיוב מוכיח (איוב לב יא-יב). והוחלתי כי לא ידברו כי עמדו לא ענו עוד (שם יו). כי לך יי' הוחלתי אתה תענה אדני אלהי (תהל' לח יו). קויתי יי' קותה נפשי ולדברו הוחלתי (שם קל ה). מה תשתוחחי נפשי ומה תהמי עלי הוחילי[2]) לאלהים כי עוד אודנו (שם מב יב, מג ה). — ואמר המשורר: הנני אוחיל לישעך עדי תביט גם תפנה (ר"י הלוי, אדוני יוס). כנגעו גרשתו (את החוטא) ושמתו מחוץ למחניו, יוחיל מרפא בכל יום ונגעו עומד בעיניו (הוא, יוס לר). יחילו מזעמך

— [1]) כך הקריא, והכתיב וייחל. — [2]) שם, בפסוק ו הוחלי, חסר י.

ויוחילו לרחמיך (שם). —וכינ' מוחיל: מי שתוחלתו נמשכה שהשם ימשכנה ולא יוכל להשיג התוחלת תתן חולי ללב המוחיל (רלב"ע משלי יג יב).

ב. יחל[1]) ממנו ב. יחל.

ב. יחל[2]), —קל לא נמצא.

—נפע' נוחל, נוחלה, עת' תוחל, —נוחלה התקוה, בטלה, לא נתקיימה, לא יצאה לפעל, getäuscht s. (die Hoffnung); être deçu (l'espérance); be deceived ותעל (הלביא) אחד מגריה כפיר היה וילמד לטרף טרף אדם אכל וישמעו אליו גוים בשחתם נתפש ויבאהו בחחים אל ארץ מצרים ותרא (הלביא) כי נוחלה[3]) אבדה תקותה ותקח אחד מגריה כפיר שמתהו (יחזק' יט ג-ה).

ג. *יחל, כמו ב. חול, ממנו ג. *יחל.

ג. *יחל, —קל לא נמצא.

[1]) אין חכמי הלשון מודים בשרש זה, ועי' הערה להערך.

[2]) עי' הערה לקמן. —[3]) פרשו הקדמוני' וגם רוב החדשים מן א. יחל במשמ' המתנה ותקוה. אמר ריב"ג: ומן הד'א אלאצל והד'א אלמעני ותרא כי נוחלה אבדה תקותה ותרג'מה אללפט' למא ראת ענד מא אצטברת אנ רג'א'הא ד'אהב תאלף פעלת בית וכית, ע"כ, ובעבר': ומזה השרש וזו המשמ' ותרא כי נוחלה ופרוש הדבור הזה הוא וכאשר ראתה כשחכתה וסבלה כי אבדה תקותה עשתה כך וכך. וכן הרד"ק: כשעמדה ימים רבים בתוחלת ואבדה תקותה. ע"כ. אך מליצה זו קשה, ולכה"פ היה צריך להיות ו לפני אבדה: ותרא כי נוחלה ואבדה תקותה. ומפני קושי זה החליטו קצת החדשים כי הכתוב משובש והגיהו נואלה במקום נוחלה. אך לא מצאנו שרש נואל בדברים לא בע"ה במשמ' זו, ולכן עדיף לקבל הנוסחה המסורה ולהחליט כי זה שרש אחר, במשמ' מיוחדה בענין תקוה שלא נתמלאה ולא נתקימה. והנה בעצם משמ' זו אין לו לשרש זה חבר בערב', אך אולי אינו רחוק ביותר לאמר כי נסתעפה משמ' זו מן השרש וחל a) הערבי במשמ' טיט ורפש, ותפעל תוחל b) נשקע בטיט ורפש, ונשמרה אולי בעבר' רק בהשאלה מליצית במשמ' נאבד ובטל. ואולי הוא השרש והל c) בערב' שמשמש במשמ' פחד ובהלה, וגם במשמ' שגה וטעה, ויהיה פרוש נוחלה הוטעה, ר"ל שזו היתה תקוה של טעות, ודומה להשמוש בלשונות המערביות שמשתמשות למושג זה בהשרשים המשמשים בלשונות ההן במושג של טעות.

a) وحل b) توحل c) وهل

—פע' *יחל, —יחל דבר על דבר, עשה שיפול וינוח דבר על דבר: בככר אחד מכיון שהזכיר עליו שבועה עשאו כנבילה מיכן ואילך כ מ י ח ל שבועות על האיסרין ואין שבועות חלות על האסרין (ירוש' נדר' ה לו ד). —ובהשאלה: יגיעו אותו כל אלו הייסורים אם עומד בהם ולא קורא תגר מ י ח ל אני שמי עליו כשם ש י י ח ל ת י על האבות (פסיק' רבתי מז).

יחם[1], ממנו יחם, *יחום, *יחום, *יחומה, *יחימה.

יחם[2], פ"ע, עת' נסתר' רבים יחמו[3]), ויחמו, ולנק' או זו"נ יחד ויחמנה, עב' מ"ר יחמתי[4]), עת' איחם[5]), וגם אחם, יחם, צווי יחם, יחמו, יחמי, יחמנה, —יחם הזכר ויחמה הנקבה, בערה בהם תאוה עזה להזדוג זו"נ, brünstig s.; être en rut; to rut: אשר תבאן הצאן לשתות לנכח הצאן ויחמנה[6]) בבאן לשתות (ברא' ל לח). —יחם, יחמה אל דבר, בערה בהם התאוה להזדוג בהסתכלם בדבר: ויצג (יעקב) את המקלות אשר פצל ברהטים בשקתות המים וכו' ויחמו[1]) הצאן אל המקלות (שם לח-לט).

—פע', יחם, מקו' יחם, יחמנה, עב' נקב' נסתר' יחמה, ועם כנוי יחמתני, —א) פ"ע, כמו קל: ויהי בעת יחם הצאן ואשא עיני וארא בחלום והנה העתדים העלים על הצאן עקדים נקדים וברדים (ברא' לא י). —ב) פ"י, יחם אותה, עשה שיחמה: ושם יעקב את המקלות לעיני הצאן ברהטים ליחמנה[2]) במקלות (שם ל מא). — ובסהמ"א: שלא היה נותן המקלות אלא למבכרות בלבד אבל הלקישות לא היה מ י ח מ ן (מה"ג, כ"י תימנ', ויצא). בוא וראה כמה גדול כוחו של יעקב אבינו שניתן לו מעין גבורה של מעלה שהיה מ י ח ם את הצאן כמו שירצה מה שאין כל

---

[1]) בערב' וחם a) במשמ' של תאוה ותשוקה, בפרט של האשה בימי הריונה למטעמים מיוחדים, וגם במשמ' תאות המשגל, והשם וחאם b), ופרשו המלונים הערבים: ש ה ו ה ל א ל נ כ א ח, ר"ל תאוה למשגל.

[2]) עי' הערה להשרש. —[3]) עי' הערה לצורה זו להלן. — [4]) ר"י חיוג. — [5]) רד"ק, זה והשאר. — [6]) כבר הביאו ר"א בחור (מכלול, בדה"פ, אבן לב) ומ"ש כאן המסורה ג' מלין אדרוגינוס וסי' ויחמנה וישרנה יעמדנה (אכלה ואכלה, סי' קלג), ר"ל שבשלשתן בתחלתן סימן זכר ובסופן סימן נקבה. וכן ר"י חיוג: והיה ראוי ותיחמנה כמו ותבלענה ותקרבנה אך מצאתי דמיונו וישרנה הפרות מגוי יעמדנה. ע"כ. ואמרו החדשים כי זו שארית הצורה הקדומה של נסתרות כמו בארמ' ובערב' יפעלנה. ובטכר (Bö. § 931) אמר כי זה מספר זוגי מיני, ר"ל כלל זכרים ונקבות יחד, והכונה בויחמנה להזכרים והנקבות מהצאן, בעוד שבהפעל תבאן שקודם לכן הכונה להנקבות לבדן ובהפעל ויחמו שאח"כ להזכרים לבדם. וכן וישרנה הפרות הכונה הזכרים והנקבות יחד, וזו צורה אמתית שהיתה נהוגה בלשון בחייה. ואעפ"י שזו סברה מחודדה בכ"ז אין לה סמך לא מהלשונות האחיות ואף לא ממקורות הלשון העברית בעצמה שבידינו, כי אלמלא היה זה מנהג הלשון אי אפשר היה שלא יזדמן שמוש זה עוד פעמים רבות בתוך המקומות הרבים בתנ"ך שהדבור בהם בזו"נ יחד. ואולם, אפשר שרשות בידינו על סמך מציאות צורה זו לפחות פעמים (כי בהמלה י ע מ ד נ ה יש מפקפקים באמתותה) להשתמש בה גם אנו ואולי באמת ליחדה למ"ז של זו"נ יחד. —[1]) במקום ויחמו, שנתקימו עוד החירק והפתח זמן רב בטהרתן ולא נשתנה קול החירק הזה לקול צירה בזמן שנעשה שנוי זה ברוב פעלי פ"י, כמו ידע, מפני סבה שיסודה אולי בטבע אות החית, אעפ"י שכבר אמרו ויחמנה ולא ויחמנה, רק אח"כ גברה הנטייה הכללית של העברים והתחילו לגון את חירק היוד ופתח החית בגון קול תנועת הצירה, ונקדון מניחי הנקוד הטברני בסגול, שהוא הסימן של שנוי גון הקול שנתהוה בזמן קצת יותר מאוחר. והחליט ר"י חיוג צורה זו מבנין הקל, אמר: ויש בעקר זה פועל קל ויחמו הצאן ויפעלו. ע"כ. וכבר נתפלפל ריב"ג בספר ההשואה (כתאב אלתסויה, דף 534 ועוד) עם איש ריבו בדבר מלה זו והניח ריב"ג האפשרות שתהיה גם מבנין הכבד. אך רוב המדקדקים אחריו הסכימו לדעת ר"י חיוג. אמר ראב"ע: ובאה מלה זו משונה בנקוד בעבור אות הגרון והיה ראוי להיות כמו וישבו לאכול. ע"כ. וכן רד"ק: ויחמו הצאן בפלס וירדו אבל ויתמו בסגול היוד בעבור שהחית נקודה בחטף סגול. ע"כ. וגם החדשים החליטוה קל, ולשנוי הנקוד הביאו דמיון אחרו פעמי מרכבותיו, במקום אחרו. —[2]) כך ברוב הספרים, ח בשוא פשוטה ומם סגולה. ויש ספרים שהחית חטופה בחטף פתח, ויש שהמם צרויה, ורד"ק (מכלול, שער דה"פ, שרש יחם): ליחמנה, ח בשוא פשוטה מ צרויה, וכן העיד מ"ש בשם ספרי ספרד כ"י ודפוס קדמון. ואמר רד"ק: ליחמנה במקלות מקור מן הדגוש ונון הא סימן הנקבה הפעולה כמו נון הא תשמטנה ונטשתה יראנה ואעפ"י שמם ליחמנה צרי ואינו כן מנהג האות אשר על נון הא הנקבה כי אם בסגול ואעפ"י שאין המנהג לבוא (הסוף -נה של נסתרת) כי אם באותיות איתן (אבל לא במקור) או יהיה נון הא ליחמנה סימן הנקבות

a) وحم b) وحام

בריה יכולה לעשות (שם). — ג) יחמה האשה את הילד, חבלתהו, נתעברה תחלת העבור, empfangen concevoir; conceive : הן בעון חוללתי ובחטא יחמתני[1]) אמי (תהל׳ נא ז).

—נפע׳, נחם [2]), נחמים, עת׳ יוחם[3]),— נחם הולד, יחמתהו האם : הלוא אתם ילדי פשע זרע שקר הנחמים[4]) באלים תחת כל עץ רענן (ישע׳ נז ד-ה).

—נתפ׳, *נתיחם, מתיחם, מתיחמת,—כמו יחם משמ׳ א: כשהיית מתעסק עמה נתנה עיניה בצורות הלבנות וילדה כיוצא בהן ואם תמה אתה בדבר למוד מצאנו של יעקב אבינו שמן המקלות היו מתיחמות (מד״ר במד׳ ט). שכל המתיחם בדבר עולה הולד על צורת אותו דבר (מה״ג, כ״י תימנ׳, ויצא). פעמים מתיחמות ופעמים אין מתיחמות (שם). מתעטפות בעורן וצמרן ואינן מתאוות להתיחם ע״י הזכרים (רש״י ברא׳ ל מב). בכל עתות השנה הם מתיחמים ובאים זכר על נקבה (ר״י הדסי, האשכול שעו). למה לא נתיחמו יחדו (הזכר והנקבה של תולעת המשי) טרם עשותם שש (שם). — וגם נשים: מלמד שהיתה אשה רואה אחד מהם (מן הנפילים) ומיד מתייחמת כנגדו ויולדת כיוצא בו (תנחומא ברא׳ מ). — ושדות: שכל מאה ושלשים שנה שפירש אדם מאשתו במות הבל היו הרוחות מתייחמות ויולדות הימנו (רש״י ש״ב ז יד).

—פע׳, *יוחם, מיוחם: אדם אפר דם מרה הוא, בשר בושה סרוחה רמה הוא, מיוחם בחטא הוא,

---

הפעולות רוצה לומר ליחם אותן ונוספה ההא (ליחמנה במקום ליחמן) כמו אותנה בהכמה ובא המם בצירי כמו שהיה בלי תוספת הא ליחמן כמו לשמרם לזכרם ואעפ״י שהמקור בא בקמץ כמו בשמרם עקב רב אחר שהצווי בא בצירי יבא גם המקור בצירי או בא בצירי ומשפטו בקמץ כי התנועות משתנות וכו׳ ונדגשה הנון שלא כמשפט כמו תראינה בה (מיכ׳ ז׳) שלא היה משפטה להדגש ובא כן לתפארת הקריאה. ע״כ. ורוב החדשים החליטו ליחמנה לנסתרות פעולות והביאו דמיון לצורה זו אל קרבנה (ברא׳ מא כא). ולפי דעת ברט (Barth AJSL, XVII, 200) על פי הקש עם כנוי לנסתרת -ה. ובדבר שוא החית שהוא לפי רוב הספרים שוא פשוט, יש דמיון לזה בהתיחשם, מתיחשים, שכמו״כ רוב הספרים בשוא פשוט. —[1]) במקום יחמתני עי׳ הערה ליחמנ.—[2]) עי׳ הערה לקמן.—[3]) רד״ק.—[4]) כך ר״י חיוג: הנחמים באלים הנפעלים, בין הנון והחית פא הפעל והוא הנה שהוא במקום יוד יחם. ע״כ. והשיג ע״ז ריב״ג בספר ההשלמה (מסתלקק דף 28) ואמר : והד׳א קול ע׳ר משתחשן פיה ענדי לאן אלאנפעאל ממא פא׳ה יא׳ אנמא ג׳א פי אכת׳ר כלאמהם עלי קלב אליא ואוא מצ׳מומא מא קבלה באלחלם מת׳ל נושע ונורא וג׳רי בעצ׳ כלאמהם עלי אדע׳אם אליא פימא בעדה מת׳ל נצב לריב ולם יאת מן אנפעאל הד׳א אלצ׳רב אעני מא כאן מן אלאפעאל פאהא יא מא לאנת פאה בין נונ אלאנפעאל ובינ עינ אלפעל עלי מא זעמ א״ז פי הנחמים פלד׳לכ אקול אנ אלוג׳ה פיה אנ כאנ מנ הד׳א אלאצל אנ תכונ אליא אלתי הי פא אלפעל מנדע׳מה פי אלחא עלי וזנ הנצבים האלה אלא אנ אלתשדיד לא יט׳הר פי אלחא. ע״כ. ובעברית : זה מאמר אינו טוב בעיני כי הנפעל ממה שפאיהם יוד בא ברוב דבריהם בהבלעת היוד בהאות שאחריה כמו נצב לריב ולא יבוא לעולם נפעל מהמין הזה, ר״ל מפעלים שפאיהם יוד שהונחה הפא בין נון נפעל ובין עין הפעל כמו שחשב אבו זכריה (ר״י חיוג) בהנחמים ולכן א׳מר שהפנים בו אם הנחמים הוא מזה השרש היוד שהיא פה״פ מובלעת על משקל הנצבים אלא שהדגש לא יראה בהחית. וכעין זה רד״ק : והנפעל ממנו בא על דרך חסרי יוד הדגושים הנחמים באלים בפלס הנצבים לולי החית שאינה מקבלת דגש ותאמר נחם נחמת בצירי או בחירק וכו׳ גם יתכן שבא הנחמים ע״ד נחי היוד כחביריו וכו׳ עמדה היוד נחה אחר קמץ קטן (צירי) ולא הומרה בוו והיוד לא נכתבה אלא עמדה בנשימה. ע״כ. וריב״ג בספר השרשים הביא הנחמים בשער חמם, אמר וז״ל : ויג׳וז אנ יכונ מנ הד׳א אלאצל ופי ע׳ר הד׳א אלמעני הנחמים באלים עלי זנה במארה אתם נארים וכו׳ ותרכ תשדיד מים הנחמים אשתח׳פאפא ואמא מענאה פמג׳אנש למעני קול אלאואיל כל המחמם עצמו לבטלה. ע״כ. ובעברית : ויתכן להיות מן השרש הזה ובענין אחר הנחמים באלים על משקל במארה אתם נארים וכו׳ והונח דגשות המם בהנחמים להקל וענינו דומה לדברי רבותינו כל המחמם עצמו לבטלה וכו׳. וכן החדשים. אבל לפי הענין בודאי יותר נאות לשימו מן יחם, ודעתם של ר״י חיוג ורד״ק מכרעת כאן נגד פקפוקי ריב״ג. ואעפ״י שהשגתו של ריב״ג נכונה בעצם, כי יחם הוא פ״ו בעקרו וחם, ובעלי פ״ו מניחים בהנפעל את הוו הקדומה כמו נודע, אפשר שכמו שבררתי בשרש יחל שהיו להם שני שרשים, פ״ו ופ״י, כן אולי גם כאן היו שרשים פ״ו ופ״י ונתמזגו יחד ונשאר הנפעל מן פ״י. וצריך לפרש המלה באלים שלאחרי הפעל הנחמים במשמ׳ בעמקים, כמו שתרגם אונק׳ איל פארן מישר פארן, וכבר השתמשו קצת המשוררים בהשם אל במשמ׳ זו, ואמר רמב״ע : אמנם כי הוא נהר גדול שם חוק עליו לשקות איליו, בנה לו על אשיות חסד בית צדק על דעים אליו (התרשיש ח כז-כח), ורצה בלשקות אליו להשקות את העמקים שלו. וצריך להוסיף ערך ב.אל במשמ׳ זו, ועי׳ הערה לערך איל.

מחולל בעון הוא (יוֹל׳ יוה״כ, מי יתנה). אמליך מוחל וסולח לאשמי, אשר בו יוֹחמתי משדי אמי, ועיני ראו ועצמי (קרובץ ארג׳יל, ד׳ מרחשון, אמליך).

יַחְמוּר[1], ש״ז, — חית היער ממין הצבי והאַיָּל, Antilopenart; espèce d'antilope; sp. of ant. : איל וצבי ויחמוּר ואקו ודישן ותאו וזמר (דבר׳ יד ה). ויהי לחם שלמה ליום אחד שלשים כר סלת וששים כר קמח עשרה בקר בראים ועשרים בקר רעי ומאה צאן לבד מאיל וצבי ויחמוּר וברברים אבוסים (מ״א ה ב-ג). — ומ״ר *יחמוּרים : כיון שחמה זורחת עליו (על המן) היה פושר והולך ונחלים היו מושכין ממנו ומוליכין לים הגדול ובאין אילים וצבאים ויחמורים וכל בהמה ושותין מהם ואחר כן באין האומות וצדין מהם ואוכלין אותן וטועמים בהם טעם מן שהיה יורד לישראל (מכי׳ בשלח, ויסע מסה). — ואמר המליץ : בחרפם אגרו צידה לדרכם ורצים כצבי עם יחמורים (כ״י כתי הנפ׳ והלתפ׳). — והשתמשו בו לכנוי לבקר הבר, Buffel; bofle : בשר היחמור הוא בופאלו (קאנון ג יג ג ב). ויחמור הם בופאלוש (ר״י אברבנאל, מ״א ה).

יַחְמוּרָה, ש״נ, מ״ר יחמוּרות, — הנקבה של היחמור : ועד שהוא הולך אחריה סובל בגופו שכבת זרעו ומתבשל בגופו הרבה וכשבא על היחמורה אגב שנתקרש הזרע הרבה אינו נבלע בגופה ומוציאתו לחוץ (רמב״ם בכור׳ ז:). — ומ״ר : בעין ביצי זכר שהיחמורות מוציאות מרחמן (רמ״י שם).

א.יחן[2], ממנו א.יַחַן.

א.יַחַן[3], — קל לא נמצא.

— הפע׳, הוחן, יחן במקום יוּחַן, — הוּחַן פלוני, היה בלבן עליו שנאה ומשטמה עזה, היה שנוא ובזוי, gehasst s.; être haï; be hated : כי באשר משפטיך לארץ צדק למדו ישבי תבל יֻחַן[1] רשע בל למד צדק בארץ נכחות יעול ובל יראה גאות יי׳ (ישע׳ כו ט-י).

ב.יחן[2], ממנו ב.יַחַן.

ב.יַחַן[3], — קל לא נמצא.

— נפע׳ נֵחַן, נחנת, נחנת, ובצורה קדומה נחנתי לנכחת, — כמו נאנח, seufzen; gémir; to sigh : ישבתי בלבנון מקננתי בארזים מה-נחנת[4] בבא לך חבלים חיל

---

[1]) משק׳ ילקוּט, וסברו החכמים כי נגזר מן חמר במשמ׳ אדמימות. אך לא נתברר מהותו בדיוק. ונהוג שם זה גם בארמ׳ יחמורא, וגם בערב׳ יחמור a), וגם בלשון זו אין ודאות גמורה לאיזו חיה קוראים בשם זה, כי הוא משמש במשמ׳ כללית של אדמימות, ושם כללי לחיה מן החיות, וביחוד לפרא, חמור הבר.

[2]) בערב׳ וחנb). ואין הכמי הלשון מודים בשרש זה בעברית, ועי׳ הערה להפעל.

[3]) עי׳ הערה לקמן.

a) يحمور b) وحن

— [1]) ראו כל הקדמונים והחדשים במלה זו פע׳ או הפע׳ מן חנן במשמ׳ חן וחסד. אמר ר״י חיוג : והפועל שלא הוזכר פועלו יוחן רשע והיה ראוי להיותו יוחנן ועמדה הנון במקום שתים ותאמר לרבים יוחנו בדגשות הנון להבליע הראשונה בה. ע״כ. והסכים לזה גם ריב״ג, וכן רד״ק. והחדשים ראו בו הפע׳ או פעוּל מן קל, עכ״פ גם הם מן שרש חנן במשמ׳ חן וחסד. אבל, אין מושג זה במקומו כאן לפי הענין והכונה הכללית של הכתוב, ודחוק מאד כל מה שאמרו המפרשים הקדמונ׳ והחדשים לישב מליצה זו, ולכן רצו קצת החדשים להוסיף כאן המלה בל, בל יוחן רשע. אך אין צרך גם בזה, כי יחן אינו כלל מן חנן אלא מן יחן, ובערב׳ וַחַנ a), שאמרו המלונים כי הוא הוא השרש אחנ b) ופרשוהו : חקד וע׳צ׳ב, ר״ל שנאה וקצף וזעם עליו, והשם ממנו אחנה c), שנאה ומשטמה, והביא לשאן אלערב חדית׳ : ופי צדרה עלי אחנה, ר״ל בלבו עלי שנאה ומשטמה. ובחדית׳ אחר : ופי קלובכם אלבע׳צ׳א ואלאחנ, ר״ל ובלבותיכם המשטמה והאיבה. והנפע׳ תוחנ d) ר״ל נתבזה ונאבד.

[2]) כמו בעבר׳ אנח, ובערב׳ נאח e), וגם בשרש זה אין חכמי הלשון מודים, ועי׳ הערה להפעל.

[3]) עי׳ הערה לקמן. — [4]) אחת המלים שנתפלפלו בה הרבה הקדמונ׳ וגם החדשים. ר״י קריש פרשה מלשון הנאה, והשיב עליו מנחם ואמר : פתר (ר״י קריש) בו מה נחנת מלשון הנאה החליף חית בהא ויוציא המלה מיסודתה מהעמידה על שרשה אפס כי המלה עומדת על עמדה ויסודתה מאין תמורות ומבלי חליפות וכה מראה פתרונה יושבת בלבנון וכו׳ מה נחנת וכו׳ בהרסי קנת ארזיך איפה תהיה תנוי. ע״כ. והשיג ע״ז דונש : ופתרת מה נחנת בבא לך חבלים איפה תהיה חנוי ואין לנו במקרא מה במקום איפוא ולא יאות לקרות לאיש חנוי והוא הפועל ולא לאשה חנויה והיא הפועלת כי אם חונה וחונה ולא יתכן לומר מה נחנת לזכר מה נחנת לנקבה כי אם אפוא חנית לזכר וכו׳ נחנית לנקבה. ע״כ.

a) وحن b) احن c) احنة d) توحن e) ناح

כילדה (ירמ' כב כג).

*יַחְנוּן[1], ש"ז, —מין אילן שעֵצו גורם עטוש חזק אם נותנים קיסם ממנו בנחירים: אמר רב הונא עץ אחד יש בכרכי הים ויחנון[2] שמו ומביאין קיסם ומניחין לה (להרחל) בחוטמה כדי שתתעטש ויפלו דרני ראשה (שבת נד:).

*יַחְנוּנָה, ש"נ,—כמו יחנון: ר"י בשם ר' חמא בר"ח עיקר הוא ושמיה יחנונה (ירוש' שבת ה ז ג).

*יחס, כמו יחשׂ, ממנו *יוּחָס, *יִחוּס, *יַחַס, *יִחֵס, *הִתְיַחֲסוּת, *יַחֲסִי.

*יַחַס, ש"ז, מ"ר יְחָסִים,—כמו יִחוּס, יוּחָס, א) שיכות משפחה של אדם לאבותיו בדרך חקי, legitime Abstammung ; origine généal. légitime; legal pedigree : גוי שבא על גויה וילדה ר"י אמר גוים יש להם יחסים ר"ש בן לקיש אמר גוים אין להן יחסים (ירוש' יבמ' ב ז.).—ובמשמ' מוצא משפחה

ויענו ע"ז תלמידי מנחם כי אפשר לאמר תנוי כמו בטוח במקום בוטח ושכוני במקום שוכני (תלמ' מנח', ערך תנויס), וע"ז קראו תגר תלמידי דונש ויקראו לתלמידי מנחם: ודעו כי פרצה גדולה פרצתם כי תאמרו משפט הכמתכם האמור כאומר השמור כשומר והקרוא כקורא יכרת יי' שרשכם אשר ראש פרח (תלמ' דונש 38). וכבר דחה דעתו של מנחם גם ר"י חיוג, אמר וז"ל: ואמא מה נחנת פבעיד מן הד'א אלאצל פאעלמה אד' לם יכנ נחנת עלי זנה נגלית נלאית נבנית (גוף הערבי בהוצאת כמשתלחק 143). ובעבר': אך מה נחנת רחוק להיותו מעקר זה (מן חנה) כי לא היה נחנת כמו נגלית נבנית נלאית. ע"כ. וריב"ג בעצמו (משתלחק שם) הניח אפשרות היות נחנת מן חנה, ואעפי"כ בחר לשימו מן חנן, ואמר: ימכנ אן יכונ מנ חנן ויכונ אלוג'ה פיה נחננת עלי מא שאבינה פי מא בעד ומא יבעד ענדי איצ'א אן יכונ מנ הד'א אלאצל עלי אלקיאש אלד'י אתית בה פי ילדת ופי ישבת ופי שכנת אעני אנ אצלה כאנ נחנת עלי זנה נלאית נבנית פאשקטוא הרכה אלנונ אשתח'פאפא ואדארג'א לכלאם והרכוא אלחא' באלפתח פכאנ ד'לכ אח'פ עליהמ ורבמא כאנ הו מנ הד'א אלאצל פי מעני נחננת מן ד'ואת אלמת'לינ עלי אנ תכון אלהא אללינה אלתי הי לאם פי אצל נחנת בדלא מנ נונ חנן. ע"כ. ובעבר': אפשר שיהיה מן חנן ויהיה הדרך בו נחננת כמו שאבאר אח"כ ואינו רחוק אצלי כמו"כ שיהיה מן זה השרש (מן חנה) לפי מה שאמרתי בילדת ובישבת ובשכנת והוא כי עקרו היה נחנת כמו נלאית נבנית והפילו את תנועת הנון להקל על הדבור והניעו את החית בפתח והיה זה יותר קל עליהם ואעפ"י שהוא מזה השרש אעפי"כ הוא במשמ' נחננת מהכפולים וההא הנחה שהיא לה"פ בנחנת במקום נון חנן. והכריע ריב"ג בספר השרשים שהוא מזה השרש ואמר: וג'וזנא נחנ פי אלמשתלחק כונ מה נחנת מנה (מן חנן) ואלמעני פיה מה ד'א חט'ית ומא ד'א אשפק עליכ לשדה מה טרקכ מנ אלאוצאב. ע"כ. ובעבר': והנחנו אנו בהמשתלחק אפשרות היות מה נחנת ממנו ועניננו מה יקרת ומה אחמל עליך לחזקת המכאובים שהגיעוך. וכן בעצם הדבר גם רד"ק, אמר בחלק הדקדוק (מכלול מהד"פ קכט:) וז"ל: ובא (נפע' מהכפולים) מוקל מה נֶחַנְתְּ (במקום נחננת) ובא בדרך תשלומו שהיה תשלומו נֶחְנַנְתְּ וצירי הנון תשלום הדגש כי פעמים יבא נח תמורת דגש. ע"כ. וכן בהשרשים: והנפע' (מן חנן) נֶחַנְתְּ עקר נחננת. ע"כ. וכן רוב החדשים לפי הנוסחה המקובלה, ודוחקים א"ע לישב מליצה זו במשמ' כמה את ראויה לחן וחסד. אך השבעי' והירונ' וכן הפשיט' תרגמו כלם נחנת במשמ' אנחה, ולכן החליטו קצת החדשים כי הנוסחה משובשה וצ"ל נאנחת במקום נחנת, וקצתם אמרו כי אין זה שבוש פשוט של הספר אלא שבאמת בדבור החי הונחה בתחלה האלף של נֶאֱנַחַתְּ ואמרו נֶנַחַתְּ, ואח"כ מפני הקושי של שתי נונים זו אחרי זו נסתרסה המלה ואמרו נֶחַנְתְּ. ואחרים טוענים כי המדברים עברית לא חשו קושי בשתי נונים זאח"ז וראיה לדבר ננוס וכיוצא בזה (Bö. § 1114). והנה אין ספק בדבר כי לפי הענין ומליצת הכתוב הכונה נאנחת היא היותר נאותה כאן, אך חלופי הצורות מן נאנחת לנחנת הם יותר מדי מלאכותיים, ובהיות שגם ההנחה של שבוש פשוט אינה נאותה אלא במקום שאין שום בררה אחרת, לכן עדיף להניח כי זה שרש נרדף עם השרש אנח, וכמו שהסכימו המדקדקים כי נֵחמים הוא מן יחם כן יתכן נחנת מן יחן, ואולי היה כך דרך הדבור של בני ענתות, אעפ"י שבמג' איכה באה המלה נאנחה, ואולי רק לאשה מצרה בבוא לה חבלי לידה אמרו שם כך, וכמו שבמקום אנח בעבר' אומרים בערב' נוח כן אפשר שבענתות היו אומרים ינח במקום אנח. ואולי היה שרש יחן נהוג אצל העברים בכלל או אצל אנשי ענתות והיה משמש כמו"כ במשמ' אנחה או אולי במושג של אחת הפעולות האחרות של היולדה בבוא לה חבלי לדה.

[1]) משק' יַחְמוּר, יַלְקוּט, אך לא נתברר לא מקורו האמתי ולא מהותו בדיוק. — [2]) כך בכ"י וכן ברי"ף וברא"ש ובס' העתים ובפרוש המשנ' להרמב"ם (ד"ס), ובנוסח' וחנון שמו. וכבר הביא עמנ' לו בספרו על הצמחים (Pfln. § 159) בשם ויזנר בבן חנניא שהביא בשם אחד מסופרי הרומאים דברים דומים לעדותו של רב הונא שהיו עושים בעץ cunela לצאן חולה. אעפי"כ כבר דחה לו השערתו של ויזנר כי יחנון הוא הוא cunela.

חשובה, edle Abstammung; origine noble; noble origine: מורה רבי שמעון שאם הטעה לשבח יחסים אינה מקודשת (ירוש' קדוש' ג סב ג). זכות יחסיהם עומדת להם במלחמה (שם ד סו.).—ואמר המשורר: ילד בלי שם אם יהי רץ אחרי בין והוא לו יהיה יחס טוב מוליד שר אחרי עיניו יתור (ראב"ע, תרשיש י).—ואמר החכם: המוסר יחס למי שאין לו יחס (משלי חכמ', דרך טובים). המוסר טוב לך מן היחס כי היחס צריך למוסר ואין המוסר צריך ליחס (ר"י חריזי, תחכמ' מד). והשם טוב הוא הגדול שביחסים (מעל' המדות מז:). בני כשתראו בעל מוסר אל תשאלו על אבותיו ועל ייחוסו כי המוסר הוא היחס הגדול ואם אין מוסר אין יחס (בית מדות, מעל' החכמ').—ובכלל שלשלת המשפחה: שנעשה (שלמה) ראש ליחסים (פסיק' רבתי ו). וכבר שם השם יתעלה הקנאה בגברים לשמירת היחסים והמשפחות (מאזני צדק, אלגזלי 140).—ב) בדקדוק, שם היחס, שם המורה כי הדבר שמצין בשם זה הוא נולד ויצא מהדבר שהשם הזה בצורתו העקרית מורה עליו, כמו ראובני, שיצא מראובן, וכן שמעוני, גדעוני וכדומה: ואם בסופו הא רפה לנקבה תהיה במקומה יוד היחס ברוב דבריהם כאשר אמרו ביחס אל בריעה הבריעי (הרקמה, שער כא). הראובני והגדי ודומיהם כלם הם שמות היחס לשבטו ולמשפחתו כמו יהודים משבט יהודה ישראלים על שם יעקב אבינו שנקרא ישראל (ראב"ע, צחות, שער השמות). וזה היוד שהוא יוד היחס ברוב השמות שתבא בהם לא יתכן המלה זולתה (רד"ק, מכלול בדה"ש). — ג) במחקר והגיון, יחס דבר לדבר, השיכות והערך וחבור וצרוף שיש בין הדברים, Verhältnis; relation: אמנם זה סותר הפילוסוף בהראותו היות לנפש יחס מה עצמי אל הגוף (מאמר הנפש לרשב"ג). ההצטרפות והוא יחס בין שני דברים בם בעצם יאמר כל אחד מהם בהיקש אל חבירו כאב והבן והאדון והעבד והחצי והכפל (אמונ' רמה א א). מאמר המצטרף הוא בתארך הגוף בגוף אחר זולתו והגוף האחר גם כן יהיה מיוחס אליו באותו היחס שבין שניהם ויהיה לכל א' משניהם שם יורה על הצטרפותו מבלי זכרון המצטרף כאמרך האדון והעבד (ר"י א"ת, רות חן י). ההויות הטבעיות אשר הם מתחברות מיחסים דקים לא תשיגם המחשבה לדקותם אשר אם יארע מכשול מעט ביחסים ההם היתה נפסדת ההויה ההיא (כוזרי א לט). והוא יתברך ידע יחסי העברות עם יחסי ההפסדים (נהר פישון, פר' זכור). ואין למזגם יחס עם מזגך (שם). מי האיש החפץ להוציא במספר צבא היחסים המתחדשים במערכות אלהים חיים (קול יהוד', כוזרי א יב).—ובתשברת וחשבון ומלאכת הנגינה: המספרי יעיין ביחס הכפל והמוסיף חלק מאשר הוא יחס מספר ובעל חכמת המוסיקא יעיין בהם מאשר הם יחס' קולות מסכימות בחוש או בלתי מסכימות (כל מלאכ' הגיון, מופת). דע כי היחס הוא הכמות הצרופיי והכמות הוא סוג כולל לשני מיני הכמה שהם הצרופיי וזולתו וכו' ולכן ראוי שנגדור שם היחס בגדר פרטיו והוא שנאמר שהיחס הוא המספר הצרופיי (חכמת המספר לר"א מזרחי ב ג ב). כי כל יחס הוא מחובר משני שעורים באשר קדם ולכן יחויב שיהיה שם שיעור שלישי בהכרח עד שיתחייבו מהם שני יחסים יחס השיעור הראשון אל השיעור השני ויחס השיעור השני אל השיעור הג' (שם). — ובמלאכת השיר, יחס החרוז: שיר קשור הוא השיר שאינו שומר יחס החרוז כי אם בסוף הסוגר שיר חרוזי הוא השיר שסוף הדלת וסוף הסוגר שומרים יחס החרוז (ערוג' הבשם לב).

***יָחַס**, פ"י,—כמו יחש, קל לא נמצא.

—פִּעֵל, *יִחֵס, אִיחֵס,—א) יִחֵס את פלוני, הודיע מוצאו ומולדתו מאבותיו, seine Abst. nachweisen; stater sa généalogie; state his geneal.: שלא שנו (היהודים במצרים) שמם כשם שמיחסן בירידתן שנאמר ראובן שמעון לוי ויהודה כך מיחסן בעלייתן (מכי' בא ה). התחילו שבטים מבזים אותו (את פינחס) ראיתם בן פוטי זה שפיטם אבי אמו עגלים לע"א והרג נשיא שבט מישראל בא הכתוב ויחסו פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן (סנה' פב:). פנחס בן עלי כהן ה' וגו' אפשר חטא בא לידו והכתוב מיחסו (שבת נה:). מה ראה הכתוב לייחס תולדותיו של רשע כאן (מד"ר בראש' סב). מצינו בקרבנות של נשיאים מה שהקריב זה הקריב זה וכו' למה שכולם שלמים ושוין כאחד ומה ראה הכתוב ליחסן בספר ואלה שמות ראובן שמעון לוי וכו' (שם שה"ש, כולך

יפה). אמר הקב"ה לדוד מה צורך היה לי ליחס פרץ חצרון רם עמינדם וכו׳ ישי לא בשבילך מצאתי דוד עבדי (שם, רות בסוף). נחשון בן עמינדב וגו׳ ייחסו הכתוב על שם שבטו (שם במד׳ יג). אין מיחסין (את הבכורה) ליוסף אלא לראובן (שם ברא׳ פב).—ויִחֵם את פלוני, בקש לברר יחוסו: כיון שהלך אהרן ליחם אמרו לו ישראל עד שאתה מיחסנו יחם אלעזר בנך למי הוא נושא לא לבתו של פוטיאל (מד"ר במד׳ ב).—ובהשאלה יִחֵם שנותיו וכדומה, עשה חשבון שנותיו: למה נמנו שנותיו של ישמעאל כדי ליחם בהן שנותיו של יעקב (יבמ׳ סד.).—ב) ״יִחֵם דבר לדבר, החליט שהדבר ישנו בהדבר, או שהדבר השני עשה את הדבר הראשון וכדומה, zuchreiben; attribuer; to attribut: ומתנאי יחוד האלהים שלא יהיה לו אלהים זולתו ולא ייחס אליו צורה ולא תכונה ולא תנועה ולא העתקה (חו"ה, חשב׳ הנפש ג). וא"א לפי זה ליחם אליו יתברך הצד כמו שלא ניחס אליו המקום ומה שיחס אליו הכתוב צד המעלה באמרו היושבי בשמים יושב בשמים ישחק ודומיהם אפשר כי בעבור שהכח האלהי יראה יותר בתנועת הגלגלים וכו׳ ואולי כי יחס אליו הכתוב הצד כדרך שיחס המקום ושאר התארים הגשמיים על דרך שאמרו דברה תורה כלשון בני אדם (העקר׳ ב יז). כדי שלא ליחם עול לאל יתברך (הקד׳ אוהב משפט לאיוב). כי רבו הדעות על אדות שם המחבר את הספר הנז׳ (ספר איוב) וזמנו עד כי רבים יחסוהו למשה רבינו ע"ה ורבים לזולתו (שם). שהקדמונים היו מיחסים כחות כל הנמצאות לז׳ כוכבי לכת והיו מיחסים ז׳ חלקי הישוב אליהם כל חלק לכל כוכב מהם וקצתם היו מיחסים לימי השבוע (מגוה"מ ג א דה).

—פע׳, *יֻחַס, מְיֻחָס, מְיֻחֶסֶת,—א) שיש לו יחס, שידוע מוצאו מאבותיו: ישראל קודם לממזר שזה מיוחס וזה אינו מיוחס (הור׳ יג.). — מיוחס אחרי פלוני, שנודע שמוצאו ומולדו הוא מפלוני: מי שזרעו מיוחס אחריו יצא זה (שתוקי) שאין זרעו מיוחס אחריו (כתוב׳ יג:).—ובפרט מי שנולד ממשפחה הגונה, רמת המעלה וכדומה: יפיפיות שבהן מה היו אומרות תנו עיניכם ליופי שאין האשה אלא ליופי מיוחסות שבהן מה היו אומרות תנו עיניכם למשפחה (תענ׳ לא.). כשהקב"ה משרה שכינתו אין משרה אלא על משפחות מיוחסות שבישראל (קדוש׳ ע:).—ובהשאלה בדברים רוחניים, ״מדות מיוחסות וכדומה, חשובות, נעלות: ואתם בני שימו כונתכם על אלו המדות אשר אני זוכר עתה מפני שהן מדות המודות ומיוחסות אשר יאותו על כל משכיל להתנהג בהם (בית מדות, מעל׳ החכמה). —ובמשמ׳ כנוי, ואמר הפיטן: מיוחם שמו (של חדש תשרי) בשם איתנים, גם להתנוסס עליונים ותחתונים (מוס׳ א ר"ה, אפד מאז).—ב) ״מיוחס לדבר, יש לו יחס וחבור וערך להדבר: מאמר המצטרף הוא בתארך הגוף בגוף אחר זולתו והגוף האחר גם כן יהיה מיוחס אליו באותו היחס שבין שניהם (ר"י א"ת, רות חן י).—ויוחס דבר לפלוני, החליטו שהדבר יש בו בפלוני, או שפלוני עשהו: אותו (מין הירקון) אשר זכרו אבוקרט בקצת (הספרים) מה שייוחס אליו (קאנון ג יה א ג). כי לכללות האומה ייוחס הכבוד שיפגעו פרטיה להיותם גוי בארץ (קול יהודה, כוזרי א קט).

—הִתפ׳, *הִתְיַחֵס עם פלוני, לפלוני,—א) אמר או אמרו עליו שמוצאו ומולדתו מפלוני: בית נבלטא היתה בירושלם היתה מתיחסת עם ארונן היבוסי (תוספתא פאה ד יא). על ידי שכיבד (מרודך בלאדן) זקינו זכה להתיחם (ירוש׳ יבמ׳ ב ד.). ולא עוד אלא שנתייחס (שלמה) לשלשת יוחסין (מד"ר שה"ש א א). ולפי שקבלו (ראובן שמעון ולוי) תוכחת אביהם זכו להתייחס בצד משה ואהרן (שם, כולך יפה). ועל שנזדרז (שלמה) במקדש לא נתייחם עמהם שימנה עם אלו מלכים החשוכים ירבעם ואחאב ומנשה אלא זכה להתיחם עם מלכים הצדיקים (פסיק׳ רבתי ו). ר׳ ישמעאל אומר מִשֵּׁם עלו ונתייחסו כל דורות הצדיקים ומקין עלו ונתייחסו כל דורות הרשעים המורדים והפושעים (פרקי דר"א כא).—ב) ״מתיחם אל הדבר, שיש לו יחס להדבר, שהוא שיך לו, שיש צרוף וחבור וערך בינו ובין הדבר: חכמה היא הידיעה אשר בדברים יבואו לה מדברים עצמיים ומתיחסים לה (רלב"ג משלי א ב). כי כשהדרוש גדול הערך ראוי שישתדל האדם השתדלות חזק להשיגו וכשאינו גדול הערך אין ראוי להשתדל בהשגתו השתדלות חזק אבל השתדלות מתייחס אל הדבר המושג (הקדמ׳ העקרים). אמנם שאר הנבואות אשר נבאו הנביאים במה שאינם מתיחסות לספורי המלכים ואינם הכרחיות להכתב שמה לא

באו בתוכם והושמו ספרים בפני עצמם בין שיהיו נבואות רבות או מועטות להיותם הגדת העתידות או ענינים מתיחסים לנביאים ההם עצמם (ר"י אברבנאל, הקד' נביא' א). שאלו השלשת ימים מן השבוע מתיחסים לשבת שעבר (שו"ת ריב"ש יז). וכשמדברים ביחוס שביניהם מצד מה כמו שאמרו שכל כח מוציא תולדה המתיחסת לו (רמח"ל, חוקר ומקובל 17). —ובמשמ' שיחסו אותו לפלוני, שאמרו על הדבר שהוא לפלוני: שמשה רבינו ע"ה חבר המזמורים שהתיחסו עליו כשבנה המשכן להעיר על הענין הזה (מלמד התלמ', תרומה). כי שמה (בספר שופטים) לא כתב רק הדברים המתיחסים אל כל שופט ושופט (ר"י דון יחייא, הקד' רות). — ובדקדוק, ״התיחס השם, היה שם יחס: וכאשר תסתכל בשמות העצם שהם מתיחסים לא תמצא שהם כולם על דרך סברא כמו לשפופם אמרו השופמי (ראב"ע, צחות, שער השמות).

·יַחֲסִי, ת"ז, לנק' יַחֲסִית, מ"ר יַחֲסִיִּים, יַחֲסִיּוֹת,—של יחס, מטבע היחס: והמאורע הלז אף כי קרה בימי השופטים לא היה ענין יחסיי (ר"י דון יחייא, הקד' רות). ולא כאחד המגייני ולא כאחד היחסי ולא כאחד המיני (שבט מוסר ז). אהבה היחסית והיא ג' מינים האחד האהבה שבין המלך והעם או המנהיג והמונהגים ממנו (מרפא לנפש, רפאל מנורלי כב).

יחף[1], ממנו יָחֵף, *יחוף, א.*יַחַף, ״יְחֵפוּת.

יָחֵף, ת"ז, לנק' יְחֵפָה, מ"ר יְחֵפִים, יְחֵפוֹת, — א) שרגליו ערמות בלי כל כסות, barfuss; nu-pied bar-foot: ודוד עלה במעלה הזיתים עלה ובוכה וראש לו חפוי והוא הולך יָחֵף וכל העם אשר אתו חפו איש ראשו (ש"ב טו ל). לך ופתחת השק מעל מתניך ונעלך תחלץ מעל רגלך ויעש כן הלך ערום וְיָחֵף (ישע' כ ב). כאשר הלך עבדי ישעיהו ערום וְיָחֵף שלש שנים וכו' כן ינהג מלך אשור את שבי מצרים ואת גלות כוש נערים וזקנים ערום וְיָחֵף וחשופי שת (שם ג-ד).—ובתו"מ: וישכב (אחאב) בשק ויתהלך אט וכו' שהיה מהלך יחף (ירוש' סנה' י כח:). — ולנק': לשעבר היתה מהלכת באיסקפטיאות ועכשיו היא מהלכת יחיפה (מד"ר רות, ותלכנה). —ומ"ר: על ידי שהיו הכהנים מהלכין יחיפים על הרצפה והיו אוכלין בשר ושותין מים היו באין לידי חולי מעיים (ירוש' שקל' ה מח ד). שבטו של לוי שהיו טעונין בכלי המשכן היו מהלכין יחפים (מד"ר במד' ה). — ב) ש"ז: מנעי רגלך מִיָּחֵף וגורנך מצמאה (ירמ' ב כה).—ג) ״שֵׁם כנוי לכ"א מכתה אחת של כומרי הנוצרים: ר' אברהם ב"ר אברהם אבינו מצרפת שהיה ראש לכל היחפים שמאס צלמים ובא לחסות בצל כנפי חי עולמים ונשרף על יחוד השם (ספ' הזכרון של מגנצא, REJ 1882, I, 13).

א.*יַחַף, ש"ז,—שם המפשט של היות הרגל בלי כסות, ובהרחבה, עיפות רגלי הבהמה מרוב הליכה: המוריד בהמה לשתות המים העולים בפיה בכי יותן וברגליה אינן בכי יותן אם חשב שידוחו רגליה אף העולין ברגליה בכי יותן בשעת הדיש והיחף[1]) לעולם טמא (מכשיר' ג ס). —ובמשמ' העקרית: ותלכנה בדרך הוצרה עליהם הדרך שהלכו ביחף (מד"ר רות, ותלא). מנע עצמך מן החטא כדי שלא יבא רגלך לידי יחף[2]) (ילקוט ירמ' רסו).

ב.*יַחַף, ש"ז, מ"ר יְחָפִים[3]),—כמו *חָף, עי"ש.

***יָחַף**, פ"ע,—קל לא נמצא.

—נתפ', *נִתְיַחֵף,—נִתְיַחֲפָה רגלו, נהיתה יְחֵפָה: הציעו לו (לחזקיהו) טפטיות מפתח בתיהם עד קברי בני דוד וכל כך למה כדי שלא יתיחפו רגליהם אעפי"כ נתייחפו רגליהם אמר להם ירמיה מה אם בשעה שהצעתם טפטיות מפתח בתיכם עד קברי בני דוד נתיחפו רגליכם לכשיתנגפו רגליכם על

---

[1]) בערב' חפי a).

a) حفي

---

[1]) כך גרס' הערוך, וברוב הספר' היחף והדיש, ובקצת ספרים האף, וכך ר"ש, ופרש: שהחום גדול ביותר ועל שם שהאף מוציא חום והבל קורא לשעה שהחום מרובה שעת האף. ע"כ. ודחק פרוש זה גלוי. והעקר כמו שפרש הרמב"ם בחוש הלשון הדק שלו, אמר וז"ל: בשעת היחף כשיגעה הבהמה מן ההליכה והשיגה עיפות ויגיעה וזה החולי מחולי הבהמות נקרא בערב אלחפא ופירושו יחפות. ע"כ. ובאמת בערב' אלחפא' מן חפי במשמ' יחף הוא חולשת רגלי הבהמה מרוב הליכה.—[2]) בגמ' (יומ' עז.) הגרסה: לידי יחוף.

[3]) כך גרס' מ״שנ' מנוק' כ"י פרמה, ובנוסח' חף, עי' הערה לזה הערך.

הרי נשף על אחת כמה וכמה (מד"ר איכ', פתיח').

יחש[1], ממנו יחַש, יַחֵש, ״יחוּש.

יַחַשׂ, ש"ז, — סדר מוצא אדם מאבותיו ורשימת השתלשלות הדורות שלו, Abstammungsregister généalagie: ואמצא ספר היחש העולים בראשונה ואמצא כתוב בו אלה בני המדינה העלים משבי הגולה וכו' (נחמ' ז ה-ו). — ובדקדוק, ״יוד היחש, היוד הנוספה בסוף השמות לסימן היחס: ואפשר שימירו ההא בנון ויביאו עליה יוד היחש כאשר אמרו ביחש אל שלה השלני (הרקמה, שער כח). ובכלם נפל יוד היחש מהם לפגישת שני יודין כאחת לכובד קריאתם (רד"ק, מכלול שדה"ש).

יָחַשׂ, —קל לא נמצא במקרא.

—התפ', התיַחֵש, התיַחְשָׂם, —הודיע יַחשׂו, אמר שמוצאו הוא מאבות כך וכך, והודיע מספר נפשות ביתו לכל פרטיהם, ורשם א"ע בספר היחש: ואלה ראשי אבתיהם והתיַחְשָׂם[2]) העלים עמי במלכות ארתחשסתא המלך מבבל (עזר' ח א). ואקבצה את החרים ואת הסגנים ואת העם להתיַחֵש ואמצא ספר היחש (נחמ' ז ה). ואחיו למשפחתיו בהתיַחֵש לתלדותם הראש יעיאל וכו' (דהי"א ה ז). ואת התיַחֵש הכהנים לבית אבותיהם (דהי"ב לא יז). ולהתיַחֵש בכל טפם נשיהם ובניהם ובנותיהם (שם יח). מלבד התיַחְשָׂם[1]) לזכרים מבן שלוש שנים ולמעלה (שם יז). ואחיהם לכל משפחות יששכר גבורי חילים שמונים ושבעה אלף התיַחְשָׂם[1]) לכל (דהי"א ז ה). זאת מושבתם והתיַחְשָׂם[1]) להם (שם ד לג). ראשי בית אבות גבורי חילים והתיַחְשָׂם[1]) עשרים ושנים אלף ושלשים וארבעה (שם ז ז). כל אלה בני אשר ראשי בית האבות ברורים גבורי חילים ראשי הנשיאים והתיַחְשָׂם[1]) בצבא במלחמה מספרם אנשים עשרים וששה אלף (שם מ).

—קל, ״יַחֵש, — בדקדוק: ופעם גרעו השם הראשון להקל ויחשו אל השני מהם בלבד וכו' ויחשו אל השני ואמרו ברזלי המחלתי (הרקמה, שער כח). אמרו ביחש אל שפופם השופמי כאלו יחשו אל שופם (שם).

—פע', ״יִחֵש, — כמו יַחֵש בדקדוק: וכאשר תיחש אל שם נפרד תוסיף באחריתו יוד וכו' ואם יהיה בשם הנפרד מאומה מאותיות התוספות תשארהו כאשר הוא ותיחש אל הכל ותאמר ביחוש אל חצרון חצרוני וכו' ואם תהיה התוספת ההיא דומה לסמן הקבוץ תגרענה ותיחש אל שאר השם כאשר אמרו ביחש אל מצרים מצרי וכו' כאשר רצו ליחש אל תרומה חסרו הא הנקבה וכו' ואלו היו מיחשים אל תמנה או אל מעכה היו אומרים התמניה והמעכיה (הרקמה, שער כח). —ובמשמ' אמר שהדבר הוא לפלוני: וראיתי מאמר שמיחשים אל ראש הישיבה רבינו סעדיה הפיתומי (שם כב).

—פע', ״יֻחַש, יוחש, מיוחש, בדקדוק: ואם יהיה השם אשר ייוחש אליו מורכב משני שמות וכו' כאשר נאמר ביחש אל בית לחם בית הלחמי ויוחש אל שני השמות והובאה ההודעה על השני מהם וכו' ואם תקבץ השם המיוחש תביא עליו סימן הקבוץ ר"ל ים לזכרים ות לנקבות (הרקמה, שער כח).

יטב[1]), כמו טוב, ממנו יָטַב, מֵיטַב.

יָטַב, פ"ע, עכ' קל לא נהוג[2]), ובמקומו משמש טוב, עת' יִיטַב, וַיִּיטַב, תִּיטַב, יִיטְבוּ, —כמו טוב, בפרט בדרך פעל סתמי, יִיטַב לך, יהיה לך טוב: אמרי נא אחתי את למען ייטַב לי בעבורך (ברא' יב יג). כי אם זכרתני אתך כאשר ייטַב לך (שם מ יד). אשר ייטַב לך ולבניך אחריך (דבר' ד מ). למען יאריכן ימיך ולמען ייטַב לך על האדמה אשר יי' אלהיך נתן לך (שם ה יו). והלכתם בכל הדרך אשר אצוה אתכם למען ייטַב לכם (ירמ' ז כג). למען אשר ייטַב לנו כי נשמע בקול יי' אלהינו (שם מב ו). שמע נא בקול יי' לאשר אני דבר אליך וְיִיטַב לך ותחי נפשך (שם לח כ). שבו בארץ ועבדו את מלך בבל וְיִיטַב לכם (שם מ ט).—ובהדבור ייטַב הדבר בעיניו, הדבר יהיה לרצון לו, ימצא שהוא טוב: וַיִּיטַב הדבר בעיני פרעה (ברא' מא לז). וייטַב בעיני הדבר (דבר' א כג). וַיִּיטַב הדבר בעיני בני ישראל (יהוש' כב לג). וַיִּיטַב הדבר בעיני אדני כי שאל שלמה את הדבר הזה (מ"א ג י). וַיִּיטַב

---

[1]) רק עבר' וארמ', ובתו"מ יחם בסמך.

[2]) בס"א ח חטופה.

---

[1]) בערב' טיב a)

[2]) ואעפי"כ דעת קצת המדקדקים שרשאים אנו לאמר יָטַבְתִּ יָטַבְתָּ וכו' (הכרע' ר"ת נגד דונש 39).

a) طيب

הדבר בעיני המלך והשרים (אסת׳ א כא). וייטבו דבריהם בעיני חמור ובעיני שכם (בראש׳ לד יח). — והדבר ייטב לפני פלוני: וייטב הדבר לפני המן ויעש העץ (אסת׳ ה יד). — ובלי הדבר, ייטב בעיניו, וייטב בעיניו: והקל נשמע בית פרעה לאמר באו אחי יוסף וייטב בעיני פרעה (בראש׳ מה יו). וידבר אהרן אל משה הן היום הקריבו את חטאתם וכו׳ הייטב בעיני יי׳ וישמע משה וייטב בעיניו (ויקר׳ י יט-כ). וישמע פינחס הכהן ונשיאי העדה וכו׳ את הדברים אשר דברו בני ראובן ובני גד ובני מנשה וייטב בעיניהם (יהוש׳ כב ל). וישמהו שאול (את דוד) על אנשי המלחמה וייטב בעיני כל העם (ש״א יח ה). ועשית לו כאשר יטב בעיניך (שם כד ד). וכל העם הכירו (מה שעשה דוד) וייטב בעיניהם (ש״ב ג לו). ויאמר אליהם המלך אשר ייטב בעיניכם אעשה (שם יח ד). — וכמו״כ וייטב לפניו: וייטב לפני המלך וישלחני (נחמ׳ ב ו). — ייטב לבו של פלוני, יהיה שמח, מלא רצון: הואל נא ולין ויטב לבך (שופט׳ יט ו). הנה הנות היום לין פה וייטב לבבך (שם ט). קום אכל לחם ויטב לבך (מ״א כא ז). ויאמרו לו החרש שים ידך על פיך ולך עמנו וכו׳ וייטב לב הכהן ויקח את האפוד ואת התרפים וכו׳ (שופט׳ יח יט-כ). ויאכל בעז וישת וייטב לבו ויבא לשכב בקצה הערמה (רות ג ז). — פלוני ייטב בעיניו, ימצא חן בעיניו: והנערה אשר תיטב בעיני המלך תמלך תחת ושתי (אסת׳ ב ד). ותיטב הנערה בעיניו ותשא חסד לפניו (שם ט).— התודה וכדומה תיטב לו, תהיה לרצון לו: ותיטב (התודה) ליי׳ משור פר (תהל׳ סט לב).

— הפע׳, היטיב, הטיב, היטבת, היטבת, היטבנו, הטבנו, איטיב, איטיבה, תיטיב, תטיב, תיטיבי, תיטבי, ויטיב, ייטב, יטב, ייטיב, ויטב, ותטב, תיטיבו, ייטיבו, מיטיב, מטיב, מיטיבים, מטבים, מיטיבי, מטיבי, היטב, להיטיב, היטיבי, היטיבך, ויטיבך, היטיבו, היטיבה, היטיבי, היטיבו. — היטיב לפלוני, עשה לו טובה: ולאברם היטיב (פרעה) בעבורה ויהי לו צאן ובקר וחמרים (בראש׳ יב יו). ושב והרע לכם וכלה אתכם אחרי אשר היטיב לכם (יהוש׳ כד כ). והיה כי יעשה יי׳ לאדני בכל אשר דבר וכו׳ והיטב יי׳ לאדני וזכרת את אמתך (ש״א כה ל-לא). נסעים אנחנו וכו׳ לכה אתנו והטבנו לך (במד׳ י כט). ויאמר מיכה עתה ידעתי כי ייטיב יי׳ לי (שופט׳ יז יג). וייטב אלהים למילדת (שמות א כ). כי נפשו בחייו יברך ויודך כי תיטיב לך (תהל׳ מט יט). היטיבה יי׳ לטובים (שם קכה ד).—והיטיב עם פלוני כמו לפלוני: שוב לארצך ולמולדתך ואיטיבה[1]) עמך (בראש׳ לב י). ואתה אמרת היטב איטיב עמך (שם יג). הטוב ההוא אשר ייטיב יי׳ עמנו (במד׳ י לב). הלוא דברי ייטיבו עם הישר הלך (מיכ׳ ב ז). —והיטיב את פלוני, כמו כן: והיה כאשר שש יי׳ עליכם להיטיב אתכם ולהרבות אתכם כן ישיש יי׳ עליכם להאביד אתכם ולהשמיד אתכם (דבר׳ כח סג). ונחמתי על הטובה אשר אמרתי להיטיב אותו (ירמ׳ יח י). וששתי עליהם להטיב אותם ונטעתים בארץ הזאת באמת (שם לב מא). כן שבתי זממתי בימים האלה להיטיב את ירושלם ואת בית יהודה אל תיראו (זכר׳ ח יה). והבטת צר מעון בכל אשר ייטיב את ישראל (ש״א ב לב). ייטב אלהיך את שם שלמה משמך (מ״א א מז). היטיבה ברצונך את ציון תבנה חומות ירושלם (תהל׳ נא כ). וכרתי להם ברית עולם אשר לא אשוב מאחריהם להיטיבי אותם (ירמ׳ לב מ). רעה עקרה לא תלד ואלמנה לא ייטיב[2]) (איוב כד כא). — ועם כנוי הפעול: למען ענתך ולמען נסתך להיטבך באחריתך (דבר׳ ח יו). והביאך יי׳ אלהיך אל הארץ אשר ירשו אבתיך וירשתה והיטבך והרבך מאבתיך (שם ל ה).—ובלי הפעול אחריו במשמ׳ זו: או נפש כי תשבע לבטא בשפתים להרע או להיטיב לכל אשר יבטא האדם בשבעה (ויקר׳ ה ד). אל תיראו מהם (מהעצבים) כי לא ירעו וגם היטיב אין אותם (ירמ׳ י ה). האמרים בלבבם לא ייטיב יי׳ ולא ירע (צפנ׳ א יב). טוב אתה ומטיב למדני חקיך (תהל׳ קיט סח). —והיטיב בדרך מחלט, הלך בדרך טוב, התנהג לפי מה שהוא ראוי, מבחינת הישר והצדק או מבחינת הדת: הלוא אם תיטיב שאת ואם לא תיטיב לפתח חטאת רבץ (בראש׳ ד ז). רחצו הזכו הסירו רע מעלליכם מנגד עיני חדלו הרע למדו היטב דרשו משפט (ישע׳ א יו-יז). חכמים המה להרע ולהיטיב לא ידעו (ירמ׳ ד כב). היהפך כושי עורו ונמר חברברתיו גם אתם תוכלו להיטיב למדי הרע (שם יג כג). חדל להשכיל להיטיב און יחשב על משכבו (תהל׳ לו ד-ה). —ולפני פעל אחר, במקור עם ל אחריו או בלי ל,

[1]) בס״א חסר יוד. — [2]) כמו יידע, ייליל, ועי׳ הערה ליידע.

היטיב לפע"ל, היטיב פע"ל, עשה הפעולה בדרך טוב ונאה, כמו שצריך, כמו שראוי: ויאמר שאול אל עבדיו ראו נא לי איש מיטיב לנגן (ש"א יו יז). קחי כנור סבי עיר זונה נשכחה היטיבי נגן הרבי שיר (ישע' כג יו). והנך להם כשיר עגבים יפה קול ומטב נגן (יחזק' לג לב). שירו לו שיר חדש היטיבו נגן בתרועה (תהל' לג ג). ויהי דבר יי' אלי לאמר מה אתה ראה ירמיהו ואמר מקל שקד אני ראה ויאמר יי' אלי היטבת לראות כי שקד אני על דברי לעשתו (ירמ' א יא-יב).—ולפני עבר: שמעתי את קול דברי העם הזה אשר דברו אליך היטיבו כל אשר דברו (דבר' ה כה). ויאמר יי' אלי היטיבו (העם) אשר דברו (שם יח יז).— ולפני שם: ברוכה את ליי' בתי היטבת חסדך האחרון מן הראשון (רות ג י). שלשה המה מיטיבי צעד וארבעה מטבי לכת (משלי ל כט).—והמקור היטב אחרי פעל אחר: ואכת אתו טחון היטב עד אשר דק לעפר (דבר' ט כא). ודרשת וחקרת ושאלת היטב והנה אמת נכון הדבר (שם יג טו). והגד לך ושמעת ודרשת היטב והנה אמת נכון הדבר (שם יז ד). ודרשו השפטים היטב והנה עד שקר העד (שם יט יח). וכתבת על האבנים את כל דברי התורה הזאת באר היטב (שם כז ח). ויתצהו את מזבחתו ואת צלמיו שברו היטב ואת מתן כהן הבעל הרגו (מ"ב יא יח).— ובמשמ' במדה רבה: ויאמר אלהים אל יונה ההיטב חרה לך על הקיקיון ויאמר היטב חרה לי עד מות (יונ' ד ט). — ומשמש הפעל הטיב עוד בקצת משמ' מיוחדות, הטיב מצבות וכדומה, הקימן היטב: כרב לפריו הרבה למזבחות כטוב לארצו הטיבו מצבות (הוש' י א).—הטיב את דרכיו, מעשיו, התחיל ללכת בדרך יותר טוב, תקן את מעשיו ומנהגיו שיהיו יותר טובים: כה אמר יי' צבאות אלהי ישראל היטיבו דרכיכם ומעלליכם ואשכנה אתכם במקום הזה וכו' כי אם היטיב תיטיבו את דרכיכם ואת מעלליכם אם עשו תעשו משפט בין איש ובין רעהו (ירמ' ז ג-ה).—והיטיב דרכו במשמ' השתדל למצא חן בעיני פלוני: מה-תיטבי דרכך לבקש אהבה (ירמ' ב לג).—היטיב את לבו, עשה לעצמו נחת רוח ושמחה במאכל ומשתה וכדומה: וירחצו רגליהם ויאכלו וישתו המה מיטיבים את לבם והנה אנשי העיר אנשי בני בליעל נסבו את הבית (שופט' יט כא-כב).—והיטיבו לבו, הניח דעתו, גרם שיהיה שמח וטוב לב, שלא ידאג: שמח בחור בילדותך ויטיבך לבך בימי בחורותיך (קהל' יא ט). —היטיב פנים, עשה שהפנים יהיו טובי מראה: לב שמח ייטב פנים ובעצבת לב רוח נכאה (משלי יו יג). לב שמח ייטב גהה ורוח נכאה תיבש גרם (שם יז כב).—היטיב את ראשו, תקן וסדר שערות הראש: ותשם בפוך עיניה ותיטב את ראשה ותשקף בעד החלון (מ"ב ט ל). — היטיב את הנר, תקן הפתילה שתדלק יפה: בבקר בבקר בהיטיבו את הנרת (שמות ל ז).

יי', ר"ת במקום שם המפורש.

יין[1]), ממנו יין, ייני.

יַיִן, יין, ש"ז, היין ביין, ביין, ליין, מיין, מיין, סמי' יין, ביין, ייני, יינך, יינך, יינו, מיינו, יינה, מיינה, יינם, מ"ר *ייניות, — משקה משכר הנעשה מתמצית ענבים, Wein; vin; wine: לכה נשקה את אבינו יין ונשכבה עמו (בראש' יט לב). ועתה השמרי נא ואל תשתי יין ושכר (שופט' יג ד). ויחל נח איש האדמה ויטע כרם וישת מן היין וישכר (בראש' ט כ-כא). הוי משכימי בבקר שכר ירדפו מאחרי בנשף יין ידליקם (ישע' ה יא). הוי גבורים לשתות יין ואנשי חיל למסך שכר (שם כב). והיה כנור ונבל תף וחליל ויין משתיהם (שם יב). השתים במזרקי יין וראשית שמנים ימשחו (עמו' ו ו). זנות ויין ותירוש יקח לב (הוש' ד יא). למאחרים על היין לבאים לחקור ממסך אל תרא יין כי יתאדם כי יתן בכיס עינו (משלי כג ל-לא). תנו שכר לאובד ויין למרי נפש (שם לא ו). ויין ישמח לבב אנוש (תהל' קד טו). ויין ישמח חיים (קהל' י יט). לץ היין המה שכר וכל שגה בו לא יחכם (משלי כ א). — וגם בסמי' יין: אשקך מיין הרקח מעסים רמני (שה"ש ח ב). השקיתנו יין תרעלה (תהל' ס ה). — וסמי' יין: אשר חלב זבחימו יאכלו ישתו יין נסיכם (דבר' לב לח). ויין ענושים ישתו בית אלהיהם (עמו' ב ח). כי לחמו לחם רשע ויין חמסים ישתו (משלי ד יז). יחיו דגן ויפרחו כגפן זכרו כיין לבנון (הוש' יד ח).—ושארית השמוש הקדום של צורה זו גם במוכרת: וחכך כיין הטוב (שה"ש ז י).— וככי':

---

[1]) בערב' וין a), במשמ' גפן. ובאה מלה שמית זו גם בלשונות הארינות כלן, כמו בעברית להמשקה היוצא מהגפן.

---

a) وين

אכלתי יערי עם דבשי שתיתי יֵינִי עם חלבי (שה"ש ה א). אכל בשמחה לחמך ושתה בלב טוב יֵינֶךָ (קהל' ט ז). טבחה טבחה מסכה יֵינָהּ אף ערכה שלחנה (משלי ט ב). כוס זהב בבל ביד יי' משכרת כל הארץ מִיֵּינָהּ שתו גוים (ירמ' נא ז). חמת תנינם יֵינָם וראש פתנים אכזר (דבר' לב לג). — ובמשמ' שכרון הַיַּיִן: וייקץ נח מִיֵּינוֹ וידע את אשר עשה לו בנו הקטן (בראש' ט כד). וחנה היא מדברת על לבה רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע ויחשבה עלי לשכרה ויאמר אליה עלי עד מתי תשתכרין הסירי את יֵינֵךְ מעליך (ש"א א יג-יד). — ואמר ב"ס: אל תטש אוהב ישן כי חדש לא ידועיך יין חדש אוהב חדש וישן אחר תשתינו (ב"ס גני' ט י). על היין אל תתגבר כי רבים הכשיל תירוש (שם לא כ). כמי חיים היין לאנוש אם ישתנו במתכנתו מה חיי מחסר היין שהוא מבראשית לשמחה נוצר שמחת לב וששון עדי יין נשתה במתכנתו כאב ראש לענה וקלון יין נשתה בתחרה וכעס (שם כז-כט). — ובתו"מ: היין שקרם ופירות שהרקיבו (מע"ש ד ב). ואומרים לה (להסוטה) בתי הרבה יין עושה הרבה צחוק עושה (סוט' א ד). הלומד מן הקטנים למה הוא דומה לאוכל ענבים קהות ושותה יין מגתו והלומד מן הזקנים למה הוא דומה לאוכל ענבים בשולות ושותה יין חדש (אבות ד כ). כל החלומות הולכין אחר פתרוניהן חוץ מן היין יש שותה יין וטוב לו יש שותה יין ורע לו (ירוש' מע"ש ה נה ג). וכיון שהיה נכנס היה שם צרצור מלא יין מן היין העמוני שהוא קשה וכו' והיתה אומרת לו רצונך לשתות כוס יין והוא אומר לה הין והיא נותנת לו והוא שותה וכיון שהיה שותה היה היין בוער בו (שם סנה' י כח ד). פעם אחת ערב יוה"כ עם חשיכה שתה יין הרבה ונשתכר (שם ע"ז ב מא.). שני חלקי מים ואחד יין מן היין השירוני (שבת עז.). נכנס יין יצא סוד (עירוב' סה.). אמר ר"ח בר פפא כל שאין יין נשפך בתוך ביתו כמים אינו בכלל ברכה (שם). אוכל הוא בשר מליח ושותה יין מגיתו (תעני' ל.). יין קרוש הבא משניר הדומה לעיגולי דבילה (סוכ' יב.). שאין לך דבר שמביא יללה לאדם אלא יין (סנה' ע:). אדמדם שבזה ושבזה כיין המזוג במים (שבוע' ו.). אדם הראשון היה מיסב בג"ע ומלאכי השרת עומדים בגן עדן לקראתו וצולין לו בשר ומצננין לו יין (אדר"נ א). בכל מקום

שיין הגוים מצוי יין של ישראל נמכר בזול (מד"ר בראש' לט). היין הזה כל מי ששותה ממנו פניו מאירות (שם ויקר' לו). כל הנהרגים בבית דין היו משקין אותו יין חי כדי שתטרף דעתו עליו (שם במד' י). היה מאכילו (נבוכדנצר את צדקיהו) פת חמה של שעורים ומשקה אותו יין מן הגת חדש וכל כך למה כדי שיתחללו מעיו (שם אסתר, והשתיה כדת). מי שהיה יינו בתוך הבור (מו"ק ב ב). מי שנתערב מים ביינו לא ימכרנו בחנות אלא א"כ הודיעו (ב"מ ד יא). אמר (ר"ג) לשואל טייל עמנו עד שנפיג את יינינו (ירוש' ע"ז א מ.). השותה כוסו בבת אחת הרי זה גרגרן א"ל לא אמרו בכוסך קטן ויינך מתוק וכריסי רחבה (פסח' פו:). תן לי ייני שאני רוצה למוכרו וליקח בו שמן (ב"מ סג.). — *יין תפוחים וכדומה: הנודר מן היין מותר ביין תפוחים (נדר' ו ט). פעם אחת חש אבא במעיו והביאו לו יין תפוחים של נכרי של ע' שנה ושתה ונתרפא (ע"ז מ:). והקב"ה אומר להם מיין תפוחים אתם רוצים לשתות או מיין רמונים או מיין ענבים והצדיקים אומרים הרשות בידך לעשות כל מה שאתה מבקש (מדר' אליהו ומשיח, ביה"מ ילינק ג). יין תפוחים ויין רמונים וכיוצא בהן מותר לשתותן בכל מקום (רמב"ם, מהל' אסור' יז יא.). ור' קלונימוס אוסר לשתות יין תותים של גוים (תשו' מעשה הגא' פח). — ומ"ר *יֵינוֹת: המקדיש נכסיו והיו בהן דברים ראויין ע"ג המזבח יינות שמנים ועופות (שקל' ד ח). פרבילי ענבים ועטרות של שבלים ויינות ושמנים וסלתות (ע"ז ד ב). אין פוסקין יינות לאשה (כתוב' סה.). — והרבו המשוררים לשבח את היין ולגנותו: רעי שתו עמי עלי ארץ גשמה ועל יער אשר ברד, יין כמו אודם בכוס שהם או אש מלוקחה בתוך ברד (רמב"ע, תרשיש ב יז). פשטו ימותי זמן סות אבלים והנם במדי חתנים הדורים, ועל כן ביינִי אגדע בריחי יגוני ובלב אישר הדורים (שם כה). ישלג ביין רקה ימי החום גופי ויחם בו ימי צנה, מגן אשו זה מפני קרח גם מחמת חום זה יהי צנה (שם לה). יין כאור עין אשר תמיד יתחדשו גיליו והוא נושן, הוא אש אבל יערב ולא יבער באש ולא ישרוף ולא יעשן (ר"י חריזי, תחכמ' מט). — ומשל: היין והשכל שונאים זה את זה (ר"א בדרשי, חות"כ, גבר). — ובהשאלה במליצה, *יין עדנים, יין דודים, וכדומה: גשן אחים

לגן שבלי ארו את עצי תום מפרי חיים טעונים, וסבו אל חדר דעתי שתו מן כלי בינה מלאתים יין עדנים (ר"ש הנגיד, בן משלי ג לט). נפת שפתים ויין שינים או ציץ לחיים ומור אפיים (רמב"ע, מחאל'רה, בסס מסורר כלי סס). עפר בית אשר שמם לנוד גריו אני לוהך, תמורת יין שפת עופר אשר ממור וצוף לו חך (הוא, תרשיש ד ג). ויפחד פן ימצאהו אשר מצאנו, וישכירהו ביין התרעלה הזמן אשר השכירנו, ויעבור עליו כוס היגון אשד עברנו (ר"י חריזי, תחכמ' כט). אנחנו עבדיו ומקנת חסדיו השכורים ביין דודיו (מכת' ר"י בן תנחום לר"ד נכד רמב"ם). — ומ"ר יינים, סמי' ייני: יין הלבנון ויין חרמון ויין הכרמל ויין הרי ירושלם ויין הרי שומרון ויין כפתור ויין מצרים שבעת היינים האלה הם עליונים על כל מיני יין ויתר היינים הכל המה לעומת אלה (אסף הרופא 34). —ואמר הפיטן: ואיה עדנים ואיה שמנים ויינים רננים וסלת נקיה (סלית' שבת שמעו, אשחר). — ואמר המשורר בהשאלה: הכון לצאת מצל בתים לישב תחת צלי שיחים, ובכוס אהב ייני דודים נשתה על טוב מגד שיחים (רמב"ע, תרשיש ב פה). — יין שָׂרוּף, יין שרף, (יי"ש): ואח"כ בקש הסנדק כל הקהל כמנהג המדינה על יין שרוף ומיני מתיקה (מעשיות, ביה"מ ילינק ו). נתן לכל אחד ואחד כוס יין שרוף לשתות כמנהג ששותין משקה זה לפני אכילת מרקחות (שו"ת גינת ורד' ד). אך לפי מה ששמעתי מכמה וכמה אנשים העוסקים במלאכת יין שרף וכו' טוחין אותו (הנקב) בטיט ואין מגיע הפסד בזה להיין שרף בידוע לעוסקי במלאכה זו (שו"ת גבעת שאול ג). יין שרף הנעשה מחמץ דגן גמור מחו דינו בפסח (שו"ת תכס לבי כ). ואחר הפסח הרגיש ונודע לו שנשכח בתיבתו ב' מדות יין שרף שלא נתנם בחדר הנכרי (שו"ת ר"ע איגר א כג). ראובן שקנה עשרים וששה חביות יי"ש משמעון כל מדה ומדה בעד כ"ב פגים (שו"ת חתם סופר, חו"מ לט). כי אשתקד עת שסילקו חותנו בסך נדן שלו הסכים ליקח ממנו יי"ש במחיר הנדן (שם, יו"ד קלז). יין התרעלה הנקרא מים חיים או יי"ש הארורה המשכרת בינת נבונים והכמת חכמים תבלע (שבי"ע א, אפריקה).

בית היין. — גביע, לשתות יין. — גפן. — גַּת. — דורך, דורכי הענבים. — דרך, דרך הענבים. — הידד, קול קריאה של שמחה של דורכי הענבים. — הלם, הלום יין. — המה. — *חבית. — חי, *יין חי. — חמץ, החמיץ. — חמר. — חריף, יין חריף, יין קשה, יין מתוק. — *חרס אדרייני. — כד. — יקב. — מהול. — מוֹזֵג, מוכר יין. — מָזַג, מזג יין במים. — מסבאה, בית שבאים שם לשתות יין. — מָסַךְ יין. — *מרתף. — משתה. — נֶסֶךְ, *יין נסך. נָסַךְ יין לע"ז וכדומה. — סבא יין. — *עמוני, יין עמוני, יין קשה. — ענבים. — *פוג, הפיג יינו. — פּוּרָה. — פורים, חג הפורים, מצוה לשתות הרבה יין. — *פטם את היין. — *פכח, פכח יינו. — *קסם, יין שקיסם, יין ישן. — *קפץ, בענין קלקול היין. — רקח, יין הרקח. — *שָׁוַר, בענין קלקול היין. — *שירוני, יין שירוני, יין מתוק. שִׁכּוֹר. — שכורה. — שכר. — שמרים. — *שפה את היין. — שקק. — *שתוי. — תירוש. — *תסס.

ייני, ת"ז, לנק' יינית, מ"ר ייניים, ייניות, — מטבע היין: אך המראה הייני והנוטה אל הירקות יתערבו והנה יראה בין המראה הייני ובין המראה הנוטה אל הירקות אדמומית (ר"ש א"ת, אות' השמים, כ"י ביה"ס כזנתנסי). שיהיה אל דבר אחד יחס מתחלף כאמרך ענב ייני ומראה ייני ואלו המינים לבד המינים הראשונים יודעו בשמות (כל מלאכ' הגיון, מכוא). קדחת יום יינית הוא שיתחדש מן היין קדחת יום (קאנון ד א מב). המראה הא' הסמוכה לניצוץ (בהקשת) הוא מראה אדום וקורין לו הייני (רשב"ל דוקן, מג"א ג).

יכה[1], — קל לא נמצא.

— התפ', התוכה, — התוכה לתוך דבר, דחק א"ע ונכנס בכח אל תוך הדבר: התוכו[2] לתוך מרגלותיך (רש"י דבר' לג ג).

יכח, ממנו יָכַח, תוֹכֵחָה, תוֹכַחַת.

יָכַח, — קל לא נמצא.

— הפע' הוכיח, הוכח, הֹכִיח, הֹכַחְתָּ, הוכחתיו, הוכַח, הוכח, אוכיח, אוכיחך, אוכיחך, תוכיח תוכח, תוכיחני, יוכיח, יוכח, יוכיחני, יֹכִיחֶךָ, יוכיחנו, תוכיחו, תוכחך, יוכיחו, מוכיח, מוכיחים, — א) הוכיח דבר לפלוני, יעד וקצב את הדבר שיהיה לפלוני, bestimmen, adjudge; destiner: הוא האשה אשר הֹכִיחַ יי'

[1]) פעל בנאו רש"י, ועי' הערה לקמן. — [2]) בנה רש"י התפע' זה מן המלה תכו (דבר' לג ג), שסבר שהוא מן יכה, ואעפ"י שבפרוש מלה זו לא כון להאמת, אך הפעל התוכה יש לו זכות אזרח בלשוננו.

לבן אדני (בראש׳ כד מד). אתה הֹכחת לעבדך ליצחק (שם יד). —ב) הוכיח את פלוני, דבר לו דברי תרעומות, שאל אותו וטען עליו למה עשה כזאת, : Jem. Vorwürfe machen; réprocher qqn.; reprove והוכח אברהם את אבימלך על אדות באר המים אשר גזלו עבדי אבימלך ויאמר אבימלך לא ידעתי מי עשה את הדבר הזה (בראש׳ כא כה-כו). — והוכיח את פלוני ולפלוני, בפרט במשמ׳ יסר אותו בדברים, אמר לו כי אינו ראוי והגון לעשות כך וכך, zurück-weisen, rügen ; réprimander ; admonish : לא תשנא את אחיך בלבבך הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא (ויקר׳ יט יז). אל תוכח לץ פן ישנאך הוכח לחכם ויאהבך (משלי ט ח). לא יאהב לץ הוכח לו אל חכמים לא ילך (שם טו יב). מוכיח אדם אחרי חן ימצא ממחליק לשון (שם כח כג). יסר לץ לקח לו קלון ומוכיח לרשע מומו (שם ט ז). הוכח יוכיח אתכם אם בסתר פנים תשאון (איוב יג י). — ובהחלט בלי הפעול אחריו : אך איש אל ירב ואל יוכח איש (הוש׳ ד ד). ולא תהיה להם לאיש מוכיח כי בית מרי המה (יחזק׳ ג כו). —ומצוי במשמ׳ זו בתו״מ : מכאן לרואה בחברו דבר שאינו הגון צריך ל ה ו כ י ח ו (ברכ׳ לא:). א״ר אלעזר בן עזריה תמיהני אם יש בדור הזה שיודע ל ה ו כ י ח (ערכ׳ טז:). ה ו כ י ח ו (את חברו) ולא קבל מניין שיחזור ו י ו כ י ח נ ו (שם). ראויות היו התוכחות לומר מפי בלעם והברכות מפי משה אלא אלו ה ו כ י ח ם בלעם היו ישראל אומרים שונא מ ו כ י ח נ ו ואלו ברכם משה היו אוה״ע אומרים אוהבן ברכן אמר הקב״ה י ו כ י ח ן משה שאוהבן ויברכן בלעם ששונאן (מד״ר דבר׳ א). בשביל שאת שרוי בביתו של קצין מפני מה אין אתה מ ו כ י ח ן (שם איכ׳, ולא זכר). —*מוכיחני, מוכיח אני : כך אמר משה אם מ ו כ י ח נ י את ישראל תחילה עכשיו יאמרו עלי בשביל שאין בו כח להכניסנו לארץ ולהפיל סיחון ועוג לפנינו הוא מוכיחנו הוא לא עשה כן אלא לאחר שנכנסו לארץ והפיל סיחון ועוג לפניהם אחר כך הוכיחם (ספרי דבר׳ ג). —ג) שפט, דן, הכריע הכף לצד אחד, entscheiden; juger, décider; to judge, decide : ושפט בין הגוים והוכיח לעמים רבים (ישע׳ ב ד). ושפט בצדק דלים והוכיח במישור לענוי ארץ (שם יא ד). ושפט בין עמים רבים והוכיח לגוים עצמים עד רחוק (מיכ׳ ד ג). את עניי ואת יגיע כפי ראה אלהים ויוכח אמש (בראש׳ לא מב). והריחו ביראת יי׳ ולא למראה עיניו ישפוט ולא למשמע אזניו יוכיח (ישע׳ יא ג). המיראתך יכיחך יבוא עמך במשפט (איוב כב ד). ירא אלהי אבותינו ויוכח (דהי״א יב יז). —והוכיח בין, כמו שפט בין, אך קצת במשמ׳ הכריע ביניהם : כי מששת את כל כלי מה מצאת מכל כלי ביתך שים כה נגד אחי ואחיך ויוכיחו בין שנינו (בראש׳ לא לז). — ד) יסר, ענש בשביל עון וחטא וכדומה, züchtigen; punir; correct : אני אהיה לו לאב והוא יהיה לי לבן אשר בהעותו והכחתיו בשבט אנשים ובנגעי בני אדם (ש״ב ז יד). יי׳ למשפט שמתו וצור להוכיח יסדתו (חבק׳ א יב). היסר גוים הלא יוכיח (תהל׳ צד י). כי את אשר יאהב יי׳ יוכיח (משלי ג יב). לץ תכה ופתי יערם והוכיח לנבון יבין דעת (שם יט כה). לא הניח אדם לעשקם ויוכח עליהם מלכים (תהל׳ קה יד). יי׳ אל באפך תוכיחני ואל בחמתך תיסרני (שם ו ב). יי׳ אל בקצפך תוכיחני ובחמתך תיסרני (שם לח ב). אשרי אנוש יוכיחנו אלוה ומוסר שדי אל תמאס (איוב ה יז). תיסרך רעתך ומשבותיך תוכחך ודעי ורעי כי רע ומר עזבך את יי׳ (ירמ׳ ב יט). — ה) הראה צדקו, הביא ראיות חזקות מכריחות להודות כי צדק, טען על דבר בראיות, rechtfertigen, den Beweis antreten, bestreiten; justifier, prouver, contradicter ; to justify, prove : אולם אני אל שדי אדבר והוכח אל אל אחפץ (איוב יג ג). ועדיכם אתבונן והנה אין לאיוב מוכיח עונה אמריו מכם (שם לב יב). מה נמרצו אמרי ישר ומה-יוכיח[1] הוכח מכם הלהוכח מלים תחשבו ולרוח אמרי נואש (שם ו כה-כו). —והוכיח בדבר, שהשתמש בדבר להוכיח, לטעון ולהראות מה שהוא רוצה : החכם יענה דעת רוח וימלא קדים בטנו הוכח בדבר לא יסכון ומלים לא יועיל בם (איוב טו ב-ג). — ומצוי הרבה בתו״מ ובסהמ״א בבע״ח וגם בלא בע״ח : אמר ר״א והלא דין הוא מה אם שחיטה שהיא משום מלאכה דוחה את השבת אלו שהן משום שבות לא ידחו את השבת אמר לו ר׳ יהושע יום טוב י ו כ י ח שהתירו בו משום מלאכה ואסרו בו משום שבות אמר לו ר״א מה זה יהושע מה ראיה רשות למצוה השיב ר׳ עקיבה ואמר הזאה ת ו כ י ח שהיא מצוה (פסח׳ ו ב). אמר ל

[1]) הם ליצה קשה, וי״ס כי הנוסחה משובשה.

ר״א (לר״י) והרי קדשי קדשים ששחטן בדרום ושחטן לשם קדשים קלים יוכיחו שכן שינה את שמן לדבר שאין בו מעילה ומועלים בהן (זבח׳ ז ד). כוסמין ושיבולת שועל והשיפון שלא כשרו לשאר כל המנחות אינו דין שלא יכשרו למנחת העומר השעורין יוכיחו שלא כשרו לשאר כל המנחות וכשרו למנחת העומר (ירוש׳ חלה א נז:). אמרו לו סלי זיתים וענבים יוכיחו שהמשקין היוצאין מהן לרצון טמאין שלא לרצון טהורים (שבת קמד.). ויבלו מוכיח עליו (מו״ק ד:). דנין דבר שמצותו כל היום מדבר שמצותו כל היום ואל יוכיח דבר שמצותו שעה אחת (סוכ׳ מג.). הוכיח סופו על תחילתו (נדר׳ מח.). מה לבור שכן אין כח אחר מעורב בו וכו׳ אש תוכיח מה לאש שכן דרכו לילך ולהזיק בור תוכיח (ב״ק ו.). וימת אהרן שם בראש ההר הפסוקים מוכיחים שהן שבע מסעות לאחו׳ ללמדך שחזרו לאחוריהם (מד״ר במד׳ יט). — והרבה בסהמ״א: ובקש מאת האפיפיור שיצוה ויבאו לפניו ראשי חכמי היהודים כי רצוננו להוכיח מתלמוד שלנו שהמשיח כבר בא ואמר אל האפיפיור שכאשר יוכיח זה ראוי להכריחם לדת ישו (שבט יהוד׳ מ).

—נפע׳, נוֹכַח, עת׳ אִוָּכַח, תִּוָּכַח,—נוֹכַח עם פלוני, טען עמו ונלחם עמו במלחמת דברים להראות צדקו, :rechten,disputieren;disputer;dispute,altercate לכו נא ונוָּכחה יאמר יי׳ אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו אם יאדימו כתולע כצמר יהיו (ישע׳ א יח). שם ישר נוֹכח [1]) עמו ואפלטה לנצח משפטי (איוב כג ז). — וביג׳ נוֹכחת: ולשרה אמר (אבימלך מלך פלשתים שלקחהּ אליו בחשבו שהיא אחותו של אברהם) הנה נתתי אלף כסף לאחיך הנה הוא לך כסות עינים לכל אשר אתך ואת כל ונֹכָחַת [2]) (בראש׳ כ יז).—ומקו׳ *הִוָּכַח, *לְהִוָּכַח, לִיוָּכַח: ומי יוכל ליוכח עם בוראו עכשיו הוא מכלה אותם מ העולם (מד״ר שה״ש, תכו). — ובמשמ׳ שהוכיחוהו ולמדוהו לאיזה דבר: כל זמן שהפרש משכיל וסוסו מלומד ומורגל וכלבו מיוסר ונוכח הוא ראוי ונכון להצליח (מאזני צדק, אלגזלי 68). קאטו אמר אם אוהבך הנוכח מאתך ירבה לפשוע אתה תרבה להוכיח (א׳ מודינא, צמח צדיק טז). ואל יאמר המוכיח מי אני שאקח בעצמי להוכיח לזולתי כי קטן ודל אני וכן אל יאמר הנוכח מי זה הוא ואיזהו אשר מלא לבו לגשת אל מלאכת התוכחה (חובי ויטעי, שער התשו׳).

—הפע׳, הוּכַח, —א) שהוכיחו אותו, העניש‍והו: יחשך נפשו מני שחת וחיתו מעבר בשלח והוּכח במכאוב על משכבו (איוב לג יח-יט).—ואמר הפיטן: צורריהם יפיל בשוחות, ונפשותם תהיינה שחות, בכל רע מוכחות (יוצ׳ שבת החדש, אות זה).—ב) שהוכיחוהו בדברים, התרעמו עליו: ולאל החנון והרחום אתפלל ואתחנן לתת לנו שנינו שכרנו לי שכר המוכיחים ולך שכר המוכחים (הקד׳ דונש על מנחם). הנה מתו המוכחים והמוכיחים ואתם תדעו כי דברי ונבואתי השיגו אבותיכם (רד״ק, זכר׳ א ה). שיודע המוכח במעשה המוכיח וכו׳ ולא כן המוכח שהוא עושה רשעה שרואה בו המוכיח (חובי ויטעי, שער התשוב׳). —ג) שהראה וברר בראיות שכן הוא: להיות שהוכח ונתאמת זה אצלנו מבלי ספק בכלל שחייבים אנו לעשות רצון מלכנו ואלהינו בלבב שלם (ר״א חגיז, תורת מישור א).

—[1]) גם כאן קשה וצ״ל נוּכַח, ויש משבשים הנוסחה. וכבר אמר ר״י חיוג: נוכח עמו הכף קמוצה לפי שם בעל תוכחות ואיננו לשעבר כמו שהזכרתי קודם לכן (ר״י חיוג, בעל הנפע׳). —[2]) החליטו רוב הקדמונ׳ שהוא נפע׳ מן יכח. אמר ריב״ג וז״ל: ואמא ואת כל ונוכחת פתפשירה ואלכל ואעדת ואחצ׳רת אי אנהא אעדת ואחצ׳רת ג׳מיע מא אמרהא בה מנ אלכשוהו הו אנפעאל מתעד אלי כל מת׳ל אשר נשברתי את לבם הזונה (מבתלחק דף 6), ע״כ, ובעבר׳: ואולם ואת כל ונוכחת פרושו ואת הכל הכינה וערכה, ר״ל היא הכינה וערכה כל מה שצוה לה מן הלבושים והוא נפעל מתעבר לכל כמו אשר נשברתי. ובהשרשים: וקד פשרנא הד׳ה אלאלפאט׳ פי אלמקאלה אלאולי מנ כתאב אלתשויר בע׳איה אלתפשיר ובינת פיה כונ ונוכחת בניה מתעדיה עלי בניה אלאנפעאל מת׳ל אשר נשברתי את לבם וע׳ירה, ע״כ, ובעבר׳: וכבר פרשנו המלות האל במאמר הראשון מספר ההכלמה ובארנום היטב ובארנו בו היות ונוכחת בנין מהנפעל כמו אשר נשברתי את לבם. וכן רש״י: ונוכחת יהא לך פתחון פה להתוכח ולהראות דברים נכרים הללו ולשון תוכחה בכ״מ ברור דברים. ע״כ. ורד״ק אמר: ואת כל ונכחת פירוש הם דברי משה אמר כי עם כל אלה הדברים שארעו לה באמרה אחי הוא עם פרעה ועם אבימלך נוכחה שרה ונוסרה מאמור אחי הוא. ע״כ. וכן רוב החדשים כמו״כ, קצתם אומרים כי הוא בינ׳ וי״א שהוא נוכחת וצריך להיות ונוֹכַחַת, אך כל זה אינו מרפא הכתוב הקשה הזה. ויש משבשים הנוסחה ומגיהים הגהות מתחלפות. וכבר פרש רסע״ג ונכחת מן נכח ותרגם: והודא אלכל חיאלך. ועי׳ עוד ערך כסות ושרש נכח.

—התפ׳, התוכח,—התוכח עם פלוני, טען אתו והשיב על דבריו, disputieren; -ter; -tate : שמעו הרים את ריב יי׳ והאתנים מסדי ארץ כי ריב ליי׳ עם עמו ועם ישראל יתוכח עמי מה עשיתי לך ומה הלאתיך ענה בי (מיכ׳ ו ב-ג). —ובתו״מ : בג׳ מקומות בא הקב״ה להתוכח עם ישראל ושמחו אומות העולם ואמרו כלום אינן יכולין להתוכח עם בוראן עכשיו הוא מכלן מן העולם (מד״ר ויקר׳ כז). שאדם הדן עם חבירו ומתווכח ומשיבו יש לו נחת רוח ואם אינו משיבו יש לו צער (שם במד׳ יח). — ובסהמ״א : ואתה אל תתוכח אל בעל ההגיון פן יפסיד עליך האמת וימהר לתפסך על הטעות (ידעי׳ בדרשי, פרדס ה). החזיר האפיפיור פניו נגד מאישטרי גירונימו ואמר התחיל אתה להתוכח וישיבו הם (שבט יהוד׳ מ). ומתוך הדברים נתרעם (האפיפיור) על גירונימו כי הבא להתוכח אין ראוי שיכנס במשטמה (שם). אמר המלך גם אני שמעתי שכשהם מתוכחים פוגעים זה עם זה כמו שעושים השורים כשמתקוטטים (שם סב). — ואמר הפיטן : ועמלק וטפסריו הוכחת, ואתם במשפט נתוכחת, ויזכרו עם אשר זכרת, כי לטובה אותם הזכרת (סלוק פר׳ זכור, אלהים אל דמי).

—פע׳, ״וכח, מוכח, — כמו מתוכח : ואין זה כי אם שהיתה עליו קושיא גדולה והוא אשר העמיק הרחיב מדורתה בווכחו עם אלהים במענה הלז (ר״מ אלשיך, איוב כג יה). הקבצו ברצון טוב ולא כדרך המווכחים אוהבי הנצוח כי אם פנו והביטו בי (שם ו כח). כמה פעמים אמרתם כי לא צדיק אני וחרפה היא למווכחים לאמר פעמים הרבה ענין אחד (שם כה ב).

יכל[1], ממנו יכל, יכלת.

יכל, יכל, פ״ע, יכלה[2], יכלתי, יכלתיו, יכלת, יכלו, יכלו, אוכל[3], אוכל, תוכל, תוכל, תוכלו, יוכל, יכל, נוכל, נוכלה, תוכלו, יוכלו, יכלו, יוכלו, יכלו, יוכלון׳

—יכל, היה לו כח לעשות דבר, vermögen, können; être capable, pouvoir; to be able, can : נפתולי אלהים נפתלתי עם אחתי גם יכלתי (בראש׳ ל ח). כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל (שם לב כט). גם עשה תעשה וגם יכל תוכל (ש״א כו כה). תפתה וגם תוכל (מ״א כב כב). וישר אל מלאך ויכל (הוש׳ יב ה). ותעשי הרעות ותוכל (ירמ׳ ג ה). פתיתני יי׳ ואפת חזקתני ותוכל (שם כ ז), עלה בידך לעשות מה שרצית. — ויכל לפלוני, גבר על פלוני : ויאבק איש עמו עד עלות השחר וירא כי לא יכל לו ויגע בכף ירכו (בראש׳ לב כה-כו). עלה נעלה וירשנו אתה כי יכול נוכל לה (במד׳ יג ל). במה כחו גדול ובמה נוכל לו ואסרנוהו (שופט׳ יו ה). ואם אני אוכל לו והכיתיו והייתם לנו לעבדים (ש״א יז ט). ונלחמו אליך ולא יוכלו לך כי אתך אני (ירמ׳ א יט). אולי יפתה ונוכלה לו (שם כ י). הסיתוך ויכלו לך אנשי שלמך (שם לח כב). פלאיה[1] דעת ממני נשגבה לא אוכל לה (תהל׳ קלט ו). רבת צררוני מנעורי גם לא יכלו לי (שם קכט ב). אם מזרע היהודים מרדכי אשר החלות לנפל לפניו לא תוכל לו כי נפול תפול לפניו (אסת׳ ו יג). — לא יוכל את פלוני דבר, אין בכחו לעשות אתו כלום : כי אין המלך יוכל אתכם דבר (ירמ׳ לח ה). — ועם פעול : פן יאמר איבי יכלתיו צרי יגילו כי אמוט (תהל׳ יג ה). — ובפרט לפני פעלים אחרים במקור, יכול לעשות או לא לעשות בכח הגוף או בסבה רוחנית ומוסרית : ולא יכל יוסף להתאפק (בראש׳ מה א). ולא יכל משה לבוא אל אהל מועד (שמות מ לה). ועיניו (של עלי) קמה ולא יכול לראות (ש״א ד יה). ולא יכל עוד להשיב את אבנר דבר (ש״ב ג יא). ולא יכלה ארץ מגוריהם לשאת אתם מפני מקניהם (בראש׳ לו ז). ולא יכלה עוד הצפינו (שמות ב ג). ומה-יכלתי עשות ככם (שופט׳ ח ג). השיגוני עונתי ולא יכלתי לראות (תהל׳ מ יג). כי היה רכושם רב ולא יכלו לשבת יחדו (בראש׳ יג ו). וישנאו אתו ולא יכלו דברו לשלם (שם לז ד). ולא יכלו החרטמים לעמד לפני משה מפני השחין (שמות ט יא). ולא יכלו להגיד החידה שלשת ימים (שופט׳ יד יד), ר״ל לא ידעוה, לא מצאו כונתה. ולא יכלו להגיד בית אבתם וזרעם אם מישראל הם (עזר׳ ב נט),

---

[1]) בארמ׳ יכל ודומה לו כהל, בערבית וכל a) קצת דומה לו.

[2]) ממשקל פעל (רד״ק). — [3]) אמר רד״ק : השרק בהם תמורת חלם שלא יתחלף עם ששרשם אכל. ע״כ. וכבר השיג ע״ז רא״ב ואמר : ולשון רבים יכולים בחולם על משקל רחוקים והאומרים יכולים בשורק טועים. ע״כ. ויש כמו זה גם בערב׳ בפרט בלשון ההמונ׳ יוצל b) מן וצל c), והוא מצמום מן יוצל, וכן יוכל במקום יוכל.

a) وكل b) يوصل c) وصل

— [1]) כך הכתוב, והקרי פליאה.

מפני שלא ידעו. ויעשו כן החרטמים בלטיהם להוציא את הכנים ולא יכלו (שמות ח יד). ויקח אותו שבע מאות איש שלף חרב להבקיע אל מלך אדום ולא יכלו (מ״ב ג כו). ויחתרו האנשים להשיב אל היבשה ולא יכלו (יונ׳ א יג). ואנכי לא אוכל להמלט ההרה (בראש׳ יט יט). כי לא אוכל לעשות דבר עד באך שמה (שם כב). לא אוכל אנכי לבדי לשאת את כל העם הזה (במד׳ יא יד). אולי אוכל נכה בו ואגרשנו מן הארץ (שם כב ג). עתה היכל אוכל דבר מאומה (שם לח). האמנם לא אוכל כבדך (שם לז). בן מאה ועשרים שנה אנכי היום לא אוכל עוד לצאת ולבוא (דבר׳ לא ב). הכיוצר הזה לא אוכל לעשות לכם בית ישראל (ירמ׳ יח ו). נתנני אדני בידי לא אוכל קום (איכ׳ א יד). הספר החתום אשר יתנו אתו אל יודע הספר לאמר קרא נא זה ואמר לא אוכל כי חתום הוא (ישע׳ כט יא). ונלאיתי כלכל ולא אוכל (ירמ׳ כ ט). הבט נא השמימה וספר הכוכבים אם תוכל לספר אתם (בראש׳ יה ה). לא תוכל לראת את פני (שמות לג כ). לא תוכל כלתם מהר (דבר׳ ז כב). כי לא תוכל שאתו (שם יד כד). אם תוכל לתת לך רכבים עליהם (ישע׳ לו ח). אם תוכל השיבני (איוב לג ה). ידעת כי כל תוכל (שם מב ב). והביט אל עמל לא תוכל (חבק׳ א יג). ותפל עליך הוה לא תוכלי כפרה (ישע׳ מז יא). עמדי נא בחבריך וכו׳ אולי תוכלי הועיל (שם יב). לא יוכל הנער לעזב את אביו (בראש׳ מד כב). לא יוכל העם לעלת אל הר סיני (שמות יט כג). לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה (דבר׳ כד ד). ועלי שכב במקומו ועינו החלו כהות לא יוכל לראות (ש״א ג ב). מי יוכל לעמד לפני יי׳ (שם ו כ). אל ישא לכם חזקיהו כי לא יוכל להציל אתכם מידו (מ״ב יח כט). והוא לא יוכל לרפא לכם (הוש׳ ה יג). למה תהיה כאיש נדהם כגבור לא יוכל להושיע (ירמ׳ יד ט). והיך יוכל עבד אדני זה לדבר עם אדני (דני׳ י יז). כל הדברים יגעים לא יוכל איש לדבר (קהל׳ א ח). מעות לא יוכל לתקן וחסרון לא יוכל להמנות (שם יה). ולא יוכל לדין עם שהתקיף ממנו (שם ו י). כי לא יוכל האדם למצוא את המעשה אשר נעשה תחת השמש (שם ח יז). וידברו באלהים אמרו היוכל אל לערך שלחן במדבר (תהל׳ עח יט). ובא אל מקדשו להתפלל ולא יוכל (ישע׳ יו יב). והרשעים כים נגרש כי השקט לא יוכל (שם נז כ). כי אני חשפתי את עשו גליתי את מסתריו ונחבה לא יוכל (ירמ׳ מט י). ועצר במלין מי יוכל (איוב ד ב). לא תוכל הארץ להכיל את כל דבריו (עמו׳ ז י). כי כשלה ברחוב אמת ונכחה לא תוכל לבוא (ישע׳ נט יד). תחת שלוש רגזה ארץ ותחת ארבע לא תוכל שאת (משלי ל כא). מיי׳ יצא הדבר לא נוכל דבר אליך רע או טוב (בראש׳ כד נ). ויאמרו (הרועים שאמר להם יעקב להשקות הצאן וללכת לרעותם) לא נוכל (לעשות זאת) עד אשר יאספו כל העדרים (שם כט ח). ויאמרו אליהם (אחי דינה אל שכם וחמור) לא נוכל לעשות הדבר הזה לתת את אחתנו לאיש אשר לו ערלה כי חרפה הוא לנו (שם לד יד). לא נוכל לרדת אם יש אחינו הקטן אתנו וירדנו כי לא נוכל לראות פני האיש ואחינו הקטן איננו אתנו (שם מד כו). לא נוכל לעלות אל העם כי חזק הוא ממנו (במד׳ יג לא). אנחנו נשבענו להם ביי׳ אלהי ישראל ועתה לא נוכל לנגע בהם (יהוש׳ ט יט). ואנחנו לא נוכל לתת להם נשים מבנותינו כי נשבעו בני ישראל ארור נתן אשה לבנימן (שופט׳ כא יח). ויאמר יהודה כשל כח הסבל והעפר הרבה ואנחנו לא נוכל לבנות בחומה (נחמ׳ ד ד). ויאמר יהושע אל העם לא תוכלו לעבד את יי׳ כי אלהים קדשים הוא אל קנוא הוא לא ישא לפשעכם (יהוש׳ כד יט). אם הגד תגידו אותה (את החידה) לי שבעת ימי המשתה ומצאתם ונתתי לכם שלשים סדינים ושלשים חלפת בגדים ואם לא תוכלו להגיד לי ונתתם אתם לי שלשים סדינים (שופט׳ יד יב-יג). היהפך כושי עורו ונמר חברברתיו גם אתם תוכלו להיטיב למדי הרע (ירמ׳ יג כג). ולא יכלו בני ישראל לקום לפני איביהם (יהוש׳ ז יב), מפני העדר כח גופני ומוסרי. כי לא יוכלו להראות לבוא העירה (ש״ב יז יז), מפני יראה. הנה ערלה אזנם ולא יוכלו להקשיב (ירמ׳ ו י). הנני מביא אליהם רעה אשר לא יוכלו לצאת ממנה (שם יא יא). חרה אפי בם עד מתי לא יוכלו נקין (הוש׳ ח ה). כי עזה כמות אהבה קשה כשאול קנאה רשפיה רשפי אש שלהבתיה מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה (שה״ש ח ו-ז). כלם כלבים אלמים לא יוכלו לנבח (ישע׳ נו י). ויתגעשו (גלי הים) ולא יוכלו (ירמ׳ ה כב). על כן רדפי יכשלו ולא יכלו (שם כ יא). כי נטו עליך רעה חשבו מזמה בל יוכלו (תהל׳ כא יב). — ובהוספת ן בסוף: כי לא יוכלון המצרים לאכל את העברים לחם כי תועבה הוא למצרים (בראש׳ מג לב).

מלא את אמתחת האנשים אכל כאשר יוּכְלוּן שאת (שם מד א). —ג) לא יָכוֹל אותו, לא יכול לשאת ולסבול אותו, לא יכול שיהיה אצלו: גבה עינים ורחב לבב אתו לא אוּכָל (תהל׳ קא ה). — לא יָכוֹל מדבר, מפני הדבר לא יָכוֹל לעשות מה שוזמם: ומשאתו[1]) לא אוּכָל (איוב לא כג). —ובתו״מ, מצוי מאד ברוב השמושים בפועל ובפעול, במשמ׳ יכלת גופנית וחמרית ובמשמ׳ יכלת רוחנית ומוסרית: מי שאינו יכול לעשות עיסתו בטהרה יעשנה קבים ואל יעשנה בטומאה (חלה ב ג). החיגר והסומא והחולה והזקן ומי שאינו יכול לעלות ברגליו איזהו קטן כל שאינו יכול לרכוב על כתפיו של אביו ולעלות מירושלם להר הבית (חגי׳ א א). זה היה פיקח שמכר לו את הקרקע מפני שהוא יכול למשכנו (כתוב׳ יג ח). בעשרה מאמרות נברא העולם ומה תלמוד לומר והלא במאמר אחד יכול להבראות אלא להפרע מן הרשעים שמאבדין את העולם שנברא בעשרה מאמרות (אבות ה א). הקונה שדה בסוריא סמוכה לא״י אם יכול להכנס לה בטהרה טהורה וחייבת במעשרות ובשביעית ואם אינו יכול להכנס לה בטהרה טמאה וחייבת במעשרות ובשביעית (אהל׳ יח ז). סומא ומי שאין יכול לכוין את הרוחות מכונין לבם לפני המקום ומתפללין (תוספתא ברכ׳ ג ח). כאן ביכול ללובשן כאן בשאינו יכול ללובשן (ירוש׳ שם ב ד ג). ואם (מלך ב״ו) אוסרני אין איסורו איסור עולם ואם ממיתני אין מיתתו מיתת עולם ואני יכול לפייסו בדברים ולשחדו בממון (בבלי שם כח:). זה יכול להכניסו לחורין ולסדקין וזה אינו יכול להכניסו לחורין ולסדקין (פסח׳ ח.). איזה הוא דרך רחוקה כל שאין יכול ליכנס בשעת שחיטה (שם צג:). אמר להם הקב״ה לישראל יכול הייתי לבראות לכם ארץ חדשה (מד״ר שמות כג). — ולנק׳: אמת המים שאינה יכולה להקצר באחת (פאה ב ב). האשה יושבת וקוצה חלתה ערומה מפני שהיא יכולה לכסות עצמה אבל לא האיש (חלה ב ג). אמר לה שמא יכולה (המכה) להגלע ולהוציא דם (נדה ח ג). מה אני יכולה לעשות או כנוס או פטור (ירוש׳ כתוב׳ יג לו.). — ומ״ר: ר׳ טרפון אומר יכולין ממזרים ליטהר כיצד ממזר נשא שפחה הולד עבד שחררו נמצא בן חורין (יבמ׳ עח.). ומודה חזקיה בעדים האחרונים של בן סורר ומורה שהוזמו שנהרגין מתוך

שיכולים לומר הראשונים להלקותו באנו (סנה׳ פו.). אין אנו יכולין לעמוד על אפו של דוד פעמים שקורא עצמו עני פעמים שקורא עצמו מלך (מד״ר ויקר׳ ל). הלהן תשברנה יכולות אתן יושבות עד אשר יגדלו הלהן תעגנה יכולות אתן יושבות עגונות (שם רות, בגנה בנתי). —ובמשמ׳ רשאי, מותר: מי שחציו עבד וחציו בן חורין וכו׳ לישא שפחה אינו יכול שכבר חציו בן חורין בת חורין אינו יכול שכבר חציו עבד (גיט׳ ד ה). אמר קונם פירות העולם עלי הרי זה יכול להפר (נדר׳ יא ב). היה חייב לחבירו שבועה ואמר לו דור לי בחיי ראשך ר״מ אומר יכול לחזור בו וחכמ״א אינו יכול לחזור בו (סנה׳ ג ב). יכול הרב לומר לעבד עשה עמי ואיני זנך (כתוב׳ נח:). מתוך שיכול לכופה למעשה ידיה (שם). —ולנק׳: קונם שאיני נהנה לבריות אינו יכול להפר ויכולה היא ליהנות בלקט ובשכחה ובפאה (נדר׳ יא ג). יכולה אשה לומר לבעלה איני ניזונית ואיני עושה (כתוב׳ נח:). אלמנה שאמרה אי אפשי לזוז מבית בעלי אין היורשין יכולין לומר לה לכי לבית אביך ואנו זנין אותך (כתוב׳ יב ג). —וִיכוֹלְנִי, במקום יכול אני: אמר ר׳ יוסי סח לי אלעזר בני אם על ידי עירוב יכולני לעשות אפילו שתי סוכות (יומ׳ סז.). אמר שמואל יכולני לבעול כמה בעילות בלא דם (נדה סד:). —וְיָכוֹל שיאמר: הפוסק מעות לחתנו ומת חתנו אמרו הכמים יכול הוא שיאמר לאחיך הייתי רוצה ליתן ולך אי אפשי ליתן (כתוב׳ ו ב). מעשה בצידון בבורסי אחד שמת והיה לו אח בורסי אמרו הכמים יכולה היא שתאמר לאחיך הייתי יכולה לקבל ולך איני יכולה לקבל (שם ז י). אדמון אומר יכולה היא שתאמר אילו אני פסקתי לעצמי אשב עד שילבין ראשי (שם יג ה). אדמון אומר יכול הוא שיאמר אלו הייתי חייב לך היה לך להפרע את שלך כשמכרת לי את השדה (שם ח). יכולה היא שתאמר נחת רוח עשיתי לבעלי (ב״ק נט:). יכולה היא שתאמר תנו לי בעלי ואשמח עמו (ב״ב קמד:). אמר הקב״ה אם יבוא יוסף תחלה ויפתור את החלום אין זה שבחו יכולין החרטומים שיאמרו לו אילו שאלת אותנו כבר פתרנו לך (מד״ר בראש׳ פט). — ועבר: מי יגלה עפר מעיניך אדם הראשון שלא יכולת לעמד בציוויך אפילו שעה אחת (מד״ר בראש׳ כא)). שמא יבא הכלב להזדווג לבני ויאמר בני לארי

—[1]) יש מפקפקים באמתת נוסח׳ זה הכתוב.

יכלתי ולכלב איני יכול (שם שה״ש, מי זאת). — יָכוֹל לו: בשעה שאוה״ע באים להזדווג לישראל הקב״ה אומר להם שר שלכם לא יכול לעמוד באביהם ואתם יכולין להם (שם). אילו לא מסרנו הקב״ה בידכם אין אתם יכולים לנו (פסיק׳ רבתי ל). — *אינו יָכוֹל בהחלט, במשמ׳ אין לו כח גבר: מטר על חמוֹר ונר לאור השמש ובתולה נשאת למי שאינו יכול ומטעמים הושם לפני שכור (ספ׳ שעשוע׳ לר׳ זבדא 29). — *יָכוֹל עַל דָּבָר, יש לו כח לעשות הדבר: שאנו מתקשטים במבחר מה שנוכל עליו מן המלבושים בצאתנו לקראת מלכינו ושרינו (חו״ה, חשב׳ הנפש ג). אין הדעת נוחה להודות שיש לבורא הכרה עם בשר ודם כי אם במופת שמהפך בו טבע הדברים כדי שיודע כי זה לא יוכל עליו אלא מי שברא הדברים מאין (כוזרי א ח). ההשתדלות בדבר קודם הצורך כשיפחד שלא יוכל עליו בעת הצורך (מלמד התלמ׳, שופט׳). וזה מפני שהוא היה מספר גבורתו וראוי שיספר תכלית מה שהיה יכול עליו ולזה היה ראוי שיתארהו שהוא היה עורר את חניתו על שמנה מאות חלל בפעם אחת (באורי רלב״ג לדה״י, או״ה ב). והיאך אפשר שמי שיש לו יכולת בלתי בעל תכלית לא יהיה יכול על מה שהאדם יכול עליו (העקרים ב ג). זו היא אמתת הפנה והאמונה הזאת שהאדם בחיריי ויכול על מעשיו (ר״י אברבנאל, נחל׳ אבות ג). ואם היה יכול עליו כי אז היה עושה אותו כן (מפע׳ ה׳ ח ח). שכל מה שהוא יכול על דבר כשיארך בו הזמן ישוב בפעל הדבר ההוא אשר יכול עליו (שער השמים יב). — *יָכוֹל, במשמ׳ אפשר היה לחשב כך וכך, man könnte denken; on pourrait croire; You might think: למה נאמר נפש תחת נפש יכול משעה שקבלו עדותן יהרגו ת״ל נפש תחת נפש הא אינן נהרגין עד שיגמר הדין (מכות א ו). כל השוכח דבר אחד ממשנתו מעלה עליו הכתוב כאלו מתחייב בנפשו שנאמר רק השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך יכול אפילו תקפה עליו משנתו תלמוד לומר ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך (אבות ג ח). יכול יתפלל אדם כל היום כולו פירש דניאל וזימנין תלתא ביומא הוה ברך על ברכוהי יכול משבא לגולה הוחל תלמוד לומר כל קבל די הוה עביד מן קדמת דנא יכול יהא משמיע קולו לאזניו פירש בחנה וחנה היא מדברת וגו׳ יכול יהא כוללן כולן בבת אחת פירש דוד ערב ובקר וצהרים וגו׳ יכול יהא שואל צרכיו ומסתלק פירש בשלמה לשמוע אל הרנה ואל התפלה (תוספתא ברכ׳ ג ח-ט). תענו את נפשותיכם יכול ישב לו בחמה ובצינה כדי שיצטער (ספרא אחרי עב). והדרת (פני זקן) יכול יהדרנו בממון ת״ל תקום (שם קדוש׳ פ). יכול אמר לו אביו ואמו לעבור על אחת מכל מצות האמורות בתורה ישמע להם ת״ל ואת שבתותי תשמרו אני ה׳ כולכם חייבים בכבודי (שם ה). (אמר לו יתרו למשה) הריני הולך לארצי ואגייר לכל בני מדינתי ואביאם לתלמוד תורה ואקרבם תחת כנפי השכינה יכול שהלך ולא עשה תלמוד לומר ובני קני חותן עלו מעיר התמרים (מכי׳ יתרו ב). ועלית אתה ואהרן עמך והכהנים והעם יכול הכל יעלו ת״ל והעם אל יהרסו לעלות אל ה׳ פן יפרוץ בם יכול אף הכהנים יעלו עמך ת״ל ועלית אתה (שם ד). הלכו ישראל אל משה אמרו לו בקש עלינו מלפני המקום יכול שעיכב משה בידו ת״ל ויצעק משה אל יי׳ יכול שעיכב בידו המקום תלמוד לומר ותשקע האש (ספרי במד׳ פו). שהיה יורד (המן) על האיסקופים ועל המזוזות יכול יהיו אוכלים מטונף ומלוכלך ת״ל והנה על פני המדבר וכו׳ והמן יורד עליו ומשם היו ישראל מלקטים ואוכלים הרי למטה אבל למעלה יכול יהיו השקצים והזבובים שוכבים עליו ת״ל ותעל שכבת הטל (שם פט). וגם ערב רב עלה אתם וצאן בקר יכול שאכלום במדבר ת״ל ומקנה רב היה לבני גד ולבני ראובן (שם לה). קדש יהיה לך מה ת״ל שיכול אין לי אלא דבר הראוי לאכילה שיתנהג בקדושה שאין ראוי לאכילה מנין ת״ל קודש יהיה לך מכל מקום (שם קיז). ואת בכור הבהמה הטמאה תפדה יכול אתה פודה את החיה ואת המתה ת״ל פדה תפדה וגו׳ פודה אתה את החיה ואין אתה פודה את המתה (שם קיח). מה ת״ל על כן אמרתי שיכול אין לי אלא בשעת הלוק הארץ אבל משיחלקו שומע אני יקצה לו כל שבט ושבט בפני עצמו ת״ל על כן אמרתי (שם קיט). ובשכבך יכול אפילו שכב בחצי היום תלמוד לומר ובקומך יכול אפילו עמד בחצי הלילה תלמוד לומר בשבתך בביתך ובלכתך בדרך (שם דבר׳ לד). יכול אפילו עובדים ההרים והגבעות אתה מצוה לאבדם ת״ל אלהיהם על ההרים הרמים וכו׳ ולא ההרים אלהיהם

(שם ס). יכול שאני מרבה לפת צנונות וזרעוני גינה שאינן נאכלים ת״ל מזרע הארץ ולא כל זרע הארץ (שם קה). ודברו השוטרים יכול דברים אחרים כשהוא אומר ויספו השוטרים לדבר אל העם מלמד שהם הדברים (שם קלג). והאם רובצת על האפרוחים או על הביצים יכול שאני מוציא אווזים ותרנגולים שקננו בפרדס ת״ל לפניך (שם רכז). מקיש ירושתך לירושת אבותיך מה ירושת אבותיך בחידוש כל הדברים הללו אף ירושתך בחדוש כל הדברים הללו או יכול תהיה לכם ירושה שלישית ת״ל וירשתה ראשונה ושניה יש לכם שלישית אין לכם (סעו״ר ל). לפי שהיה ירמיה חוזר ומתנבא על בית המקדש יכול בחרבן בית המקדש חתם ת״ל עד הנה דברי ירמיהו במפולת של מחריביו חתם (ירוש׳ ברכ׳ ה ה ד). מקצה שלש שנים תוציא את כל מעשר תבואתך בשנה ההיא והנחת בשעריך יכול פעם אחת בשבוע את חייב להוציא את המעשרות וכו׳ ת״ל מקצה שלש שנים אחת לשלש שנים (שם מע״ב ה נו:). ודבש אלו התמרים יכול דבש ממש וכו׳ כתיב ובפרץ הדבר הרבו בני ישראל ראשית דגן תירוש ויצהר ודבש ודבש חייב במעשרות אלא אלו התמרים שהן חייבין במעשרות (שם ביכור׳ ה סג ד). עד עצם היום הזה מלמד שהיום מתיר יכול אפי׳ בשעת הקרבן ת״ל עד הביאכם את קרבן אלהיכם יכול הבאה ממש ת״ל עד עצם היום הזה (שם חלה ה נז:). מלא קומצו יכול מלוא קומצו מבורץ תלמוד לומר בקמצו אי בקמצו יכול יקמוץ בראשי אצבעותיו תלמוד לומר מלא קומצו (שם יומ׳ ה מב:). זאת עולת חדש בחדשו יכול תהא תורם בכל חדש וחדש ת״ל בחודש ולחדשי בחדש אחד הוא תורם לכל חדשי השנה יכול באיזה חדש שירצה נאמר כאן חדשי ונאמר להלן חדשי וכו׳ אין מונין אלא מניסן (שם שקל׳ ה מה ד). הדברים על לבבך יכול תהא כל הפרשה צריכה כונה ת״ל האלה עד כאן צריכה כונה (ברכ׳ יג.). לא ימוש ספר התורה הזה מפיך יכול דברים ככתבן ת״ל ואספת דגנך הנהג בהן מנהג דרך ארץ (שם לה:). וכל כלי אשר ישב עליו וגו׳ יכול כפה סאה וישב עליה כפה תרקב וישב עליה יהא טמא ת״ל אשר ישב עליו הזב מי שמיוחד לישיבה (שבת נט.). לא יראה לך שאור שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה יכול יטמין

ויקבל פקדונות מן הנכרים ת״ל לא ימצא (פסח׳ ה:). ת״ר יכול יוצא אדם ידי חובתו במעשר שני בירושלם ת״ל לחם עוני מי שנאכל באנינות (שם לו.). יכול אכל כזית נא מבעוד יום יהא חייב וכו׳ ת״ל אל תאכלו ממנו נא וכו׳ (שם מא:). יכול לא יקשקש תחת הזיתים ולא יעדר תחת הגפנים וכו׳ ת״ל שדך לא תזרע וכו׳ כל שהיא עבודה שבשדה ושבכרם (מו״ק ג.). ואוצרות יין ואוצרות שמן חייבין במזוזה יכול שאני מרבה אף בית שער אכסדרה ומרפסת ת״ל בית מה בית מיוחד לדירה יצאו אלו שאין מיוחדין לדירה יכול שאני מרבה אף בית הכסא וכו׳ ובית הטבילה ת״ל בית מה בית העשוי לכבוד אף כל העשוי לכבוד יצאו אלו שאין עשויין לכבוד יכול שאני מרבה אף הר הבית והלשכות והעזרות ת״ל בית מה בית שהוא חול אף כל שהוא חול יצאו אלו שהן קדש (יומ׳ יא:). ונתן אהרן על שני השעירים גורלות גורלות של כל דבר יכול יתן שנים על זה ושנים על זה תלמוד לומר גורל אחד ליי׳ וגורל אחד לעזאזל אין כאן לשם אלא גורל אחד ואין כאן לעזאזל אלא אחד יכול יתן של שם ושל עזאזל על זה ושל שם ושל עזאזל על זה תלמוד לומר גורל אחד (שם לז.). השורף זה המסייע בשעת שריפה יכול אף משנעשו אפר מטמאין בגדים תלמוד לומר אותם אותם מטמאין בגדים ולא משנעשו אפר (שם סח:). ה׳ עושה חזיזים ומטר גשם יתן להם לאיש עשב בשדה יכול לכל תלמוד לומר לאיש ותניא אי לאיש יכול לכל שדותיו ת״ל שדה אי שדה יכול לכל השדה ת״ל עשב (תעני׳ ט:). ומרומם על כל ברכה ותהלה יכול על כל ברכות כולן לא תהא אלא תהלה אחת ת״ל ומרומם וכו׳ על כל ברכה תן לו תהלה (שם טז:). חמש עשרה נשים פוטרות צרותיהן וצרות צרותיהן מן החליצה ומן הייבום עד סוף העולם יכול שאני מרבה אף שש עריות חמורות מאלו שיהו צרותיהם אסורות (יבמ׳ ג:). לפני ה׳ יכול במערב ת״ל אל פני המזבח אי אל פני המזבח יכול בדרום ת״ל לפני ה׳ הא כיצד מגישה בקרן דרומית מערבית כנגד חודה של קרן ודיו (סוט׳ יד:). יכול ימכור אדם את בתו כשהיא נערה אמרת קל וחומר מכורה כבר יוצאה אינה מכורה אינו דין שלא תימכר (נדר׳ עו.). ר״ע אומר כמשפט הזה כתחתון ולא כעליון

יכול משלם מן העלייה ת"ל יעשה לו מגופו משלם ואינו משלם מן העלייה (כ"ק נג.). יכול סימא את עינו מסמא את עינו קטע את ידו מקטע את ידו שיבר את רגלו משבר את רגלו ת"ל מכה אדם ומכה בהמה וכו' (שם פג:). וסמכו זקני יכול זקני השוק ת"ל עדה אי עדה יכול קטני עדה ת"ל העדה מיוחדין שבעדה (סנה' יג:). הרי שהיה הולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו ושמע שמת לו מת יכול יטמא אמרת לא יטמא יכול כשם שאינו מטמא לאחותו כך אינו מטמא למת מצוה ת"ל ולאחותו (שם לה:). כי לא תשתחוה לאל אחר יכול שאני מרבה המגפף והמנשק והמנעיל ת"ל זובח זביחה בכלל וכו' (שם ס:). לפי שיצאת עכו"ם לדון בעצמה יכול יהו חייבין אפי' על דבר שאין זדונו כרת ושגגתו חטאת נאמר כאן מעיני וכו' (הור' ח.). בערכך ערך כולו הוא נותן ולא ערך איברים יכול שאני מוציא אף דבר שהנשמה תלויה בו ת"ל נפשות נפשות ולא המת (ערכ' ד.). נפשות לרבות מנוול ומוכה שחין שיכול נדר בערכך כל שישנו בדמים ישנו בערכין וכו' ת"ל נפשות (שם:). יקריב אותו מלמד שכופין אותו יכול בעל כרחו ת"ל לרצונו (שם כא.). יכול האומר רגלה של זו עולה תהיה כולה עולה ת"ל כל אשר יתן ממנו ליי' יהיה קדש ממנו לה' ולא כולו לה' (תמור' יא:). ואת כל דמה ישפך יכול נתן ארבע מתנות מכוס אחד יהו כולן נשפכין ליסוד ת"ל ואת דמו (זבח' לד:). לפי שמצינו עומד בצפון ומקבל בצפון ואם עמד בדרום וקיבל בצפון פסול יכול אף זה כן ת"ל אותו אותו בצפון ואין השוחט בצפון (שם מח:). והסיר את מוראתה בנוצתה זו זפק יכול יקדיר בסכין ויטלנו ת"ל בנוצתה נוטל את הנוצה (שם סה.). יכול שאני מרבה הרובע והנרבע וכו' וטרפה ויוצא דופן ת"ל זאת (שם פד.). ר"ע אומר יכול יניח אדם תפילין בשבתות ובימים טובים ת"ל והיה לאות על ידך וכו' יצאו שבתות וימים טובים שהן גופן אות (מנח' לו:). תאכלו מכל אשר במים מה ת"ל שיכול הואיל והתיר במפורש והתיר בסתם וכו' לא התיר אלא בכלים (חול' סו:). למדה תורה דרך ארץ שלא יאכל אדם בשר אלא לתיאבון יכול יקח אדם מן השוק ויאכל ת"ל וזבחת מבקרך ומצאנך יכול יזבח כל בקרו ויאכל כל צאנו ויאכל ת"ל מבקרך ולא כל בקרך (שם פד.). שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך יכול יחזור בהרים וגבעות כדי שימצא קן ת"ל כי יקרא במאורע (שם קלט:). בכל הקדשים הכתוב מדבר יכול יהו חייבין עליהן מיד ת"ל אשר יקרב וכו' (מעי' י:). ועבר עליו רוח קנאה רשות יכול כשם שעד שלא קנא לה רשות אף כן משקנא לה רשות ת"ל אשר תעבור עליו (מד"ר במד' ט). להזיר יכול שיזיר את אחרים תלמוד לומר נזיר את עצמו מזיר ואין מזיר את אחרים (שם י). שלא תמרוד על צוויו (של המלך) יכול אפילו יאמר לך לעבור על דברי המקום ת"ל ועל דברי שבעות אלהים (שם יד). ביום המשח אותו יכול קודם שנמשח הקריב נחשון ת"ל זאת חנכת המזבח אחרי המשח אותו (שם). וישמע את הקול מדבר אליו יכול שהיה קול נמוך ת"ל את הקול וכו' הקול המתפרש בכתובים קול ה' בכח (שם). יכול אם יאמר לך המלך לך עבוד עבודה זרה שתשמע לו תלמוד לומר ירא את ה' (שם טו). איש ואביו ילכו אל הנערה יכול לתאוה ת"ל למען חלל את שם קדשי (שם דבר' ג). ברחו אוה"ע משבת בצל הקב"ה ביום מתן תורה יכול אף ישראל כן ת"ל בצלו חמדתי וישבתי (שם שה"ש, כתפוח). מה המים אין משמחין את הלב יכול אף דברי תורה כן ת"ל יין מה יין משמח את הלב וכו' כך דברי תורה משמחין הלב וכו' מה היין פעמים שהוא רע לראש ולגוף יכול אף דברי תורה כן ת"ל שמן מה שמן מעדן הראש והגוף כך דברי תורה מעדנין הראש והגוף (שם, כי טובים). טוב ה' לקויו יכול לכל תלמוד לומר לנפש תדרשנו (שם איכ', טוב ה'). קרוב ה' לכל קוראיו יכול לכל ת"ל לכל אשר יקראוהו באמת (שם). והגדת לבנך ביום ההוא לאמר וכו' יכול מראש חדש תלמוד לומר ביום ההוא אי ביום ההוא יכול מבעוד יום ת"ל בעבור זה (הגד' של פסח, ושאינו יודע).

—*כִּבְיָכוֹל[1]), כמו בדבר שאפשר, כאלו היה אפשר, מלה נהוגה בפרט כשמיחסים להאלהות דבר שאינו נאה אלא לבשר ודם: אמר ר' מאיר בזמן שאדם

---

[1]) כך אומרים ספרדים ואשכנזים ותימנים, וגם הספרדים מטעימים ביחוד את היוד ואמרים כבִיכול כאלו היתה עליה הנגינה. וכבר קרא תגר על קריאת הספרדים והאשכנזים בכף פתוחה ובית שואית ר"א בחור בהתשבי וז"ל: כביכול שמשו בו הרבה באגדות בדברים שאינם כבוד כלפי מעלה כמו כי חזק הוא ממנו כביכול

מצטער שכינה מה הלשון אומרת כביכול[1]) קלני מראשי קלני מזרועי (סנה׳ ו ה). ר׳ עקיבא אומר אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו כביכול אמרו ישראל לפני הקב״ה עצמך פדית (מכי׳ בא יד). ר״י אומר כבבת עין אינו אומר אלא כבבת עינו כתוב כביכול כלפי מעלה אלא שכינה הכתוב (שם בשלח, שירה ו). שכשברא הקב״ה את עולמו לא בראו אלא בידו אחת שנאמר אף ידי יסדה ארץ וכשבא לבנות בית המקדש כביכול בשתי ידיו שנאמר מקדש יי׳ כוננו ידיך (שם, שירה י). לססתי ברכבי פרעה רכב פרעה על סוס זכר כביכול נגלה הקב״ה על סוס זכר שנאמר דרכת בים סוסיך וגו׳ רכב פרעה על סוס נקבה כביכול נגלה על סוס נקבה (שם ב ו). ומה תלמוד לומר וינח אלא כביכול הכתיב על עצמו שברא את עולמו בששה ימים ונח בשביעי (שם יתרו ז ח). הגזלן השוה כבוד העבד לקונו והגנב חלק כבוד לעבד יותר מקונו כביכול הגנב עשה את העין של מעלה כאלו אינו רואה ואת האוזן כאלו אינו שומע (שם משפט׳ טו). ומה ת״ל ויקץ כישן אלא כביכול כאלו לפניו שינה (ירוש׳ מע״ש ה נו ד). הקב״ה אין לפניו שכחה כביכול הא בשביל ישראל נעשה שכחן (שם סנה׳ י כז ג). א״ר יהושע בן לוי אילמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו כביכול כאדם שנושא משוי על פניו ומבקש להשליכו ממנו (ערוב׳ כב.). בזמן שאין בית המקדש קיים כביכול שנתמעטה פמליא של מעלה (חגי׳ יג:). ואתה פה עמד עמדי ואמר ר׳ אבהו אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו כביכול אף הקב״ה בעמידה (מגי׳ כא.). מלוה ה׳ חונן דל

אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו כביכול עבד לוה לאיש מלוה (ב״ב י.). ויעמד פנחס ויפלל א״ר אלעזר ויתפלל לא נאמר אלא ויפלל מלמד כביכול שעשה פלילות עם קונו בקשו מלאכי השבת לדחפו אמר להן הניחו לו (סנה׳ פב:). דבר גדול דברו מרגלים באותה שעה כי חזק הוא ממנו וכו׳ כביכול אפילו בעל הבית אינו יכול להוציא כליו משם (סוט׳ לה.). גדול השלום שאפילו ישראל עע״ז ושלום ביניהם אמר המקום כביכול איני יכול לשלוט בהם כיון ששלום ביניהם (מד״ר בראש׳ לח). היה יורד הקב״ה בכבודו כביכול וחותך טיבורן ומרחיצן וסכן (שם שמות כג). כך אמרו ישראל באמת עד שלא בראת עולמך היית אתה ומשבראת אותו אתה הוא אלא כביכול עומד (שם). משל לדניסטום שמלא כיסו זהובים והיה עומד וצווח מי שהוא מבקש יבא וישאל והיו הכל שומעים ובורחים לומר כשיבא ליפרע ממי שלוה מי יוכל לעמוד כך כביכול ירד הקב״ה לסיני ליתן הדברות שלא יהיה העולם מתמוטט (שם כט). אמר להם הקב״ה לישראל אם אין לכם זכות בשבילי אני עושה כביכול כל ימים שאתם שם בצרה אני עמכם (שם ל). אשרי האזנים ששמעו עד היכן חבבן (הקב״ה את ישראל) עד היכן שומרן עד היכן נצרן כביכול עד כאישון עינו בא וראה היאך שומרן היאך נצרן שאמר האלהים למשה אמור להם שיעשו משכן ביניהם כביכול אני מניח את העליונים ויורד ושוכן ביניהם (שם במד׳ ב). כביכול ישראל נגאלים כאלו הוא נגאל (שם). אמר הקב״ה ליעקב יעקב הרבה את יקר בעיני שכביכול קבעתי איקונים שלך בכסאי (שם ד). משל לאדם שהיה לו פרגמטוטין של אבנים של זכוכית והיה מוציאן לשוק ולא היה מבחין במנין וכו׳ והיה לו פרגמטים אחת של מרגליות נאות והיה נוטלה ומוציאה במנין ומניחה במנין כך כביכול אמר הקב״ה לאו״ה לא נתתי מנין למה שאין חשובין לפני כלום (שם). שאפילו ישראל עובדין עבודה זרה ושלום ביניהם כביכול אמר הקב״ה אין השטן נוגע ביניהם (שם יא). אמר רבי אבין כביכול הקב״ה אומר ווי (שם יב). הבונה בשמים מעלותיו כביכול כסאו מבוסס למעלה בזמן שישראל עושין אגודה אחת (שם טו). אמר הקב״ה כביכול אדם קונה לו עבד שיהא העבד נוטל

כלפי מעלה אמרו ויש קורין אותו כְּבְיָכוֹל ופירשו התורה שנתנה בכ״ב אותיות יכולה לומר כן אבל לנו אי אפשר לאומרו ולזה הפירוש אין טעם וריח מפני כמה דברים האחד שיותר נכון היה לומר בְּבְיָכוֹל כמו שאמרו במדרש נגילה ונשמחה בך בתורה שנתנה בכ״ב אותיות והשני שהיה ראוי להכתב בשתי תיבות כְּב יָכוֹל השלישי שהיה ראוי לומר כְּבְיָכוֹלָה כי התורה לשון נקבה לכן אני אומר כי הכף והבית משמשין כאחד כמו שנמצא שופטיך כבראשונה ויועציך כבתחלה כך כְּבְיָכוֹל הכף בשוא והבית בפתח רוצה לומר התורה דברה כלפי מעלה כמו ביכול פירוש כמו במי שיוכל לקבל המאמר ההוא. ע״כ. אך הקריאה המקובלה מכרעת. — [1]) כך במשנ׳ שבמשנ׳, ובמשנ׳ שבגמ׳ וכן במשנ׳ שבירוש׳ חסרה המלה כביכול.

הפנס ומאיר לקונה ואני לא עשיתי כן וכו׳ (שם טז). בשעה שאמר הקב״ה אי הבל אחיך בקש להטעות כ ב י כ ו ל היה צריך לומר רבש״ע הנסתרות והנגלות לפניך גלויות ואת שואלני בשביל אחי (שם כ). למלך שהיה לו עבדים ושפחות והיה משיא לעבדיו שפחות מן אוסיא אחרת ולשפחותיו עבדים מן אוסיא אחרת עמד המלך וחשב בדעתו אמר העבדים שלי והשפחות שלי מוטב שאשיא עבדי לשפחותי שלי לשלי כך כ ב י כ ו ל אמר הקב״ה הארץ שלי וכו׳ וישראל שלי הם וכו׳ מוטב שאנחיל ארצי לעבדי (שם כב). אדם אם יהא לו קרוב עשיר הוא מודה בו ואם עני הוא כופר בו ואומר שאינו קרובו אבל הקב״ה כ ב י כ ו ל ישראל נתונים במצרים בשעבוד הקב״ה אומר קרוביהן אני (שם דבר׳ ג). אמר משה וכי תופס אני בידו של הקב״ה כ ב י כ ו ל אינו מבקש אלא מי שילמד עליהן סניגוריא (שם ג). יצא פרעה הרשע בשריון וכובע כ ב י כ ו ל הקב״ה כן שנא׳ וילבש צדקה כשריון (שם שה״ש, לסוסתי). מה התאומים הללו אם חושש אחד מהן בראש חבירו מרגיש כך כ ב י כ ו ל אמר הקב״ה עמו אנכי בצרה (שם, אני ישנה). אם שימש אדם עם האשה נדה בשביעי הולד לוקה בן שבעים שנה שלא יצא מן העולם עד שרואה פירותיו מקולקלין כ ב י כ ו ל אין המרדות הללו משלי כבר העדתי בך ואמרתי לך זאת תהיה תורת המצורע (תנחומא מלורע ג). ר׳ יהודה אומר כ ב י כ ו ל תהה הקב״ה על שעשה את האדם (שם נח ד). כל הארבעים יום עסק הקב״ה בצורת הוולד לסוף ארבעים יום הולכת ומקלקלת עם אחר כ ב י כ ו ל רפו ידיו של מקום (פסיק׳ רבתי כד). באותה שעה נשבע הקב״ה לישראל שבועה שלימה כ ב י כ ו ל הוציא על עצמו אם לא אעשה שבועתי שנאמר אם אשכחך ירושלם תשכח ימיני נטל הקב״ה ידו והחזירה לאחוריו בשעה שגלה ישראל וכו׳ כ ב י כ ו ל לא החזירה הקב״ה למקומה (שם כח). היה הקב״ה כ ב י כ ו ל צועק ומיילל בפני עצמו את מי אשלח מי יקבל עליו מעכשיו לילך בשליחותי (שם לג).—וגם בשמיחסים להאומה הישראלית דבר לא נאה לה: קצפתי על עמי חללתי נחלתי כ ב י כ ו ל מחוללים על הכל (ספרי במד׳ לב). ומה ת״ל קח לך כ ב י כ ו ל משלך אני רוצה יותר משלהם (יומ׳ ג:). ואפס עצור ועזוב כ ב י כ ו ל אין סומך ועוזר לישראל (סנה׳ לז.). עתה אקום כל זמן שהיא מוכפשת באפר כ ב י כ ו ל אלא לכשיגיע אותו היום שכתוב בו התנערי מעפר וכו׳ באותה שעה הס כל בשר מפני יי׳ (מד״ר בראב׳ עה). אמר משה לפני הקב״ה רבש״ע בשעה שיש לישראל זכות הנח להם ובשעה שאין להם זכות כ ב י כ ו ל הנשא להם פעם אחת בשנה כדי שיבוא יוה״כ ויכפר עליהם (פסיק׳ דר״כ, סקל׳).— וגם ביחס לדבר אי אפשרי, שלא נאה לאמר זאת: אם אכלת ובירכת כ ב י כ ו ל כאילו משלך אכלת (ילוק׳ ברכ׳ ו ס ד). אם אין צאן אין רועה אם אין רועה אין עולם אם אין עולם כ ב י כ ו ל כך היה אחז סבור בדעתו לומר אם אין קטנים אין גדולים וכו׳ אם אין רוח הקדש אין בתי כנסיות ובתי מדרשות כ ב י כ ו ל אין הקב״ה משרה שכינתו על ישראל (שם סנהד׳ י כח:). — ואמר הפיטן: וברב גאונך משנאיך תהרם מול פניך מתגברים, כאלו לנגדך כ ב י כ ו ל[1]) לעזרתם מתחברים, באו לעזרת יי׳ בגבורים (שבת א אחה״פ, ויושע).—ומצוי בספרות המאחרת.

יְכֹלֶת, ש״נ, בכנ׳ יְכָלְתּוֹ,—הכח שעושה שאדם יכול לעשות דבר, d. Vermögen; pouvoir; power:

ואמרו הגוים אשר שמעו את שמעך לאמר מבלתי יְכֹלֶת יי׳ להביא את העם הזה אל הארץ אשר נשבע להם וישחטם במדבר (במד׳ יד יה-יו). פן יאמרו הארץ אשר הוצאתנו משם מבלי יְכֹלֶת יי׳ להביאם אל הארץ אשר דבר להם ומשנאתו אותם הוציאם להמתם במדבר (דבר׳ ט כח).— ובסהמ״א: אם היה רגיל מרבה בתחנה ובקשה ואם היה ערל שפתים מדבר כפי י כ ל ת ו ובכל עת שירצה (רמב״ם תפלה א ג). וכן כשהוא מעיין במרוצת הגלגלים החלוקים בתנועות משתנים והמאורים החלוקים לסדר ענין הכל בהם יראה מסימני ה י כ ו ל ת והחכמה מה שלא תכילהו מחשבת אדם (חו״ה, הבחינ׳ ה). הכניעה היא שפלות הנפש ושחותה וכו׳ וכאשר תתישב בה יראו אותותיה על האברים מהם הלשון הרכה והקול הנמוך והענוה בעת הכעס ומעוט הנקמה אחר ה י כ ו ל ת עליה (שם הכניעה א). ואין דבר שנלוה אל דבר טוב מן הענוה

—[1]) בקצת מחזורים מנוקדים מלה זו מנוקדה כ שואית ב פתוחה, אך זה נקוד חדש עפ״י דעת ר״א בחור.

אל החכמה ומן המחילה אל ה י כ ו ל ת (מכת׳ הפניני׳ לרשב״ג, החכמ׳). אין למי שאין לו יכולת טוב מן הסבל (שם, הסבל). וכן הישמעאלים יניחו הגזרה ו ה י כ ו ל ת הנקרא בערבי אלקצ׳א ואלקדר תחת ההשגחה (העקרים ה כו). ונאמר שהנמנעות שני מינים אם נמנעות קיימות בעצמם שלא יתואר השם ב י כ ו ל ת על חלופן כמו שהכל יותר גדול מן החלק או שקוטר המרובע גדול מצלעיו כי לא יתואר השם ב י כ ל ת על שיהיה החלק שוה אל הכל (שם כב). כי אם היו בוראים רבים במספר לא ימלט אם שיהיו שוים במעלת ה י כ ו ל ת על הבריאה ואם שהם בלתי שוים (ספורנו, אור עמים ל:). —על דרך יכ׳לת, כמו כביכול: או אפשר שהזכירו השיעור על דרך י כ ו ל ת ששיערה הב״ה בכך (פי׳ יליר׳ לר״י ברצלוני 67). —והשתמשו קצתם גם במשמ׳ עשר ורכוש, כמו בגרמנית Vermögen: ונדרשנו לאשר שאלונו ועשינו מהיום ומעלה לחוק שהיתומים לא יתנו כי אם משני שלישים מערך ה י כ ו ל ת שלהם (פנק׳ ק״ק נמברג 2).

יכת[1], ממנו יכת.

יכת[2], קל לא נמצא.

—פע׳, יכת, עת׳ ייכת, ייכתו, ייכתום, ויכתום, — יכת את פלוני, הכהו מכה רבה מאד, הכריעהו, ובפרט במלחמה, יכתו את האויב, הכוהו והכריעוהו והפכוהו ערף והשמידוהו, gänzlich schlagen; défaire; rout: ויעפלו (בני ישראל) לעלות אל ראש ההר וכו׳ וירד העמלקי והכנעני הישב בהר ההוא ויכום ויכתום[3] עד החרמה (במד׳ יד מד-מה). —ועי׳ כתת.

[1]) רק בעבר׳, והוא שרש קבעהו ריב״ג להפעל ויכתום, ועי׳ הערה להערך.

[2]) עי׳ הערה לקמן. —[3]) אמר ר״י חיוג (בכפולים כתת) וז״ל: אך ויכום ויכתום איננו מעקר זה ואלהים יודע. ע״כ. וכתב ע״ז ריב״ג בספר הקרוב והישור (רסאלה אלתקריב ואלתסהיל, בשרש זה), אמר וז״ל: הד׳ה אלכלמה בעידה אלע׳הור ח׳פיה אלט׳הור וקד כאנ ילזמ א״ז שרח אצלהא ולמ יפעל פהא אנא מורד עליכ מא ענדי פיהא פאקול אנ ויכתום יחתמל אנ יכונ ענדי פעלא שאלמא או פעלא פא׳הא יא׳ פאנ כאנ שאלמא פהו מנ ד׳ואת אלגנונ וכו׳ ואנ כאנ ויכתום מנ פעל פאה יא׳ פפיה וג׳האנ מנ אלקיאש אחדהמא אנ יכונ אלאצל פיה וייכתום פאמת׳לוא פיה פעלהמ פי וישרם ויבשהו ואלאח׳ר אנ יכונ אלאצל פיה ויכיתום מת׳ל ויציקם לפני יי׳ פחד׳פוא אליא׳ אשתח׳פאפא, ע״כ, ובעבר׳:

ילד[1], ממנו יולדה, יולדת, ילד, ילד, ילד, ילדה, ילדות, יליד, מולד, מולדת, מילדת, תולדה, *יולד, *הולדה, *התילדות, *ילידה, — ועי׳ ו ל ד.

ילד[2], ס״ז, כהפס׳ ילד, מ״ר ילדים, וילדים, הילדים, ילדי, (יל-די[3] ולא י-לדי), ילדי, (יל-די ולא י-לדי[4]), ילדי, ילדיו, ילדיה, ילדיהם, (יל-דיהם), —א) הקטן של האדם מיד בצאתו מרחם אמו ובמשך השנים הראשנות אחרי כן, Knabe; enfant; child: ויגדל הילד ויגמל (בראש׳ כא ח). ותאמר לה בת פרעה (לאם משה) היליכי את הילד הזה והינקהו לי (שמות ב ט). ותקח נעמי את הילד (שילדה רות) ותשתהו בחיקה ותהי לו לאמנת (רות ד יו). ויגדל הילד ויהי היום ויצא אל אביו אל הקצרים (מ״ב ד יט). השלום לילד ותאמר שלום (שם כו). הבן יקיר לי אפרים אם ילד

מלה זו עמוקה וגזרתה נעלמת, והיה ר׳ יהודה צריך לאמר מה שרשה והוא לא עשה כזאת, והנה אבאר לך מה דעתי בה וא׳מר כי ויכתום יכשר בעיני שתהיה מהשלמים או מפעלי בעלי פ״י, ואם הוא מהשלמים הוא מבעלי הנון והיה עקרה ויכיתום כמו ויפילום וכו׳ ואם היתה ויכתום מן בעלי פ״י יש בה שתי פנים של הקש האחת שעקרה היה וייכתום ונהגו (העברים) בה כמו שנהגו בוישרם ויבשהו, והשנית שהיה עקרו ויכיתום כמו ויציקום לפני יי׳ והפילו את היוד להקלה. והביא ריב״ג שרש זה בפרוש גם בחלק השרשים שלו, ופרשו במשמ׳ הכה לפי חרב, אך הניח גם אפשרות היות ויכתום משרש נכת, עי׳ זה. וגם רד״ק הביא שרש יכת, לפי דעת ריב״ג, אלא שהוא נטה לשים ויכתום משרש כתת ואמר: ואל יקשה בעיניך שהוסב הדגש בפה״פ כי כן קרה למלת הזילוה שהיא משרש זלל וכן ויתמו ידמו, שרשם תמם דמם. ע״כ. וכן דעת החדשים כלם, אעפ״י שאינם מוצאים טעם לזרות הצורה. ובהיות שגם אם נשים ויכתום מן הכפולים לא נמלט מזרות, ובהיות שיש לנו בהמלים ויבשהו וישרם דמיון שאין לפקפק בו לצורה זו בנפ״י, דעתו של ריב״ג מכרעת להניח מציאות שרש יכת בלשוננו במשמ׳ מיוחדה בענין הכאת האויב מכה גדולה ושלמה.

[1]) משותף לכל הלשונ׳ השמיות. בערב׳ ולד a).

[2]) במקום הצורה הקדומה ילד במקום ולד, בערב׳ ולד b). —[3]) כך רד״ק בפרוש בהמלים עבדי, מלכי (בדה״ש, בהלכ׳ סוף), ועי׳ הערה לערך אבדן. —[4]) כך הביא שטדה מלה זו בין המלים בעלי שלש תנועות (St.§ 80 c) וכך העתיק קניג בפרוש jilede (Kö. 2,507).

a) ولد b) ولد

שעשועים (ירמ׳ לא יט). — ומ״ר לזו״נ: ותחיין (המילדות העבריות) את הילדים (שמות א יז). וכי ינצו אנשים ונגפו אשה הרה ויצאו ילדיה (שם כא כב). ותאמר מילדי העברים זה (שם ב ז). ישלחו כצאן עויליהם וילדיהם ירקדון (איוב כא יא).—וגם לבעלי חיים: תכרענה (האילות) ילדיהן תפלחנה חבליהם תשלחנה (איוב לט ג). ופרה ודב תרעינה יחדו ירבצו ילדיהן ואריה כבקר יאכל תבן (ישע׳ יא ז).— וגם לנער בשנות עלומיו: וישב ראובן אל הבור והנה אין יוסף בבור ויקרע את בגדיו וישב אל אחיו ויאמר הילד איננו ואני אנה אני בא (בראש׳ לז כט-ל). ויען ראובן אתם (את אחיו) לאמר הלוא אמרתי אליכם לאמר אל תחטאו בילד (ביוסף) ולא שמעתם (שם מב כב). טוב ילד מסכן וחכם ממלך זקן וכסיל (קהל׳ ד יג). ולמיכל בת שאול לא היה לה ילד[1]) עד יום מותה (ש״ב ו כג). — ילד זקנים, שנולד לאדם בימי זקנתו: יש לנו אב זקן וילד זקנים קטן (בראש׳ מד כ). — ומ״ר ילדים לזו״נ, במשמ׳ בניו ובנותיו של אדם אם הם קטנים או גדולים: תנה את נשי ואת ילדי אשר עבדתי אתך בהן (בראש׳ ל כו). וישא (עשו) את עיניו וירא את הנשים ואת הילדים ויאמר מי אלה לך ויאמר (יעקב אלה הם) הילדים אשר חנן אלהים את עבדך (שם לג ה). והנשה בא לקחת את שני ילדי לו לעבדים (מ״ב ד א). ויקח את שתי נשיו וכו׳ ואת אחד עשר ילדיו (בראש׳ לב כג). וישם את השפחות ואת ילדיהן ראשנה ואת לאה וילדיה אחרנים (שם לג ב). האשה וילדיה תהיה לאדניה (שמות כא ד). ויהי לפננה ילדים ולחנה אין ילדים (ש״א א ב). — ונערים ונערות: ותצאנה שתים דבים מן היער ותבקענה מהם ארבעים ושני ילדים (מ״ב ב כד). —ובחורים: ויאמר המלך לאשפנז רב סריסיו להביא מבני ישראל ומזרע המלוכה ומן הפרתמים ילדים אשר אין בהם כל מאום וטובי מראה ומשכלים בכל חכמה (דני׳ א ג-ד). — וגם במשמ׳ לא זקנים, אנשים צעירים לימים: ויעזב (המלך רחבעם) את עצת הזקנים אשר יעצהו ויועץ את הילדים אשר גדלו אתו וכו׳ וידבר אליהם (אל העם) כעצת הילדים (מ״ב יב ח-יד). — ובתו״מ, באותן המשמעות: אמר רב יהודה א״ר ארבע מאות י ל ד י ם היו לו לדוד וכולם בני יפת תואר היו (קדוש׳ עו:), ר״ל בנים ובנות. הוא

—[1]) כך למערבאי, למדנחאי ולד כתיב.

י ל ד וקולו כנער (סוט׳ יב:). — ובמשמ׳ לא זקן: שאם היה הוא י ל ד והיא זקנה וכו׳ אומרים לו וכו׳ מה לך אצל זקנה (יבמ׳ מד.). רשב״א אומר אם יאמרו לך י ל ד י ם בנה וזקנים סתור שמע לזקנים ואל תשמע לי ל ד ים שבנין י ל ד י ם סתירה וסתירת זקנים בנין (נדר׳ מ.). ואפילו החכם שהוא י ל ד עומד בפני הזקן המופלג בזקנה (רמב״ס ת״ת ו ט).—ובמשמ׳ לא זקן גם בדברים לא בע״ח, כגון צמח ילד, ר״ל נטע רך שעוד לא הזקין: גדל זה הי ל ד שהבריך ועשה פירות ואח״כ פסק עיקרו שהוא מעורה באילן הזקן (רמב״ס מע״ש י טו). —ילדי אדם, כמו בני אדם, ואמר המשורר: אחי התרע אל דוב שכול או דור במקום חבר אמנה, ורחק מכל ילדי אדם כי לא נמצא בהם אמנה (רמב״ע, תרשיש ה). — ובהשאלה, ילד הזמן, ילדי הזמן, ר״ל המקרים והמאורעות שיקרו בעולם: ואתי הזמן הטיב והוא ידעני אבל כי ביגונים, ולא ידעו ילדיו כי לבבי מאד חזק והיה כאבנים (רשב״ג, ענק הוד). ילדי זמן תמיד לעולם סובבים זה יעלו וזה ישפילו (ר״י מיגש, שיר בהלופה להמגיד תרכת נט). הררים יחשבו נפשם מלכים ברוב חילם ועל ארץ מצוקים, וילד הזמן הפך כרגע ותחתם יעמיד הרי מצוקים (רמב״ע, תרשיש ח). יהא האדם חזק ואמיץ לשאת כובד צרותיו, ורחב לב להכיל קורותיו, ולסבול עול ילדי הזמן, לא ילכד ברשת הדאגה אשר לו טמן (רש״ט פלקיירא, ספר היגון 4). הלאה יגון שמה ונטוש יגונך ואל תרגז לכל ילדי זמנך, ובצר לך חזק וסבול פגעיו היה כצור לבלבל ים שאונך (שם). ילדי הזמן סבבוני בטיט חוצות ידיקוני יבקיעוני וירעצו וירוצצו שעפי (אגר׳ אחוז לר״י דלמידיגו).—וילדי יום: מילדי יום אל תבהל כי ילדי יום לא ירגעו, אל תשמח בם אם ייטיבו גם אל תחת אם ירעו, כי הטובות גם הרעות כאשר יחנו כן יסעו (ראב״ע, לקו״ק נה). ילדי ימים על פוך שערי שהם טחו כיום טח, לא הלבינו מאפל ראשי עד השחירו לבנת טח (רמב״ע, תרשיש ה). עולם כמו מעבר לילדי יום אך הנפשות לקחים מכסם (ר״י חריזי, הענק ג). אין לבטח בילדי הימים ובמתנות הזמן (תולד׳ אלכסנדר 23).

ילד[1]), ש״ז, מ״ר ילדים, סמי׳ ילדי (יל-די), — כמו ילד: על מי תרחיבו פה תאריכו לשון הלוא אתם

[1]) עי׳ הערה לקמן.

יְלָדֵי[1]) פשע זרע שקר (ישע׳ נז ד).

אוֹמֵן.–אוֹמֶנֶת.–*דִּדָּה את הילד, למדו ללכת. –זָחַל על ידיו ורגליו. – טַף.–יוֹנֵק.– יָלָד. – יַלְדוּת. – יָלוּד. – יָנַק, הֵינִיק. – מֵינֶקֶת.–*נִדְנֵד את הילד. –עַוִיל. – עוֹלָל. *עֲרִיסָה. – עֶרֶשׂ. – צַו לָצָו, קַו לָקָו, מלים שאומרת האם להילד כשהיא מדדה אותו להרגילו ללכת.—רָגַע, ילד מ ר ג י ע.— *שבש, ה ש ב י ש את הילד שלא יבכה, שִׁעֲשַׁע את הילד על הברכים וכו׳, ילד ש ע ש ו ע י ם. —תינוק. –תִּרְגֵּל.

יָלַד, פ״י, ילד, ילדה, ילדה, ילדתי, ילדת, ילדת, ילדך, ילדך, ילדו, ילדתני, ילדתך, ילדתו, ילדתיך, ילדתני, ילדתיהו, ילדו, ילדו, ילדנו, ילד, ילדה, ילדיו, ילדת, ילדות, ילוד, ילוד, יל׳ד, לדת, ללדת, ללת, לדתי, לדתה, לדתנה, אלד, ילד, תלדי, תלדי, תלד, ותלד, ילדו, תלדו, ילדו, ילדון, תלדנה, ותלדן, — א) ילדה האשה בן או בת, המליטה מבטנה את הולד שהיתה הרה בו, gebären; enfanter, accoucher; to bear: וצלה גם הוא ילדה את תובל קין (ברא׳ ד כב). אתם ידעתם כי שנים ילדה לי אשתי (שם מד כז). ואשתו עקרה ולא ילדה (שופט׳ יג ב). כי ילדתי בן לזקניו (ברא׳ כא ז). והנה לא היה בני אשר ילדתי (מ״א ג כא). הנה נא את עקרה ולא ילדת והרית וילדת בן (שופט׳ יג ג). אל תיראי כי בן ילדת (ש״א ד כ). ותקחי את בניך ואת בנותיך אשר ילדת לי ותזבחים להם לאכול (יחזק׳ יז כ). הנך הרה ויֹלדת [2]) בן (ברא׳ יז יא, שופט׳ יג ה-ז). שרה אשתך יֹלֶדֶת לך בן (ברא׳ יז יט). אמללה יֹלֶדֶת השבעה נפחה נפשה (ירמ׳ יה ט). הנה העלמה הרה ויֹלֶדֶת בן (ישע׳ ז יד). ועל אמתם הַיֹּלְדוֹת אותם (ירמ׳ יז ג). האף אמנם אֵלֵד ואני זקנתי (ברא׳ יח יג). אני והאשה הזאת ישבת בבית אחד ואֵלֵד עמה בבית (מ״א ג יז). בעצב תֵּלְדִי בנים (ברא׳ ג טז). ואם שרה הבת תשעים שנה תֵּלֵד (שם יז יז). רעה עקרה לא תֵלֵד (איוב כד כא). ותהר וַתֵּלֶד את קין (ברא׳ ד א). ותהר בלהה וַתֵּלֶד ליעקב בן (שם ל ה). ואת בנותיכם תנו לאנשים וְתֵלַדְנָה בנים ובנות (ירמ׳ כט ו). ותהיינה לי (אהלה ואהליבה) וַתֵּלַדְנָה בנים ובנות (יחזק׳ כג ד). יום אשר ילדתני אמי אל יהי ברוך (ירמ׳ כ יד). והטלתי אתך ואת אמך אשר ילדתך על הארץ אחרת (שם כב כו). תחת התפוח עוררתיך שמה חבלתך אמך שמה חבלה ילדתך (שה״ש ח ה). כי כלתך אשר אהבתך ילדתו (רות ד יה). אוי לי אמי

— [1]) הקדמוני׳ לא בקשו טעם לשנוי נקוד זה. אמר רד״ק: ובא בחירק היוד הלא אתם ילדי פשע. ע״כ. וגם רוב החדשים מי שהזכירו צורה זו הסתפקו בהזכרה בלבד. רק קניג (Kö. 2,509) נתן טעם לדבר שזו פעולת האות י. אבל, לו היתה זאת באמת פעולת היוד היה מקום לתמוה מדוע פעולה זו לא פעלה גם על שאר המלים ילדי וילדיהן שבכלן נשמר הפתח. ולכן יותר נראה כי סמי׳ זו היא לא מן יֶלֶד הסגול, שהוא במקום יֶלֶד הפתוח הקדום, אלא מן יֵלֶד הצרוי שהוא במקום ילד החרוק הקדום, וכמו שגם בערב׳ משמש השם ולד בשתי הצורות וָלַד וגם וִלְד. ואולי חדלו מהשתמש בהצורה יֵלֶד במוכרת מפני הדמיון עם העתיד של הפעל, אך נשאר עוד השמוש בהסמי׳ שאין מקום לחשש טעות.

[2]) אמר ר״י חיו״ג: אך הנך הרה ויולדת בן בנין נתערב מן יולדת וילדת לפי שיאות בלשונם להרכיב מלה אחת משתי מלים וכמוהו משתחויתם מן בנין משתחוים והשתחויתם ועתודותיהם שוסתי שנבנה מן שוסה ושסיתי וכו׳ וכן שוכנת על מים רבים נבנה מן שוכנת ושכנת וישבת בלבנון מן יושבת וישבת מקוננת בארזים מחובר מן מקוננת וקננת והן מלים מועטות אין ללמוד מהן על אחרות וגם יתכן להיות הנך הרה ויולדת בן שוכנת על מים רבים יושבת בלבנון מקוננת בארזים פעלים עוברים לנקבות על משקל פועלת וגם שוסתי פועלתי אלא שלמד הפועל שהיא היוד היא נחה נסתרת והדומה להם שופטתי הנגזר מגזרת למשופטי אתחנן ועל פי מה שפרשתי בואת הנערים יודעתי. ע״כ. וריב״ג במשתלחק (דף 30) אחרי הביאו דעת זו של ר״י חיוג אמר וז״ל: ואנא אג׳וז פיהא כלהא מת׳ל מא ג׳וזה הו פי אל תוסף על דבריו אד׳ קאל פיה אשקטת חרכה אלשינ מנ תוסף אשתח׳פאפא ואדראג׳א ללכלאם פכד׳לכ אקול אנא אנהמ אשקטוא חרכה אלנונ אלת׳אניה מנ מקוננת וחרכה נונ שוכנת וחרכה אלדאל מנ ויולדת וחרכה אלבא מן יושבת אשתח׳פאפא ואדראג׳א ללכלאם פהד׳א אלוג׳ה ענדי אולי מא יעתקד פיה אלא אנהמ ע׳ירוא חרכה מא קבל הד׳ה אלאחרפ אלשאכנה מנ אלסגל אלי אלפתח אד׳ כאנ ד׳לכ אח׳פ עליהם, ע״כ, ובעבר׳: ואני אניח האפשרות בכלן כמו שהניח הוא האפשרות באל תוסף על דבריו כשאמר שנפלה תנועת הסמך מן תוסף להקל ולהריץ את המלה וכן א׳מר אני שהם הפילו את תנועת הנון השניה מן מקוננת ותנועת נון שוכנת ותנועת הדלת מן ויולדת ותנועת הבית מן יושבת להקל ולהריץ המלה וזו הפנים אצלי היותר מתקבל אלא שהם החליפו התנועה של האות שלפני האותיות השוכנות האלה מן סגל לפתח מפני שזה היה

כי ילדתני[1]) איש ריב ואיש מדון לכל הארץ (ירמ׳ יה י). אומרים לעץ אבי אתה ולאבן את ילדתנו[2]) כי פנו אלי ערף (שם ב כז). האנכי הריתי את כל העם הזה אם אנכי ילדתיהו[1]) (במד׳ יא יב). אמר אלי בני אתה אני היום ילדתיך[1]) (תהל׳ ב ז). ואברם בן שמנים שנה ושש שנים בלדת הגר את ישמעאל לאברם (בראש׳ יו יו). ותסף ללדת את אחיו את הבל (שם ד ב). כמו הרה תקריב ללדת תחיל תזעק בחבליה (ישע׳ כו יז). הנה נא עצרני יי׳ מלדת (בראש׳ יו ב).

ותלד רחל ותקש בלדתה ויהי בהקשתה בלדתה ותאמר לה המילדת אל תיראי (שם לה יו-יז). ויהי ביום השלישי ללדתי ותלד גם האשה הזאת (מ״א ג יח). — ובהשמטת הדלת: וכלתו אשת פינחס הרה ללת[1]) ותשמע את השמועה וכו׳ ותכרע ותלד כי נהפכו עליה צריה (ש״א ד יט). — ובע״ח: אם כה יאמר נקדים יהיה שכרך וילדו כל הצאן נקדים (בראש׳ לא ח). ויחמו הצאן אל המקלות ותלדן הצאן עקדים נקדים וטלאים (שם ל לט). ותחת פארתיו (של הארז) ילדו כל חית השדה (יחזק׳ לא ו). הידעת עת לדת יעלי סלע וכו׳ וידעת עת לדתנה (איוב לט א-ב).— וגם לזכר: ועירד ילד את מחויאל ומחייאל ילד את מתושאל ומתושאל ילד את למך (בראש׳ ד יט). קרא דגר ולא ילד עשה עשר ולא במשפט (ירמ׳ יז יא). שמע לאביך זה ילדך ואל תבוז כי זקנה אמך (משלי כג כב). יולד כסיל לתוגה לו (שם יז כא). — ובמשמ׳ מיוחדה של יציאת הולד מבטן אמו שאל הנביא: שאלו נא וראו אם ילד זכר מדוע ראיתי כל גבר ידיו על חלציו כיולדה (ירמ׳ ל ו). — וזכרים ונקבות יחד: וירפא אלהים את אבימלך ואת אשתו ואמהתיו וילדו (בראש׳ כ יז). גם כי ילדון והמתי מחמדי בטנם (הוש׳ ט יו). לא יגעו לריק ולא ילדו לבהלה (ישע׳ סה כג). אביו ואמו יולדיו (זכר׳ יג ג). —ובהשאלה, ילד דבר, גרם שיתהוה הדבר שלא היה קודם: תהרו חשש תלדו קש (ישע׳ לג יא). יחבל און והרה עמל וילד שקר (תהל׳ ז יה). הרינו חלנו כמו ילדנו רוח (ישע׳ כו יח). הרה עמל וילד און (איוב יה לה). מבטן מי יצא הקרח וכפר שמים מי ילדו (שם לח כט). בטרם לדת חק כמוץ עבר יום (צפנ׳ ב ב). אל תתהלל ביום מחר כי לא תדע מה-ילד יום (משלי כז א).—ומצוי בתו״מ.—ומקו׳

יתר קל עליהם. וכן רד״ק בהמכלול (סדה״פ): ומצאנו בטור הזה שהוא בנין הקל שזכרנו מלה מורכבת מעבר ובינוני ישבת בלבנון שהיא מורכבת מן יושבת וישבת ר״ל שישבה ויושבת עדיין וכמו מקננת בארזים שהיא כמו כן מורכבת ממקננת וקוננת ר״ל שקננה ומקננת עדין וכן שכנתי על מים רבים וכן ויולדת בן כי ללשון שזכר הנך הרה יפול לשון יולדת הנך הרה ויולדת בן והרכיב בו לשון וילדת כי הלידה על העתיד כי עדיין לא ילדה ויש אומרים כי אלה המלות שזכרנו אינם מורכבים אלא שהם פעל עבר מבנין פועל הכבד ורבי יונה המדקדק אמר כי השוא להריץ המלה ואינם כי אם בינונים והיה ראוי להיות יושבת ויולדת ולהריץ המלה אל אשר לפניה החליפו הסגול בשוא. ע״כ. וגם החדשים התלבטו בנקוד מוזר זה ולא באו לכלל הסכמה. כמעט כלם סוברים כי אין זה נקוד אמתי, ר״ל, כי בחיי הלשון לא אמרו מעולם כך, אלא שזה נקוד מלאכותי של מניחי הנקוד ור׳אים קצתם בזה רק פ ק פ ו ק של המנקדים, שהיה הדבר רופף בידם אם צריך לאמר בבינ׳ או בעבר, ושמו שני הנקודים להורות ספקם בזה. וקצתם (שטדה ואחרים) מחליטים פשוט כי זה שבוש. אולסה׳ (Olsh. § 109 a) מודה באמתות צורה זו, ואומר כי זו היא הצורה הקדומה של הבינוני יולדת, ואעפ״י שכבר אמרו יולדת בכ״ז נשאר בפי המדברים עברית גם השמוש בהצורה הקודמת, וכעין זה גם גזנ׳ קויץ. רק ממה שצורה זו באה שלש פעמים במקרא ובכל שלש הפעמים ב נ ו כ ח ת נראה, כי זה אופן הדבור היה נהוג רק כשדברו לאשה נוכחת, מפני סבה מונחת בחושם של המדברים, שקשה לנו עתה לעמוד עליה. עכ״פ אנו צריכים לאמר, כי המדברים עברית אמרו באמת כך לאשה נוכחת הנך הרה וילדת, אעפ״י שבנסתרת אמרו היא הרה וילדת. ויש לשער כי וילדת הוא באמת עבר עם ו המהפכת לעתיד, ובדבור זה כבר התחילו המדברים עברית להטות את קול הפתח של הפ״פ לקול חולם.—[1]) כמו התגדלתי, וירשתם, התקדשתם. ואמרו קצת החדשים כי זו פעולת הלמד והשין. אך לא נתברר מדוע זה רק במקומות האלה בלבד. — [2]) כך הקרי, והכתיב ילדתני.

—[1]) התרגומים הקדמונ׳, השבעים, ת״י, ולג׳ והפשיטא תרגמו מלה זו במשמ׳ מקור מן ילד. ת״י: מעדיא למילד. פשיטא: קריבא למילד. וכן רוב המפרשים הקדמונ׳. רק מנחם אמר שהוא מן יללה, וריב״ג הניח שרש מיוחד ללה. אבל, לפי הענין והכונה היותר נכון הוא באמת שהוא מקור מן ילד, וכמו שאמר רש״י: על כרחו ללדת פירושו ואין לו דמיון, ע״כ, והוא איפוא צמצום של לדת, שצורתו הקדומה היתה לדת, ואעפ״י שאנו רואים כי ההברה לדת בעבר ילדת לא נצטמצמה ולא אמרו ילת, בכ״ז אולי בהדבור הרה ללדת שהיה דבור רגיל אצלם נצטמצם ואמרו ללת אעפ״י שאמרו ויקרבו ימיה ללדת בלי צמצום.

*לילד: קטנות שאינן ראויות לילד מחזירין אותן מיד (יבמ׳ ג י). בהמה המקשה לילד והוציא העובר את ידו והחזירו (חול׳ ד א). בשעה שכורעת (האשה) לילד ירכותיה מצטננות (סוט׳ יא:). בשעה שכורעת לילד קופצת ונשבעת שלא תיזקק לבעלה (נדה לא:).—ופעול ילוד, שנולד: אדם ילוד אשה קצר ימים ושבע רגז (איוב יד א). מה אנוש כי יזכה וכי יצדק ילוד אשה (שם טו יד). ומה יצדק אנוש עם אל ומה יזכה ילוד אשה (שם כה ד).—ואמר בן סירא: לא נחלק לאנוש זדון ועזות אף לילוד אשה (ב״ס גני׳ י ח).—ומצוי דבור זה בתו״מ: עמדו ואשמעה כאדם שאומר אשמע דבר מפי רבי אשרי ילוד אשה שכך היה מובטח שכל זמן שהיה רוצה היה מדבר עמו (ספרי במד׳ סח). ועתה נפשנו יבשה אין כל אמרו עתיד מן זה שתיפח במעיהם כלום יש ילוד אשה שמכנים ואינו מוציא (יומ׳ עה:). אעפ״י שזרעו ובניו הם מבקשים לחם לא ראיתי לאותו צדיק אביהם נעזב מיראתו של הקב״ה א״ר הושעיא אשרי ילוד אשה שכך שומע מפי בוראו (מד״ר ויקר׳ לה). והנה יי׳ נצב עליו וגו׳ א״ר הושעיא אשרי ילוד אשה שכך ראה המלך ופמליא שלו נצבים עליו ומשמרים אותו (שם במד׳ ד). גער (קמואל המלאך) במשה ואמר מה לך בקדושי עליון אתה ממקום הטנופת באת ומהלך במקום טהרה ילוד אשה מהלך במקום אש (פסיק׳ רבתי כ).—ובמוברת *ילוד: הוציא (העובר) את ראשו אע״פ שהחזירו הרי הוא כילוד (חול׳ ד א). יצא (הולד) מחותך או מסורס משיצא רובו הרי הוא כילוד (נדה ג ־ה). יוצא דופן אין יושבין עליו ימי טומאה וימי טהרה ואין חייבין עליו קרבן ר״ש אומר הרי זה כילוד (מד״ר ויקר׳ כז). בת ישראל שנשאת לכהן ומת והניחה מעוברת לא יאכלו עבדיה בתרומה בשביל העובר שהילוד הוא שמאכיל שאינו ילוד אינו מאכיל (רמב״ם תרומ׳ ח ד). שהרי לא הניח יעקב בנים ילודים אלא ראובן ושמעון (רמב״ם ב״ב קמב:).—נפע׳, נולד, נולד, נולדו, נולדים, הולד, הולד, הולדו, אולד, אולד, תולד, יולד, יולדו, יולדו, — א) שילדה אותו אשה: הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו (מ״א יג ב). ויקרא אברהם את שם בנו הנולד לו אשר ילדה לו שרה יצחק (ברא׳ כא ג). שני בניך הנולדים לך בארץ מצרים (שם מח ה). בני יהודה ער ואונן ושלה שלושה נולד לו מבת שוע הכנענית (דהי״א ב ג). ואברהם בן מאת שנה בהולד לו את יצחק בנו (ברא׳ כא ה). פן אפשיטנה ערמה והצגתיה כיום הולדה (הוש׳ ב ה). טוב שם משמן טוב ויום המות מיום הולדו (קהל׳ ז א). יאבד יום אולד בו (איוב ג ג). הראשון אדם תולד ולפני גבעות חוללת (שם טו ז). הלבן מאה שנה יולד (ברא׳ יז יז). שור או כשב או עז כי יולד והיה שבעת ימים תחת אמו (ויקר׳ כב כז). ויולד לחנוך את עירד (ברא׳ ד יח). ויולד ליוסף בארץ מצרים וכו׳ את מנשה ואת אפרים (שם מו כ). בנים אשר יולדו להם דור שלישי (דבר׳ כג ט). למען ידעו דור אחרון בנים יולדו יקמו ויספרו לבניהם (תהל׳ עח ו). בני נח שם חם ויפת ויולדו להם בנים אחר המבול (ברא׳ י א). — ובא גם נולדו: ואלה נולדו[1]) לו בירושלם (דהי״א ג ה). אל נולדו[1]) להרפא בגת (שם כ ח).—ובתו״מ כמו״ב. — *וביצה: ביצה שנולדה ביום טוב (ביצ׳ א א). — ובהשאלה, *נולדה הירח, נראתה שנית להשוכנים על הארץ אחרי שהיתה נסתרה מעיניהם: נולד קודם חצות בידוע שנראה סמוך לשקיעת החמה לא נולד קודם חצות בידוע שלא נראה סמוך לשקיעת החמה (ר״ה כ:).—ובמשמ׳ דבר שנתהוה פתאם: היו בה מומין ועודה בבית אביה האב צריך להביא ראיה שמשנתארסה נולדו בה מומין הללו (כתוב׳ ז ח). האיש שנולדו בו מומין אין כופין אותו להוציא (שם ט). ולאחר מכאן נולד להם מום קבוע (בכור׳ ב ג). נולד לו מום בתוך שנתו מותר לקיימו כל שנים עשר חדש (שם ד ב). הצורם באוזן הבכור הרי זה לא ישחט עולמית דברי ר״א וחכ״א כשיולד לו מום אחר ישחט עליו (שם ה ג). במומין שאין דרכן להיוולד אבל במומין שדרכן להיוולד אפילו משכנסה לרשות הבעל צריך להביא ראיה (ירוש׳ כתוב׳ ז לא ד). כל בהמה או עוף שנולד בהן ספק טרפות (רמב״ם שחי׳ יא א). כל בהמה חיה ועוף וכו׳ הרי הן בחזקת היתר עד שיולד להן דבר שחוששין לו (שם ג). —ובמשמ׳ דבר שיתהוה אחר כך: איזו היא דרך ישרה שידבק בה האדם ר״א אומר עין טובה וכו׳ ר׳ שמעון אומר הרואה את הנולד (אבות ב ט). אמר ר׳ אליעזר פותחין בנולד וחכמים אוסרין (נדר׳ ט ב). ר״א אומר יש דברים שהם כנולד ואינן כנולד (שם ג). איזהו חכם

---

[1]) לא נתברר גם להחדשים מה סבת נקוד זה.

הרואה את ה נ ו ל ד (תמיד לב.). שישנו חכם לב רואה את ה נ ו ל ד ומחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה (מד"ר במד' יד).

—פע', ילד, — עשה שילד, ילדה את היולדת, עזרה לה ללדת: ויאמר (פרעה למילדות העבריות) בילדכן את העבריות וראיתן על האבנים אם בן הוא והמתן אתו ואם בת הוא וחיה (שמות א יו).— ובתו"מ: אין מ י ל ד י ן את הבהמה ביום טוב אבל מסעדין ו מ י ל ד י ן את האשה בשבת וקורין לה חכמה ממקום למקום (שבת יח ג). החכמה הבאה ל י ל ד והבא להציל מן הדליקה ומן הגיים (ר"ה ב ה). בת ישראל לא ת י ל ד את העובדת אלילים מפני ש מ י ל ד ת בן לע"א אבל נכרית מ י ל ד ת בת ישראל (ע"ז ב א). מ י י ל ד ה מבחוץ אבל לא מבפנים לא תכנים ידה לפנים שלא תמיק את העובר במעיה (ירוש' שם ב מ ג).

—ובהשאלה, ילד סברות מדבר וכדומה, למד מהדבר סברה: וכאשר תתחזק בינתו ויתמיד עליה יורהו הבורא שרשי המלאכה וכלליה ו מ י ל ד מהם תולדות שלא למדם מזולתו מבני אדם (חו"ה, חשב' הנפש ג). קחהו (את הספר) אליך לזכרון ודון על נפשך דין אמת והפך בו ו י ל ד ה ו והדבק אותו אל לבך ומצפונך (שם, הקדמ').

—פע', ילד[1]), ילד, יולד,—כמו נפע', שנולד: ולשת גם הוא ילד בן (בראש' ד כו). ולעבר ילד שני בנים (שם י כה). אלה בני יעקב אשר ילד לו בפדן ארם (שם לה כו). אלה בני רחל אשר ילד ליעקב (שם מו כב). ובני יוסף אשר ילד לו במצרים נפש שנים (שם כז). ילד בן לנעמי (רות ד יז). כי ילד ילד לנו בן נתן לנו (ישע' ט ה). האיש אשר בשר את אבי לאמר ילד לך בן זכר (ירמ' כ יה).—ומלא ו יולד, יולד: ויקראו שם העיר דן בשם דן אביהם אשר יולד לישראל (שופט' יח כט). כי אדם לעמל יולד ובני רשף יגביהו עוף (איוב ה ז). מה נעשה לנער היולד (שופט' יג ח).

—ולנק' ילדה: והנה רבקה יצאת אשר ילדה לבתואל בן מלכה (בראש' כד יה). —ומ"ר ילדו: ויהי כי החל האדם לרב על פני האדמה ובנות ילדו להם ויראו בני האלהים את בנות האדם כי טבת הנה (בראש' ו א-ב). אלה בני עשו אשר ילדו לו בארץ כנען (שם לו ה). גם בני מכיר בן מנשה ילדו על ברכי יוסף שם נ כג). אלה ילדו בחברון (ש"ב ג ה). ואת ארבעת אלה ילדו להרפה בגת (שם כא כב). —ומד"ב: ארור היום אשר ילדתי בו (ירמ' כ יד).— ונכתיס: והטלתי אתך ואת אמך אשר ילדתך על הארץ אחרת אשר לא ילדתם שם ושם תמותו (ירמ' כב כו).—ובהשאלה, נהיה, יצא מן האין אל היש: בטרם הרים ילדו ותחולל ארץ ותבל (תהל' צ ב). — ובהשאלה בלשון החקירה, תולדה מילדת, שעל פי ההגיון תולדה זו מוכרחת ממה שקדם: כי כפי ברור ההקדמות ורוב מספרם ויושר סדורם תהיה התולדה המ י ו ל ד ת מהם בבירורה וחשיבות מעלתה וכן הרכבת המרקחת במלאכת הרפואות כי תועלת המרקחת וכח מעשיה יהיה כפי כח הסממנים אשר הורכבה מהם המרקחת (חו"ה, חשב' הנפש ד).

—פעל וביני', ילוד[1]), ילודים, ילדים,—כמו נולד, נולדים, geboren; né; born: ויצו פרעה לכל עמו לאמר כל הבן

---

[1]) כבר אמר ריב"ג (מבתלחק 48), כי זה פעול מן ילד הקל, אמר וזה לשונו: כמא קאלוא אשר ילד לו במצרים ילדו על ברכי יוסף והמא מא לם ישם פאעלה מן ילד אלח'פיפ ומת'ל הד'א ימים יצרו והו מא לם ישם פאעלה מן יצר ח'פיפ פאן קאל קאהל קד ימכן אן יכון אשר ילד לו ילדו על ברכי יוסף מן בניה אלת'קיל אעני מן ותקח המילדת קלנא לה אן ד'לכ ישתחיל מן קבל אן אלמילדת ע'יר אליולדת ואן פעל אלמילדת לא יתג'אוז ען אליולדת אלי אלילוד, ע"כ, ובעבר': כמו שאמרו אשר ילד לו במצרים ילדו על ברכי יוסף והמה שניהם מה שלא נזכר פועלו (פעול) מן ילד הקל ודומה לזה ימים יצרו והוא מה שלא נזכר פועלו מן יצר הקל ואם יאמר אומר כבר אפשר שיהיה אשר ילד לו ילדו על ברכי יוסף מן בנין הכבד והוא מן ותקח המילדת נאמר לו כי זה אי אפשר מפני שהמילדת היא זולת היולדת ופעל המילדת אינו עובר מן היולדת להילוד. וכן בהשרשים: וד'כרנא הנאכ איצ' אן לנער הילד עלי זנה והסנה איננו אכל וג'עלנא הד'ה אללפט'ה ח'אמשה ללארבע אלאלפאט' אלתי אחצ'רהא אבו זכריא' וקאל פיהא אנהא פעול עלי מת'אל פעל, ע"כ, ובעבר': וזכרנו שם במו"כ כי לנער היולד על משקל והסנה איננו אכל ושמנו המלה הזאת חמשית לארבע המלות אשר הביאם ר' יהודה ואמר בהם שהם פעול ע"מ פועל. ומהחדשים הרגיש בזה בטב' (Bö. § 904), וחשב ומנה שם הרבה פעולים כאלה להקל, ואמר שם כי עד כה איש לא עמד על טבע אלה הפעולים מן הקל. ולא ידע כי כבר קדמוהו בזה מדקדקים יהודים. רק לא היה צריך שתבוא עה"פ דגושה, והאריך בזה ברט במחקר מיוחד (Barth, d. poss. Kal, בספר היובל של הלדסה'). —

[1]) כבר אמר רד"ק כי הוא כמו ילד: והתאר לנולד לנער היולד ומשקל אחר כל הבן הילוד. ע"כ. אך לא באר טעם הצורה הזאת. ורוב החדשים שקלו מלה זו

הילוד היארה תשליכהו (שמות א כב). גם הבן הילוד לך מות ימות (ש"ב יב יד). וכל העם הילדים במדבר בדרך בצאתם ממצרים לא מלו (יהוש' ה ה). ואלה שמות הילדים לו בירושלם (ש"ב ה יד). על הבנים ועל הבנות הילודים במקום הזה (ירמ' יו יג). — ובמשנה: הנודר מן הילודים [1]) מותר בנולדים (נדר' ג ט). הוא (ר"א הקפר) היה אומר הילודים למות והמתים להחיות והחיים לידון (אבות ד כב).

—הפע', הוליד, הליד, הולידה, הולדת, הולידו, הולדו, מוליד, מולידים, מולדים, אוליד, תוליד, יוליד, ויולד, ניילד, הוליד, —הוליד האב את הילד, גרם בהזדוגות להאם שיולד הילד: ויהיו ימי אדם אחרי הולידו את שת שמנה מאת שנה (בראש' ה ד). ויחי שת אחרי הולידו את אנוש שבע שנים (שם ז). תרח הוליד את אברם את נחור ואת הרן והרן הוליד את לוט (שם יא כז). אברהם הוליד את יצחק (שם כה יט). ומולדתך אשר הולדת אחריהם לך יהיו על שם אחיהם יקראו בנחלתם (שם מח ו). וממשפחתם אשר עמכם אשר הולידו בארצכם (ויקר' כה מה). ולהגרים הגרים בתוככם אשר הולדו בנים בתוככם (יחזק' מז כב). האני אשביר ולא אוליד יאמר יי' אם אני המוליד ועצרתי אמר אלהיך (ישע' סו ט). ועל אמתם הילדות אותם ועל אבותם המולדים אותם בארץ הזאת (ירמ' יו ג). קחו נשים והולידו בנים ובנות (שם כט ו). כי תוליד בנים ובני בנים ונושנתם בארץ (דבר' ד כה). בנים ובנות תוליד ולא יהיו לך כי ילכו בשבי (שם כח מא). שנים עשר נשיאם יוליד ונתתיו לגוי גדול (בראש' יז כ). אם יוליד איש מאה ושנים רבות יחיה (קהל' ו ג). ויחי אדם שלשים ומאת שנה ויולד בדמותו כצלמו (בראש' ה ג). ויולד נח שלשה בנים את שם את חם ואת יפת (שם ו י). ויולד גלעד את יפתח (שופט' יא א). —והוליד אשה, דומה לפעל, עשה שהאשה תלד, ובמליצה הוליד את הארץ, עשה שהארץ תלד, שתתן פרי: כי כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים ושמה לא ישוב כי אם הרוה את הארץ והולידה והצמיחה ונתן זרע לזרע ולחם לאכל (ישע' נה י). —ובהשאלה, הוליד דבר, עשה שהדבר יהיה אחרי שלא היה, ויצא מאין ליש: היש למטר אב או מי הוליד אגלי טל (איוב לח כח). —ובדברים רוחניים, מפשטים: הרו עמל והוליד און (ישע' לט ד). — ובתו"מ ובספה"א כמו"כ בכל המשמעות: לא נתכוון זה אלא במי שדרכו להוליד (נדר' ג ט). ניקב (הגיד) מלמטה פסול מפני ששופך נסתם כשר מפני שמוליד וזה הוא פסול שחוזר להכשרו (תוספתא יבמ' י ד). כל המוליד מניק וכל המטיל ביצים מלקט (בכור' ז:). כל שזכרותו מבחוץ מוליד מבפנים מטיל ביצים כל שתשמישו ביום יוליד ביום בלילה יוליד בלילה כל שתשמישו בין ביום בין בלילה יוליד בין ביום בין בלילה (שם ח.). את מוצא צדיק מוליד צדיק רשע מוליד רשע (מד"ר שה"ש א א). —והוליד אשה: מי שירצה לעזור להוליד אשה שיש בה מחלה שתמנענה מההריון יש לו שני דרכים (מאזני צדק, אלגזלי 43). —ובכלל על הזכרים והנקבות יחד, במשמ' הביא לעולם בנים ובנות: והוא (פרעה) חשב למעטן מפריה ורביה אמר מתוך שאינן ישינין בבתיהן אינן מולידין (מד"ר שמות א). — ובלשון המחקר, כח המוליד, הכח הטבעי שיש בצמחים ובע"ח שיולד מהם בדמותם וצלמם: (כח) הזן והמוליד והמצייר (ראב"ע קהל' יב ג). הנפש הצומחת אשר ממנו שלשה כחות והם כח הזן וכח המגדל וכח המוליד בדומה (ר"י א"ת, רוח חן א). דע כי פעולת נפש הצומח אף בבעלי חיים היא בטבע לא בכונה ורצון הלא תראה כי היא גם כן באילנות על כן יש שקראוה נפש טבעית וממנה כח הזן וכח המגדל וכח המוליד בדומה וכו' וכח המוליד בדומה הוא הכח הצריך להתמדת המין והוא הכח אשר בטפת הזרע לחדש גוף דומה למולידו בעצם (שם ג), ומצוי מאד בספרות המחקרית.—

במשקל גבור, כנור, אבל אלה הם שמות, אך הילדים הוא בינוני, ואין הקש בעבר' לבינוני פעול בצורה זו. והיותר נכון הוא מה שאמר ברט (Barth, NB § 26 g, 2) כי זה בינוני פעול קל מן ילד, והיתה צורתו ילוד, במקום ילאד, והודק השרק לחירק. — [1]) מזה נראה ברור, כי בזמן ההוא היה לפחות בלשון הדבור ההמוני הבדל במשמ' בין ילוד ובין נולד, ומהמו"מ של ההלכה שם נראה כי ילוד היה יותר במשמ' שכבר יצא לאויר העולם, ובנפע' נולד השתמשו יותר למי שעתיד להולד, אמרו בגמ' שם (ל:): אמר ליה רב פפא לאביי למימרא דנולדים דמתיילדן משמע אלא מעתה שני בניך הנולדים לך בארץ מצרים ה"נ דאיתיילדן הוא ואלה מאי דיילידו משמע אלא מעתה דכתיב הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו הכי נמי דהוה והא עדיין מנשה לא בא אלא משמע הכי ומשמע הכי ובנדרים הלך אחר לשון בני אדם.

ובהגיון, "הוליד סברה מסברה: כל גשם לו מקום ואין מקום לבורא ותוליד הגשם אינו הבורא עוד יתהפך זה ויוליד הבורא אינו גשם (כל מלאכ׳ ההגיון, הקש). ממה שאמר לו אשר ידעון כי כאשר הייתי עם משה אהיה עמך מזה הוליד כי כמו שמשה נקרע לו ים סוף כך יקרע ליהושע מי הירדן (ר״י אברבנאל, יהוש׳ ג). ומזה הוליד שאם היתה הכונה האלהית וכו׳ (שם). האל יתברך לי נתנו ולא נתן הנער לאלקנה אישי ומזה הולידה תולדה המחוייבת והיא גם אנכי השאלתיהו לה׳ (הוא, ש״א א כז). יבקשו ההקדמות ואח״כ יולידו התולדה אשר היא תכלית מכוונם (דרך אמונ׳ לר״א ביבאגו א ג). ולולא האור ההוא לא היו נראים אליו ואז יוליד שאין הראות באמת מבלתי האורה (שם א א). ואותם המופתים שיקדמו יקראו גם הקדמות ומהם יבנה מופת מוליד ר״ל שיוליד גזרה אמתית אשר נקראת ארגומינטו (פי׳ כ״ה הקד׳ של מורה לר׳ הלל, בסוף תגמ׳ הנפ׳). —ובדקדוק, "הוליד נח וכדומה, עשה שישמע קול אות נחה: ואם למד הפעל גרונית יוליד נח בקריאה בין העין והלמד (רד״ק מכלול, שדה״פ י).

—הפע׳, הוּלַד, הוּלֶּדֶת, הֻלֶּדֶת: ויהי ביום השלישי יום הֻלֶּדֶת את פרעה ויעש משתה לכל עבדיו (בראש׳ מ כ). ביום הוּלֶּדֶת אותך לא כרת שרך וכו׳ ותשלכי אל פני השדה בגעל נפשך ביום הֻלֶּדֶת אתך (יחזק׳ יו ד-ה).

—התפ׳, הִתְיַלֵּד, —א) הִתְיַלֵּד על משפחה מן המשפחות, אמר או הראה או כתב את עצמו למשפחה פלונית: ואת כל העדה הקהילו באחד לחדש השני וַיִּתְיַלְדוּ על משפחתם לבית אבתם במספר שמות מבן עשרים שנה ומעלה (במד׳ א יח). —ב) "כמו נולד, ובהשאלה לדברים חמריים במשמ׳ מתהוה: וכן המים המתילדים תוך הארץ הם נובעים ובוקעים ועולים למעלה (ר״י א״ת, רוח חן ז). המים בהיותם על האויר או בהתילדם שם מן העבים ישובו דרך ישרה לארץ ולימים (שם). וכן הקשת כי יתילד באד הלא באמצעות אור השמש ומן הדין היה כפי טבע המציאות שיכסו המים היבשה ואז לא יהיה איך כי הוא יתילד מהתהפכות הניצוץ בדבר הקשה (רש״ט שפרוט, פרד׳ רמונ׳, סדר מועד). המים הנוזלים בעין או הצפורן הנקרא בערבי טאפרה המתילד עליו (אמונה רמה ב ג). — וביחס להלבנה, התחדשה ונגלתה: כי הוא (בטלמיוס) העיד ואמר כי בכל שהיה מעיין את הירח בכל ימי החדש וכו׳ ומצא כל אחד מזוויות חלופו עודפת על המדה הראויה לה לפי חלופו הפשוט והיה מוצא רבוי הזוויות הזה מתחיל להתילד מעת הקבוץ והולך ומתגדל עד עת הרביע הראשון לחדש ומאז הוא הולך ומתמעט במדתו עד שיכלה ויתום בעת ההקבלה האמצעית ומאז ואילך יחזור לו רבוי הזוויות הזה להתילד ולהתגדל מעט מעט עד הרביע השני (יסו״ע לר״י ישראלי ג טז). ואתה יכול להכיר המסיבה המזרחית הזאת בירח וכו׳ כבר התחיל להתילד בה ולהראות כעין קשת דקה של זוהר (שם ב ז). —ובדברים מפשטים והגיוניים: ואמרתי שמא המין הזה מן המצות אינו מתילד למצות רבות ועל כן הניחו אותם ולא חברו בהם ספר מיוחד וכאשר חקרתי על מספרם ופרקיהם מצאתים לרוב מאד בהתילדם (הקד׳ תו״ה). ואז אחי תתילד בנפשך תולדה מעולה ורמה (שם, תשב׳ הנפש ד). אלו הארבעה הקדמות נתילדו על ארבעה הקשים (כל מלאכת ההגיון, הקש). המקרים מתילדים ממנו (מקור חיים לרשב״ג ד ג). נמנע עצמינו מלהביא ראיותיהם בהיתר הספקות אשר אפשר שיתילדו בשאלה הזאת (אוהב משפט על איוב יא). כמנהג הנער בהתחילו לקרוא ספר גדול שמעיין בסופו כמה הוא ארוך ומתילד בתוכו התרשלות וקוצר רוח לאריכותו (המאירי משלי יז). מה שהוא יוצא מהן היה רק קלקולים גדולים ומיני דברים רעים שהיו יוצאים ומתילדים בעולם אם הם היו הפועלים ועושים הבריאה (רמח״ל, חוקר ומקובל 19).

יַלְדָּה, ש״נ, מ״ר יְלָדוֹת, —נקבה קטנה, נערה: קח לי את הַיַּלְדָּה הזאת לאשה (בראש׳ לד ד). ויתנו הילד בזונה וְהַיַּלְדָּה מכרו ביין וישתו (יואל׳ ד ג). ורחבות העיר ימלאו ילדים וִילָדוֹת משחקים ברחבתיה (זכר׳ ח ה). —ובתו״מ כמו״כ במשמ׳ אשה לא זקנה: שאם היה הוא ילד והיא זקנה הוא זקן והיא ילדה ועמד ואמר שישאנה לו אומרים לו כלך אצל כמותך למה לך להכנים קטטה לביתך (ספרי דבר׳ רל). ובלבד שלא תצא (האשה בחוטי שער) לא ילדה בשל זקינה ולא זקינה בשל ילדה (ירוש׳ שבת ו ח:). שלא יתן לה לא (הכסות) של ילדה לזקינה ולא של זקינה לילדה (כתוב׳ מח.). לאדם שיש לו שתי נשים אחת ילדה ואחת זקנה ילדה מלקטת לו לבנות וזקינה מלקטת לו שחורות (ב״ק ס:). בוא

ואשיאך עצה עשה להן קלעים והושיב בהן זונות זקנה מבחוץ וילדה מבפנים וימכרו להן כלי פשתן וכו׳ ובשעה שישראל אוכלין ושותין ושמחין ויוצאין לטייל בשוק אומרת לו הזקינה אי אתה מבקש כלי פשתן זקינה אומרת לו בשוה וילדה אומרת לו בפחות (סנה׳ קו.). האשה הזו כל זמן שהיא ילדה יש לה וסתות (מד״ר כראש׳ מח). האשה הזו כל זמן שהיא ילדה יש לה תכשיטים נאים (שם). — ומ״ר: רבי אלעזר אומר (על שלש עֻברות) נשים מתות ילדות (שבת לב.).— ובמשמ׳ ש״ת, נשים יְלָדוֹת, לא זקנות: וחז״ל חשו לנשים ילדות שמא תצאן לתרבות רעה (טו״ת בנימין זאב קכו). — וגם בדברים לא בע״ח, גפן יְלָדָה וכדומה, לא זקנה: אמר ר׳ יוחנן ילדה שסיבכה בזקינה ובה פירות (נדר׳ נז:). ילדה שסיבכה בזקינה בטלה ילדה בזקינה ואין בה דין ערלה (סוט׳ מג:). ילדה פחותה מטפח חייבת בערלה כל שנותיה (שם). ילדה הפחותה מטפח אינה מקדשת את הזרעים (שם).—ובהשאלה, *יַלְדַּת העב, ר״ל הגשם, ואמר המשורר: קמתי בגן נשף העת ילדת העב עלי חולה, וישא אל אפי רוח ריח מחלים נפש חולה, וברק שחק באש ושאון רעמו ידמה אל קול חולה (רמב״ע, תרשיש ג טו).

יַלְדוּת, ש״נ, — השנים שהאדם הוא ילד, Kindheit, childhood ; enfance: והסר כעס והעבר רעה מבשרך כי הַיַּלְדוּת והשחרות הבל (קהל׳ יא י). שמח בחור בְּיַלְדוּתֶךָ ויטיבך לבך בימי בחורותיך (שם ט). —ובתו״מ: ואומרים לה (להסוטה) בתי הרבה יין עושה הרבה ילדות עושה (סוט׳ א ד). יש מהן שהיו אומרים אשריך ילדותי שלא ביישה את זקנותי אלו אנשי מעשה ויש מהן אומרים אשריך זקנותי שתכפר על ילדותי אילו בעלי תשובה (תוספתא סוכ׳ ד ג). דברים שאדם עושה בילדותו משחירים פניו לעת זקנתו (שבת קנב.). כששמעו חכמים בדבר אמרו מה בזקנותו כך בילדותו על אחת כמה וכמה (ערוכ׳ כא:). ופרקו נאה אמר אביי זה שלא יצא עליו שם רע בילדותו (תעני׳ יו:). ר״ע אומר למד תורה בילדותו ילמוד תורה בזקנותו היו לו תלמידים בילדותו יהיו לו תלמידים בזקנותו (יבמ׳ סב:). שכל אומנות שבעולם אין עומדת לו אלא בימי ילדותו אבל בימי זקנתו הרי הוא מוטל ברעב אבל תורה אינה כן עומדת לו לאדם בעת ילדותו ונותנת לו אחרית ותקוה בעת זקנותו (קדוש׳ פב:). על מה נטמאת (הסוטה) על עסקי שחוק וילדות (סוט׳ נב:). רבי שנית לנו בילדותיך הכסף קונה את הזהב ותחזור ותשנה לנו בזקנותיך הזהב קונה את הכסף (ב״מ מד.). שנית לנו בילדותיך עכו״ם מבטל ע״א שלו ושל ישראל (ע״ז נב:). אמר רבי חנינא חמין ושמן שסכתני אמי בילדותי הן עמדו לי בעת זקנותי (חול׳ כד:). אשרי ילדותינו שלא ביישה את זקנותינו (סוכ׳ נג.). אם זקנים הן הביבין הם אם נערים הם נטפלה להן ילדות (מד״ר ויקר׳ יא). — ובמשמ׳ *תכונת האדם ומדותיו בילדותו: ואמר רבי ילדות היתה בי והעזתי פני בנתן הבבלי (ב״ב קלא.).—ומשל: אוי לה לאחת ההולכת ואינה שבה ומה היא א״ר חסדא הילדות[1] (שבת קנב.). רב דימי אמר הילדות היא עטרת של וורד והזקנה עטרת של חלף[2]) (שם).— ובהשאלה, *יַלְדוּת הלבנה, מולדה, הזמן הראשון להגלותה, ואמר הפיטן: ילדות חרס וסהר בו ביום חשבון מצאו, ובתחלת בריתם בחלון אחד נמצאו (שבת החדש, אבי כל חוזה).

יִלּוֹד, ש״ז, מ״ר יִלּוֹדִים, — כמו יֶלֶד, בפרט מיד בהולדו: ותאמר האשה אשר בנה החי אל המלך וכו׳ בי אדני תנו לה את הַיָּלוּד החי והמת אל תמיתהו (מ״א ג כו). ואלה שמות הַיְלוּדִים אשר היו לו (לדוד) בירושלם שמוע ושובב נתן ושלמה (דהי״א יד ד).— ובתו״מ: עשה עובר כילוד לענין ייבום וכו׳ נעשה עובר כילוד לענין תרומה (יבמ׳ פז.).—ובסהמ״א: השד הוא אבר אשר נברא להתהוות בו החלב לזון בו הילוד (קאנון ג יב א). בתחלה כשיצא הילוד מבטן אמו יחתכו טבורו למעלה (מ׳ אלדבי, ש״א ה). — ואמר הפיטן: וממו פן ירבה יועצי תוללימו, זדו בפרך והכבידו עלימו, זדון מחשבותם נהפך עלימו, זורקי ילוד במים תהומות יכסימו (אחרון פסח, אתה האלת).

יָלִיד, ש״ז, סמי׳ יְלִיד, מ״ר יְלִידִים, יְלִידֵי,—יליד מקום פלוני או משפחה פלונית, שהוא נולד במקום ההוא או במשפחה ההיא: אחימן ששי ותלמי ילידי הענק (במד׳ יג כב). ספ אשר בִּילִדֵי הרפה (ש״ב כא יח). אז הכה סבכי החשתי את ספי מִילִדֵי הרפה (דהי״א כ ד).

[1]) גוף המשל בארמ׳: ווי לה לחדא דאזלא ולא אתיא מאי היא א״ר חסדא ינקותא.—[2]) בארמ׳ שם: כי אתא רב דימי אמ׳ ינקותא כלילא דוורדא סבותא כלילא דחילפא.

— ואמר המשורר: ילד בלי שם אם יהי רץ אחרי בין והוא לו יהיה יחס, טוב מ י ל י ד שר אחרי עיניו יתור ובבסל לבד יחס (רמב"ע, תרשיש י). — יליד בית, עבד שנולד בבית אדוניו: יליד בית ומקנת כסף (בראש׳ יז יב). המול ימול יליד ביתך ומקנת כספך (שם יג). וכהן כי יקנה נפש קנין כספו הוא יאכל בו ויליד ביתו הם יאכלו בלחמו (ויקר׳ כב יא). העבד ישראל אם יליד בית הוא מדוע היה לבז (ירמ׳ ב יד). וישמע אברם כי נשבה אחיו וירק את הניכיו ילידי ביתו (בראש׳ יד יד). ויקח אברהם את ישמעאל בנו ואת כל ילידי ביתו ואת כל מקנת כספו (שם יז כג). — ואמר הפיטן: שניך הרחק כאור תמודים, קשוט לשון למודים, בחוט השני טעם זין י ל י ד י ם, נגדו שלם לילדים (יוצ׳ א׳ פסח, לאינה). — ובמליצה, ״יליד גפן וכדומה, ואמר המשורר: זנח רופא וצרי שבגלעד לאיש גדל מאד עליו מזורו, והשקהו בכף עופר אהבים יליד שורק ובו יהיה מזורו (רמב"ע, תרשיש ב).

״ילִידָה, ש"נ, — שה"פ מן ילד: והחל מן האשה היולדת כי ה י ל י ד ה היא תחלה (ראב"ע ויקר׳ יב ב).

א. ילך[1], ממנו א. ילך.

א. ילך[2], פ"ע, עת׳ אלך, וכו׳, כמו הלך, עי"ש כל הפעל.

ב. ילך[3], ממנו ב. ילך.

ב. ילך[4], פ"ע, עת׳ ילך, — ילך הנטע, הצמח, הענף, גדל וארך והיה רענן ורט״ב, üppig wachsen (Pflanze); croitre luxurieusement; to grow luxuriously: אהיה כטל לישראל יפרח כשושנה ויך שרשיו כלבנון ילכו[5] יונקותיו ויהי כזית הודו (הוש׳ יד ו-ז).

---

1) כמו הלך, ועי׳ הערה לקמן.

2) לא נשאר מצרוף זה עבר קל ילכתי, וכו׳, ובמקומו השתמשו בצרוף הלך. ובעתיד היה להפך, כי לא השתמשו בצרוף הלך אהלך אלא קצת, ורוב שמושם בעתיד היה בצרוף ילך. ושני הצרופים ה ל ך וגם י ל ך יצאו מצרוף קדום ו ל ך. ובערב׳ משמש במשמ׳ זו הצרוף שלכ a), במשמ׳ הלך בדרך. באשור׳ אלכ.

3) אין חכמי הלשון מודים בשרש מיוחד זה, ועי׳ הערה להפעל.

4) אין חכמי הלשון מודים בפעל מיוחד זה, ועי׳ הערה לקמן. — 5) פרשו כל המפרשים הקדמונ׳

---

a) سلك

נטעתם גם שרשו י ל כ ו גם עשו פרי (ירמ׳ יב ב).

ילל[1], ממנו ילל, יְלֵל, יללה.

ילל, פ"ע, — קל לא נהוג.

— הפע׳, הילִיל, יהליל, יהילילו, איליל, ייליל, וילילו, אילִילָה, הילל, הילילי, הילילו, — זעק בקול עז של בכי ושבר, jammern, heulen; gémir, hurler; to howl: הילילו כי קרוב יום יי׳ כשד משדי יבוא (ישע׳ יג ו). הילילו אניות תרשיש כי שדד מעזכן (שם כג יד). הילילו הרעים וזעקו והתפלשו אדירי הצאן (ירמ׳ כה לד). איך חתה הילילו איך הפנה ערף מואב (שם מח לט). הקיצו שכורים ובכו והיללו[2] כל שתי יין (יוא׳ א ה). חגרו וספדו הכהנים הילילו משרתי מזבח (שם יג). הילילו ישבי המכתש כי נדמה כל עם כנען (צפנ׳ א יא). הילילי שער זעקי עיר (ישע׳ יד לא). הילילי חשבון כי שדדה עי (ירמ׳ מט ג). כה אמר יי׳ הילילו הה ליום (יחזק׳ ל ב). זעק והילל[3] בן אדם (שם כא יז). — ובמליצה ללא בע"ח: הילל ברוש כי נפל ארז וכו׳ הילילו אלוני בשן (זכר׳ יא ב). — ועת׳: ולא זעקו אלי בלבם כי ייֵלִילו[4] על משכבותם

וההדשים י ל כ ו זה, וכמו"כ בפסוק שבירמיהו שלהלן, במשמ׳ הרגילה של הליכה בכונה של גדול ושגשוג. אבל, אין זו מליצה טבעית כלל לאמר ילכו במקום יגדלו, ועוד יותר קשה הדבר בפסוק שבירמ׳, כי שלשה הפעלים שלפניו ושלאחריו, נטעתם שרשו ועשו, הם בעבר, והפעל ילכו בעתיד, וזה מקלקל כל המליצה. ולכן סברו קצת החדשים כי יש כאן שבוש והגיהו י ל ד ו במקום ילכו. אבל, זה מקלקל את יפי המליצה המדברת כאן אדות צמח, ולכן נראה כי זה פעל מיוחד ילך בענין הצמח כשהוא גדל ומתפשט ונהיה רענן ורט״ב, ובפסוק בירמיה לא היתה הכונה לפעל עתיד ילכו, אלא לפעל עבר ילכו, ר"ל גדלו והגיעו לגמר בשולם ועשו פרי. ויש בערב׳ פעל דומה לצרוף זה, והוא כהל, תכהל a), וז"ל המלונים הערבים: תכהל אלנבת תם טולה, ואכתהל אלנבת תם טולה וט׳הר נורה ושמלה, ר"ל גדל וארך ונגלתה נצתו.

1) חקוי קול טבעי לזעקה של צרה ושבר וכאב. ודומה לו בארמ׳ וסור׳ באפע׳ איּלל, ובערב׳ ולול b). וגם בלשונ׳ הארינת יש צרופים דומים לו, כמו ברומ׳ ululа, קול הכלב והזאב וכדומה.

2) בס"א והלילו, וס"א והילילו. — 3) ס"א והיליל מלא. — 4) כך ב"א. ב"נ ייליל.

---

a) كهل تكهل b) ولول

(הוש׳ ז יד). הנה עבדי ירנו מטוב לב ואתם תצעקו מכאב לב ומשבר רוח תילילו (ישע׳ סה יד). לקח עמי חנם משלו יהילילו נאם יי׳ (שם נב ה). — ועבר שנהפך לעתיד: הנה מים עלים מצפון והיו לנחל שוטף וישטפו ארץ ומלואה עיר וישבי בה וזעקו האדם והילילו[1]) כל יושב הארץ (ירמ׳ מז ב).—והיליל על דבר ולדבר: על נבו ועל מידבא מואב ייליל (ישע׳ יה ב). לכן ייליל למואב כלה ייליל (שם יו ז). על זאת חגרו שקים ספדו והילילו כי לא שב חרון אף יי׳ ממנו (ירמ׳ ד ח). פתאם נפלה בבל ותשבר הילילו עליה קחו צרי למכאובה אולי תרפא (שם נא ח). על כן על מואב איליל ולמואב כלה אזעק (שם מח לא). על זאת אספדה ואילילה[2]) אילכה שילל וערום (מיכ׳ א ח). —ואמר הפיטן: הנבאה והצמאה אשר תמיד לך תיליל, סמוך ידה בבן דודה הנקרא שמו תכליל (שבת א חנכה, שני זתים).

—פע׳, *יִלֵּל, יִלְּלָה, מְיַלֵּל, מְיַלֶּלֶת,— כמו הפע׳ הילִיל: אמר רבי אבין לא בקשה (חוה) אלא לבכות ולילל עליו בקולה ואכל ממנו (מד״ר דבר׳ ד). היה הקב״ה כביכול צועק ומילל בפני עצמו את מי אשלח (פסיק׳ רבתי לג). התחילה מיללת עליו בקולה (מד״ר ברא׳ יט). — ובהשאלה, קרא בקול רם, חד: בשעה שמיללין ההלכה אלו עם אלו כגון רבי אבא בר מימי וחבריו (מד״ר שה״ש, לוהרך).

יְלֵל, ש״ז, —קול זעקה ובבי מצער וכאב, Jammer gémissement; howl: ימצאהו בארץ מדבר ובתהו ילל[3]) ישמן (דבר׳ לב י). —ואמר הפיטן: ובמר יגוני ועצבי ילל אחבירה, קהלות הקדש הריגתם היום בזכרה (ר״א קליר, קינ׳ לת״ב, מי יתן). השלימו נפשם באהבה קשורה, אהימה עליהם בבכי ילל להשרה (שם).

יְלָלָה, ש״נ, סמי׳ יִלְלַת, יְלָלַת, —כמו יְלֵל: והיה ביום ההוא נאם יי׳ קול צעקה משער הדגים ויללה מן המשנה ושבר גדול מהגבעות (צפנ׳ א י). קול יללת[1]) הרעים כי שדדה אדרתם (זכר׳ יא ג). קול צעקת הרעים ויללת [2]) אדירי הצאן כי שדד יי׳ את מרעיתם (ירמ׳ כה לו). כי הקיפה הזעקה את גבול מואב עד אגלים יללתה ובאר אלים יללתה (ישע׳ יה ח).—ובתו״מ שאין לך דבר שמביא יללה על האדם אלא יין (ברכ׳ מ., סנה׳ ע:). יין שמביא יללה לעולם תירוש שכל המתגרה בו נעשה רש (יומ׳ עו:).—ומ״ר: התחילה (שרה) בוכה ומיללת בכתה שלש בכיות כנגד שלש תקיעות שלש יללות כנגד שלש יבבות ופרחה נשמתה ומתה (פדר״א לב). — ואמר הפיטן: ממך אבודים ילדים חמודים כפז על זאת במרר בכי יללת מרודיך (ר״א קליר, קינ׳ לת״ב, ציון לפירת).

ילע[3]), ממנו ילַע.

יָלַע[4]), פ״ע, — ילַע דבר, משתוקק לדבר, מבקש ומחפש הדבר ורוצה בו ודבק בו: מוקש אדם ילע[5]) קדש ואחר נדרים לבקר (משלי כ כה).

ילף[6]), ממנו יַלֶּפֶת.

— [1]) והליל קרי. — [2]) ס״א ואלילה חסר יוד קדמ׳.

[3]) אמר ר״י חיוג: ומעני אח׳ר ילל ישימן, ר״ל ומשמ׳ אחרת היא ילל ישימן. וכתב ע״ז ריב״ג: קאל הנאב ומעני אח׳ר ילל ישימון ומא הו ענדי בעיד מנ אלמעני אלאול לאנ מעני יללה דוי צות בתוג׳ע ומעני ילל ישמון דוי אלשמאוה וד׳לכ לאנ אלארצ׳ אלדויה הי אלצחרא׳ אלתי תתחרקהא אלריאח פישמע להא צות ויקאל להא דויה ודאויה, ע״כ, ובעבר׳: אמר שמה וענין אחר ילל ישמון ואיננו רחוק אצלי מן הענין הראשון כי ענין יללה השמעת קול בהצטער וענין ילל ישמון קול הישימון או הארץ המשמעת קול הוא המדבר השמם אשר ינשבו בו הרוחות וישמעו להם בו קולות.

[1]) כך ברוב הספר׳ ובקצת ספרים יללת, ל ראשונה הטופה. — [2]) כך ב״א, ב״ג ויללת.

[3]) אין חכמי הלשון מודים בשרש זה, ועי׳ הערה להפעל.

[4]) אין חכמי הלשון מודים בפעל זה, ועי׳ הערה לקמן.—[5]) ראו רוב הקדמונ׳ והחדש׳ במלה זו עתיד מן שרש לוע או לעע, ופרשוה במשמ׳ בליעה או השחתה או דבור בלי ישוב הדעת. אבל, כל הפרושים שפרשו הקדמונ׳ והאחרונים אינם מתישבים היטב לפי המליצה הטבעית, וכבר שער ברט (Barth, WU) כי זה שרש ילע דומה לשרש הערבי ולע a) שמשמש במשמ׳ כזב ושקר. אבל גם משמ׳ זו אינה מתישבת היטב. ואולם שרש זה משמש בערב׳ עוד בשתי משמעות, במשמ׳ דבק בדבר והשתוקק לו והתאוה לו כמעט כמו בשגעון, ועוד במשמ׳ הקל בדבר, וזלזל בו. והנה לשתי המשמ׳ האלה יש מקום בכתוב זה, אך המשמ׳ הראשונה, שהיא העקרית, היא יותר מתאמת לחצי השני של הכתוב, ועי׳ בערך בקר.

[6]) שרש משמש גם בערב׳ אך לא במשמ׳ שיהיה אפשר לחשב כי ממנה נגזר השם ילפת.

---

a) ولع

ילפת[1], ש"נ, — מין ממיני השחין על העור, חזזית מצרית, ‎äg. Flechte; dartre ég.; eg. lichen‎ : או גבן או דק או תבלל בעינו או גרב או ילפת[2] או מרוח אשך (ויקר׳ כא כ). עורת או שבור או חרוץ או יבלת או גרב או ילפת לא תקריבו אלה ליי׳ (שם כב כב). — והשתמשו קצת סופרי הרפואה במלה זו ללקוי עור הראש שנפרשים ממנו כעין סובים : י ל פ ת והוא כעין סובין שמתילד בשרשי השער מליחה לבנה (מ׳ אלדבי, ש"א ד א). מי ההדס יחזק השער ושרשו כי ימנעהו מלהמרט גם יועיל ל י ל פ ת ולנגעים הלחים (שם).

ילק[3], ממנו ילק.

ילק[4], ש"ז, בהפס׳ ילק, — מין ממיני הארבה, ‎Heuschreckenart; esp. de sauterelle; sp. of locust‎ : יתר הגזם אכל הארבה ויתר הארבה אכל הילק ויתר הילק אכל החסיל (יוא׳ א ד). נשבע יי׳ צבאות בנפשו כי אם מלאתיך אדם כילק וענו עליך הידד (ירמ׳ נא יד). שם תאכלך אש תכריתך חרב תאכלך כילק התכבד כילק התכבדי כארבה הרבית רכליך מכוכבי השמים ילק פשט ויעף (נחו׳ ג יה-יו). אמר (אלהים) ויבא (במצרים) ארבה וילק ואין מספר ויאכל כל עשב בארצם (תהל׳ קה לד-לה). — ילק סמר : פקדו עליה טפסר העלו סוס כילק סמר (ירמ׳ נא כז), ועי׳ סמר.

---

[1]) משק׳ יבלת, צרעת, ואמרו בספרא (אמור קיד) : ילפת זה ח ז ז י ת מצרית. ובאין לנו יסוד נכון ליחס לשם זה משמ׳ מדויקה אחרת עדות התלמוד מכרעת. — [2]) רסע"ג : ח ו א ז, ריב"ג א ל ק ו ב א, והיא המחלה הרשומה בפנים.

[3]) אולי בערב׳ ולק a), הלק b), במשמ׳ הליכה מהירה. ואולי וקל c) במשמ׳ עלה והתנשא והרים רגל אחת והניח רגל שנית.

[4]) לא נתברר בודאות מקור שם זה. אולי מסושג המהירות או העליה שבהשרשים הערבים ולק, וקל, שהובאו בהערה להשרש. וכמו"כ אין לברר בודאות לאיזה מין ממיני הארבה קראו לפנים בשם זה. המסורה היהודית אינה נותנת לנו דבר ברור. השבעים תרגמו ביונית, מין ארבה בלי כנפים. הירונ׳ תרגם attelabus, שהיא אחת מהצורות שלובשת הארבה קודם שהיא מגעת לשלמותה. ת"י : ז ח ל י א, וגם פרוש מלה זו לא ידוע בדיוק.

---

a) ولق b) هلق c) وقل

—ואמר הפיטן : טסו חרגלי י ל ק, וזמורי הבקק והבלק, כנץ על צפור דולק, גוזלי בתר והמלק (שבת א חנכה, אי נור). זכור חנט מנו עמלקי, טס כ י ל ק לאבד חלקי (שבת פר׳ זכור, זכור את). —ומ"ר ילקים : סחי שמתנו מכים ולקים, עצומי גזם ואכולי י ל ק י ם (סליח׳ יוס ב, אויתיך). — ואמר המשורר : כבר היה תמול קרוב לנפשי והיום גבהו מני שחקיו, והיום זרחה שמש ונודד ולא היה ידידי מ י ל ק י ו (רשב"ג, כאין גשאו).

ילקוט, ש"ז, מ"ר ילקוטים, —א) כיס הרועה, הציד, וכדומה, שנותן בו כליו וצרכיו, ‎Tasche; bourse; purse‎ : ויקח (דוד) מקלו בידו ויבחר לו חמשה חלקי אבנים מן הנחל וישם אתם בכלי הרעים אשר לו ובילקוט וקלעו בידו (ש"א יז מ). — ב) השתמשו בו במשמ׳ שם לספר שנקבצו בו דברים מספרים הרבה, או מענינים רבים, ‎Sammlung; recueil; compilation‎ : ספר ה י ל ק ו ט. ויש לי י ל ק ו ט גדול שמועות טובות שמעתי ובשם אומרם נזכרים קראתיו שמע שלמה (יש"ר מקנדיה, בהקד׳ נובלות חכמה). זה נמצא ב י ל ק ו ט ישן נושן (פרדס רש"י, סבתים ע"ש רש"י, אפשטיין).

ים[1], ש"ז, סמי׳ ים, ים, בכנ׳ ימה, ועם ה המקום ימה, מ"ר ימים, סמי׳ ימי, —א) מקוה המים הרבים שעל פני האדמה, ‎Meer, See; mer, grand lac; sea‎ : וברוח אפיך נערמו מים נצבו כמו נד נזלים קפאו תהמת בלב ים (שמות יה ח). נשפת ברוחך כסמו ים צללו כעופרת במים אדירים (שם י). וינהם עליו ביום ההוא כנהמת ים (ישע׳ ה ל). הלוא את היא המחרבת ים מי תהום רבה השמה מעמקי ים דרך לעבר גאולים (שם נא י). ותשליך במצלות ים כל חטאתם (מיכ׳ ז יט). וירדו בדגת הים ובעוף השמים (כראש׳ א כו). וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים (שמות יד ל). והיה מספר בני ישראל כחול הים אשר לא ימד ולא יספר (הוש׳ ב א). ויי׳ הטיל רוח גדולה אל הים ויהי סער גדול בים (יונ׳ א ד). כל אניות הים ומלחיהם היו בך (יחזק׳ כז ט). יורדי הים באניות עשי מלאכה במים רבים המה ראו מעשי יי׳ ונפלאותיו במצולה ויאמר ויעמד רוח סערה ותרומם גליו (תהל׳ קז כג-כה).

---

[1]) גם בכנעני׳, בארמ׳ ימא, וגם בערב׳ ים a), וממנו גם פעל, אך כבר אמרו החכמים כי מלה זו שאולה בערב׳ מארמ׳. וי"א כי גם באשור׳ היתה מלה

---

a) يمّ

כי אני תרשיש למלך בים עם אני חירם (מ"א י כב). קולם כים יהמה (ירמ' ו כג). אשר שמתי חול גבול לים (שם ה כב). — וסמי': עמק השדים הוא ים המלח (בראש' יד ג). על כתף ים כנרת קדמה (במד' לד יא). והירדים על ים הערבה ים המלח (יהוש' ג יו). דרך המדבר ים סוף (שמות יג יח). ושתי את גבלך מים סוף ועד ים פלשתים (שם כג לא). — וכנ': והחרבתי את ימה והובשתי את מקורה (ירמ' נא לו). — ועם ה המקום ימה, להים: וישא את הארבה ויתקעהו ימה סוף (שמות י יט). — ומ"ר ימים: ויקרא אלהים ליבשה ארץ ולמקוה המים קרא ימים (בראש' א י). אשר ישב לחוף ימים ועל מפרציו ישכון (שופט' ה יז). פרו ורבו ומלאו את המים בימים (בראש' א כב). בצאת עזבוניך מימים השבעת עמים רבים (יחזק' כג לג). — ובמליצה למשל הגדל והעמק: מה אדמה לך הבת ירושלם מה אשוה לך ואנחמך בתולת בת ציון כי גדול כים שברך מי ירפא לך (איכ' ב יג). — ומעבר לים, לענין המרחק: ולא מעבר לים הוא לאמר מי יעבר לנו אל עבר הים ויקחה לנו (דבר' ל יג). — ים הגדול, הים אשר על חוף ארץ ישראל מערבה: מהמדבר והלבנון וכו' כל ארץ החתים ועד הים הגדול מבוא השמש יהיה גבולכם (יהוש' א ד). — וכמו"כ ים האחרון: כל ארץ יהודה עד הים האחרון (דבר' לד ב). — הים הקדמוני, הוא ים המלח שאצל יריחו: והיה ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלם חצים אל הים הקדמוני וחצים אל הים האחרון (זכר' יד ח). — ב) כלי גדול עשוי למקוה מים מלאכותי, Reservoir: ויעש (שלמה במקדש) את הים מוצק עשר באמה משפתו עד שפתו עגל סביב וכו' עמד על שני עשר בקר וכו' ושלשה פנים מזרחה והים עליהם מלמעלה (מ"א ז כג-כה). ויתן את המכנות חמש על כתף הבית מימין וכו' ואת הים נתן מכתף הבית הימנית קדמה (שם לט). ואת המכנות ואת ים הנחשת אשר בבית יי' שברו כשדים (מ"ב כה יג). העמודים שנים הים האחד והמכנות אשר עשה שלמה לבית יי' (שם יו). — ג) נרדף להשם מערב, מפני שהים הגדול הוא מערבה לא"י, Westen west; ouest: ויהפך יי' רוח ים [1]) חזק מאד וישא את הארבה (שמות י יט). ורחב החצר לפאת ים קלעים חמשים אמה (שם כז יב). — ימה, לפאת ים, לפאת מערב: והיה זרעך כעפר הארץ ופרצת ימה וקדמה וצפנה ונגבה (בראש' כח יד). שא נא עיניך וראה וכו' צפנה ונגבה וקדמה וימה (שם יג יד). ולירכתי המשכן ימה תעשה ששה קרשים (שמות כו כב). וחמשה בריחם לקרשי המשכן לירכתים ימה (שם לו לב). דגל מחנה אפרים לצבאתם ימה (במד' ב יח). משפחת הגרשני אחרי המשכן יחנו ימה (שם ג כג). עלה ראש הפסגה ושא עיניך ימה וצפנה ותימנה ומזרחה (דבר' ג כז). כל מלכי האמרי אשר בעבר הירדן ימה (יהוש' ה א). מעקרון וימה כל אשר על יד אשדוד וחצריהן (שם יה מו). מפאת קדימה עד פאת ימה (יחזק' מח כג). ונבקע הר הזיתים מחציו מזרחה וימה (זכר' יד ד). — ועם שני סימני המקום לימה: ועלה גבולם לימה ומרעלה ופגע בדבשת (יהוש' יט יא). — ובתו"מ: מה הים הזה בין גל גדול לגל גדול גלים קטנים כך בין כל דבר ודבר דיקדוקיה ואותותיה של תורה (ירוש' סוט' ח כב ד). שבעה ימים סובבין את ארץ ישראל (בם כלא' ט לב ג). — ומשל, פלוני יודע למתק את הים, ר"ל הוא אדם גדול, חכם, חריף: א"ל (רבי יוחנן לר"י בר בא) מה מעשה אירע לידך א"ל (מצאתי) לר' מנא בר תנחום שהתיר תורמוסין שלהן א"ל ולא פגעת בו א"ל אדם גדול הוא והוא יודע למתק את הים הגדול (ירוש' ע"ז ג מב.). — ושמות ימים: ים המלח, כבר נזכר למעלה, ודבור רגיל: *ילך הדבר לים המלח: המפריש מעות לחטאת ונאבדו והקריב חטאת תחתיהן ואח"כ נמצאו המעות ילכו לים המלח (תמור' ד ג). אונקלוס הגר חלק מאחיו החמיר על עצמו והוליך חלקו לים המלח (תוספתא דמאי ו יז). חד אמר דמי ע"ז הוליך לים המלח וחרנה אמר דמי חלקו של ע"ז הוליך לים המלח וחרנה אמר ע"ז עצמה הוליך לים המלח (ירוש' שם ו כה ד). — ים הגדול: והמפרש בים הגדול (ירוש' שבת ב ה:). וים אספמיא וים הגדול (כ"ב עד:). — *ים המות: לכך נקרא אוקיינוס ים המות ועתיד האלהים לרפאתו (מד"ר שמות טו) הים הנקרא ים המת בארץ הגוז ובצד בית המקדש והוא אשר יצא ממנו החמר בכל שנה (ר"ש א"ת, אותות השמים, כ"י ביה"ס כונתנסי). — ים פלשתים [1]): וכבר

זו נהוגה. — [1]) במקום הזה אפשר עוד כי הכונה פשוטה רוח הבא מן הים, וכן לקמן לפאת ים, חפאה ששם הים. — [1]) בודאי בטעות הסב שם ים התיכון לים המלח.

זכרו ים פלשתים מר מאד ומלוח ואם ילקה אדם או בהמה ויאסרו ידיו ורגליו וישליכוהו בו יצוף (שם). —"ים הסובב: הנוף השלישי יתחיל מן המזרח וכו' ודמשק ואשקלון וירושלם ועכו עד הים הסובב (מ' אלדכי, ש"א ג ג). —"ים האמצעי, הוא ים יפו: ולסבוב את האיטאליאע ויכנסו בים האמצעי באורך הקלאבריא (ארח' עולם יב). כנגד זה לצד הצפוני מעבר לים האמצעי (שם ה). —"ים השחור, "ים הלבן, "ים הקרח: וירד מים השחור עד ים הלבן הוא ים הקרח ומלשון ים בלטי על כתף אירפה עד הים הקדמוני קדמת אזיה בואכה אמריקה (יל"ג, פרק' מקוטע' ממגל' אלכסנדר). — "ים התיכון, הוא ים האמצעי: אם הים התיכון יאיר אחרי שקיעת השמש הוא ג"כ סימן ברור על הסער (למודי הטבע סו). — והשתמשו הסופרים במליצה ים החכמות, ים הדאגות, ים המחשבות, וכו': ורק אשחה בים הבין לבדי ללקט כל בדולחיו ודריו (רשב"ג, כשורש ען). ונהגתו (את החוטא) בכבדות בים גלות ושאוניו, היום במה שנים אפפוהו מי זדוניו (ר"י הלוי, סליחה, יוס לד). ובשתשקע נפשו בים המחשבות והעצות יכה על מגינו אשר בין ידיו ושרביטו ויהריש המנגן (מוסרי הפלסופ' א יט). אני משה בן מיימון הספרדי בניתיהו, ומים קדמונינו משיתיהו (רמב"ם, הקד' לסד' זרעים). ואימות מות נפלו עלי, וסוף ים הדאגות חבוש לראשי, וכמעט שכנה דומה נפשי (ספ' המוסר לר"ז אלג'אהרי מה). אני ישן ולבי ער, ובים התשוקה סוער ובוער (ר"י חריזי, הקד' תחכמ'). הוא ים התעודות, ולו בכל חכמה עשר ידות, וכלו מלא חמודות (שם מו). ורבי יהודה בן שושן יועץ נדיבות, וים נדבות, וכו' ומהם רבי יוסף הדיין ים התעודות, ואיש חמודות (שם). ובעודי בין גלי ים המחשבות, עורך עם קרבי קרבות, וחוצב מן האהבות להבות (שם ו). כי בו תהי משקיט שאון ים התאוה בעת רפש וטיט גרש (הוא, הענק ג מח). —"ים התלמוד: הגאון המובהק מוהר"ר ישעיה ברלין ז"ל אשר דלה דלה לנו ממעמקי ים התלמוד זהב ורב פנינים (הקד' להגה' בעל הלכות). יודעים לירד לעומק של כל הלכה והלכה ולשוט בים הגדול הוא ים התלמוד (הקד' מעדני יו"ט ודברי חמוד'), המה פרשו השמלה על כל ים התלמוד ועשאוהו ככברה בסולת נפה ומנופה בשלש עשרה נפה (הקד' בדפ' לופיס על הש"ס). אמר הצעיר זה ים התלמוד גדול ורחב ידים אין מספר לענינים הרמים ונשגבים אשר נדברו באו שמה (הקד' לבי חיות, הגה' על הש"ס). —*שר של יָם, עי' שַׂר. —*מדינות הַיָּם, עי' מדינה. —ג) בהשאלה, *יָם של בית הבד, בית קבול כעין בור שיורד שמה השמן: המוכר את בית הבד מכר את הים ואת הממל (ב"ב ד ה). — *יָם של נפה, קרקעית הנפה: ים נפה של סילתין טמא ושל בעלי בתים טהור (כלים טו ג). —ד) "כנוי לכ"א ממיני משקלי החרוזים: והערבים שקלו שיריהם על ט"ו (סוגים) יקראו כל סוג מהם ים (בחר) (רס"ע אבן דנאן, פרק בחרז, מלאכ' השיר).

אי, איים. —אניה. —גַּל. —דכי. —דְּמָמָה. —*זוט, זוטו של ים. —זעף הים. —זרוע הים. —חול הים. —חוף. —"יַמִּיָּה. —לשון ים. — מבוא, מבואים. — מחוז. —מַיִם. —מַלָּח. —מפרץ. —מצולות. — "מֵצר הים. — משברים. — נהם, נהמה. — *נחשול של ים. —*נמל. — ספינה. — פלג, *הפליג בים. —צי. —קצף, קצף שעל פני הים. — *רהב, שרו של ים. — שפת הים. — שר של ים. — תהום.

יֵם[1], ש"ז, מ"ר יֵמִם, יֵמִים, —א) יונת הבר, wilde Taube, pigeon sauvage, ramier; wild dove: ואלה בני צבעון ואיה וענה הוא ענה אשר מצא את הֵיֵּמִם[2] במדבר ברעתו את החמרים לצבעון אביו (בראש' לו כד). —

---

[1]) אולי בערב' יַם a), ימאם b), ועי' הערה לקמן.

—[2]) אונק' תרגם במשמ' הענקים, כאלו היה כתוב האימים, וכך הוא בנוסח' השמרונים. השבעים כתבו המלה כצורתה, ולא תרגמוה. חכמי התלמוד אמרו שהכונה בשם זה היא להפרד, וז"ל: רשב"ג אומר פרד בימי ענה היה שנאמר הוא ענה אשר מצא את הימים במדבר דורשי המורות היו אומרים ענה פסול היה לפיכך הביא פסול לעולם וכו' מלמד שבא צבעון על אמו והוליד ממנה ענה (פסח' נד.), א"ר יהושע בן לוי למה נקרא שמן (של הפרדות שנזכרו שם) ימים שאימתם מוטלת על הבריות (חול' ז:). והנה דבר ברור הוא שמשמ' זו להשם ימים לא היתה להם במסורה הואיל ואונק' תרגם בדרך אחר, ולא נתברר על מה סמכו רשב"ג וריב"ל בפרושם זה אם לא שנאמר שזו השערה פשוטה לפי מה שספר הכתוב כי ענה היה רועה חמורים. הירוני' בתרגומו העיד כי בלשון כנענ' השם ימים משמש במשמ' מים חמים

---

a) يَمّ، b) يمام

ב) בקבלה, ־מין בריות משונות הגדיות: בריות משונות שנבראו בע"ש בין השמשות ונקראים י מ ם חסר יוד כי לא המה מיום ו' ולא מיום השבת ובכל יום מתלבשים בגופא והולכים על הרים גדולים ורמים מקום שאין שם ישוב וכשרואין בן אדם מדבקים בו ומפתים אותו להוליד ממזרים (אור היקר, בסד' תפלה למשה לר"מ קורדוביירו, עמוד הטור' יא).

ימה[1], כמו יום, ממנו ימות, עי' יום.

ימה, ש"נ, —כמו ים: נגלינו אף אחריו בכל שערי ארץ ואיי הימה (רסע"ג, הקד' האגרון).

ימי, ת"ז, מ"ר ימיים, ימיות, — של הים, מטבע הים: ושאר מה שספר בו ממיני החיות המדבריות והימיות (חו"ה, הבחינה ד). לאברי הגרון שיוקה חוטים וכש"כ הצבועים בארגמן ימיי ותחניק בהם האפעה וכו' (קאנון ג ט ו). כי ההתכה בצד הצפון פחותה ואינה עוברת על מימות נוזלים ימיים (שם א ג ג ח). המשכנים הימיים הארצות האלה ישתוה קורם וחומם (שם יא). וכמו שמתו הבעלי חיים הימיים המועילים להם וכו' (ר"י אברבנאל, זבח פסח, ביד חזקה). וההפך בבע"ח הימיים והארציים שעשאם הרב מדרגה אחת (הוא, ברהס' א). ומהדגים יאותו הימיים או ממים מתוקים נוזלים בלתי נחים או אגמים אלא אם תהיה מצולתו חוליית או שיתהוה ממרוצת איזה נהר (ספ' הקדחת ג ג, כ"י ברלין). יש מהם (מהצמחים) גניי ויש מהם מדברי ויש מהם פרדסי ויש הרריי ויש ימיי ויש אגמיי (רשב"ל דוקן,

הנובעים מהאדמה, כמו חמי טבריה וכדומה, והעיד הכתוב כי ענה מצא מעינות המים במדבר. והנה אעפ"י שעד כה לא נמצא בהכתבות הכנעניות מלה ימם במשמ' זו, בכ"ז בעצם הדבר אין זה מן הנמנעות, הואיל ואנו רואים בלשון הערב' כי אמנם יש קרבה בין שני השרשים חמם וימם, כמו שנראה לקמן. ואעפי"כ קשה לחשב כי זו היתה הכונה שענה מצא מעינות חמים במדבר. רסע"ג תרגם לפי דעת ר"ש בן גמליאל: רכאב אלבע'אל, וכן רב שרירא גאון, הביא זאת ריב"ג בשמו, וז"ל: אשר מצא את הימים במדבר פשר פיה רב סעדיה וצ"ל אלד'י רכב אלבע'אל וראית לרב שרירא נ"ע ופירוש כודניאתא ימים ובלשון ערב' בגאל. ע"כ. ובמשמ' זו פרשו רוב המפרשים הקדמונ'. והחדש' קצתם נוטים לדעה הירונ' וקצתם מניחים מלה זו בלי פרוש. והנה בערב' יש מלה זו ממש, ים a), ימאם b), וגם חכמי הלשון הערבית בעצמם מפקפקים קצת במשמ' המלה. ים קצתם מפרשים נחש, וקצתם מפרשים יונת הבר, וקצתם זה וזה, ובפרוש ימאם יש כמו"כ חלוקי דעות. אלג'והרי הביא בשם אלאצמעי וז"ל: אלימאם אלחמאם אלוחשי אלואחדה ימאמה וקאל אלכשאי הי אלתי תאלף אלביות, ע"כ, והובאו הדברים האלה בלשונם גם בהמצבאח, ובעברית: ימאם הוא חמאם (בערב', יונה בעברית) המדברי והיחיד הוא ימאמה, ואמר אלכשאי היא האולפת ומתרגלת אל הבתים. והביא אבן סידה בשם אבו האתם וז"ל: ואלימאם אלואחדה ימאמה אלחמאם אלברי וקאל חמאם מכה אג'מע ימאם ועמוא וקאלוא אלפרק בין אלחמאם אלד'י ענדנא ואלימאם אן אשפל ד'נב אלחמאמה ממא ילי ט'הרה אלי אלביאצ' וכד'לב חמאם אלאמצאר ואשפל ד'נב אלימאמה לא ביאצ' בה, ע"כ, ובעבר': ימאם הוא יונת הבר וכו' ושערו ואמרו כי ההבדל בין היונה שאצלינו והימאם הוא שהיונה שאצלינו שפל זנבה נוטה ללבן והימאם אין בו לבן כלל. ויותר בפרטים בלשאן אלערב, וז"ל: ואלימאם טא'ר קיל הו אעם מנ אלחמאם וקיל הוא צ'רב מנה וקיל אלימאם אלד'י ישתפרח ואלחמאם הו אלברי אלד'י לא יאלף אלביות וקיל אלימאם אלברי מנ אלחמאם אלד'י לא טוק לה ואלחמאם כל מטוק כאלקמרי ואלדבשי ואלפאח'תה ולמא

פשר בנ דריד קולה צבה כאלימאם תהוי שראעא' ועדי כמת'ל שיר אלטריק קאל אלימאם טא'ר פלא אדרי אעני הד'א אלנוע מנ אלטיר אם נועא' אח'ר, ע"כ, ובעבר': אלימאם עוף אומרים הוא יותר כללי מן חמאם (יונה) וי"א הוא מין ממנו (מן היונות) וי"א ימאם הוא שמגדלים ממנו אפרוחים וחמאם הוא מדברי לא יתרגל להבית וי"א ימאם הוא המדברי מן היונות שאין לו ענק (מן נוצות על צוארו) וחמאם לכלם יש ענק כמו קמרי ודבשי ופאח'תה, וכאשר פרש בן דריד מה שאמר (המשורר): צבה כאלימאם תהוי שראעא' וכו' (חיל האויב כמו ימאם מתנפלים זה על זה חיש מהר) אמר אינני יודע אם הכונה (במלה זו) מין מן העופות או מין אחר. והביא אח"כ הלשאן דברי אלג'והרי שהובאו למעלה, והביא עוד השם יאמום a) ואמר שהוא אפרוח היונה וי"א שהוא אפרח בת היענה. עכ"פ מכל אלה הדברים והפרושים והפקפוקים אנו רואים כי עצם השם ים והצורה השלמה ימאם ישנה גם בערב' ועכ"פ הוא שם בע"ח, וכמעט הכל מסכימים כי היא יונת הבר. ומשמ' זו היא היותר נאותה להשם ימם שלנו, שבזה נשמרה לנו מסורה הגדית אדות הראשון שהביא את היונה בין עופות הביתיים של האדם.

[1]) עי' הערה לערך יום.

a) يَمّ b) يَمَام

a) يَامُوم

מג"א, חלק יעקב ג). ובכלל הנה זה המין מורכב טבעו בין הימיי והארציי (שם ד). ולזה הספוג הימי אשר בו פחות שבמיני החיות (שם ה). ואחר שהזכיר חלק הימיי הזכיר חלק האוירי (שם, חלק שוסינו א). שוכני האיים מאריכים ימים יותר מזולתם והחי הימי מאריך יותר מהמדברי והנהרי (מ' אלדכי, ש"א ה י). וזה מרוב המימות טבעו עם היותו ימיי שהקור גובר עליו בטבע (אוהב משפט על איוב מא יג). וכל המעברות הימיות הנם כתובים בקלף הבעלי מלחים לאות ולזכרון ליודעים (ארח' עולם יא). וכל ארץ ישראל הימית אשר לזבולן וירד הגבול עד כל ארץ פלשתים הימית הנקראת צידונים וירד הגבול אל מחוז מצרים הימית (שם ו). שהיתה ארץ ישראל מסגולת למסחר הימיי (תעוד' ביברא' ג ס).

ימיה, ש"נ, — כלל הספינות והמלחים וכו' של מדינה, ובפרט ימיה של מלחמה, כח הים של מדינה, Marine.

ימים[1], ש"ז, ובהוס' ה הגבול בסוף ימימה, — כמו שנה, Jahr ; année ; year : ואיש כי ימכר בית מושב עיר חומה והיתה גאלתו עד תם שנת ממכרו ימים תהיה גאלתו (ויקר' כה כט). או חדש או ימים בהאריך הענן על המשכן לשכן עליו יחנו בני ישראל ולא יסעו ובהעלתו יסעו (במד' ט כב). ויהי מספר

[1]) מן ימם, משקל תמים, כך ריב"ג, ודעתו כי מ"ר ממנו ימימים כמו תמימים, אמר וז"ל : מימים ימימה פי כל עאם ומת'לה ויהי לימים מימים אי אלי עאם בעד עאם מתקדם לה ואלדליל עלי אנ ימים שנה קולה ימים תהיה גאלתו ת'ם קאל אם לא יגאל עד מלאת לו שנה תמימה ואמא קולה בעת צאת הקץ לימים שנים פמחד'ופ מנ ימימים לאנ ימים עלי זנה תמים פכמא אנ ג'מע תמים תמימים כד'לכ יג'ב אנ יכונ ג'מע ימים ימימים, ע"כ, ובעבר' : מימים ימימה בכל שנה וכמהו ויהי לימים מימים כלומר לשנה אחר שנה והראיה על ימים שהוא שנה אמרו ימים תהיה גאלתו ואמר אח"כ ואם לא יגאל עד מלאת לו שנה תמימה אבל אמרו ובעת צאת הקץ לימים שנים הוא מחוסר מן ימימים כי ימים ע"מ תמים וכמו שקבוץ תמים תמימים כן ראוי להיות קבוץ ימים ימימים. ורוב המדקדקים הקדמונ' והחדשים אמרו שזה מ"ר הרגיל של יום, ומשמש במשמ' שנה. ובקצת מקומות במקרא קשה להכריע אם הכונה היא למ"ר מן יום, או לשנה, כך לשלשת ימים מעשרתיכם (עמו' ד ד), אולי כמו שנאמר מקצה שלש שנים תוציא את כל מעשר תבואתך, ועוד בקצת מקומות (ברבי רד"ק, יוס).

הימים אשר ישב דוד בשדה פלשתים ימים וארבעה חדשים (ש"א כז ז). והיה מקץ ימים לימים אשר יגלח כי כבד עליו וגלחו (ש"ב יד כו). שבה עמדי והיה לי לאב ולכהן ואנכי אתן לך עשרת כסף לימים וערך בגדים ומחיתך (שופט' יז י). ושמרת את החקה הזאת למועדה מימים ימימה (שמות יג י), לאמר משנה לשנה. מימים ימימה תלכנה בנות ישראל לתנות לבת יפתח ארבעה ימים בשנה (שופט' יא מ). הנה חג יי' בשלו מימים ימימה (שם כא יט). ועלה האיש ההוא מעירו מימים ימימה להשתחות ולזבח ליי' צבאות בשלה (ש"א א ג). ומעיל קטן תעשה לו אמו והעלתה לו מימים ימימה בעלותה את אישה לזבח את זבח הימים (שם ב יט).

ימין[1], ש"נ, סמי' ימין, בימין, לימין, מימין, ככנ' ימיני, בימיני, לימיני, מימיני, ימינו, ימינה, בימינה, ימינך, ־נך, מימינך, — א) הצד בבע"ח שממול הצד שבו הלב, שהוא צד שמאל, rechte Seite; côté droit; right side: ולקחת מן האיל החלב והאליה וכו' ואת שתי הכלית ואת החלב אשר עליהן ואת שוק הימין (שמות כט כב). ואת שוק הימין תתנו תרומה לכהן וכו' לו תהיה שוק הימין למנה (ויקר' ז לב-לג). ותחז יד ימין יואב בזקן עמשא לנשק לו (ש"ב כ ט). וירא יוסף כי ישית אביו יד ימינו על ראש אפרים (בראש' מח יז). אהוד בן גרא וכו' איש אטר יד ימינו (שופט' ג טו). ויחגר אותה (את החרב) מתחת למדיו על ירך ימינו (שם טז). חרב על זרועו ועל עין ימינו (זכר' יא יז). חותם על יד ימיני (ירמ' כב כד). ואני תמיד עמך אחזת ביד ימיני (תהל' עג כג). והציך מיד ימינך אפיל (יחזק' לט ג). יי' צלך על יד ימינך (תהל' קכא ה). ויחזיקו ביד שמאולם בלפדים וביד ימינם השופרות (שופט' ז כ). — ב) ביחוד היד הימנית, du rechte Hand ; main droit ; right hand : וישלח ישראל את ימינו וישת על ראש אפרים (בראש' מח יד). וירם ימינו ושמאלו אל השמים (דני' יב ז). שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני (שה"ש ב ו). וילפת שמשון את שני עמודי התוך וכו' אחד בימינו ואחד בשמאלו (שופט' טז כט). בימינו היה הקסם (יחזק' כא

[1]) בארמ' ימינא, בערב' ימינ a).

a) يمين

כז). ידה ליתד תשלחנה וימינה להלמות עמלים (שופט׳ ה כו). ארך ימים בימינה בשמאולה עשר וכבוד (משלי ג יו). שים ימינך על ראשו (בראש׳ מח יח). נטית ימינך תבלעמו ארץ (שמות יה יב).—אינו יודע בין ימינו לשמאלו, אינו יודע כלום, אפילו להבדיל בין ידו הימנית לידו השמאלית: נינוה העיר הגדולה אשר יש בה הרבה משתים עשרה רבו אדם אשר לא ידע בין ימינו לשמאלו (יונ׳ ד יא).—ובמדדש: והיה רבי מאיר בחור יפה ונשאה בו עיניה ושיכרתו ולא ידע בין ימינו לשמאלו והציעה לו המטה ושכב עליו ר׳ מאיר נרדם וישן (מדר׳ י׳ הדברות ז).—ומליצה נהוגה ימינו של פלוני חזקה, ימינו עשתה, ימינו השיגה, וכיוצא בזה: ימינך יי׳ נאדרי בכח ימינך יי׳ תרעץ אויב (שמות יה ו). ותתן לי מגן ישעך וימינך תסעדני (תהל׳ יח לו). תמצא ידך לכל איביך ימינך תמצא שנאיך (שם כא ט). דבקה נפשי אחריך בי תמכה ימינך (שם סג ט). אם אלך בקרב צרה תחיני. על אף איבי תשלח ידך ותושיעני ימינך (שם קלח ז). יענהו משמי קדשו בגבורות ישע ימינו (שם כ ז). הר זה קנתה ימינו (שם עח נד). ושמתי בים ידו ובנהרות ימינו (שם פט כו), ר״ל כחו ושלטונו. אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים (ישע׳ מח יג). אמצתיך אף עזרתיך אף תמכתיך בימין צדקי (שם מא י).—והחזיק ימינו של פלוני, תמך בו, עזר לו, נתן לו כח וע״ז: כי אני יי׳ אלהיך מחזיק ימינך האמר לך אל תירא אני עזרתיך (ישע׳ מא יג). כה אמר יי׳ למשיחו לכורש אשר החזקתי בימינו לרד לפניו גוים (ישע׳ מה א). — וכמו״כ הרים ימין פלוני, נתן לו כח ועז: הרימות ימין צריו השמחת כל אויביו (תהל׳ פט מג). — ולהפך השיב ימינו מפלוני, נמנע לעזר לו: גדע בחרי אף כל קרן ישראל השיב אחור ימינו מפני אויב (איכ׳ ב ג).—ונשבע בימינו: נשבע יי׳ בימינו ובזרוע עזו אם אתן את דגנך עוד מאכל לאיביך (ישע׳ סב ח).—וימינו של פלוני שקר, ר״ל שגם שבועתו שקר ואין לסמוך על דבריו: אשר פיהם דבר שוא וימינם ימין שקר (תהל׳ קמד ח). —ימין, במשמ׳ תה״פ, מצד היד הימנית, rechts ; a droit on, at : הפרד נא מעלי אם השמאל ואימנה ואם הימין ואשמאילה (בראש׳ יג ט).—והמליצה לא נטה או לא סר ימין ושמאל: נעברה נא בארצך לא נעבר בשדה ובכרם ולא נשתה מי באר דרך המלך נלך לא נטה ימין ושמאול עד אשר נעבר גבלך (במד׳ כ יז). ויעמד במקום צר אשר אין דרך לנטות ימין ושמאול (שם כב כו). אל תט ימין ושמאול הסר רגלך מרע (משלי ד כז). אעברה בארצך בדרך בדרך אלך לא אסור ימין ושמאול (דבר׳ ב כז). במסלה אחת הלכו הלך וגעו ולא סרו ימין ושמאול (ש״א ו יב). —ובמשמ׳ מוסרית, לא סר מדבריו ימין ושמאל, עשה ככל מה שאמר לו: ושמרתם לעשות כאשר צוה יי׳ אלהיכם אתכם לא תסרו ימין ושמאל (דבר׳ ה כט). לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל (שם יז יא). ולבלתי סור מן המצוה ימין ושמאול (שם כ). רק חזק ואמץ מאד לשמר לעשות ככל התורה אשר צוך משה עבדי אל תסור ממנו ימין ושמאל (יהוש׳ א ז). וילך בכל דרך דוד אביו ולא סר ימין ושמאול (מ״ב כב ב).—ועם פעלים אחרים, עטף, הביט, וכיוצא בהם: שמאול בעשתו ולא אחז יעטף ימין ולא אראה (איוב כג ט). הביט ימין וראה ואין לי מכיר (תהל׳ קמב ה). כי ימין ושמאול תפרצי וזרעך גוים יירש (ישע׳ נד ג). — ועל ימין כמו״כ: ואם לא הגידו לי ואפנה על ימין או על שמאל (בראש׳ כד מט). וירדף עשהאל אחרי אבנר ולא נטה ללכת על הימין ועל השמאל מאחרי אבנר (ש״ב ב יט). ויגזר על ימין ורעב ויאכל על שמאל ולא שבעו (ישע׳ ט יט). ואכלו על ימין ועל שמאול את כל העמים סביב (זכר׳ יב ו).—מימין פלוני, מצד ימינו: ויקח יוסף את שניהם את אפרים בימינו משמאל ישראל ואת מנשה בשמאלו מימין ישראל ויגש אליו (בראש׳ מח יג). הופיע מהר פארן ואתה מרבבת קדש מימינו אשדת למו (דבר׳ לג ב). וכל העם וכל הגברים מימינו (של דוד) ומשמאלו (ש״ב יו ו). ראיתי את יי׳ ישב על כסאו וכל צבא השמים עמד עליו מימינו ומשמאלו (מ״א כב יט). ויבאו בני ישראל בתוך הים ביבשה והמים להם חומה מימינם ומשמאלם (שמות יד כב). יפל מצדך אלף ורבבה מימינך אליך לא יגש (תהל׳ צא ז). ואחותך הקטנה ממך היושבת מימינך סדם ובנותיה (יחזק׳ יו מו). —ובדברים לא בע״ח: ויתן את המכנות חמש על כתף הבית מימין וחמש על כתף הבית משמאלו (מ״א ז לט). ויקח יהוידע הכהן ארון אחד ויקב חר בדלתו ויתן אתו אצל המזבח מימין[1] (מ״ב יב י). ואעמידה שתי תודת גדולת ותהלכת לימין מעל לחומה (נחמ׳

— [1]) כך הקרי, והכתיב בימין.

יב לה). מה שני הזיתים האלה על ימין המנורה ועל שמאולה (זכר' ד יא). בגבעת החכילה אשר מימין הישימון (ש"א כג יט). הבמות אשר על פני ירושלם אשר מימין להר המשחית (מ"ב כג יג). והכרבים עמדים מימין לבית בבאו האיש (יחזק' י ג). ושנים זיתים עליה אחד מימין הגלה ואחד על שמאלה (זכר' ד ג). — ישב לימינו של פלוני, לאות כבוד וחבה: וישם (שלמה) כסא לאם המלך ותשב לימינו (מ"א ב יט). נאם יי' לאדני שב לימיני עד אשית איביך הדם לרגליך (תהל' קי א). נצבה שגל לימינך בכתם אופיר (שם מה י). — ולאות חשיבות וכח: הפקד עליו רשע ושטן יעמד על ימינו (תהל' קט ו). ויראני את יהושע הכהן הגדול עמד לפני מלאך יי' והשטן עמד על ימינו לשטנו (זכר' ג א). — ובכונת עזרה: כי יעמד לימין אביון להושיע משפטי נפשו (תהל' קט לא). על ימין פרחח יקומו (איוב ל יב). הימן המשורר וכו' ואחיו אסף העמד על ימינו (דהי"א ו יח-כד). —ג) נרדף עם השם דרום, מפני שהעומד בפניו מול השמש צד דרום הוא מ י מ י נ ו: והלך הגבול אל הימין אל ישבי עין תפוח (יהוש' יז ז). ודוד ואנשיו במדבר מעון בערבה אל ימין הישימון (ש"א כג כד). ויעברו את הירדן ויחנו בערועך ימין העיר (ש"ב כד ה). צפון וימין אתה בראתם (תהל' פט יג). — ובתו"מ, כמו כן בכל השמושים: הסגן ב י מ י נ ו וראש בית אב משמאלו (יומ' ד א). אקפה את בניי שלא הטיתה י מ י ן ושמאל (ירוש' הור' ג מז ד). יצר תינוק ואשה תהא שמאל דוחה ו י מ י ן מקרבת (סנה' קז:). ה י מ י ן שהיא שולטת במצות הרבה (מד"ר במד' יב). וכיון שבאו הגייסות לשם א"ל י מ י נ י חששה לי (פסיק' דר"כ, ותאמר ציון). — וימין בלבד לשבועה[1]: האומר י מ י ן ה"ז שבועה (נזיר ג:). — והשתמשו המשוררים והמליצים הרבה בשם זה במליצתם: היעמוד לבבי ותחזק י מ י נ י ומרבץ צבאים כהיום לבער, עליהם דמעי כימים וגלי לבבי ירוצון יגוני לבער (רמב"ע, תרשיש ד). לבבי למאד יכבד ביום בוז ויתכבד הגו פידו ביום ריש, ויום חיל תהי קונה י מ י נ ו לכל דוד נעצב

— [1]) בערב' חלף ימינ a).

a) حلف يمين

יאמר עלי רש (שם ט). אשר לפני נבונים שה י מ י נ ו על כסיל רמה, ומתגאה בים כסל זמן אותו בעוז רמה (שם י). אשר יקפוץ י מ י נ ו יאסוף הון ויהיה לו ביום צרה לעזרה (ר"י חריזי, תחכמ' מג). י מ י נ ך מנהר פישון רחבה, ולך ברא אלהים הנדבה (שם ב). — ומליצה, הוא חשב שמאל פלוני י מ י נ ו, הוא אויל אינו מבחין בין שמאל וימין: איך תחשוב כי אני חי על דעתך דאבוני, המעט היותי בתוך עם יחשוב שמאלי י מ י נ י (תלונה לרשב"ג, נחר בקרא'). — ומשל: אדם מבלי חברים כשמאל בלי י מ י ן (מבחר הפנינ' ב).

ימיני, ת"ז, — של ימין: ושכבת על צדך ה י מ י נ י[1]) שנית (יחזק' ד ו). ויקם את העמודים על פני ההיכל אחד מימין ואחד מהשמאול ויקרא שם ה י מ י נ י[1]) יכין ושם השמאלי בעז (דהי"ב ג יז).

ימך, — עי' תמך.

א. **ימם**, ממנו יומם, ימים.

ב. **ימם**, ממנו ים, ימי, ימיה.

ג. **ימם**, ממנו ים.

ימם, — עי' ים.

א. **ימן**[2]), ממנו ימין, ימיני, א. ימן, ימני.

א. **ימן**, — קל לא נמצא.

— הפע', הימין, אימין, אימנה, תימין, וגם תאמין, הימין, המין, הימיני, מימינים, מימינים, — א) פנה לימין, sich zur Rechten wenden; tourner à droite; turn to the right: הפרד נא מעלי אם השמאל ואימנה ואם הימין ואשמאילה (בראש' יג ט). חי נפשך אדני המלך אם אש להמין ולהשמיל מכל אשר דבר אדני המלך (ש"ב יד יט). זה הדרך לכו בו כי תאמינו וכי תשמאילו (ישע' ל כא). התאחדי הימיני השימי השמילי אנה פניך מעדות (יחזק' כא כא). — ב) השתמש ביד ימינו ועשה בה מלאכה: נשקי קשת מימינים ומשמאלים באבנים ובחצים בקשת (דהי"א יב ב). — ובתו"מ: ל מ י מ י נ י ן בה (בהתורה יש להם) אורך ימים וכו' וכ"ש עושר וכבוד למשמאילים בה (יש להם) עושר

[1]) כך הכתיב, והקרי ימני.

[2]) משותף בלשונ' השמיות. בערב' ימנ a).

a) يمن

וכבוד וכו׳ ואין להם אורך ימים (שבת סג.). אלו מ י מ י נ י ם ואלו משמאילים אלו מכריעין לכף זכות ואלו מכריעין לכף חובה (מד״ר שה״ש, לסופתי).

—פע׳, *ימן, מימן, מ י ו מ ן, מיומנת,—היה של ימין, של צד ימין, ובהשאלה חשוב: אחימן מ י ו מ ן שבאחים (יומ׳ י.). הזרוע ה מ י ו מ ן שבזרוע (חול׳ קלד:). המשית ה מ י ו מ ן שבמשוחים (הור׳ יב.).—ולנק׳: מה אצבע האמורה להלן הימנית ה מ י ו מ נ ת שבימין אף אצבע האמורה כאן ה מ י ו מ נ ת שבימין (ספרא ויקר׳, חוב׳ ג ג). הירך ה מ י ו מ נ ת שבירך (קדוש׳ כא:). ובא לו לקרן דרומית מזרחית וטובל באצבעו ה מ י ו מ נ ת שבימין מן הדם שבמזרק (זבח׳ נג). — ואמר הפיטן: וגבעות עולם תמך בהוד אגודלו, גיא וכל עפרה בצרדה הכילו, לחולל תגין מ י ו מ נ ת הכין לו (שבת פר׳ שקל׳, אז ראית). — ובמשמ׳ היה הדבר בידו והיה בקיא בו: מלמד שהיו דברי תורה מ י ו מ נ י ן לדוד והיו מביאין לו נפלים והיה בודקן ואומר זה זכר וזו נקבה (מדר׳ תהל׳, שוח״ט טז ט).

ב. ־ימן[1]), ממנו ב. ־ימן.

ב. ־ימן, — קל לא נמצא.

—פע׳, ־ימן, פ״י,—זמן והכין, vorbereiten; préparer to prepare: שור ימן מעשה שור בו להציל, כונו במלואים פסוחים בו להציל, להגן למלט לפסוח ולהציל, כמו בחם ואת בתינו הציל (ר״א קליר, יוצ׳ ב פסח, שור). יצא מלובש על יד קובץ, ירש מתן שאלות יעבץ, זהב י מ ן לאסוף נדחים מקבץ (קרובץ לפורים, הכתולות כהקבן). יצר פוצחים, יחודו לנצחים, י מ ן קדוחים, יסר נדחים (שבת ברא׳, אל נשא). י מ ן תדשא הארץ אלנות ועשבים, כונו רמז למינהו בלי צאת מעורבים (שבת ד׳ אחה״פ, אשיחה). אנשי אמונה אבדו ואין טהור לצפצף בשפתים, כדוד אשר מיבוסי קנה מקום מקדש בירושלם, י מ ן לפניך אנכי חטאתי בפלים (סליח׳ מנח׳ יוה״כ, אנשי אמונה). יחיד ונשא שוכן שמים, י מ ן לכלם מקואות מים, יען חסידיו מיחדיו פעמים (יוצר שבת א׳ חנוכה, כאו אכן). יושר דברו בשמעם יחד, יקוו המים אל מקום אחד, י י מ ן המועט במרובה להאחד (ר״ש בר״י, אייחד, מחז׳ ויטרי תעת). בהארות דת מפאר, כחתן יכהן פאר, על כל כבוד חופה לפאר, דעת השקה כרווי מי באר, ימנה בחזק להשתעשעה, בהוד קניני נתונה משבעה (ר״א קליר, ארק הכיפה זמר). נשואי רחם זבד טוב הזביד, וארגמן ימנם לכונן עיר דוד (קרוב׳ לפורים, ויאהב אומן).

—ועם ה הידיעה, הימן, אשר ימן: הנותן יורה ומלקוש בעתם להרביבם, ה י מ ן סליחה לשובבים להשיבם (יוצ׳ יוה״כ, האמן).

—פע׳, ־ימן, מימן, מיומן,—מזמן: יעלה ויבוא הקץ הסתום ה מ י ו מ ן, יגיע יראה וירצה הציר הנאמן (ר״י הלוי, אתה כוננת). ויצא (שור הבר) לקראתו מ י ו מ ן, וילפתו שנית בו בזמן (מחז׳ רומ׳, קינות, ויכון עולם).

—התפ׳, ־התימן, נתימן, יתימן,—יזדמן: ויתמרמר אליו מוכמן, ויסביבו בקרניו באומן, ודג לעומתו ית י י מ ן, וסנפיריו ישחיז לזמן, ולשחטו בם יתאמן (מחז׳ רומ׳, קינות לת״ב, ויכון עולם).

ימני, ת״ז, לנק׳ ימנית,—של ימין: ויקם את העמוד הימני ויקרא את שמו יכין (מ״א ז כא). ועל תנוך אזן בניו הימנית ועל בהן ידם הימנית ועל בהן רגלם הימנית (שמות כט כ). אל כתף הבית הימנית (מ״א ו ח). — ובתו״מ: האשה כעורכת וכמניקה את בנה כאורגת בעומדין לשחי ליד ה י מ נ י ת (נגע׳ ב ד).

א. **ימר**[1]), ממנו א. ימר.

א. **ימר**[2]),—קל לא נמצא.

—התפ׳, התימר,—התימר בדבר, נאות מדבר והתפנק והתענג בו, to enjoy ;geniessen; jouir de qqch.: חיל גוים תאכלו ובכבודם תתימרו[3]) (ישעי׳ סא ו).

[1]) שרש בנו הפיטנים מן שרש ב.מנה, מן העתיד וימן.

[1]) רק בעברית, ועי׳ הערה להערך.

[2]) עי׳ הערה לקמן.—[3]) ת״י תתפנקון. והסכים לזה גם ריב״ג, והוא בודאי הפרוש היותר נאה לפי הענין, אעפ״י שאין בשאר הלשונות צרוף זה ממש במשמ׳ זו. ואולם יש צרוף מסרם מ ר י גם בעבר׳ וגם בערבית במשמ׳ קצת דומה לזה, בעבר׳ במשמ׳ פטם את הבהמות, ובערב׳ תמרי a) במשמ׳ התקשט. ובפסיק׳ רבתי (סוף פר׳ כט) פרשו תתימרו במשמ׳ חלוף, ואמרו: מהו תתיימרו ח י ל ו ף אם המר ימירנו, ע״כ, וכן קצת המפרשים מהקדמונ׳ וגם מהחדשים. ואולם פרוש זה אינו מפרנס מליצת הכתוב היטב, וכמו״כ פרוש רוב הקדמונ׳ במשמ׳ התפאר אינו מישב המליצה יפה. וקצת החדשים פרשו התימר כמו הפע׳ הערבי מור b) במשמ׳ עשה לו צידה, ויש מהחדשים

a) تمرى b) مور

—ואמר המשורר: יבכו רעביה עלי שלחן אשר יתעדנו נגדו ויתימרו, יבכו צמאיה עלי ענן אשר פיהם למלקוש יערוף פערו (רשב"ג, כימי יקותיאל). אמרתי אעלה על תמר, ובצוף מעדניו אתימר, עת אטעם אותו אתעדן עד נפת צוף נגדו ימר (ר"י חריזי, תחכמ' מט).

ב.ימר, ממנו ב.ימַר, כמו מור.

ב.יָמַר,—קל לא נמצא.

—הִפע', הֵימִיר,—כמו הֵמִיר, עי' ערך מור.

ימש, ממנו יָמַש, כמו משש.

יָמַש,—קל לא נמצא.

—הִפע', הֵימִיש, — הֵימִיש את פלוני, עשה שֶׁיְּמַשֵּׁש: ויאמר שמשון אל הנער המחזיק בידו הניחה אותי והימשני[1]) את העמדים אשר הבית נכון עליהם ואשען עליהם (שופט' יו כו).

א.ינה[2]), ממנו א.ינה.

א.יָנָה, פ"י, בינ' יֹנֶה, יוֹנֶה,—ינה את פלוני, הציק לו, חמס אותו, bedrücken, gewalttätig s.; oppresser; to oppress: הוי מוראה ונגאלה העיר הַיּוֹנָה לא לקחה מוסר ביי' לא בטחה (צפנ' ג א-ב). קומה ונשבה אל עמנו ואל ארץ מולדתנו מפני חרב הַיּוֹנָה (ירמ' מו יו, נ יו).

—הִפע', הוֹנָה, עת' יוֹנֶה, תּוֹנוּ, תֹּנוּ, תּוֹנֶנּוּ,— להץ וחמס וצער אותו: וגר לא תונה ולא תלחצנו כי גרים הייתם בארץ מצרים (שמות כב כ). וכי יגור אתך גר בארצכם לא תונו אתו כאזרח מכם יהיה לכם הגר הגר אתכם ואהבת לו כמוך (ויקר' יט לג-לד). כה אמר יי' עשו משפט וצדקה והצילו גזול מיד עשוק וגר יתום ואלמנה אל תֹנוּ אל תחמסו (ירמ' כב ג). ולא יונו עוד נשיאי את עמי (יחזק' מה ח). עני ואביון הוֹנָה גזלות גזל חבל לא ישיב (שם יח יב). ואיש לא הוֹנָה חבל לא חבל וגזלה לא גזל (שם יו). אב ואם הקלו בך לגר עשו בעשק בתוכך יתום ואלמנה הונו בך (שם כב ז). עם הארץ עשקו עשק וגזלו גזל ועני ואביון הונו ואת הגר עשקו בלא משפט (שם כט). ואיש לא יוֹנֶה חבלתו חוב ישיב (שם יח ז). עמך ישב (העבד שנמלט אליך מאדוניו) בקרבך במקום אשר יבחר באחד שעריך בטוב לו לא תּוֹנֶנּוּ (דבר' כג יז). והאכלתי את מוֹנַיִךְ את בשרם (ישע' מט כו). ולא יקח הנשיא מנחלת העם לְהוֹנֹתָם מאחזתם (יחזק' מו יח).—ובעניני מקח וממכר, הוֹנָה אותו, רִמָּה אותו, לקח ממנו יותר מהראוי, übervorteilen; frustrer; to overreach: וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך אל תונו איש את אחיו (ויקר' כה יד). כי מספר תבואת הוא מכר לך ולא תונו איש את עמיתו ויראת מאלהיך (שם יו-יז). — ובתו"מ: רצה (הלוקח) אומר לו תן לי את מעותי או תן לי מה שהוניתני[1]) (ב"מ ד ד).—ובמוסריות: ומה אם המלך שהונה את המלך כמהו ניגף הדיוט שהוא מונה את הדיוט על אחת כו"כ (מד"ר בראש' עג). שאין אוה"ע יכולין להונות את ישראל (שם עט). ומה אם המלך על ידי שהונה מלך כמוהו ענשו הכתוב מי שהונה את חבירו על אחת כמה וכמה (שם ויקר' לג). כך הן האומות לפי שהיו מונין לישראל ואומרים ויעבידו מצרים את בני ישראל וכו' (שם שה"ש, גן נעול). לפי שהיו אוה"ע מונים את ישראל ואומרים להם אתם עשיתם את העגל ובדק הקב"ה בדברים ולא מצא בהם ממש (פסיק' דר"כ, שור או כשב). והניחה (המלך את אשתו) והלך לו למדינת הים ושהה שם שנים הרבה והיו חברותיה מונות לה ואומרות לה עד אימתי את (יושבת קחי לך בעל עד שאת ילדה) (שם, אנכי אנכי). והיה יהונתן הסופר מחרפו (את ירמיהו) ומונה אותו ואומר לו הרכין ראשך על הטיט שמא תבא שינה לעיניך (פסיק' רבתי כו). בשביל שהוניתני מתחלה מן המקח שאלמלא הייתי מוכרו שוה בשוה והוקר ברשותי לא היית יכול לחזור בך (רגמ"ס ב"ב פד.). בין שהונה במזיד ובין שלא ידע שיש במכר זה הונייה חייב לשלם (רמב"ס מכיר' יב א). שהרי אומר לו המוכר ללוקח לא מפני שהונית נ

שהגיהו תטעמו, שהוא דומה קצת לפרוש התרגום תתפנקון.

[1]) כך הכתיב, והקרי והמישני.

[2]) מדמים קצת החכמים לשרש העברי הזה את השרש וני a) בערב' אעפ"י שהשרש הערבי הזה משמש לא באותה המשמ' שמשמש השרש העברי ינה, אלא במשמ' של חלשה ורפיון כח.

a) وني

[1]) כך במשנ' שבגמ' ירוש', ובמשנ' שבמשנ' שאוניתני.

תחזור בך (שם יד). וכן אם להצהו (את הגר) והונגהו בממון עובר בשלשה לאוין (שם יד טז). כאשר הונה למי שקדמך בן יונך (מוסרי הפלסופ׳ ב ה). —ואמר הפיטן: הונוני מוני בתלאה, וטנפוני ברבת חלאה, ואמרו הנה מתלאה (סכת ב אחה״פ, אל אל תי). תשובותיכם נשארה מעל, הונוני עובדי הבעל, עד ישקיף ממעל, מוריד שאול ויעל (קינ׳ לת״ב, איך תנחמוני).

ב. ינה[1], ממנו ב. ינה.

ב. ינה[2], פ״י, עת׳ אינה, נינה, נינם, נינם, —החריב, עשה כלה בדבר, zerstören; ruiner; destruct: שלחו באש מקדשך לארץ חללו משכן שמך אמרו בלבם נינם[3] יחד שרפו כל מועדי אל (תהל׳ עד ז-ח).

***ינון**, ש״ז, —אחד משמותיו של המשיח[4] המקוה: לי עוד תגנון, בפסוח וגנון, בגוננך לבנון, במגנת ינון (סכת החדש, אתית עת). לגויי הארצות תחיש שאת נס, ינון תגבר ומתניו תשנס, עדרי תאסוף ופוצי תכנס (סכת ג אחה״פ, סדודים). אז ישיר ינון, בנפול עבד מנון, גאות גאה אשר פסח פסוח וגנון (ז׳ פסח, אז ישיר). נעים שמו לפני שמש ינון מונהו, נכתר בשש מדות בהוד והדר קונהו (סכת נחמו, אל אל שדי). חזק ימיני להכריע את קמי וראה ארמוני כי יהל שם ערבי, חד בלי שני אני קראתיך אל כי תעננני ושלח ינון ותשבי (ר״י נגארה, לך אור גאוני). לו איחל כל צבאי, עד ישלח שר צבאי, ינון שמו תשבי עמו הן המה ינחמוני (הוא, יכסוף לבי). —ואמר המשורר: ויהיה הוא וישראל בטוב אל ובמשוש לב סמוכים עוד רפודים, ויזכו לחזות ינון ותשבי אשר לקבץ נפוצינו עתידים (ר״מ דרעי, לקו״ק נד). — ומצוי גם במליצה פשוטה: כתבתי לכבודכם שתתבשרו כי בשורות טובות מלפני שוכן ערבות וישמחנו בביאת ינון ינחמנו בנחמת ציון (אגר׳ הרמב״ם לר׳ יצחק בר נתן). אליהו נביאו וינון משיח צדקו כי יגלו ביום ישועתו, אשר היא תלויה באותות שתים לבוא אל צאן מרעיתו (ר״י הדסי, האשכל בעט).

ינח, ממנו ינח, נחת, *הנחה, ״הנחי, מסנה.

ינח, —קל לא נמצא.

—הפע׳, הניח, הניחו הניחם, הנחת, הנחתיו, הנחתו, הנחתם, הניחו, הניחוך, הנחתם, יניח, ויניח, ותנח, מניח, אניחנו תניחני, ויניחהו, ויניחו, ויניחום, ויניחהו, הנח, הניחו, הניח, להניח, להניחו, —א) הניח דבר במקום מן המקומות, שם אותו שם, wohin unterbringen; mettre; to set down: ואסף איש טהור את אפר הפרה והניח מחוץ למחנה במקום טהור (במד׳ יט ט). אין בארון רק שני לחות האבנים אשר הניח שם משה בחרב (מ״א ח ט). ולקח הכהן הטנא מידך והניחו לפני מזבח יי׳ אלהיך (דבר׳ כו ד). ופשט (אהרן) את בגדי הבד אשר לבש בבאו אל הקדש והניחם שם ורחץ את בשרו במים במקום קדוש ולבש את בגדיו (ויקר׳ יו כג-כד). ועתה הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתתה לי יי׳ והנחתו לפני יי׳ אלהיך (דבר׳ כו י). דבר אל בני ישראל וקח מאתם מטה מטה לבית אב וכו׳ והנחתם באהל מועד לפני העדות (במד׳ יז יז-יט). והצאתי את מנחתי והנחתי לפניך (שופט׳ ו יח). והעברתם אותם (את האבנים) עמכם והנחתם אותם במלון אשר תלינו בו הלילה (יהוש׳ ד ג). ויניח משה את המטת לפני יי׳ (במד׳ יז כב). וידבר שמואל אל העם את משפט המלכה ויכתב בספר ויניח לפני יי׳ (ש״א י כה). ויעש שלחנות עשרה ויניח בהיכל חמש מימין וחמש משמאול (דהי״ב ד ח). וישא הנביא את נבלת איש האלהים ויניחהו על החמור וישיבהו (מ״א יג כט). קח את הבשר ואת המצות והנח אל הסלע

---

[1]) אין חכמי הלשון מודים בשרש מיוחד זה, ועי׳ הערה להערך.

[2]) עי׳ הערה לקמן.— [3]) לפי סדר מליצת הכתוב צריך שיהיה פה פעל עתיד למדברים בעדם, וכבר הרגיש בזה ריב״ג, אלא שהוא שמו עתיד מן א. ינה, אמר וז״ל: ומנ הד׳א אלמעני ענדי נינם יחד והו פעל משתקבל ח׳פיף עלי זנה ונירם, ע״כ, ובעבר׳: ומן הענין הזה אצלי נינם יחד והוא פעל עתיד קל ע״מ ונירם אבד חשבון. אבל שתי תשובות יש על גזרה זו, האחת היא, כי משמ׳ הפעל א. ינה היא רפה יותר מדי לפי הכונה כאן. והשנית, כי א. ינה הוא נפ״ו, והראיה על זה ההפעיל הונה ולא הינה, וא״כ צ״ל עתיד קל ננה כמו נדע ולא נינה. ולכן עדיף להניח שרש מיוחד ב. ינה מנפ״י, במשמ׳ מיוחדה לפי הענין. והנה לפי ההקש צריך נינם בריש צרויה, וקצת החדשים מנקדים כך. וקצתם מגיהים נוגם מלשון יגון.

[4]) מקור הדבר בגמ׳ (סנה׳ צח:): מה שמו (של המשיח) דבי ר׳ שילא אמרי שילה שמו שנאמר עד כי יבא שילה דבי ר׳ ינאי אמרי ינון שמו שנאמר יהי שמו לעולם לפני שמש ינון שמו.

הלז (שופט׳ ו כ). אצל עצמתיו הניחו את עצמתי (מ״א יג לא).—ב) הניח את פלוני, או את דבר פלוני במקום מן המקומות, עזב אותו שם לזמן מה, lassen; laisser; to let: אחיכם האחד הניחו אתי ואת רעבון בתיכם קחו ולכו (ברא׳ מב לג). ואת כל העדף הניחו לכם למשמרת עד הבקר (שמות יו כג). ואלה הגוים אשר הניח יי׳ לנסות בם את ישראל (שופט׳ ג א). פלגשי אביך אשר הניח לשמור הבית (ש״ב יו כא). ואת כל הנפש אשר הניח נבוזראדן רב טבחים את גדליהו בן אחיקם (ירמ׳ מג ו). והגוי אשר יביא את צוארו בעל מלך בבל ועבדו והנחתיו על אדמתו נאם יי׳ ועבדה וישב בה (שם כז יא). אשר הניחו עליה את ארון יי׳ עד היום הזה (ש״א ו יח). יפשטו את בגדיהם אשר המה משרתם בם והניחו אותם בלשכות הקדש ולבשו בגדים אחרים (יחזק׳ מד יט). ישבעו בנים והניחו יתרם לעולליהם (תהל׳ יז יד). ולקחו כלי תפארתך והניחוך עירם ועריה (יחזק׳ יו לט). והנחתם שמכם לשבועה לבחירי (ישעי׳ סה יה). ביום קרבנו יאכל לא יניח ממנו עד בקר (ויקר׳ ז יה). ויניח יי׳ את הגוים האלה לבלתי הורישם מהר (שופט׳ ב כג). ויבא באר שבע אשר ליהודה ויניח את נערו שם (מ״א יט ג). ותנח בגדו אצלה עד בוא אדניו אל ביתו (ברא׳ לט יו). ויניחו אתו עד הבקר (שמות יו כד). ויסף עוד להניחו במדבר (במד׳ לב יה). ושנאתי אני את כל עמלי שאני עמל תחת השמש שאניחנו לאדם שיהיה אחרי (קהל׳ ב יח). ולמלך אין שוה להניחם (אסת׳ ג ח). ושמך עלינו נקרא אל תניחנו (ירמ׳ יד ט), ר״ל אל תעזבנו. עשיתי משפט וצדק בל תניחני לעשקי (תהל׳ קיט קכא). אם רוח המושל תעלה עליך מקומך אל תנח (קהל׳ יד).—הניח ידו מדבר, עזב את הדבר, נמנע מעשותו: טוב אשר תאחז בזה וגם מזה אל תנח את ידך (קהל׳ ז יח). בבקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ידך (שם יא ו). — ג) הניח לפלוני, הרפה ממנו, הסתלק ממנו, עזבו לנפשו: ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם (שמות לב י). חבור עצבים אפרים הנח לו (הוש׳ ד יז). הניחו לו ויקלל כי אמר לו יי׳ (ש״ב יו יא). ויאמר הניחו לו איש אל יגע עצמתיו (מ״ב כג יח).—וגם הניח אותו במשמ׳ זו: ויאמר שמשון אל הנער המחזיק בידו הניחה אותי והימשני את העמדים (שופט׳ יו כו). לא הניח לאיש לעשקם (דהי״א יו כא). לא הניח אדם לעשקם ויוכח עליהם מלכים (תהל׳ קה יד). — ובתו״מ, באותן המשמ׳: המניח את הכלכלה תחת הגפן בשעה שהוא בוצר ה״ז גוזל את העניים (פאה ז ג). לא ילעוס אדם חיטין ויניח על מכתו בפסח (פסח׳ ב ז). מניח את החבית ואומר הרי זו לכל בני מבוי (ערוב׳ ז ו). נטל את המחתה ועלה לראש המזבח וכו׳ וירד והניחה על הרובד הרביעי שבעזרה (יומ׳ ד ג). המניח את הכד בר״ה ובא אחר ונתקל בה ושברה (ב״ק ג א). מניחין את ראשו על הסדן וקוצץ בקופיץ (סנה׳ ז ג). לא יקרא עד שיכסנו או עד שיניחנו תחת המטה (ירוש׳ ברכ׳ ג ו ד). בשעה שהחמה זורחת וכל מלכי מזרח ומערב מניחים כתריהם בראשיהם ומשתחוים לחמה מיד כועס הקב״ה (בבלי שם ז.). אמר ר״א משיניח מעפור׳ של ספרין על ברכיו (שבת ט:). נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ אם היה דר בעלייה מניחה בחלון הסמוכה לר״ה ובשעת הסכנה מניחה על שלחנו ודיו (שם כא:). המניח כלים תחת הצינור לקבל בהן מי גשמים (שם טז:). מביא אדם קיתון מים ומניחו בנגד המדורה לא בשביל שיחמו אלא בשביל שתפיג צינתן (שם מ:). לא יניח תינוק בתוך חיקו מפני שמביאו לידי שחוק (מו״ק כו:). התוך נבלה והנח לפני הכלבים ואביך הנח עליו ככר או תינוק לטלטלו (שבת ל:). שהניחו ס״ת על מטתו (של חזקיהו) ואמרו קיים זה מה שכתוב בזה (ב״ק יז.). שנתקבצו כל אותן אבנים למקום אחד וכל אחת ואחת אומרת עלי יניח צדיק זה ראשו (חול׳ צא:).—ובמשמ׳ עזב: ואם אינו מאמינו מניח טליתו אצלו ועושה עמו חשבון לאחר השבת (שבת כג א). שמור לי ואמר לו הנח לפני שומר חנם (ב״מ ו). המניח יינו בקרון או בספינה והלך לו (ע״ז ה ד). וכשהיה מתפלל בינו לבין עצמו אדם מניחו בזוית זו ומוצאו בזוית אחרת (ברכ׳ לא.). נותן לו שכרו ומניחו אצלו ואם אינו מאמינו מניחן בבית הסמוך לו (פסח׳ נה:). שיכול לומר לו הנחתי לך מקום לגבות הימנו (כתוב׳ לה.). כשבא גבריאל וחבטן (את נערות בת פרעה) בקרקע הניח לה אחת מהן (מד״ר שמות א). משל לישראל וכהן שנכפו נמסר להן רופא מומחה והיה מצוה את ישראל ומניח את הכהן אמר לו הכהן מפני מה את מצוה את ישראל ואתה

מניחני (שם ויקר׳ כו). מי גרם למקום ליחרב שלא הניחו מקום שלא עבדו בו עבודה זרה (שם איכ׳, פתיח׳). וכיון שנעור משנתו ביקש להרוג את כל עבדיו אמר להם הנחתם אותי ישן כל היום וכל הלילה (שם אסת׳, והשתיה כדת). אמר המלך לעבדיו לכו בצרו את כרמי וטלו את חלקי והניחו חלק הארים במקומו (שם קהל׳, ברבות הטובה). ביקש ליתן להם ולא נמצא בידו דבר לשעה הניחוהו והלכו להם (שם א). ושרה כשבאו המלאכים לבשרה והניחה כל שפחותיה ולשה ועשתה עוגות (פסיק׳ רבתי לא). — ובדברים מפשטים, רוחניים: מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה (שבת לג:). — ובפרט הִנִּיחַ ירושה ליורשיו: הניח להן אביהן פרה שאולה (כתוב׳ לד:). הניח להם אביהם מעות של רבית (ב״ק לד:). הניח להן אביהם פרה וטלית וכל דבר המסויים (ב״מ סב.).—ובמשמ׳ נתן לו אפשרות לעשות דבר: מי שאינו מניח את העניים ללקוט או שהוא מניח את אחד ואחד לא (פאה ה ו). בעל העליה מבקש לעשות לו דיוטא אחרת ואין בעל הבית מניחו (תוספתא ב״מ יא ב). אילו מל אברהם את עצמו בלילה היה דורו אומר אילו ראינוהו לא הנחנוהו (מד״ר שה״ש, עד שיפוח). אמר לו אם אין אתה מניח לי לבכות עכשיו אבכה למקום שאין לך רשות ליכנס ואבכה (שם איכ׳, פתיח׳). הכסיל חובק את ידיו ואוכל את בשרו והוא אומר הניחוני שאראה את חברי בכבודי (שם רות, בחבר תמותי). אמר להם הניחוני שאלך לעשות תשובה (שם). המתין להם שיבאו אצלו ולא באו בקש לילך אצלם ולא הניחתו אשתו (שם קהל׳, כי העושק).—והניח לו, במשמ׳ הרפה ממנו שיעשה מה שהוא רוצה: הניחו לישראל אם אינן נביאים בני נביאים הן (ירוש׳ פסח׳ ו לג.). אמר רשב״ג הניחו לי סופרים ואומר כמין חומר (ספרי נשא ח). אמר לו הקב״ה למשה המתן לי עד שיעברו פנים של זעם ואניח לך (ברכ׳ ז.). ואמר לפניו רבש״ע אין אני מניחך עד שתמחול ותסלח להם (שם לב.). הנח להם לישראל מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין (ביצ׳ ל.). אמר להם יהודה הניחו לזקן עד שתכלה הפת (מד״ר בראש׳ צא).—ודבר לא בע״ח, עזבו מידו ולא טפל בו: א״ר נחמן בר יצחק הנח להלכות מועד (ע״ז ו:). ונניח החקירה מזה הדרוש כי אין זה מקומה (מגח׳ קנא׳ לר״י מפיסא 23).—ובלשון המחקר, הִנִּיחַ עקר, סברה, וכדומה, אמר כי לעקר פלוני, לסברה פלונית יש מקום בענין מהענינים: כי התכוני יניח שני שרשים שעליהם יבנו כל מופתי החכמה ההיא (העקרים ד ב). וזה הקש תנאי מתדבק הנחנו בו שהמניע הראשון גשם (אמונה רמה ב א). אמנם כשיאמר זה בהנחות התוריות הנה יצדק באמת כי התורה תניח באלדות דברים רבים שלא יגזרם הדעת (ר״י ערמאה, חזות קשה י). ואינני מקבל עלי להשיג כל מה שהניח הרב ז״ל כי יש להנחותיו טעם (הקד׳ זרת׳ הלוי לסמאור).

—הפע׳, הֻנַּח, הֻנְּחָה, מֻנָּח, — שהניחו אותו: והוכן והֻנִּיחָה[1]) שם על מכנתה (זכר׳ ה יא). ואשר מֻנָּח בית צלעות אשר לבית (יחזק׳ מא ט).—ובתו״מ: נותן לזה מנה ולזה מנה והשאר יהא מונח עד שיבא אליהו (ב״מ ג ד). קלוטה כמי שהונחה (שבת ד.). התחיל לתקוע תקיעה ראשונה נמנעו העומדים בשדה מלעדור וכו׳ ועדיין חנויות פתוחות ותריסין מונחים (שם לה:). — ובסגנון מחקרי: שבכל חכמה יונחו בתחלתה הדברים וההתחלות שעליהם תסוב החכמה ההיא (העקרים א יא). ולא ראינו לזכר טענת אריסטו במקום הזה לפי שהונחה על צד ההנחה לבד (ר״ח קרשקש, אור ה׳ א כו). שהפסוקים התוריים מהם מה שהונחו כפי פשוטיהם ומהם מה שהונחו במלות אין מנוס לבלתי עשות להם ביאור (אמונ׳ רמה א א). וקצתם יושמו שרשים מונחים כחכמת התשבורת וקצת בחכמות אחרות (שם א ז).

יָנִיק[2]), ת״ז, לנק׳ יְנִיקָה, מ״ר יְנִיקִים, יְנִיקוֹת, — רך בשנים, בחור, נער, jung; jeune, young: הנה זאת העלמה שהיא יניקה ובחורה ואין ידוע אם היא עקרה אם לא תהר מיד (נצחון ישן). (פרוש עלמה) אשה יניקה (שם). והחתן והכלה עדיין יניקים ואינם יודעים עדיין לישא וליתן בשלה׳ יפה (שו״ת תלומ׳ הדשן ט).

יְנִיקָה, ש״נ, מ״ר יְנִיקוֹת, — א) כמו יוֹנֶקֶת במשמ׳ ענף רך מהגזע: הנשר הגדול וכו׳ בא אל הלבנון ויקח את צמרת הארז את ראש יְנִיקוֹתָיו קטף (יחזק׳ יז ג-ד).—ב) בלשון המקובלים, קבלת שפע וכח: שכל

[1]) כך הצורה בכל הספרים, רק שבקצתם הנון דגושה ובקצתם רפה. ולא עמדו המדקדקים על טעם זרות צורה זו בנון חרוקה ויוד אחריה במקום נון קמוצה. קצת החדשים רואים בזה השפעת הלשון הארמית, וקצתם סוברים כי הכונה היתה במלה זו והֻנִּיחָה.

[2]) בארמ׳ יניק: יניק וחכים (קדוש׳ לב:).

שליטת ויניקת החצונים בנוק' הוא (ע"ת למהרח"ו, היכ' ז"א ה ו ב). לא יספיקו למנוע יניקת הקליפות ואחיזת החיצונים בגבורות התקיפין (עמה"מ, קרית ארבע קיד). ויש ג"כ פסול וטמא שהן יניקת החיצונים דקליפת נגה (מאמ' יקר', כרכ' תתנ' א).

*ינן, פ"י, עת' ינון, — ינן את הישן משנתו, וזעזעו והעירו, aufrütteln ; réveiller en secouant stir up, awake : ולמה נקרא שמו ינון שהוא עתיד לינון [1]) ישני עפר (פרקי דר"א לב).

—פע', *יִנֵּן, — כמו קל בחזק הפעולה: ינון שמו שהוא עתיד לייגן [2]) רשעי ארץ (ילקו' שמעוני, מלכ' א יג).

ינק, ממנו יונק, יונקת, יניקה, ינק, מינקת, *מניקה, *תינוק, *תינוקת, יניק, ינקות.

ינק, פ"י, אינק, ינקתם, וינקתם, תינקו, — ינק הילד החלב משדי אמו, מצץ בשפתיו את הדד והוציא החלב ושתה, saugen; téter; to suck : למה לא מרחם אמות מבטן יצאתי ואגוע מדוע קדמוני ברכים ומה שדים כי אינק (איוב ג יא-יב). — ובהשאלה: ראש פתנים יינק תהרגהו לשון אפעה (שם כ יו). —ובמליצה: וינקת חלב גוים ושד מלכים תינקי (ישע' ס יו). למען תינקו ושבעתם משד תנחמיה למען תמצו והתענגתם מזיז כבודה (שם סו יא). הנני נוטה אליה כנהר שלום וכנחל שוטף כבוד גוים וינקתם (שם יב). שם יזבחו זבחי צדק כי שפע ימים יינקו ושפני טמוני חול (דבר' לג יט). — ובתו"מ: תינוק יונק והולך עשרים וארבע חודש מכאן ואילך כיונק שקץ (תוספתא נדה ב ג). יונק תינוק מהנכרי ומן הבהמה טמאה ומכולן הוא יונק ואפילו בשבת וכו' אבא שאול אומר יונקין היינו מבהמה טהורה ביום טוב (שם ה). שאם היה (התינוק) מושך ויונק ארבע או חמש שנים אסור (ירוש' שם א מט:). משמרה ראשונה חמור נוער שניה כלבים צועקים שלישית תינוק יונק משדי אמו (ברכ' ג.). שעשה לה דדים במקום בינה וכו' כדי שלא יינק ממקום הטנופת (שם י.). מלמד שהחזירוהו למשה על כל המצריות כולן ולא ינק אמר פה שעתיד לדבר עם השכינה יינק דבר טמא (סוט' יב:). עולל מוטל על ברכי אמו ותינוק יונק משדי אמו (שם ל:). מעשה בחסיד אחד שהיה גונח מלבו ושאלו לרופאים ואמרו אין לו תקנה עד שיינק חלב רותח שחרית והביאו עז וקשרו לו בכרעי מטתו והיה יונק ממנה חלב (תמור' טו:). שמא ינק (הגדי) מן הטרפה (חול' קטז:). וכמה עגל הרך עולא אמר בן שנתו ר' יוחנן אמר כל זמן שיונק (שם קכב.). מעשה באחד שמתה אשתו והניחה בן לינק ולא היה לו שכר מניקה ליתן (שבת נג:). יותר ממה שהעגל רוצה לינק פרה רוצה להניק (פסח' קיב.). — ובהשאלה: א"ר הושעיא עד ירבעם היו ישראל יונקים מעגל אחד מכאן ואילך משנים ושלשה עגלים (סנה' קב.). — ואמר המשורר: נא נחמו נוקש בפח אהבת עולה בשורש חן כמו יונק, השקו במי נעם לחיין כי מיום ליום שד היפי יונק (רמב"ע, תרשיש ד). דבש מוסר רדה לך משפת כל נבון לחש ושיר פתי וריק דד, ומפיהו ינק חלבי תעודה בעוד ישים לשונו לך כמו דד (שם י). — ואמר החכם: זכרו זאת מיחלי הזמן ויונקי שוד תנחומיו (רש"ט פלקירא, ס' היגון 9). — ובהשאלה, הצמח מהאדמה: המקדיש את השדה לא הקדיש החרוב המורכב ושקמה הישנה מפני שיונקין משל הקדש (ירוש' ב"ב ד יד ד). דבר שאין יונק מן הארץ (ברכ' מ:). —והאברים: רב אמר איברים יונקין זה מזה עולא בר"י אמר אין איברים יונקין זה מזה (ירוש' ערוב' ג כא ב).

—הפע', היניקה, היניקו, תיניק, תינק, ותינק, ותניקהו, היניק, להיניק, היניקי, הינקהו, —היניקה האם את הילד, נתנה לו את שדיה ועשתה שיינק, säugen nourrir; to suckle : מי מלל לאברהם היניקה בנים שרה (בראש' כא ז). גם תנין חלצו שד היניקו גוריהן (איכ' ד ג). ואקם בבקר להיניק את בני והנה מת (מ"א ג כא). האלך וקראתי לך אשה מינקת מן העברית ותינק לך את הילד וכו' הילכי את הילד הזה והינקהו לי ואני אתן את שכרך ותקח האשה הילד ותניקהו (שמות ב ז-ט). ותשב האשה ותינק את בנה עד גמלה אתו (ש"א א כג). —ובהשאלה מליצית: ויאכל תנובת שדי ויִנקהו דבש מסלע ושמן מחלמיש צור (דבר' לב יג). —ובתו"מ: אלו מלאכות שהאשה עושה לבעלה טוחנת ואופה ומכבסת מבשלת ומניקה את בנה (כתוב' ה ה). הרי זה גיטך על מנת שתשמשי את אבא על מנת שתניקי את

---

[1]) כך גם בערוך, ובקצת ספר' לייגן. ולא נתברר מקורו, אך בכונתו אין לפקפק. —[2]) והמפרש שם פרש: ילחץ מלשון נינם יחד. ע"כ. ואולי אין גם זה אלא במשמ' זעזע, בכונה של הציק ולחץ.

בני כמה היא מ נ י ק ת ו שתי שנים (גיט׳ ז ו). בת ישראל לא ת נ י ק בנה של עובדת אלילים אבל עובדת אלילים מ נ י ק ה בנה של בת ישראל ברשותה (ע״ז כ ה). נדרה מ ל ה נ י ק את בנה בית שמאי אומרים שומטת את דדיה וב״ה אומרים כופה אותה ל ה נ י ק (תוספתא כתוב׳ ה ה). האיש כופה את אשתו ל ה נ י ק את בן חברו ואין האשה כופה את בעלה ש ת נ י ק את בן חברתה (שם). האשה שניתן לה בן ל ה נ י ק לא תעשה עמו מלאכה ולא ת נ י ק עמו תינוק אחר (שם נדה כ ד). כל מה שבראת באשה לא בראת דבר אחד לבטלה עינים לראות וכו׳ דדים ל ה נ י ק בהם דדים הללו שנתת על לבי למה לא ל ה נ י ק בהן תן לי בן ו א נ י ק בהן (ברכ׳ לא:). ונעשה לו נס ונפתחו לו דדין כשני דדי אשה ו ה נ י ק את בנו (שבת נג:). יותר ממה שהעגל רוצה לינק פרה רוצה ל ה נ י ק (פסח׳ קיב.). אני ראיתי ערביא אחת שהפשילה דדיה לאחוריה ו ה נ י ק ה את בנה (כתוב׳ עה.). הלך (אברהם ביום אשר גמל את יצחק) וזימן כל גדולי הדור ושרה אמנו זימנה את נשותיהם וכל אחת ואחת הביאה בנה עמה ומניקתה לא הביאה ונעשה נס בשרה ונפתחו דדיה כשני מעיינות ו ה נ י ק ה את כולן (ב״מ פז.). כל המוליד מ נ י ק וכל המטיל ביצים מלקט חוץ מעטלף שאע״פ שמטיל ביצים מ נ י ק (בכור׳ ז:). בן שמנה הרי הוא כאבן ואסור לטלטלו אבל אמו שוחה ו מ נ י ק ת ו מפני הסכנה (שבת קלה.). שמשתו יום אחד ה נ י ק ת ו יום אחד ה״ז גט (גיט׳ עה:). יכולה היא שתאמר לו תן לי אביך ואשמשנו תן לי בנך ו א נ י ק נ ו (שם עו.). —ובהשאלה מליצית, ״הענן הֵניק את האדמה וכדומה, ואמר המשורר: הנה העב ה נ י ק הגן ותלמיו שת כאבק שחק, עד כי שחקו פיות ציציו העת בכו עיני שחק (רמב״ע, תרשיש ג).

״ינקות[1], ש״נ,—השנים שהאדם יונק, ובהרחבה הילדות בכלל: שיהיה מתיחד בהנהגת הבוטח עליו מתחלת הויתו וגדולתו ו י נ ק ו ת ו ונערותו ובחרותו וישישותו וזקנתו עד תכלית ענינו (תו״ה, הבטחון ב).

[1]) בארמ׳ ינקותא: גירסא ד י נ ק ו ת א (שבת כא:), ווי לה להדא דאזלא ולא אתיא מאי היא א״ר חסדא י נ ק ו ת א (שם קנב.).

יַנְשׁוּף[1], ש״ז,— שם עוף, N. ein. Vogels; n. d'un oiseau; n. of bird: וירשוה קאת וקפוד וינשוף[2] וערב ישכנו בה (ישע׳ לד יא).

יסד[3]), ממנו יִסֵּד, יסד, יסוד, יסודה, מוסד, מוּסד, מוּסדה, מסד, ״יסודי.

א. יָסַד, פ״י, יִסַּד, יסדת, יסדתו ויסדתיך, ליסוד, יסדי, —יסד הבית וכדומה, שם לו האשיות שעליהן מתכונן הבנין, gründen; fonder; to found: ורבים מהכהנים והלוים וראשי האבות הזקנים אשר ראו את הבית הראשון ביסדו זה הבית בעיניהם בכים בקול גדול (עזר׳ ג יב). הן ארץ כשדים זה העם לא היה אשור יסדה לציים (ישעי׳ כג יג). הנה אנכי מרביץ בפוך אבניך ויסדתיך בספירים (שם נד יא). בחדש השלשי החלו הערמות ליסוד ובחדש השביעי כלו (דהי״ב לא ז).—ובמליצה, יסד הארץ וכדומה, כוננה, כאלו היא עומדת על אשיות ויסודות: יסד ארץ על מכוניה בל תמוט עולם ועד (תהל׳ קד ה). יי׳ בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה (משלי ג יט). הבונה בשמים מעלותו ואגדתו על ארץ יסדה (עמוס ט ו). ליי׳ הארץ ומלואה תבל וישבי בה כי הוא על ימים יסדה ועל נהרות יכוננה (תהל׳ כד ב). ויבן כמו רמים מקדשו כארץ יסדה לעולם (שם עח סט). אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים (ישע׳ מח יג). לפנים הארץ יסדת ומעשה ידיך שמים (תהל׳ קב כו). לך שמים אף לך ארץ תבל ומלאה אתה יסדתם (שם פט יב). איפה היית ביסדי ארץ הגד אם ידעת בינה (איוב לח ד). ובצל ידי כסיתיך לנטע שמים וליסד ארץ ולאמר לציון עמי אתה (ישע׳ נא יו). — יסד לפלוני מקום וכדומה, קבע לו: יעלו (המים) הרים ירדו בקעות אל מקום זה יסדת להם (תהל׳ קד ח). יי׳ למשפט שמתו וצור להוכיח יסדתו (חבק׳ א יב).— ואמר בן סירא: שופט חכם י ו ס ד עמו וממשלת מבין סדורה (ב״ס גני׳ ט א), ר״ל עושה אותו חזק, שיוכל

[1]) מן נשף, משק׳ יחמור, וכמו״כ *יבהוש, ומצוי משקל זה לשמות בע״ח גם בערב׳ ירבוע, ירחום, ועוד, וכן לשמות דברים בעבר׳ ילקוט, ובערב׳ ינבות. ולא נתברר טעם השם ינשוף להעוף, קצת החכמים גוזרים אותו מהשם נשף ואומרים שהוא עוף הלילה, וקצתם מהפעל נשף. ועי׳ ערך עוף, ועי׳ הערה לקמן. — [2]) תרגמו הקדמונ׳ ibis, ורסע״ג אלבאשק, והביאו ריב״ג: פשר פיהא אלבאשק.

[3]) רק עבר׳ וארמ׳ יהוד׳.

להתקיים.—ופעול *יסוד, קבוע: בשם אחד יסוד כל האחדים, קרא סודות בסוד השם יסודים (ראב"ע, ברא' ספר השם). — ובתו"מ בהשאלה, יסד אותיות וכדומה, קבע אותן: שכחום (את אותיות מנצפך) וחזרו ויסדום (שבת קד.). שיעורים של עונשין הלכה למשה מסיני אחרים אומרים בית דינו של יעבץ תיקנום וכו' אלא שכחום וחזרו ויסדום (יומ' פ.). —* יסד חשבון וכדומה, קבע: וכל אצבע היא חומש טפח שכן יסדנו החשבון חמש אצבעות בטפח (ר"ח שבת ח.). וכל אשר נושבה הארץ ורבו בני אדם היו סופרים הימים כאשר יסד אותם אדם (כוזרי ב כ). והרבה טרחו בזה בעלי החכמה הזאת עד שבררו אותו ויסדו לו חשבונות מדוייקים וערכו לו לוחות מתוקנים (יסו"ע לר"י ישראלי ג י). — ובדקדוק, *יסד אות פלונית במלה, שם אותה שרשית, החליט אותה שרשית: ואנשי השם מהשרים הראשונים יסדו מם מזה באמרם בשיריהם אמזיתה ואמזת ונמזה (דונש על מנח', ומזת). ורבינו סעדיה פירש באזהרות שיסד לכל דבור ודבור מצות התלויות בו (רש"י משפט' כד יב). על כן יסד הפייט מלא רודפתי וחסרה שנת גאולי (הוא, איכ' א ו).—*יסד פיוט וכדומה, חבר וסדר וקבע: וזהו שיסד הקלירי בסילוק של יוצר פרשת זכור לרוב ימים להמנות לחשוב להם חשבונות (רש"י ישע' כד כב). עשרה נסיונות נתנסה א"א מפורשים בפרקי ר"א וכולם יסדם רבי שמעון הגדול בקרוב"ץ אמרת ה' צרופה (הוא, אבות ה ג). משלות כובסין ומשלות שועלים שיסדו קדמונים (הוא, סוכה כח.). והחשבון הזה אינו שוה לחשבון שיסד רבי אליעזר קליר ובשלשים קנים הוא קצב הרים וכו' וגם רבי אליעזר קליר יסד כן בפיוט ארחץ בנקיון כפות (הוא, יומ' סז.). יש מגיהין בקדושתא שיסד הקליר וחיות אשר הנה מרובעות לכסא וכו' שמעולם לא יסד רק קרובץ מיום ראשון (תוספות חגי' יג.). כמו שיסד הפייט בפזמון של פרשת זכור כסות ולשון שינה היות כמלך ערד (הס, ר"ה ג.). וכן יסד רבינו אליהו הזקן באזהרת אמת יהגה חכי (הס, סוכ' מט.). ור"ת יסדם שניהם במערב שפייט קודש ללינה ושלשים ידחם כאשר אבלים ינחם (תוספ' ישניס, יומ' ג:). וכן יסד הפייט אחר גמר מיצוי אכול דצוי ורצוי (סמ"ג מ"ע סט). לכן יסד הקלירי נעלה שופר עם תחנון (הרוקח, הלכ' ר"ה כא). וכמו"כ לא יסדו הפיטנים לומר בר"ה וביוה"כ חי וקים (שם). ודוגמת זה יסד הפייט ואף הוא היה מתכוין לגמור את השם כנגד המברכים (מרדכי, יומ' תשכ"ז). רבי אבין הגדול אשר יצא מזרעו של הרב רבי יוסף בן רבינו שמעון ממדינת מנש שיסד אזהרת אתה הנחלת (מנהגי וירמייזא, הפטיין ח). אומרים בו את יום הזכרון הזה יום תרועה וכן יסד הפייט בקרובץ של ראש השנה (חזקוני, אמור כג כד).—*וחבר ספר: אין אדם זוכה לשם ולזרע אלא או זה או זה אע"פ שדוד זכה לכך הראשונים לא גילו על שיסדו ספר פן יהגו וזרעם יתמעטו (ספ' חסידים תתרנג).

—נפע', נוסד, הוסד, הוסדה, —שיסדו אותו: ברד כבד מאד אשר לא היה כמהו במצרים למן היום הוסדה ועד עתה (שמות ט יח). ולאמר לירושלם תבנה והיכל תוסד (ישע' מד כח).

—פע', יסד, יסד, יסד, ייסד, ייסדנה, —כמו קל: ויצו המלך ויסעו אבנים גדלות אבנים יקרות ליסד הבית אבני גזית (מ"א ה לא). ידי זרבבל יסדו הבית הזה (זכר' ד ט). ויסדו הבנים את היכל יי' (עזר' ג י). ארור האיש לפני יי' אשר יקום ובנה את העיר הזאת את יריחו בבכרו ייסדנה ובצעירו יציב דלתיה (יהוש' ו כו). בימיו בנה חיאל בית האלי את יריחה באבירם בכרו יסדה ובשגיב צעירו הציב דלתיה (מ"א יו לד). כי יי' יסד ציון ובה יחסו עניי עמו (ישע' יד לב). הנני יסד[1] בציון אבן (שם כח יו). —*ויסד שרש: בני במאמר ובמעשה כבד אביך עבור ישיגוך כל ברכות ברכת אב תיסד שרש וקללת אב תנתש נטע (ב"ס גני' ג ח-ט). —ובתו"מ: ובשעה שהוא בונה והיתה למעלה מחצירו של חבירו לא יאמר לו הריני מייסד עמו מכנגד חצירי ולמעלה אלא מייסד עמו מלמטה ועולה (תוספתא ב"מ יא ד). היתה חורבתו סמוכה לכותל חצר חבירו לא יאמר לו הריני מייסד עמך כותל חצירי (ירוש' שם י יב ג). — ב) בהשאלה, קבע, einsetzen, établir ; appoint: המה יסד דויד ושמואל הראה באמונתם (דהי"א ט כב).—ובמשמ' חזק: מפי עוללים ויונקים יסדת עז (תהל' ח ג).—ג) צוה, גזר, anordnen, décréter ; ordain: והשתיה כדת אין אנס כי כן יסד המלך על כל רב ביתו לעשות כרצון איש ואיש (אסת'

—[1]) אמר רד"ק שהוא תאר. ואמרו קצת החדשים שהוא עתיד קל, ורוב החדשים אומרים שצריך לקרא יסד, כמו

א ח). — ובתו"מ: שער היסוד ששם היו מ י י ס ד י ן את ההלכה (ירוש' ערוב' ה כב ג). אתה קורא כי טובים דודיך מיין או דודייך מיין אמר לו אין הדבר כך שהרי חבירו בא ל י ס ד עליו כך לריח שמניך טובים (מד"ר שה"ש, כי טובים). — "ויסד פיוט וכדומה, חבר וסדר: ומחמת חידוש הפרשה וחיוב המעשר י י ס ד ו לה בפיוטין קרובה מיוחדת (רש"י סדור שו). החבר רבי יודא בר יוסף משה עבור ש י י ס ד מנהגים מקהלתנו פה ווירמישא גם נתן עשרה זהו' (מנהגי וירמייזא, הפבטיין ו). מצאתי במחזור ישן שרבינו אליהו הזקן מפריז נתארח אצל ר' שמעון הגדול וכשהתחיל ר' שמעון ל י י ס ד סדר זה אז בקש רבינו אליהו הזקן מרבי שמעון ל י י ס ד חרוזה אחת בשמו ורבינו שמעון הגדול נוהג בו כבוד והקדים את שמו של אליהו לפני שמו ומתחיל סדרו אולי הצדק (שם ח).

— פע', יסד, — שיסדו אותו: בשנה הרביעית יסד בית יי' בירח זו (מ"א ו לז). החלו להעלות עלות ליי' והיכל יי' לא יסד (עזר' ג ו). למן היום אשר יסד היכל יי' (חגי ב יח). ביום יסד בית יי' צבאות (זכר' ח ט). — וכינ' מיסד: ומיסד אבנים יקרות אבנים גדלות (מ"א ז י). — ובמליצה: שוקיו עמודי שש מיסדים על אדני פז (שה"ש ה יה). — ובתו"מ: שער התווך שהוא מ י ו ס ד בין שני שערים (ירוש' ערוב' ה כב ג). — "אדם מיסד, חזק בדעותיו: שאז האדם מ י ו ס ד ועשה יסודותיו מהתלמוד ושוב לא יבלבלהו העיון הפילוסופי (ר"י פרובינצאלו, שו"ת בלמוד החכמ').

— הפע', הוסד, מוסד, — כמו נפעל: וכל העם הריעו תרועה גדולה בהלל ליי' על הוסד בית יי' (עזר' ג יא). — וכינ' מוסד: הנני יסד בציון אבן אבן בחן פנת יקרת מוסד מוסד[1]) המאמין לא יחיש (ישע' כח יו). — ופלוני הוסד, החלט אצלו: ואלה הוסד שלמה לבנות את בית האלהים הארך אמות במדה וכו' (דהי"ב ג ג). — ובמשמ' "נתחבר, נתנסח, בענין ספר או פיוט וכדומה: וזה הוסד מפי רבינו תנוה נפשו בצרור החיים (סדור רש"י שמד).

— נתפ', *נתיסד: שהעולם לא נ ת י ס ד אלא על התורה (תנחומא, בראש' א). — ובסהמ"א: כבר נ ת י ס ד דעת הפילוסופים האמתיים על שסבת המציאות כלו והתחלתו הראשונה ית' וית' הוא אחד (אמונה רמה ד ג). ואחר ש נ ת י ס ד זה עתה הוי יודע כי שנוי מראה הירח ההיא במדת גבהו על האופק שבררנו טעמו הוא גורם שנוי מראה אחד במקומו האמיתי (יסו"ע לר"י ישראלי ג י).

ב. **יסד**, ממנו ב. יסד, כמו סוד.

ב. **יסד**, — קל לא נמצא.

— נפע', נוסד, הוסד, — נוסדו יחד, נתאספו ובאו בסוד יחד: יתיצבו מלכי ארץ ורוזנים נוסדו יחד על יי' ועל משיחו (תהל' ב ב). כי שמעתי דבת רבים מגור מסביב בהוסדם יחד עלי לקחת נפשי זממו (שם לא יד). — ועי' סוד.

יסד, ש"ז, — כמו יסוד, ובהשאלה ההתחלה והעבר: כי באחד לחדש הראשון הוא יסד המעלה מבבל (עזר' ז ט).

יסוד, ש"ז, מ"ר יסודים, יסודיה, יסודות, יסודותיה, יסדותיה, יסדתיה, — א) אבנים וכדומה שנותנים בעמק אדמה תחת בנין כדי שיעמד עליו חזק ולא ישקע בתוך האדמה, Grund; fondement; base: ואת כל הדם תשפך אל יסוד המזבח (שמות כט יב). זכר יי' לבני אדום את יום ירושלם האמרים ערו ערו עד היסוד בה (תהל' קלז ז). מחצת ראש מבית רשע ערות יסוד עד צואר (חבק' ג יג). ורב המשא עליו ויסוד בית האלהים הנם כתובים על מדרש ספר המלכים (דהי"ב כד כז). והרסתי את הקיר אשר טחתם תפל והגעתיהו אל הארץ ונגלה יסדו (יחזק' יג-יד). שכני בתי חמר אשר בעפר יסודם (איוב ד יט). והגרתי לגי אבניה ויסדיה אגלה (מיכ' א ו). ויצת אש בציון ותאכל

שקראו השבעים. — [1]) אולי הדגוש להבדילו מן מוסד הראשון שהוא שם. ואמר ריב"ג וז"ל: קלנא הנאכ אנ מוסד מוסד אעני אלמשדד מפעול מנ בניה הפעיל ואלקיאש קלת עליה הוסד פי אלמאצי ויסד פי אלמשתקבל ואלמפעול מוסד עלי זנה והצב גלתה יצב עם אלון מצב, ע"כ, ובעבר': שאמרנו שמה (בהמשתלחק) שמוסד מוסד ר"ל הדגוש פעול מבנין הפעיל והבאתי ההקשה עליו שהוא הוסד בעבר יסד בעתיד והפעיל מוסד ע"מ והצב גלתה העלתה יצב עם אלון מצב. ורד"ק בהשרשים: והפעול מהפעל הנוסף מוסד מוסד הראשון רפה והוא שם והשני פעול והוא דגוש או יהיה הראשון פעול והשני הדגוש שם כמו שכתב ר' יהודה ואין טעם למה שהשיג עליו רבי יונה לומר ששניהם פעולים ומה טעם לשני פעולים באחד רק הנכון כי האחד פעול והשני שם וכן פני הלוט הלוט האחד שם והשני פעול.

יסֹדֹתֶיהָ (איכ׳ ד יא). והיתה חלחלה בכוש בנפל חָלָל במִצרים ולקחו המונה ונהרסו יְסֹדֹתֶיהָ (יחזק׳ ל ד). — ובמליצה: כעבור סופה ואין רשע וצדיק יסוד עולם (משלי י כה).—ובתו״מ: שחט ישראל וקבל הכהן וכו׳ הקרוב אצל המזבח זורקו זריקה אחת כנגד היסוד (פסח׳ ה ו). ושירי הדם היה שופך על יסוד מערבי של מזבח החיצון (יומ׳ ה ו). עלה אמה וכנס אמה זה היסוד (מדות ג א). והיסוד היה מהלך על פני כל הצפון ועל פני כל המערב (שם). ובקרן מערבית דרומית היו שני נקבים כמין ב׳ חוטמין דקים שהדמים הניתנין על יסוד מערבי ועל יסוד דרומי יורדין בהן (שם ב). אביו (של שלמה) בנה את היסודות והוא בנה את העליונות (מד״ר שה״ש א). — ובהשאלה, *קביעת דבר בתחלתו: ערבה וניסוך המים ועשר נטיעות מיסוד[1] הנביאים הראשונים הם (ירוש׳ שבי׳ א לג:). א״ר יוחנן ערבה יסוד נביאים הוא (סוכ׳ מד.). משה תיקן להם לישראל שמונה משמרות ארבע מאלעזר וארבע מאיתמר וכו׳ מיסודו של דוד ושמואל הרמתי העמידם על עשרים וארבע (תענ׳ כז.). אמר ר״ל פעמים שביטולה של תורה זהו יסודה (מנח׳ לט:). — ובמשמ׳ *מוצא ותחלת דבר, ואמר המשורר: השתונן והכונן והתבונן בסודך, והבטת מה אתה ומאין יסודך, ומי הכינך ומי הבינך וכח מי ינידך (ר״י הלוי, יה שמך). קיץ כלה וקציר עבר ולא נושענו אנחנו, יסודנו עפר ובעפר נקברים, ומה יתרון להתגאות במשכיות חדרים (הוא, אכל אשמים). ברכי ועודה השלוחה להכם לבות בני אדם, את שם ותיק השולחך למחית בשר ודם, והמקדירם בהלקחך ושבו ליסודם, ועליך יזרח אדני (הוא, מנח׳ יוה״כ, ברכי). כי הוא יסוד כל חכמה כי השם לבדו בורא הכל ויודע חלקי הכל בדרך כל (ראב״ע, יסוד מורא י). בשם אחד יסוד כל האחדים קרא סודות בסוד השם יסוּדים (הוא, בראש ספ׳ השם). החכמה הנראה בשרשי העולם ויסודותיו כראותנו עמידת הארץ באמצע והמים סמוכים לה למעלה (חו״ה, הבחינ׳ ד). ויאמר לה מלאך ה׳ עזבי יסודך אשר משם חצבתיך, ושכחי עמך ובית אביך, והיי לגוף שפחה נחרפת לו (ר״י חריזי, הקד׳ תחכמוני). — ואמר הפיטן: למה ולמה נפש נדהמה, תלבשי שממה עלי תבל אדמה, בצאת הנשמה גויה נאלמה, בשובך אל יסודך (סמא״ל, קינ׳ על המתים, שכחי יגונך).—ובאמונה והחכמות וכדומה, *למוד עקרי, שממנו מסתעפים שאר הלמודים, או שבלעדו לא יוכל הדבר להתקיים: להשתדל לדעת עקרי אותה החכמה ויסודותיה אשר עמדו מגדליה עליה עד שיהיו בכל עת שמורים בלבו (ספ׳ המוסר לר״י בן יהודה, אבות ב יח). נכתבו בפרשת בראשית ג׳ ענינים חלוקים זה מזה יתבאר בכל אחד מהן עקר מאלו העקרים להורות כי אלו הם שרשים ויסודות לתורה אלהית שעליהם תסוב היא וכל ענייניה (העקרים א יא). ובעבור שהן דברים הכרחיים באמונת המשכילים אמתיים קראתים יסודות המשכיל (י״ג יסוד׳ לר״ד בן בילא). ואף אמנם אביא עליהם ראיות מן התורה והנביאים והכתובים לעורר נפשות המעיינים בהם כדי שלא יהיו היסודות האלה רפויים בידיהם (שם). בהצעת העקרים והיסודות שצריכין לידיעת מנהג תהלוכת הירח ותוכן גלגליו (יסו״ע לר״י ישראלי ג י). והם ד׳ יסודות היסוד הראשון כשיצא לך מולד יום א׳ או יום ד׳ או יום ו׳ יהיה ראש השנה באותה שנה נדחית ביום שלאחריו (רמב״ם, חשבון העבור ה).— ב) בדקדוק, *שרש המלה, האותיות העקריות במלה, בנגוד למשרת: ואמצא את מלת כל גבר על אחת משתי פנים אם יסוד אם תוספת תמצאנה (הקד׳ רסע״ג להאגרון בעבר׳). ועלינו מדין החכמה לדעת יסוד כל מלה ומשרתיה (דונש על מנחם, חט). ונאמר כי המ״ם מיסוד מזה כמ״ם מעיקר מלה (שם, ומזח). פעלים מן השמות הנפעלים אשר פתרונם אחד ויסודיהם שנים כמו ציץ המטה הנצו הרמונים (שם, נע וגד). וכאשר שפטת עלי מלתעות ומגבעות בסור המ״ם מיסודיהם כן ישפטוך להסיר מ״ם מסכן (שם, מסכן). וכידור היא תיבה מחומשת יסודיה ה׳ אותיות וכו׳ ואילו היה הכל מן יסוד המלה היו אומרים ככדור (דונש על רסע״ג 101). לפי שהיוד בה (בהמלה יתרון) מיסודיה והוא שם (שם 38). תיבה שתחלת יסודה יוד כגון יסד ילד ידע יסר (רש״י ואלה ט יח). והמם נקוד כלו קמץ לפי שאין מם אחרונה מן היסוד (הוא, דבר׳ ז כג). שאין יסוד בתיבה אלא טית והית (הוא, עובד׳ א ג). כל תיבה שתחלת יסודה

---

[1]) לוי ואחריו קוה׳ ויסטר׳ ראו במלה זו מקור פע׳ ונקדו יְסוּד, אך הכתיב יסוד ולא ייסוד מעיד שזו היא המלה יְסוֹד.

צדי (הוא, ברא״ב׳ מד עז).—יסוד נופל, אות שרשית שפעמים נ׳פלת מן המלה: מ׳ של מרך יסוד נופל הוא כמו מם של מועד ושל מוקש (רש״י ויקר׳ כו לו). — ג) ״כמו חִבּוּר, ספר, פֵּרוּש וכדומה: כך ראיתי ביסודו של רבי סעדיה ז״ל (רש״י ר״ה כ:). כן מצאתי ביסודו של רבינו יעקב (הוא, סוכ׳ מה:). ובדורו של קלירי עמד המשורר ואחז בידו שער יסודו לפיוט (הוא, סדור שו). מצאתי בתוספת תמיד יסוד רבינו רבי ברוך זצ״ל (תוספ׳ יומ׳ יו:). אבל ביסודו של רבינו אברהם ב״ר דוד זצ״ל מצאתי בספר בעלי הנפש שכתב להיתר (שם יח:). ומצאתי ביסודו של רבי משה הדרשן וכו׳ (ר״מ הדרשן מגרבונה, פי׳ לתנ״ך). והדרשן פרש ביסוד שלו כל אלו שבעת המינין (שם). זה יסוד רבינו מדנפירא בר אברהם (הרוקח, סי׳ רפד).— ובמשמ׳ עצם החבור במקורו, בלשון שנכתב בה: וביסוד הערבי של מורה הנבוכים לחרמב״ם ב סוף פרק י נמצא הנוסחא עד שלא עשו שליחותן אנשים (הער׳ קופמן כספ׳ מנח׳ קגא׳ לר״י מפיסא 34).—ד) בחכמת הטבע, ״העצמים העקריים שאינם מתחלקים, שמהם מרכבים הגופים[1]), Element: אנא הבורא עולמו ביסודות ארבעה (רסע״ג, הוספ׳ ליוס 7). וכל חבר בארבעה יסודות, בעת אינם בצדק אך פרודות, וככבים וגלגלים ערוגים, בצדק על מסילותם נהוגים (שערי דיני ממונ׳ לרה״ג י). כי הגוף נכון על ארבעת יסודותיו לפי ארבעת תקופות השנה (אסף הרופא 9). קניניך ארבע יסודות, לפנים פרודות, באונך מכל חמודות, ובכל צמודות (ר׳ יצחק גיאת). ואלו הארבעה נקראו יסודות ולפעמים האחד ישתנה אל חבירו ויתהוו ויפסדו והיסודות הם גשמים פשוטים והם חלקים ראשונים לגוף האדם וזולתו (ר״א ב״ר חייא הנשיא, אספירא א). בעשותך כדור הארץ נחלק לשנים, חציו יבשה וחציו מים, והקפת על המים גלגל הרוח וכו׳ והקפת על הרוח גלגל האש והיסודות האלה ארבעתם להם יסוד אחד ומוצאם אחד (רשב״ג, כתר מלכות). הן כהיותי אדבר נכבדות, כך אילותי בעוד יהו נצמדות, בגויתי ארבע יסודות, ואנעים שיחי וארוממך במעני (ר״י הלוי, לש״ת, אערך שבחי). לך דרי אדמה הבנוים מארבע יסודות, תתיכם כחלב וכגבינה תקפיאם בבית הפקדות (הוא, לך אדר). וראשית לכל נברא יסודות אשר ברא ומה נפלאה חכמה בארבע יסודותיו, והם אש והרוח ומים והעפר בהתחברם עולם אזי בם ותלדותיו (ראב״ע, בשם אל). יש אדם שיש לו יתרון על אדם אחר בלי ספק וכו׳ אעפ״י שהם מיסוד אחד והרכבה אחת (ר״י א״ת, תקון מדות הנפש). האלהים ברא את העולם הגדול ההולך על ארבעה טבעים להיות הוויית תחילתו מארבע היסודות הידועים (שם). ארבעה גופים הללו שהם אש ורוח ומים וארץ הם יסודות כל הנבראים למטה מן הרקיע (רמב״ם, יסוה״ת ד א). וכל המחובר מארבעה יסודות אלו הוא נפרד בסוף וכו׳ אפילו הזהב והאודם אי אפשר שלא יפרד ויחזור ליסודותיו (שם ג). עיקר הצווי בעבודת כוכבים שלא לעבוד אחד מכל הברואים לא מלאך ולא גלגל ולא כוכב ולא אחד מארבעה היסודות ולא אחד מכל הנבראים מהן (הוא, עכו״ם ב א). הסכימו חכמים שיש ארבע יסודות מתחת גלגל הירח וטבע כל אחד ואחד מהם מקיף את חבירו וכולל אותו מכל צד הראשון הוא האש והוא חם ויבש בטבעו ואחריו יסוד האויר והוא חם ולח בטבעו ואחריו יסוד המים והוא קר ולח בטבעו ואחריו יסוד העפר והוא קר ויבש בטבעו (ר״ש א״ת, רוח חן ז). וחומר בע״ח הוא עירוב הארבע היסודות (שם ח). כי התבאר במופת שאלו הד׳ היסודות ישתנו קצתם אל קצתם ויתהוו קצתם מקצתם (מלות הגיון ט). אבל הוציא (הקב״ה) מן האפס הגמור יסוד דק מאד אין בו ממש (רמב״ן ברא׳ א א). ולפי דעתי כי השלש יסודות אשר על הארץ קרא אגודה לפי שהם אגודה אחת זו על זו על הארץ (ברשי רד״ק, אגד). כי היסוד על דעת הפלוסוף הוא הדבר שתעלה אליו במחשבתך מהגשמות הגמור המורכב הרכבה גמורה ותתירהו ברעיוניך אל מה שהוא יותר פשוט ופחות ממנו הרכבה וממנו כמו כן אל מה שהוא יותר פשוט ופחות הרכבה תתמיד זה ברעיוניך ומחשבותיך עד שתגיע אל הפשוט האמתי שלא קדמהו דבר שנתהוה ממנו

---

1) — לפי השם הערבי עׄנצר a) שמשמ׳ העקרית היא שרש הדבר ויסודו.

---

a) عنصر,

(ר״י ישראלי, ספ׳ יסודות). **ואמר** (**גאלינוס**) **שהיסוד** הוא המעט שבחלקי הדבר **שהוא יסוד** לו (שם). **היסודות** הם גשמים פשוטים וכו׳ ויקבל במסרת הרופא מן הטבעי שהם ארבעה ואין עוד שנים מהם קלים ושנים מהם יבשים (קאנון א א ב). שיש בהם (בהצמחים) שתי **יסודות** פונות למעלה והם האש והאויר (שבט יהודה לב). לפי שאין דבר שאין בו מארבע **יסודות** והיו מבקשים להוציא מן הזהב כל חלק העפר אשר בו עד שהיה נשאר בו **יסוד** האש והמים לבד (שם סד). ותמת שרה זה הגוף בקרית ארבע אלו הארבע **יסודות** היא חברון שהיו מחוברים בגופו בחיין (מדר׳ הנעלם, זהר, חיי שרה). דע כי הדבר הראשון אשר ברא הבורא יתברך מן האפס הגמור היה **יסוד** דק מאד אין בו ממש אבל הוא מוכן לקבל הצורה ולצאת מן הכח אל הפעל והוא החמר הראשון שנקרא בלשון יוני היולי (מ׳ אלדבי, ש״א ב ב). העולם השפל שיש בו חומר אחד מקבל ארבע צורות כי משם יפרד והיה לארבעה ראשים והם הנקראים ארבע **יסודות** שהם האש והאויר והמים והעפר וארבע **יסודות** אלו לובשין צורה ומפשיטין צורה כפי תנועת הגלגל על ידי עולם השכל שמשם הצורות נשפעות בעולם השפל באמצע תנועת הגלגל (שם). ונקראים **יסודות** לפי שהם יסודות לכל ההויות כי כל מתהווה מהתחתונים מהם מתהווה (רשב״ל דורן, מג״א א). — ה) ״בסגנון הקבלה, חלק המיני של הזו״נ: אמנם הם לוקחין עמהם שורש שהוא מן **היסוד** דאמא עצמה ומתלבשין בו וכו׳ והנה לקיחת לבוש זה כך כי הנה פי **היסוד** דאמא אינו פתוח לגמרי (מהרח״ו, ע״ח, היכ׳ ז״א טז ז ח). והוא בחי׳ בשר התפוח בעין עטרה בסיום **היסוד** שבה והנה **היסוד** עצמו שלה הוא מתלבש למעלה בדעת של ז״א בראשו (שם טו ב ג). ב׳ חיבורים לזיווג נשיקין ו**יסודות** נשיקין בראש וזיווגם כפול רוחו של זכר בפיה של נקבה ורוחה של נקבה בפיו של זכר נמצאו שתי רוחות מחוברים כאחד זיווגם של **יסודות** אחר שנתחברו משפיע הזכר לנקבה והנקבה לעולם (רמח״ל, תוקר ומקובל ו). — ו) ״בקבלה, אחת מהספירות: כתר חכמה בינה חסד ת״ת גבורה נצח **יסוד** הוד מלכות (רמח״ל, תוקר ומקובל ו). כי תחלה יצאה בחינת מלכותו ותקרא בשם **נוקבא** ואחריה יצאו מספירותיו אחדות **מיסוד** ועד החסד ויקראו **כלם** כאחד זעיר ואחריה יצאה בינה ותקרא **אמא** ואחריה יצא חכמה ויקרא **אבא** וכו׳ (משנ׳ חסיד׳, אורות הטעמ׳ ב).

יְסוּדָה, ש״נ, —כמו **יְסוֹד**: לבני קרח מזמור שיר יְסוּדָתוֹ בהררי קדש (תהל׳ פז א).

***יְסוֹדִי**, ת״ז, לנק׳ יְסוֹדִית, מ״ר יְסוֹדִיִּים, יְסוֹדִיּוֹת, —א) אות יְסוֹדִית, שרשית: בנין הקל והוא יסוד הפעלים ונקרא כן כי לא נוסף בו אות על האותיות **היסודיות** כי אם לשמש לצורך בנינו (רד״ק, מכלול, שה״פ). — ב) של יסודי הגופות: והמלאך יש שהיה נברא לעתו מן הגופים **היסודיים** הדקים (כוזרי ד ג). מה יאמרו הפילוסופים במים **היסודיים** שאינם מקיפים כל הארץ (ר״ש א״ת, יקוו המים א). ונחלקו החכמים אם האש **היסודי** שורף או אינו שורף (שער השמים א). שהאש **היסודית** היא חשכה (רמב״ן ברהש׳ א א). וראוי תחלה לעיין ששה מיני גשמים גשם שמימיי וגשם **יסודיי** וגשם מחצבי וגשם חיוני בלתי מדבר (אמונה רמה 64). ואמנם באה האש **היסודית** בזה השם להיותה בלתי מאירה אבל ספירית (ר׳ עמנו׳ מרומא, פרוש התורה, Merx 374). — ובמשמ׳ עִקָּרִי: אין ספק שאמונת גלגול הנפשות היא אמונה **יסודית** וראשיית לבעלי ידיעה זו (א׳ מודינא, ארי נוהם יא).

יָסוּר[1], ש״ז, מ״ר יְסוּרִים, יְסוּרֵי, —מי שסר מדבר, מאדם, Abtrünniger; renégat; unfaithful: מקוה ישראל יי׳ כל עזביך יבשו יְסוּרַי[2] בארץ יכתבו כי עזבו מקור מים חיים את יי׳ (ירמ׳ יז יג).

***יִסּוּר**, ש״ז, שה״פ מן יִסֵּר: ונוסרו כל הנשים וכו׳ אין לך **יסור** גדול מזה (סנה׳ מה.). והעברה כפי מציאותה צריכה **יסור** גדול (ראב״ן שמות כא טו). וקצתם יספיק להם התוכחה והגערה בקצתם וקצתם ה**יסור** והעונשים (אמונה רמה 97).

***יִסּוּר**, ש״ז, מ״ר יִסּוּרִים, —צער ומכאוב קשה, חמרי או רוחני, מפני מחלה או מכות וכדומה, Schmerz

[1]) מן סור, משק׳ יָפוּל, אעפ״י שלא חשבו המדקדקים משקל יפול בין משקלי השמות, ועי׳ הערה לקמן. — [2]) כך הכתיב, והקרי וסורי, ובקצת ספרים וסורי כתיב וקרי. ותרגמו ופרשו הקדמוני׳ במשמ׳ סור מהדרך וכדומה, והוא איפוא לפי הכתיב משק׳ יָפוּל. עכ״פ אין הנוסחה הנכחית של הכתיב מתישבת היטב, ונראה שהיא לקויה, ויש מגיהים: וסורים מארץ יכרתו, וכדומה.

souffrance; suffering : מגעל נפשו מטעמי זבד ולאיש יודע יסור מעים (כ"ס גגי' מ כט). כשאדם בא לידי חולי או לידי זקנה או לידי יסורין ואינו יכול לעסוק במלאכתו הרי הוא מת ברעב (קדוש' ד יד). והתורה נקנית בארבעים ושמונה דברים בלימוד וכו' בלב טוב באמונת חכמים ובקבלת היסורין (אבות ו ה). ר' ינאי אומר אין בידינו לא משלות הרשעים ואף לא מיסורי הצדיקים (שם ד טו). עבר על כריתות ומיתות בית דין במזיד התשובה ויוה"כ מכפרין מחצה והייסורין מכפרין מחצה וכו' אבל מי שנתחלל שם שמים על ידו אין כח לא לתשובה לתלות ולא ליוה"כ לכפר ולא ליסורין למרק אלא תשובה ויוה"כ תולין ומיתה ממרקת עם הייסורין (ירוש' שבוע' א לג:). כל העוסק בתורה יסורין בדילין הימנו (ברכ' ה.). כל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק הקב"ה מביא עליו יסורין מכוערין (שם). אם רואה אדם שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו (שם). רשב"י אומר ג' מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל וכולן לא נתנן אלא על ידי יסורין אלו הן תורה וארץ ישראל והעולם הבא (שם). אמר ר' יוחנן נגעים ובנים אינן יסורין של אהבה (שם:). ר' חייא בר אבא חלש (נכנס אליו) ר' יוחנן א"ל חביבין עליך יסורין אמר לו לא הן ולא שכרן (שם). מה עשה הקב"ה הביא יסורים על חזקיהו ואמר לו לישעיהו לך ובקר את החולה (שם י.). אין מיתה בלא חטא ואין יסורין בלא עון (שבת נה.). ג' חייהן אינם חיים ואלו הן המצפה לשלחן חבירו ומי שאשתו מושלת עליו ומי שייסורין מושלין בגופו (ביצ' לב:). אמר ריב"ל כל השמח ביסורין שבאין עליו מביא ישועה לעולם (תעני' ח.). יה"ר מלפניך שלא אחטא ומה שחטאתי מחוק ברחמיך אבל לא ע"י יסורין (יומ' פז:). שישראל בזמן הזה דוויים דחופים סחופים ומטורפין ויסורין באין עליהם (יבמ' מז.). מפני מה גרים בזמן הזה מעונין ויסורין באין עליהן מפני שלא קיימו שבע מצות בני נח (שם מח:). הקב"ה מביא יסורין על הצדיקים בעולם הזה כדי שירשו העולם הבא (קדוש' מ:). יי' ישמרהו מיצר הרע ויחייהו מן היסורין (נדר' מ.). שלשה היו באותה עצה בלעם ואיוב ויתרו בלעם שיעץ נהרג איוב ששתק נידון ביסורין יתרו שברח זכו מבני בניו שישבו בלשכת הגזית (סוט' יא.). חסיד היה באומות העולם ואיוב שמו ולא בא לעולם אלא כדי לקבל שכרו הביא הקב"ה עליו יסורין התחיל מחרף ומגדף (ב"ב טו:). אמר הקב"ה אני אמרתי איסרם ביסורין בעוה"ז כדי שיחזקו זרועותם לעוה"ב (ע"ז ד.). א"ר אליעזר כל המתלוצץ ייסורין באין עליו (שם יח:). כל הנותן פיתו למי שאין בו דיעה יסורין באין עליו (סנה' צב.). נענה ר"ע ואמר חביבין יסורין (שם קא.). וכי חזקיה מלך יהודה לכל העולם כולו לימד תורה ולמנשה בנו לא לימד תורה אלא מכל טורח שטרח בו ומכל עמל שעמל בו לא העלהו למוטב אלא ייסורין (שם:). להגן עליו מן הייסורין (שבוע' ח:). ישראל אין חוזרין למוטב אלא על ידי יסורין (מנח' נג:). כל שעברו עליו ארבעים יום בלא ייסורין קיבל עולמו (ערכ' טז:). עד היכן תכלית ייסורין א"ר אלעזר כל שארגו לו בגד ללבוש ואין מתקבל עליו (שם). מדת יסורין טוב מאד וכו' שעל ידיה הבריות באים לחיי העולם הבא וכן שלמה אומר ודרך חיים תוכחות מוסר אמר צא וראה איזוהי דרך מביאה את האדם לחיי העוה"ב הוי אומר זו מדת יסורין (מד"ר בראש' ט). אם באו עליך יסורין לא תהא מקפיד ולא קורא קטיגור (שם לב). אין לך אדם בלא יסורין אשריו לאדם שיסורין באים עליו (שם). אמר ריב"ל כל יסורים שהם באים על האדם ומבטלין אותו מדברי תורה יסורים של תוכחת הם אבל יסורים שהן באים על האדם ואין מבטלין אותו מדברי תורה יסורים של אהבה הן (שם). אמרו רבותינו כל הייסורין לצד אחד והעניות לצד אחד רצונך לידע בא וראה וכו' אמר לו הקב"ה (לאיוב) מה אתה רוצה עניות או ייסורין אמר לו איוב רבון העולם מקבל אני עלי כל ייסורין שבעולם ולא עניות (שם שמות לא). שכל מי שהוא מדוקדק בעניות כאלו דבוקים בו כל ייסורים שבעולם (שם). אותו המלאך שמלמד עליו זכות אמר להקב"ה פדעהו בייסורים ואתה מביאו לתשובה (פסיק' רבתי י). אמר ר' חייא בר אבא כל היסורים קשים ויסורים של עוני קשה מכולם כל יסורים באין והולכין למקומם ומתחדש הגוף לכמות שהיה אבל יסורים של עוני מכהין עינין של אדם (מד"ז רות, בובר 49). כל אלו הבנים הילודים

מהם הם המורדים והפושעים שיסורי הגלות בוררין אותן (רמב"ם, איסורי ביאה כא יג).—ומ"י: שלא חייבו ביסורי הצדיקים תמור רק שכר והתמור ענינו שישוה בענין הכאב והשכר יותיר משויון היסור בהועלה יתרה (ע"ת לר"א הקראי ג). — ובמשמ׳ ״ענוי קשה של הגוף בכלי מענים, Folter; torture: ואחד מיסורי מלכי פורטוגל שישימו המורד סמוך למדורה של אש ולא יניחו אותו לישן (שבט יהודה סד). אמר המלך לאמתלאה בזו ראוי להכותו ביסורין וכו׳ אז השיב ההגמון היסורין ומעשה השרים אין בהם אמונה ולא בטחון אמר היהודי אדוננו המלך לא שוטה אנכי ולא הייתי שוטה אבל הוציאוני מדעתי בכח היסורין כי אבדה החנינה מן הנוצרים (שם כט). ורבים מהיהודים הנתפסים בבולניא הודו לדבריהם ע"י יסורין וכאשר חקרני החוקר על זה וכו׳ מסרתי מודעה והתראה וכו׳ איך אני מתרה אל החוקר שלא יתן לי יסורין וכו׳ והדבר אשר יוכל להתאמת בלי יסורין איני מאמין שהדיין יוכל לתת עליו היסורין אחרי כי הדתות המציאו המצאת היסורין במה שאי אפשר למצוא האמת כי אם באמצעותם (ר"י תנינא בן מרדכי הרופא, הסתר ג).

***יְסִיכָה**, ש"נ, — שה"פ מן יָסַךְ: יוה"כ אסור באכילה ובשתיה וברחיצה ובסיכה[1]) ובנעילת הסנדל (יומ׳ ח א).

יסך[2]), כמו סוך, ממנו יָסַךְ, *יְסִיכָה.

יָסַךְ[3]), פ"י,—כמו סוך, יִיסַךְ שמן, כמו יָסוּךְ: שמן משחת קדש יהיה זה לי לדרתיכם על בשר אדם לא יִיסָךְ[4]) ובמתכנתו לא תעשו כמהו (שמות ל לא-לב).— ועי׳ סוך.

---

[1]) כך במתניתא דבני מערבא, וכך הביא ריב"ג בשרש יסך.

[2]) שרש קבעהו ריב"ג והסכים עליו רד"ק, אך אין החדשים מודים בו, ועי׳ הערה להפעל.

[3]) עי׳ הערה לקמן.—[4]) אמר ריב"ג (מסתלחק 31): יסך לם יד׳כר על בשר אדם לא ייסך עלי זנה לא ייעף ולא ייגע ואעלם עלמכ אללה אלח׳יר אן הד׳ה אללפט׳ה ממכנ אנ תכונ לע׳ה קאהמה בנפשהא אעני אצלא קאהמא בנפשה וממכנ איצ׳א אנ תכונ מקלובה מנ וסוך לא סכתי אד׳ מענאהמא ואחד וממכנ איצ׳א אנ יכונ לא ייסך במעני יוסך אעני מא לם ישם פאעלה מעתל אלעינ עלי בניה אלת׳קיל מן וירחץ ויסך אלד׳י

יָסַף[1]), ממנו יֶסֶף, מוּסָף, תּוֹסֶפֶת, ״הוֹסָפָה.

יָסַף[2]), פ"ע, יָסַף, יָסְפָה, יָסַפְתָּ, יָסְפוּ, סְפוּ, יֹסְפִים, —א) יָסַף פלוני לעשות דבר, לא חדל מלעשותו, עשה עוד ועוד, fortfahren; continuer; to continue: ולא יָסַף עוד לדעתה (בראש׳ לח כו). כי תשובן מאחריו וְיָסַף עוד להניחו במדבר (במד׳ לב טו). ולא יָסַף עוד מלאך יי׳ להראה אל מנוח ואל אשתו (שופט׳ יג כא). ולא יָסַף שמואל לראות את שאול עד יום מותו (שם

הו מעתל אלעינ ת׳קיל ומת׳לה מא לם ישם פאעלה מעתל אלעינ ת׳קיל באלכשר מכאנ אלצ׳ם ויישם בארון פאנ אלוג׳ה פיה ויושם באלצ׳ם, ע"כ, ובעבר׳: לא הזכיר אבו זכריה על בשר אדם לא ייסך על משקל לא ייעף ולא ייגע ודע ידעך אלהים הטוב כי זה הדבור יוכל שיהיה לשון קיימת בעצמה, ר"ל שרש מתקיים בעצמו, ואפשר כמו"כ שתהיה הפוכה מן וסוך לא סכת, הואיל ומשמ׳ שתיהן שוה, ואפשר עוד שיהיה לא ייסך במשמ׳ יוסך, ר"ל מה שלא נזכר פועלו, נח העין, על בנין הכבד, מן וירחץ ויסך שהוא נח העין כבד ודמיונו מה שלא נזכר פועלו נח העין כבד בחירק במקום שורק ויישם בארון אעפ"י שהצורה הנאותה היא ויושם בשורק. והתפלפל ריב"ג עוד בזה בספר ההשואה (תשוית 369), וגם בהשרשים, אמר וז"ל: קד ד׳כרנאה ועללנאה פי כתאב אלמשתלחק ואידנא מד׳הבנא פיה פי תג׳ויז כונה מא לם ישם פאעלה פי כתאב אלתשויה ואשתשהדנא עלי ד׳לך באלשואהד אלקאהמה ואלבראהינ אלואצ׳חה, ע"ב, ובעבר׳: כבר זכרנוהו וזכרנו עלותיו בספר ההשגה והחזקנו דעתנו בו באמרנו כי יתכן להיות פועל שלא נזכר פועלו בספר ההשואה והבאנו על זה ראיות נגלות ומופתים נראים. והרד"ק: לא ייסך חסר הפועל כלומר הסך השמן על בשרו לא ייסך מזה השמן וכן ויישם בארון חסר המשים ויהיה יסך וסוך בענין אחד ועוד אמרו המדקדקים שהוא כמו יוּסך והוא שלא נזכר פועלו משרש סוך וכן פירושו ויישם בארון כמו ויוּשם. ע"כ. והחדשים, קצתם נוטים לדעת ריב"ג, וקצתם אומרים כי הוא הָפעל מן סוך, וי"א שזה במקום יוּסך ואומרים כי לא היה יסך בעבר׳ ואין שום דבר מכריח לקבע שרש זה מפני הצורה וייסך. ואולם, שה"פ *יסיכה שנמצא בתלמוד ושהבאנו בערך הקודם, הוא מעיד כי אמנם היה נהוג בלשון זה השרש.

[1]) גם מואב׳, כנענ׳, ועי׳ הערה להערך.

[2]) במואבית יסף: אשר יספתי על הארץ (מלב׳ מישע, שורה כט). וגם בערב׳ הדרום׳ וספa).

---

e) وسف

 יסף

יה לה). ויגד לשאול כי ברח דוד גת ולא יסף[1]) עוד לבקשו (שם כז ד). את הדברים האלה דבר יי׳ אל כל קהלכם בהר מתוך האש הענן והערפל קול גדול ולא יסף[2]) (דבר׳ ה יט). אם יספים אנחנו לשמע את קול יי׳ אלהינו עוד ומתנו (שם כב). ויספה פליטת בית יהודה הנשארה שרש למטה (מ״ב יט ל). ויספו השטרים לדבר אל העם ואמרו מי האיש הירא וכו׳ (שם כ ח). ויכנע מדין לפני ישראל ולא יספו לשאת ראשם (שופט׳ ח כח). ויכנעו הפלשתים ולא יספו עוד לבוא בגבול ישראל (ש״א ז יג). ויעמדו כל העם ולא ירדפו עוד אחרי ישראל ולא יספו עוד להלחם (ש״ב ב כח). ולא יספו עוד גדודי ארם לבוא בארץ ישראל (מ״ב ו כג). ואם עד אלה לא תשמעו לי ויספתי ליסרה אתכם שבע על חטאתיכם (ויקר׳ כו יח). ויספו ענוים ביי׳ שמחה (ישע׳ כט יט). ויהי כנוח עליהם הרוח ויתנבאו ולא יספו[2]) (במד׳ יא כה). — וביו׳ עם עה״פ חרוקה בשמירת התנועה הקדומה: לכן הנני יוסף[3]) להפליא את העם הזה (ישע׳ כט יד).

— ב) יסף על דבר, חבר דבר, עשה שיהיה יותר מקודם, hinzufügen; ajouter; to add: ואיש כי יאכל קדש בשגגה ויסף חמשיתו עליו ונתן לכהן (ויקר׳ כב יד). ואם גאל יגאלנה ויסף חמישתו על ערכך (שם כז יג). ואם המקדיש יגאל את ביתו ויסף חמישית כסף ערכך עליו (שם יט). ופדה בערכך ויסף חמשתו עליו (שם כז). התפלל בעד עבדיך אל יי׳ אלהיך ואל נמות כי יספנו על כל חטאתינו רעה (ש״א יב יט). הנני יוסף[4]) על ימיך חמש עשרה שנה (ישע׳ לח ה). ואם תלכו עמי קרי ולא תאבו לשמע לי ויספתי עליכם מכה שבע כחטאתיכם (ויקר׳ כו כא).

—[1]) כך קרי, כתיב יוסף. —[2]) אונק׳ תרגם ולא פסק, ולא פסקן, ואעפ״י שאין ספק בדבר כי יש מלים בעבר׳ שמשמשות במשמ׳ הפכיות, כמו גם בערב׳, בכ״ז כאן יותר נראה שהכונה היא כמשמ׳ הרגילה של יסף. וכך אמרו בגמ׳ (סנה׳ יז.) בענין אלדד ומידד, שלא התנבאו אלא אותו יום בלבד. וכן החליטו ריב״ג ורד״ק, וכן החדשים. —[3]) ס״א יוסיף מלא, ויש חושבים אותו הפעיל. —[4]) אמר דונש: הנני יוסף על ימיך אוסיף (דונ׳ על רסע״ג 150). והשיג ע״ז ראב״ע (שפת יתר קכח), ואמר: אמר ר׳ אדונים הנכון אוסיף ולפי דעתי הוא מבנין הקל מגזרת ויספתי ליסרה ובמשקלו אתה תומך גורלי, ע״כ, וכן החדשים חלוקים בזה. ונראה כי זו שארית ההברה הקדומה בקול החירק קודם שנטה לקול הצירה.

לא הגד לי חצי מרבית חכמתך יספת על השמועה אשר שמעתי (דהי״ב ט ו). — ועם ל: יספת לגוי יי׳ יספת לגוי נכבדת (ישע׳ כו יה).

— נפע׳, נוסף, נוסף, נוספה, נוספות, — שיספו עליו: הבה נתחכמה לו פן ירבה והיה כי תקראנה מלחמה ונוסף גם הוא על שנאינו ונלחם בנו (שמות א י). ונגרעה נחלתן מנחלת אבתינו ונוסף על נחלת המטה אשר תהיינה להם (במד׳ לו ג). ויכתב עליה מפי ירמיהו את כל דברי הספר אשר שרף יהויקים מלך יהודה באש ועוד נוסף עליהם דברים רבים כהמה (ירמ׳ לו לב). יש מפזר ונוסף עוד (משלי יא כד). ואם יהיה היבל לבני ישראל ונוספה נחלתן על נחלת המטה אשר תהיינה להם (במד׳ לו ד). כי אשית על דימון נוספות (ישע׳ יה יט).

— הפע׳, הוסיף, הסיף, הוספתי, הספתי, אוסיף, אסיף, אסף, אסף, אספה, תוסיף, תוסף, תסף, תוסף, תוסף, ותוסף, תסף, תוסיפי, תוספי, יוסיף, יסיף, יוסף, יסף, ויוסף, ויוסף, ויסף, ויאסף, תוסף, ותוסף, תוסיפו, תספו, תוספון, יוסיפו, יסיפו, ויוסיפו, ויסיפו, ויספו, יוסיפון, — א) כמו יסף קל, הוסיף לעשות דבר: לא אסף לקלל עוד את האדמה בעבור האדם וכו׳ ולא אסף עוד להכות את כל חי כאשר עשיתי (בראש׳ ח כא). ויאמר לו פרעה לך מעלי השמר לך אל תסף ראות פני וכו׳ ויאמר משה כן דברת לא אסף עוד ראות פניך (שמות י כח-כט). לא אסף לשמע את קול יי׳ אלהי (דבר׳ יח יו). לא אוסיף להיות עמכם (יהוש׳ ז יב). גם אני לא אוסיף להוריש איש מפניהם (שופט׳ ב כא). לכן לא אוסיף להושיע אתכם (שם י יג). ולא אסיף להניד רגל ישראל מן האדמה אשר נתתי לאבותם (מ״ב כא ח). לא אוסיף עוד עבור לו (עמו׳ ז ח). אך אוסיף להביט אל היכל קדשך (יונ׳ ב ה). האוסיף לגשת למלחמה עם בני בנימן (שופט׳ כ כג). האוסף עוד לצאת למלחמה (שם כח). ולא הסיף עוד מלך מצרים לצאת מארצו (מ״ב כד ז). רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה (דבר׳ ג כו). בדרך אשר אמרתי לך לא תסיף עוד לראתה (שם כח סח). ובית אל לא תוסיף עוד להנבא (עמו׳ ז יג). ולא תוסף עוד לשכלם (יחזק׳ לו יב). לא תוסיפי עוד לעלוז (ישע׳ כג יב). את קבעת כוס חמתי לא תוסיפי לשתותה עוד (שם נא כב). אז אסיר מקרבך עליזי גאותך ולא תוספי לגבהה עוד בהר קדשי (צפנ׳

ג יא). ארבעים יכנו לא יסיף פן יסיף להכתו על אלה מכה רבה ונקלה אחיך לעיניך (דבר׳ כה ג). ידוע תדעו כי לא יוסיף יי׳ אלהיכם להוריש את הגוים האלה מלפניכם (יהוש׳ כג יג). ומה־יוסיף דוד עוד לדבר אליך (ש״ב ז כ). ולא יסיף עוד לגעת בך (שם יד י). והיה ביום ההוא לא יוסיף עוד שאר ישראל ופליטת בית יעקב להשען על מכהו (ישע׳ י כ). פני יי׳ חלקם לא יוסיף להביטם (איכ׳ ד יו). תם עונך בת ציון לא יוסיף להגלותך (שם כב). חגי יהודה חגיך שלמי נדריך כי לא יוסיף עוד לעבור בך בליעל (נחום ב א). לשפט יתום ודך בל יוסיף עוד לערץ אנוש מן הארץ (תהל׳ י יח). ואשר שכב לא יוסיף לקום (שם מא ט). הלעולמים יזנח אדני ולא יסיף לרצות עוד (שם עז ח). אל יסף פרעה התל לבלתי שלח את העם לזבח ליי׳ (שמות ח כה). מה־יסף יי׳ דבר עמי (במד׳ כב יט). ויחל עוד שבעת ימים אחרים ויסף שלח את היונה (בראש׳ ח י). ויסף עוד לדבר אליו (שם יח כט). וירא פרעה כי חדל המטר והברד והקלת ויסף לחטא (שמות ט לד). ויסף עוד בלק שלח שרים רבים (במד׳ כב יה). ותלחץ (האתון) את רגל בלעם אל הקיר ויסף להכתה ויוסף מלאך יי׳ עבור (שם כה־כו). ויסף עוד געל לדבר (שופט׳ ט לז). ויסף יי׳ קרא עוד שמואל (ש״א ג ו). ויסף יי׳ להראה בשלה (שם כא). ויסף הנער לענות את שאול (שם ט ח). ויוסף יהונתן להשביע את דוד באהבתו (שם כ יז). ויוסף עוד דוד לשאול ביי׳ (שם כג ד). ויסף עוד אבנר לאמר אל עשהאל סור לך מאחרי (ש״ב ב כב). ויסף אף יי׳ לחרות בישראל (שם כד א). ויעש אחאב את האשרה ויוסף אחאב לעשות להכעיס את יי׳ (מ״א יו לג). ויוסף יי׳ דבר אל אחז (ישע׳ ז י). ויסף איוב שאת משלו (איוב כז א). ויאסף שאול לרא מפני דוד עוד (ש״א יח כט). והיתה צעקה גדלה בכל ארץ מצרים אשר כמהו לא נהיתה וכמהו לא תסף (שמות יא ו). וכבד עליה פשעה ונפלה ולא תסיף קום (ישע׳ כד כ). נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל (עמו׳ ה ב). עין שזפתו ולא תוסף (איוב כ ט). כי תעבד את האדמה לא תסף תת כחה לך (בראש׳ ד יב). ותסף ללדת את אחיו את הבל (שם ב). ותוסף המלחמה להיות ויצא דוד וילחם בפלשתים (ש״א יט ח). שים עליו כפך זכר מלחמה אל תוסף (איוב מ לב). כי אשר ראיתם את מצרים היום לא תספו לראתם עוד עד עולם (שמות יד יג). לא תוסיפו הביא מנחת שוא (ישע׳ א יג). אם לא ירד אחיכם הקטן אתכם לא תספון לראות פני (בראש׳ מד כג). ואשלחה אתכם ולא תספון לעמד (שמות ט כח). ויי׳ אמר לכם לא תספון לשוב בדרך הזה עוד (דבר׳ יז יו). לא תאספון לתת תבן לעם (שמות ה ז). וכל ישראל ישמעו ויראון ולא יוספו לעשות כדבר הרע הזה (דבר׳ יג יב). והנשארים ישמעו ויראו ולא יספו לעשות עוד (שם יט כ). ולא ירגז עוד ולא יסיפו בני עולה לענותו כאשר בראשונה (ש״ב ז י). ועתה יוספו לחטא (הוש׳ יג ב). והיתה נפשם כגן רוה ולא יוסיפו לדאבה עוד (ירמ׳ לא יא). אמרו בגוים לא יוספו לגור (איכ׳ ד יה). וישנאו אתו ולא יכלו דברו לשלום ויחלם יוסף חלום ויגד לאחיו ויוספו עוד שנא אתו (בראש׳ לז ד־ה). ויספו בני ישראל לעשות הרע בעיני יי׳ (שופט׳ ג יב). ויתחזק העם איש ישראל ויספו לערך מלחמה (שם כ כב). ויספו כל העם לבכות (ש״ב ג לד). ויספו עוד פלשתים לעלות (שם ה כב). ויוסיפו עוד לחטא לו (תהל׳ עח יז).—ועם פעל עתיד אחריו: לא אוסיף עוד ארחם את בית ישראל (הוש׳ א ו). מתי אקיץ אוסיף אבקשנו עוד (משלי כג לה). לא תוסיפי יקראו לך רכה וענגה (ישע׳ מז א). שבי דומם ובאי בחשך בת כשדים כי לא תוסיפי יקראו לך גברת ממלכות (שם ה). כי לא יוסיף יבא בך עוד ערל וטמא (שם נב א).—ועם שה״פ: מביתי אגרשם לא אוסף אהבתם כל שריהם סוררים (הוש׳ ט יה). — ובהחלט, הוסיף, לא הוסיף, בלי הפעל אחריו: אתה הרני אם עול פעלתי לא אסיף (איוב לד לב). אחת דברתי ולא אענה ושתים ולא אוסיף ויען יי׳ את איוב (שם מ ה־ו). עד פה תבוא ולא תסיף (שם לח יא). כי אם תציל ועוד תוסף (משלי יט יט).—ב) הוסיף אל, על, כמו יסף על, במשמ׳ עשה שיהיה יותר מקודם: הוספת חכמה וטוב אל השמועה אשר שמעתי (מ״א י ז). והספתי על ימיך חמש עשרה שנה (מ״ב כ ו). הנה הגדלתי והוספתי חכמה על כל אשר היה לפני על ירושלם (קהל׳ א יו). ואני תמיד איחל והוספתי על כל תהלתך (תהל׳ עא יד). אבי העמים עליכם עול כבד ואני אסיף על עלכם (מ״א יב יא). ורעב אסף[1] עליכם (יחזק׳ ה יו). ואם מעט ואספה[2] לך כהנה וכהנה (ש״ב יב ח). לא תסף עליו ולא תגרע ממנו

— [1]) בקצת ספרים אסיף וגם אוסיף.— [2]) ס״א

(דבר׳ יג א). ימים על ימי מלך תוסיף שנותיו כמו דר ודור (תהל׳ סא ז). ועצים ואבנים הכינותי ועליהם תוסיף (דהי״א כב יד). אל תוסף[1] על דבריו (משלי ל ו). יסף יי׳ לי בן אחר (בראש׳ ל כד). ואת חמישתו יוסף עליו (ויקר׳ ה יו). יי׳ אלהי אבותיכם יסף עליכם ככם אלף פעמים (דבר׳ א יא). ויאמר יואב אל המלך ויוסף יי׳ אלהיך אל העם כהם וכהם מאה פעמים (ש״ב כד ג). כי יסיף על חטאתו פשע (איוב לד לז). ותוסף אל תזנותיה (יחזק׳ כג יד). לא תספו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם (דבר׳ ד ב). כי ארך ימים ושנות חיים ושלום יוסיפו לך (משלי ג ב). כי בי ירבו ימיך ויוסיפו לך שנות חיים (שם ט יא). להוסיף לכם תבואתו (ויקר׳ יט כה). ותשיבו נשים נכריות להוסיף על אשמת ישראל (עזר׳ י י). עליו אין להוסיף וממנו אין לגרע (קהל׳ ג יד). אתם אמרים להסיף על חטאתנו ועל אשמתנו (דהי״ב כח יג).— ובלי אל ועל אחריו: ויאחז צדיק דרכו וטהר ידים יסיף אמץ (איוב יז ט). מה יתן לך ומה־יסיף לך לשון רמיה (תהל׳ קכ ג). ברכת יי׳ היא תעשיר ולא יוסף עצב עמה (משלי י כב). לחכם לב יקרא נבון ומתק שפתים יסיף לקח (שם יו כא). הון יסיף רעים רבים ודל מרעהו יפרד (שם יט ד). כי ברב חכמה רב כעס ויוסיף דעת יוסיף מכאוב (קהל׳ א יח). ישמע חכם ויוסף לקח (משלי א ה). יראת יי׳ תוסף ימים (שם י כז). אף היא כחתף תארב ובוגדים באדם תוסיף (שם כג כח). על מה תכו עוד תוסיפו סרה (ישע׳ א ה). ואתם מוסיפים חרון על ישראל (נחמ׳ יג יח).—ושבועה, כה יעשה יי׳ לי וכה יוסיף: מה הדבר אשר דבר אליך אל נא תכחד ממני כה יעשה לך אלהים וכה יוסיף אם תכחד ממני דבר (ש״א ג יז). ויאמר שאול כה יעשה אלהים[2]) וכה יוסיף כי מות ימות יונתן (שם יד מד). כה יעשה יי ליהונתן וכה יסיף כי ייטיב אל אבי את הרעה עליך וגליתי את אזנך ושלחתיך (שם כ יג). כה יעשה אלהים לאיבי[3]) דוד וכה יסיף אם אשאיר מכל אשר לו (שם כה כב). כה יעשה אלהים לאבנר וכה יסיף לו כי כאשר נשבע יי׳ לדוד כי כן אעשה לו (ש״ב ג ט). וישבע דוד לאמר כה יעשה לי אלהים וכה יסיף כי אם לפני בוא השמש אטעם לחם או כל מאומה (שם לה), ר״ל שלא יאכל. ולעמשא תמרו הלוא עצמי ובשרי אתה כה יעשה לי אלהים וכה יוסיף אם לא שר צבא תהיה לפני כל הימים תחת יואב (שם יט יד), ר״ל שיהיה שר צבא. וישבע המלך שלמה ביי׳ לאמר כה יעשה לי אלהים וכה יוסיף כי בנפשו דבר אדניהו את הדבר הזה (מ״א ב כג). ותשלח איזבל מלאך אל אליהו לאמר כה יעשון אלהים וכה יוספון כי כעת מחר אשים את נפשך כנפש אחד מהם (שם יט ב). וישלח אליו בן הדד ויאמר כה יעשון לי אלהים וכה יוספו אם ישפק עפר שמרון לשעלים לכל העם אשר ברגלי (שם כ י), ר״ל שלא ישפק. ויאמר (המלך) כה יעשה לי אלהים וכה יוסף אם יעמד ראש אלישע בן שפט עליו היום (מ״ב ו לא), ר״ל שלא יעמד. באשר תמותי אמות ושם אקבר כה יעשה יי׳ לי וכה יסיף כי המות יפריד ביני ובינך (רות א יז).—ואמר המשורר: כה יעשה לי אל וכה יוסיף אם אהיה מזין לקול מזהיר, לעזוב צבי החן אשר פניו דומים לעין הכוס והוא מזהיר (רמב״ע, תרשיש ב).—ומצוי השמוש הוסיף הרבה בתו״מ: היה לו דבר מועט מוסיף עליו והולך (שבי׳ ג ג). הפודה מעשר שני שלו מוסיף עליו חמישית (מע״ש ד ג). היה מוכר חפץ ואמר קונם שאיני פוחת לך מן הסלע והלה אומר קונם שאיני מוסיף לך על השקל (נדר׳ ג א). אין פוחתין מכ״א תקיעות במקדש ואין מוסיפין על מ״ח וכו׳ ובע״ש היו מוסיפין עוד ג׳ להבטיל העם ממלאכה (סוכ׳ ה ה). אין פוחתין משני נבלים (במקדש) ולא מוסיפין על ששה אין פוחתין משני חלילין ולא מוסיפין על שנים עשר (ערכ׳ ב ג). ובשבת במנחה קורין שלשה אין פוחתין מהן ואין מוסיפין עליהן (מגי׳ ד א). המשכיר בית לחבירו וכו׳ לא יפחות מהחלונות ולא יוסיף עליהן אלא מדעת שניהם (ב״מ ח ט). אמר ריב״ל עתיד הקב״ה להוסיף על ירושלם עד שהסוס רץ ומציל (פסח׳ נ.). מוסיפין מחול על הקדש (ר״ה ט.). — והוסיף לו: הוסיף לו עוד רצועה אחת ומת הרי זה גולה על ידו (מכות ג יד). בכל יום היו שם שתי מערכות והיום שלש אחת מערכה גדולה ואחת מערכה שנייה ואחת שמוסיפין

ואסיפה מלא יוד.—[1]) כך למדנח׳, למערבאי תסף. והזכיר רד״ק צורה זו ואמר אל תוסף בשני שואין. אך לא באר טעם הדבר, וכן גם החדשים, גם מי שהזכיר צורה זו ביותר אולסה׳ לא באר כלום. — [2]) בקצת ספרים יעשה לי.—[3]) לפי ת״ע יעשה אלהים לדוד.

לקטורת שלפניי לפנים (תוספתא יוה"כ ג ג). כל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה ועד יוה"כ חוץ מהוצאת שבתות וכו׳ שאם פחת פוחתין לו ואם הוסיף מוסיפין לו (ביצ׳ טז.). את מספר ימיך אמלא אלו שני דורות וכו׳ זכה מוסיפין לו לא זכה פוחתין לו (יבמ׳ נ.). יוסף שקדש ש"ש בסתר זכה והוסיפו לו אות אחת משמו של הקב"ה (סוט׳ י:). — ובהחלט: שום הדיינין שפיחתו שתות או הוסיפו שתות מכרן בטל (כתוב׳ יא ח). אעפ"י שאמרו בתולה גובה מאתים ואלמנה מנה אם רצה להוסיף אפילו מאה מנה יוסיף (שם ה א). אלו משל צבור ואם רצה להוסיף מוסיף משלו (יומ׳ ג ז). בכל יום מקריב פרם בשחרית ופרם בין הערבים והיום מוסיף מלא חפניו (שם ד ד). שנים מזכין או שנים מחייבין ואחד אומר אינו יודע יוסיפו הדיינין (סנה׳ ג ו). גורעין ומוסיפין ודורשין (יבמ׳ מח.). כל עריות שבתורה אין צריכות הימנו גט חוץ מאשת איש שנישאת על פי ב"ד ור"ע מוסיף אף אשת אח ואחות האשה (יבמ׳ לד:). —וקצת במשמ׳ פ"ע, הוֹסִיף עליו, היה יותר ממנו, היה במדרגה יותר גדולה: שעירי ראשי חדשים מכפרין על הטהור שאכל את הטמא מוסיף עליהן של רגלים שמכפרין על הטהור שאכל את הטמא ועל שאין בה ידיעה לא בתחלה ולא בסוף מוסיף עליהן של יוה"כ שהן מכפרין על הטהור שאכל את הטמא ועל שאין בה ידיעה לא בתחלה ולא בסוף (שבוע׳ א ה). המפתה נותן בושת ופגם וקנס מוסיף עליו אונס שנותן את הצער לאביה (כתוב׳ מב.). —הוֹסִיף הצמח, גדל יותר: שיבולת שהביאה שליש קודם לעומר ועקרה ושתלה לאחר העומר והוסיפה מהו (מנח׳ סט:). ילדה שסיבכה בזקינה ובה פירות אע"פ שהוסיפה מאתים אסור (נדר׳ נז:). —ובמשמ׳ הוֹסִיף גבורה, גדלה וחזקה גבורתו: שלשה כל זמן שמזקינין מוסיפין גבורה ואלו הן דג ונחש וחזיר (שבת עז:). —וסתם הוֹסִיף, התמיד לעשות: נתמעט האוכל מוסיף ומזכה ואין צריך להודיע (ערוב׳ ז ז). עד שלא קרבה חטאתו יוסיף ויביא חטאתו משקרבה חטאתו ילכו לים המלח (מעי׳ ט:).

—נתפ׳, *נִתּוֹסַף, נִתּוֹסְפָה, נִתּוֹסֶפֶת, נִתּוֹסְפוּ, יִתּוֹסְפוּ, מִתּוֹסֶפֶת, —כמו נוֹסַף: נתמעט האוכל מוסיף ומזכה ואין צריך להודיע נתוספו עליהן מוסיף ומזכה וצריך להודיע (ערוב׳ ז ז). הראשון נתקיים השני נתוסף לו (מכי׳ בא טז). הרי שמדד להם בארץ וניתוספו אחרים עליהם (ספרי במד׳ ג). תלמידי חכמים כל זמן שמזקינין חכמה ניתוספת בהם וכו׳ ועמי הארץ כל זמן שמזקינין טפשות ניתוספת בהן (שבת קנב.). לא הגלה הקב"ה את ישראל לבין האומות אלא כדי שיתוספו עליהם גרים (פסח׳ פז:). מיד ניתוספו על ישראל מאה וחמשים אלף (יבמ׳ עט.). לא היה יוסף ראוי לינתן בבית האסורין אלא י׳ שנים מפני שהוציא דבה על י׳ אחיו ועל ידי שאמר לשר המשקים כי אם זכרתני אתך והזכרתני אל פרעה ניתוסף לו עוד שתי שנים (מד"ר שמות ז). וידע אדם עוד את אשתו מה עוד שנתוסף תאוה על תאותו (פסיק׳ רבתי טו). נקרא אברם מתחילה וניתוסף לו ה׳ ונקרא אברהם ולמה ה׳ נתוסף לו שקיים ה׳ חומשי תורה עד שלא ניתנו (אגד׳ בראש׳ נה). לפי שבמקום אמה הכניסה נתוספה אמה מבחוץ (תוספ׳ יומ׳ נב.). ואלו לא למד אלא דף אחד כבר הועיל לעצמו בידיעת הדף ההוא וימשך ממנו להיות ידיעתו מתוספת מעט עד שישיגנה (המאירי על משלי יז). — וגם ״מִתְנוֹסֵף: כי אין טי"ת מתנוספת בתיבה כי אם בלשון מתפעל או נתפעל (רש"י איוב לג כה).

א.**יסר**[1]), ממנו א.יִסֵּר, מוּסָר, *יִסּוּר, יִסּוּר, ״מוּסָרִי.

א.**יָסַר**[2]), פ"י, יֹסֵר, עת׳ בכנ׳ אֶפְרֵם[3]), אִיסַר[4]), יִיסַר, או אֶסֹר, יְסֹר,—יָסַר את פלוני, העניש, במעשה או בדברים, züchtigen; punir; correct, chastise: יֹסֵר לץ לקח לו קלון (משלי ט ז). הֲיֹסֵר גוים הלא יוכיח (תהל׳ צד י). באותי וְאֶסֳּרֵם[5]) ואספו עליהם עמים (הוש׳ י י).—ובמדר׳: אתה מוצא שאברהם יסר את יצחק בנו ולמדו תורה והדריכו בדרכיו וכו׳ כיוצא בו היה יצחק משחר מוסר ליעקב שלמדו יצחק

---

[1]) רק עבר׳ וארמ׳. ברט (Barth, ES 55) מדמה לשרש העברי הזה את השרש הערבי שאר a), שהוא משמש בלשון זו גם במשמ׳ נתינת עצה.

[2]) עי׳ הערה להשרש. — [3]) עי׳ הערה 5. — [4]) כך ר"י חיוג ורד"ק. — [5]) כך הנוסחה המסורה, וראו

---

a) شار

תורה ויסרו בבית תלמודו וכו׳ ואף יעקב אבינו יסר את בנוו ורידה אותם ולמדם דרכיו שלא היה בהם פסולת (מד״ר שמות א).

—נפע׳, נוסר, נוסרו, הוסר, הוסרי, אוסר, יוסר, תוסרו, —הטיב דרכו ע״י המוסר: ואם באלה (בכל התוכחות שתבואנה עליהם) לא תוסרו לי והלכתם עמי קרי והלכתי אף אני עמכם בקרי והכיתי אתכם (ויקר׳ כו כג-כד). הוסרי ירושלם פן תקע נפשי ממך (ירמ׳ו ח). בדברים לא יוסר עבד כי יבין ואין מענה (משלי כט יט). ועתה מלכים השכילו הוסרו שפטי ארץ (תהל׳ ב י).

—פע׳, יסר, יסרתי, יסרת, יסרו יסור, יסרה, יסר, איסר, ייסר, יסרני, יסרני, יסרו, יסרתו, יסרתיך, יסרתני, יסרוני, יסרך, יסרני, תיסרנו, תיסרך,— — כמו יסר קל בנחץ הפעולה: ועתה אבי העמים עליכם על כבד ואני אסיף על עלכם אבי יסר אתכם בשוטים ואני איסר אתכם בעקרבים (מ״א יב יא). והלכתי עמכם בחמת קרי ויסרתי אתכם אף אני שבע על חטאתיכם (ויקר׳ כו כח). כי יהיה לאיש בן סורר ומורה איננו שמע בקול אביו ובקול אמו ויסרו אתו ולא ישמע אליהם (דבר׳ כא יח). ולקחו זקני העיר ההיא את האיש ויסרו אתו וענשו אתו מאה כסף (שם כב יח-יט). כי כה אמר יי׳ אלי בחזקת היד ויסרני[1]) מלכת בדרך העם הזה (ישע׳ ח יא). ויסרו למשפט אלהיו יורנו (שם כח כו). וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו יי׳ אלהיך מיסרך (דבר׳ ח ה). ואם עד אלה לא תשמעו לי ויספתי ליסרה אתכם שבע על חטאתיכם (ויקר׳ כו יח). יסר בנך כי יש תקוה ואל המיתו אל תשא נפשך (משלי יט יח). יסר בנך ויניחך ויתן מעדנים לנפשך (שם כט יז). יסרני יי׳ אך במשפט אל באפך פן תמעטני (ירמ׳ י כד).

יי׳ אל באפך תוכיחני ואל בחמתך תיסרני (תהל׳ ו ב) תיסרך רעתך ומשבותיך תוכחך ודעי וראי כי רע ומר עזבך את יי׳ אלהיך (ירמ׳ ב יט). אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו (תהל׳ צד יב). אתך לא אעשה כלה ויסרתיך למשפט ונקה לא אנקך (ירמ׳ ל יא). אברך את יי׳ אשר יעצני אף לילות יסרוני כליותי (תהל׳ טז ז). יסר יסרני יה ולמות לא נתנני (שם קיח יח). —ואמר בן סירא: יסר בנך והכבד עולו פן באולתו יתלע בך (ב״ס גנ׳ ל יג). —ובתו״מ: מלך בשר ודם שסרחה עליו מדינה וכו׳ אם רחמן מלא רחמים הוא מייסר הגדולים שבהן בייסורין אף כך הקב״ה מייסר את יחזקאל כדי למרק עונותיהן של ישראל (סנה׳ לט.). אמר להן נביא לישראל חזרו בתשובה אמרו לו אין אנו יכולין יצר הרע שולט בנו אמר להם יסרו יצריכם אמרו לו אלהיו יורנו (שם קה.). וכל המייסר את בנו מוסיף הבן אהבה על אביו והוא מכבדו (מד״ר שמות א). דוד שלא ייסר לאבשלום בנו ולא רידהו יצא לתרבות רעה ובקש להרוג את אביו (שם). במה מייסרים את הכסיל במטה (שם ט).

—פעו׳, יסור, במקום יסר[1]), —כמו נוסר: ויען יי׳ את איוב ויאמר הרב עם שדי יסור[2]) מוכיח אלוה יעננה ויען איוב את יי׳ ויאמר הן קלתי מה אשיבך ידי שמתי למו פי (איוב מ א-ד).

במלה זו רוב הקדמונ׳ והחדשים עתיד מן יסר קל, והתלבטו גם הקדמונ׳ וגם החדשים במהות צורה זו. ריב״ג לא הביאה, רד״ק הביאה בעתיד קל ואמר כי זה ע״מ חסרי פ״י (מכלול). וכן רוב החדשים. ולא מצאו טעם מספיק בפרט להקמץ חטף, וקצת החדשים החליטו כי הכתוב משבש.— [1]) אמר ריב״ג בהשרשים: ואעלם אן אלאחשן ענדי פי ויסרני מלכת בדרך העם הזה אן יכון פעלא משתקבלא אנדע׳מת אליא׳ אלתי הי פ׳אה פי אלשין פאשתדת לד׳לכ כמא ערצ׳ פי ובמקבות יצרהו לאנה מן יצר וכאן אלוג׳ה אן יכון יצרהו בתוקיפ אליא׳ אלתי ללאשתקבאל ללדלאלה עלי פא׳ אלפעל אללינה פאנדע׳מת הד׳ה אליא׳ פי אלצאד פאשתדת לד׳לכ ואנמא כאן אלאחשן ענדי כונה משתקבלא לכון אלרא׳ אלד׳י הו לאמה בצרי עלי מא הי עליה לאמאת אלאפ׳עאל אלמשתקבלה ולם יכן בקמץ עלי מא עליה לאמאת אלאפעאל אלמאצ׳יה מן הד׳א אלמת׳אל, ע״כ, ובעבר׳: ודע כי הטוב בעיני במלת ויסרני מלכת בדרך העם הזה שיהיה פעל עתיד נבלעה היוד שהיא פאו בסמך ונדגשה בעבור זה כמו שקרה במלת ובמקבות יצרהו כי הוא מן יצר והיה משפטו להיות יצרהו בהעמדת היוד אשר לעתידות על פא הפעל הרפה ונבלעה היוד הזאת בצדי ונדגשה בעבור זה והיה הטוב בעיני היותו עתיד בעבור היות הרש אשר היא הלמד שלו בצרי כאשר הם רוב למדי הפעלים העתידים ולא היה בקמץ כאשר הם למדי הפעלים החולפים. ורד״ק פקפק: ובא למד הפועל בצרי שלא כדרך חביריו ואפשר שיהיה ויסרני מהקל ויוד הכתובה יוד אית״ן ויוד הפעל נבלעת בדגש הסמך כמו ובמקבות יצרהו. — [1]) כמו ילוד במקום ילד, אם כדעת הקדמונ׳ שהוא פע׳, או כדעת החדשים שהוא פעול קל, עי׳ הערה שם, ועי׳ עוד הערה לקמן. — [2]) הזכיר ר״י חיוג מלה זו בין המלים של הפו על הכבד,

—פע׳, יִסֵּר, מִיסֵּר, מְיוּסָּר,—שיסרו אותו, שקבל מוסר: הכל אומרים שהשם מתחלל על ידי כמות זה שהוא מיסר אחרים והוא אינו מ י ו ס ר (תשו׳ גאו׳ מו״מ קלב)׳ —ובמשמ׳ נכאב וסובל: יצאתי היום ונפשי שוקקה׳ וידי ריקה, ואויתי לאכול בשר, ולבי בשוט רעב מ י ו ס ר, ואין בידי אגורת כסף, למצוא אשר אני כוסף (ר״י חריזי, תחכמ׳ כח). ומכל חיי האדם הוא שיהיה יד ה׳ טובה עליו שלא יהא מ י ו ס ר לא ביסורי הגוף ולא ביסורי ממון (ספר החיים כה:).

—נתפ׳, נִוַּסֵּר, נִוַּסְּרוּ, —לקח מוסר מדבר: והשבתי זמה מן הארץ ונוסרו[1]) כל הנשים ולא תעשינה כזמתכנה (יחזק׳ כג מח). — ובתו״מ, *נִתְיַסֵּר, כמו נוסר: מפני שנ ת י י ס ר (אחז) בבנו הבכור (ירוש׳ סנה׳ י כז 7). אמר ר׳ יהודה חסידים הראשונים היו מ ת י י ס ר י ן בחולי מעיים בעשרים יום קודם מיתתן כדי למרק את הכל (מס׳ שמחות ג י). אתה למד מאיוב ש נ ת י י ס ר בעולם הזה ושלם לו הקב״ה כפלים (מד״ר שמות לא). איוב נ ת י ס ר בעה״ז ושלם לו כפלי כפלים (תנחומא משפט׳ ע). כ ש נ ת י ס ר איוב היה אליפז בכור עשו אוהבו וצדיק היה אליפז ולא הוכיח את איוב אלא בחזון (אגד׳ בראש׳ נה). אמרו רבותינו אין סוף לומר מה יסורים מ ת י י ס ר בכל דור ודור לפי עונות הדור (פסיק׳ רבתי לא). ממתים בחולי מעים ש מ ת י י ס ר י ן ביסורין ומתמרקין עונותיהן (רש״י שבת קיח:). בהיותה חזקה ונמשכת אחר השכל ה מ ת י ס ר מצד הדת בהקדמה והתאחרה (מאזני צדק לאלגזלי 94). הקפיד בזה איוב יותר מאבדן בניו וקניניו כי זה מר ממות אל ה מ ת י י ס ר ביסוריו כאמרו וישמח עליך אויב הרים קרן צריך (אוהב משפט לאיוב ל א). אל תתן דאגה בלבך ולא ת ת י ס ר ברעיון רוח (כ״ס, תרג׳ כ״ז ל כא).

ב. **יסר**[1]), כמו אסר, ממנו ב. יַסַּר, מוּסֵר.

ב. **יָסַר**[2]), פ״י, עתי׳ אֶסַּר, אֶסְּרֵם, —כמו אָסַר, במשמ׳ קשר: באותי ואסרם[3]) ואספו עליהם עמים באסרם לשתי עינתם (הוש׳ י׳).

—פע׳, יִסֵּר, —יסר זרועות פלוני, קשר אותם, ובהשאלה חזק אותם, kräftigen ; fortifier ; to fortify: ואני יסרתי[4]) חזקתי זרועתם ואלי יחשבו רע (הוש׳ ז יה). הנה יסרת[5]) רבים וידים רפות תחזק (איוב ד ג).

ג. **יָסַר**, — קל לא נמצא.

—הפע׳, הֵיסִיר, עת׳ אֵיסִיר, אֵיסִירֵם, —היסירו לפלוני,

והעיר על זה ריב״ג (אשתלחק 311), וז״ל: ולם ילח׳צ ביפיה כונ עם שדי יסור מנ אלת׳קיל וכו׳ פאקול אנ יסור מצדר ללת׳קיל וכאנ יג׳ב אנ יכונ מפתוח אליא מת׳ל יסר יסרני יה לכנה ג׳א עלי מת׳אל החלו הערמות ל י ס ו ד אלד׳י הו מצדר ללת׳קיל ותרג׳מה אללפט׳ הל מת׳אצמה אדב, ע״כ, ובעבר׳: ולא באר איך יהיה עם שדי יסור מהכבד וכו׳ ואמר אני כי יסור הוא מקור להכבד והיה צריך להיות פתוחה היוד, כמו יסר יסרני יה, אך בא כמו החלו הערמות ליסוד שהוא מקור להכבד, ופרוש הדברים האלה הוא: האם נאה לריב עם אלוה. וכן רד״ק בקצור: יסור מקור ואעפ״י שהיוד בחירק, ע״כ, והביא עוד דעת אבין שהוא שֵׁם כמו מוסר, ופרשו כמו ריב״ג. ולזה נוטה גם דעת רוב החדשים. אבל, אין פרוש זה מתישב היטב לפי כונת הענין, כי הלא מתשובתו של איוב שהוא אומר כי אינו י כ ו ל לענות, נראה ברור כי טענת אלהים עליו היתה דוקא מ ד ו ע א י נ נ ו עונה, והשאלה היתה וכי מי שרב עם אלהים הוא יבהל ותשתתקנה טענותיו? ולכן נראה, כי יסור אינו פועל אלא פעול, במשמ׳ נתפעל מן דבר ונפל לבו בקרבו. וכך היתה דעתו של ת״י שתרגם י ת ר ד י: אפשר דנצי עם שדי י ת ר ד י, מן רדי כמו רדה בעבר׳ במשמ׳ יסר. ודקדוק המלה הוא כמו יִלּוֹד. — [1]) כמו נִכַּפֵּר, ואלה הן הצורות המעטות של נתפע׳ בתנ״ך. אך קצת החדשים סוברים כי צ״ל פה וְנוּסְּרוּ.

[1]) אין החדשים בחכמי הלשון מודים בשרש זה, אך הקדמונ׳, מנחם, ר״י חיוג, ריב״ג ורד״ק החליטוהו, והביא ריב״ג לזה דמיון בארמ׳, ועי׳ הערה להפעל.

[2]) עי׳ הערה לקמן — [3]) כבר הובא פעל זה בערך א.יסר, לפי דעת רוב המפרשים הקדמונ׳ והחדשים, אך כבר נזכר שם כי אין משמ׳ זו מתישבת יפה לפי הענין. ובהיות שהחליטו הקדמונ׳ שרש יסר כמו אסר, במשמ׳ קשר, לא רחוק הוא שגם ואסרם זה הוא במשמ׳ הנזכרת. — [4]) אמר ריב״ג: ואני יסרתי חזקתי זרועותם אי שדדת וקוית והו ממא צ׳יעה אבו זכריא׳ וממא פאתנא נחנ אשתלחאקה פי אלמשתלהק ותרגום ובאבנט בד יתחגר י י ס ר, ע״כ, ובעברית: ואני יסרתי חזקתי זרועותם כלומר קשרתי וחזקתי זרועותם וזה ממה שלא זכרו ר׳ יהודה ושכחנו אנחנו להזכירו בספר ההשגה, ותרגום ובאבנט בד יתגר ייסר. והסכים לזה רד״ק ואמר בהשרשים: וכבד אחר ואני יסרתי חזקתי זרועתם והשם מוסר מלכים פתח וכו׳ ענין הכל ק ש י ר ה. ע״כ. ואמר עוד בפרושו להושע: יסרתי וכו׳ ענין קשירה והקשר הוא חזוק הדבר. ע״כ. ועי׳ כאן הערה לערך אגד הקרבה בלשונ׳ השמיות בין המושגים קשירה וכח. — [5]) פעל זה פרשו הכל במשמ׳ א.יסר, וגם מושג זה מתישב בדחק בכתוב זה. אבל, מן הכפל וידים רפות תאמץ נראה כי גם בהפעל יסרת רבים היתה הכונה לזו המשמעה.

הסגירו, מסרו לידיו, ausliefern; délivrer; to hand over: ויהי אפרים כיונה פותה אין לב מצרים קראו אשור הלכו כאשר ילכו אפרוש עליהם רשתי כעוף השמים אורידם איסירם [1]) כשמע לעדתם (הוש׳ ז יא-יב).

יַעַ [2]),—עי׳ יָעָה.

יעד [3]),ממנו יעד, עדה, מועד, *יעוד, *יעידה, ״יעד, ״יעדה.

יָעַד, פ״י, יעדו, יעדה, ייעדנה,—א) יעד דבר, קבע אותו ואמר שיהיה הדבר לפלוני, במקום פלוני, וכדומה, bestimmen; destiner; to appoint, destine: אם רעה (השפחה) בעיני אדניה אשר לא יעדה והפדה וכו׳ ואם לבנו ייעדנה כמשפט הבנות יעשה לה (שמות כא ח-ט). הוי חרב ליי׳ וכו׳ איך תשקטי ויי׳ צוה לה אל אשקלון ואל חוף הים שם יעדה (ירמ׳ מז ו-ז). שמעו מטה ומי יעדה (מיכ׳ ו ט). — ב) ״יעד לו דבר, יעד אותו בדבר, ויעד אותו על דבר, הבטיח ואמר שיעשה הדבר, versprechen; promettre; promise: וצוה אותם (את בני לוי) בתורות יתרות משאר האומה ו י ע ד אותם בגמול הגדול לעולם הבא (חו״ה, עבוד׳ ס׳ ו). לפי ש י ע ד ם כל מקום אשר תדרוך כף רגליכם בו לכם נתתיו (ר״י אברבנאל, יהוש׳ א). לפי שראה (אחאב) שמיכיהו י ע ד ו רע על אשר שלח את בן הדד (הוא, מ״א כב). שראוי שנאמין שמלך המשיח אשר י ע ד ו הנביאים עליו בוא יבוא בלי ספק (הוא, ראש אמנה ח). שכאשר נשאל דבר יבקש הוא לשואל מה שהיה כבר י ע ד ו בו כדי שידחה מנפשו השאלה (נופת צופים ג ח). — ופעול ״יעוד, יעודה: כי הגמול הטוב והג״ע ה י ע ו ד לצדיקים איננו גשמי ולא חמרי אך הוא צוריי לבד (תגמולי הנפש כ:). הלא כי נפתה הוא ונתן לך תהלה י ע ו ד ת אדוניך לאשה (הקדמ׳ לישרים תהלה).

—נפע׳, נועד, נועדתי, נועדו, נועדים, נ״עדים, אועד, נועד, נועדה, ויועדו,—א) נועד במקום פלוני, בא למקום שיעד לבא, sich an ein. bestimt. Orte einstellen; se rendre à un lieu convenu; meet at an appointed pl.: ואל הארן תתן את העדת אשר אתן אליך ונועדתי לך שם ודברתי אתך (שמות כה כא-כב). פתח אהל מועד לפני יי׳ אשר אועד לכם שמה לדבר אליך שם ונ״עדתי שמה לבני ישראל (שם כט מב-מג). ותקעו בהן (בהחצוצרות) ונועדו אליך כל העדה אל פתח אהל מועד ואם באחת יתקעו ונועדו אליך הנשיאים (במד׳ י ג-ד). באהל מועד אשר אועד לך שמה (שמות ל לו). — ב) נועדו שנים או יותר אנשים יחד, באו יחד למקום שיעדו, בזמן שיעדו, וכדומה, sich verabreden; concerter, se rencontrer; to agree upon, to come together: העדה הרעה הזאת הנועדים עלי (במד׳ יד לה). אתה וכל עדתך הנ״עדים על יי׳ (שם יו יא). כי הנה המלכים נועדו עברו יחדו (תהל׳ מח ה). ויועדו כל המלכים האלה ויבאו ויחנו יחדו אל מי מרום להלחם עם ישראל (יהוש׳ יא ה). — וגם לא בכונה רעה: והמלך

---

[1]) בקצת כ״י אוסירם, אסירם, אסירים. אך ברוב הספרים גם המדויקים כתובה מלה זו בצורה המקובלה. ואמרו רוב הקדמונ׳ וגם החדשים כי זה הפע׳ מן יסר, כמו הישר מן ישר, והכונה בו היא משמ׳ מוסר. כך השבעים, שתרגמו איסירם במשמ׳ חנוך ומוסר הילד, ת״י במשמ׳ יסורים, הרומי והפשיטא במשמ׳ מוסר. אך מנחם חבר מלה זו עם ומוסרותיך אנתק, ואמר ענין ק ש ר הם, ואחריו גם ר״י חיוג, אמר: ויש בלשון זה ענין אחר (לא ענין המוסר והענש) איסירם כשמע לעדתם וגם תהפך היוד הזאת לוו ומוסרות ערוד מוסר מלכים פתח מוסרות ומוטה. ע״כ. וכך ריב״ג, שהביא דברי ר״י חיוג והסכים עליהם, והביא ראיה למשמ׳ זו מהתרגום שתרגם ובאבנט בד יחגר ייסר. וכבר הובא זאת למעלה. וכן גם רד״ק: וענין אחר איסירם כשמע לעדתם וכו׳ ענין הכל ענין קשירה. ע״כ. ורוב החדשים פרשו כמו הקדמונ׳ במשמ׳ מוסר וענש, אלא שקצתם הגיהו ואיסרם במקום איסירם. אבל, כל זה אינו מישב כלל את מליצת הכתוב, לפי הענין המספר כאן שהם הולכים למצרים ולאשור לבקש עזרה מאויביהם אך כל זה לשוא, והשתמש בהמשל היפה שיפרש עליהם רשתו ויורידם כעוף השמים, וטבע הענין מחיב פה רק הרעיון שהוא יסגירם בידי האויב שממנו הם מבקשים להם עזרת מצרים ואשור, והרעיון הזה מונח בהמלים איסירם כשמע לעדתם. ואולי המלה איסירם היא באמת שבוש במקום אסגירם או אמסרם. אך לפי הנוסחה המסורה, צריך לקבע פעל מיוחד יסר בהפע׳ בהראות פא הפעל, במשמ׳ מיוחדה זו, שהיתה אולי באמת בלשון והשתמש בה רק הושע כמו שהוא מצטיין בשמושים מיוחדים הרבה לא כשאר הנביאים. ועי׳ עוד ערך שמע וערך עדה.

[2]) כך גזנ׳ בהאוצר (Ges. Thes.), כמו דג, דם. והניח אפשרות זו גם אולסה׳ (Olsh. 309), וכן בטכ׳ (Bö. § 465). אבל, כל הקדמונ׳ שלנו הניחוהו ממשק׳ יעה, עי״ש.

[3]) בערב׳ ועד[a]).

---

[a]) وعد

שלמה וכל עדת ישראל הנּוֹעָדִים עליו אתו לפני הארון מזבחים צאן ובקר (מ"א ח ה). הילכו שנים יחדו בלתי אם נוֹעָדוּ (עמו' ג ג). וישמעו שלשת רעי איוב את כל הרעה הזאת הבאה עליו וכו' וַיִּוָּעֲדוּ יחדו לבוא לנוד לו ולנחמו (איוב ב יא). וישלח סנבלט וגשם אלי לאמר לכה ונִוָּעֲדָה יחדו בכפרים (נחמ' ו ב). ויאמר (שמעיה) נִוָּעֵד אל בית האלהים אל תוך ההיכל ונסגרה דלתות ההיכל (שם י).

—הִפְע', הוֹעִיד, פ"י, יוֹעִיד, יוֹעִידֵנִי, יֹעִידֵנִי,—עשה שיִוָּעֵד למקום מן המקומות, או לזמן מן הזמנים, לדבר מן הדברים: כי מי כמוני ומי יֹעִידֵנִי ומי זה רעה אשר יעמד לפני (ירמ' מט יט). אם לכח אמיץ הנה ואם למשפט מי יוֹעִידֵנִי (איוב ט יט).

—הָפְע', הוּעַד, מוּעָד, מוּעָדִים, מוּעָדָה, מוּעָדוֹת, מֻעָדוֹת: הראני יי' והנה שני דודאי תאנים מוּעָדִים לפני היכל יי' (ירמ' כד א). התאחדי הימיני השימי השמילי אנה פניך מֻעָדוֹת[1]) (יחזק' כא כא).

—פִּע', *יִעֵד, מִיַעֵד,— א) כמו קל בחזק הפעולה: ואם שלש אלה לא יעשה לה ייעד לך או לבנך או פדה (מכי' משפט', נזיק' ג). ומה הבן שאינו נכנס תחתיו ליבום הרי הוא ייעד אחיו שהוא בא תחתיו ליבום דין הוא שייעד (שם). מלמד שאינו מייעדה לו עד שיהא ביום כדי לפדותה וכו' וחכמים אומרים מייעד והולך עד דימדומי חמה (ירוש' קדוש' א נט:). לבנו הוא מייעדה ואינו מייעדה לאחיו (שם). המוכר את בתו ופסק על מנת שלא לייעד נתקיים התנאי דברי ר"מ וחכמ"א אם רצה לייעד מייעד מפני שהתנה על מה שכתוב בתורה (בבלי שם יט:). האב לייעד והבן לייעד האב קודם הבן לייעד והאב לפדות הבן קודם (מס' עבדים א). אין מיעדין שתים כאחת (שם). — ב) במשמ' ״הבטחה: כמה אלפי נביאים אחריו מזהירים על תורתו מיעדים בגמול הטוב לשומרה ועונש הקשה לממרה אותה (כוזרי א יא). וייחדנו הבורא יתעלה משאר האומות בעבודה חייבנו בה להודות לו וייעד אותנו על קבלתה מהגמול בעולם הזה ובבא (חו"ה, עבוד' אלה' ג). ובשביל ענין זה היה מיעד משה רבינו ע"ה לעמו היעודים הגופיים (מלמ' התלמיד', ואתחנן). וזה כלו לא תכחיש אותו התורה המיעדת היעודים מטוב העולם (שם, כח). ולפי שעדיין לא נתקיים יעודו (של מיכיהו) אמר (אחאב) שהוא מעצמו לשנאתו אותו היה מיעדו רעות (ר"י אברבנאל, מ"א כב). כאדם הרואה את חברו עושה גוזמות גדולות ומיעד בגבורות אשר יעשה והוא יודע שביום ההוא ימות (הוא, מ"ב יט). הזרע שהיה (האלהים) מיעדו (את אברהם) עליו (הוא, זבח פסח, ברוך שומר). ומהדבר שראוי להתבייש האדם הוא וכו' שייעד האדם בדבר מה וכאשר יבקש ממנו אותו הדבר ישאלנו הוא גם כן דבר מה כדי שידחהו בזה לבלתי עשות מה שייעדהו (נופת צופים ג ח). אברהם אבינו ע"ה מן היום אשר השכיל ונדבה רוחו אותו לקרא בשם ה' היה מוכיחם ומיעדם על הגמול הטוב במעשיהם הטובים (הקד' לידה לדרך לר"מ בן זרח). והפסוק הערה מיעדת גמול ועונש במשפטו תמיד (המאירי משלי יה). דבר שייעד האדם לעשות לזמן ויעבר המועד (ר"א בדרשי, חות"ב, און).

—פֻּע', *יֻעַד, מְיֻעָד, מִיוּעַד,— שיִעֲדוּ אותו: כיצד הוא מיועדה אומר לה בפני שנים הרי את מיוּעדת לי (ירוש' קידוש' א נט:). ייעד בסוף השנים אם יש לו רשות עליה מיועדת כדברי רשב"א ואם לאו אינה מיועדת וחכמים אומרים כל זמן שהיא ברשותו מיועדת שעל מנת כן נתן את הכסף תחילה (מס' עבדים א).—ובמשמ' ״כַּלָּה המיעדת להיות אשה לפלוני: וקנו ממני על כל זה ותנו לו לפלוני חתני ולפלונית' המיועדת (הסטר' לר"י ברצלוני עב). מעכשיו הקניתי לה לפלונית (זו) מיועדת לי ולפלוני חותני (שם).

—נִתְפ', ״נִתְיַעֵד, — שיעדו לו, הבטיחו לו: כי חייבו הכתוב (את האדון) במזונותיה (של השפחה) ולעמד עמו אולי תמצא חן בעיניו ותתיעד (רמב"ן שמות כא ז). ואם כבר נתיעד יעוד טוב וכו' ואם כבר נתיעד בהגעת דבר מה (ר"ח קרשקש, אור ה' ב ד ב).

״יְעָד, ש"ז, מ"ר יְעָדִים, —מה שיעד אדם, הבטחה: כי לא יפקוד האל עליהם ולא ביעדיהם הטובים והרעים (הקד' רמב"ן לאיוב). וישמור אותנו ויקיים לנו את כל היעדים הטובים אשר בתורה (שם). גם זה מדרכי היעדים וההבטחות (המאירי משלי יא). והוא אמרו ביעדי הגאולה ואת הצולעה אקבץ (מ' אלדבי, ש"א ח).

״יְעָדָה, ש"נ, —שה"פ והמעשה שיעד שפחה לפלוני: שבן קם תחת אביו ליעדה ולשדה אחוזה מה

---

[1]) ס"א מועדות.

שאין כן בבת וכו׳ דאי משום יעדה אינו קרוב יותר אלא מפני שהבת אינה בת יעדה שא״א לאשה לינשא לאשה אחרת (רש״י ב״כ קי:).

יעה, ממנו יָעֶה, יָעָה.

יָעֶה[1], ש״ז, מ״ר יָעִים, — כלי לגרף בו את האפר מהמוקד, Schaufel; pelle; shovel: ויעש את כל כלי המזבח את הסירת ואת היָעִים[2] ואת המזרקת (שמות לח ג). ונתנו עליו (על המזבח) את כל כליו אשר ישרתו עליו בהם את המחתת את המזלגת ואת היָעִים ואת המזרקת כל כלי המזבח (במדב׳ ד יד). ועשית סירתיו לדשנו ויָעָיו ומזרקתיו (שמות כז ג).

יָעָה[3], פ״י, יָעִיתִי[4], יִיעֶה[4], איעה[5], יעה, יעו, ובחסרון ההא איַע, ייַע, תיַע, ניַע, — יָעָה הברד את הדבר, עקר שרשו, שברו ורצצו, ausreissen zerstören; extirper, détruire: ויָעָה[6] ברד מחסה כזב וסתר מים ישטפו (ישע׳ כח יז).

— פע׳, יִעָה, יוּעָה, — שיעו אותו: אהלי אשר כוננת מול מכון לשבתך לחופף לחפו, למה לנצח יוּעָה ביד יהירים (ר״א קליר, ת״ב, אהלי אשר).

***יִעוּד,** ש״ז, מ״ר יִעוּדִים, — א) שה״פ מן יִעֵד: ואקרב אליה פרט ליעודין לקחתי פרט לשומרת יבם (ירוש׳ כתוב׳ ד כח:). ייעודין שיש לו קנין בה עו״ה אלמנה לכ״ג (שם יבמ׳ י יח:). משעה ראשונה ניתן כסף ליעודים (שם קדוש׳ א נט:). ייעוד נישואין עושה או אירוסין עושה (בבלי שם יח:). אין יעוד אלא בגדול לפי שאין יעוד אלא מדעת (שם יט.). שמצות ייעוד קודמת למצות פדיה (ז׳ מסכ׳ קטנ׳ ירוש׳, מסכ׳ עבד׳). אבל ההדיוט אסור בפילגש אלא באמה העבריה בלבד אחר ייעוד (רמב״ם מלכ׳ ד ד).

— ב) כמו יַעַד: אמר הכוזרי אני רואה שיעודי זולתכם שמנים ודשנים מיעודיכם (כוזרי א קד). השבת נותן ידיעה אמתית על מציאות השם ועל היעודים שבתורה (מלמד התלמ׳, יתרו). וזה כלו לא תכחיש אותו התורה המיעדת היעודים מטוב העולם והפכו (שם, כות). שיאמין פתיחת פי הארץ במחלוקת קרח ובירידת האש מן השמים וכיוצא בהן מן הנסים או מן היעודים שנזכרו בתורה שהם אמתיים (העקרים א ב). ומזה תדע שלא נאמר זה על צד העונש כ״א על צד הייעוד והודעה מה שיהיה (ר״י אברבנאל, ברא״ש). והתכלית המיוחד בספר יהושע הוא להעיד שכל הייעודים האלקיים אשר ייעד הקב״ה ע״י האבות הקדושים אברהם וכו׳ כלם נתקיימו ויצאו לפועל לא חסר דבר (הוא, הקדמ׳ על נביאים ראשונים). שאמרו חז״ל כל יעוד שיצא מפי הקב״ה לטובה אפילו על תנאי אינו חוזר (הוא, מפע׳ ה׳ י״ב). שכל אלה היעודים מאת הש״י ב״ה לנפשות הצדיקים אחר המות (תגמ׳ הנפש כ.).

יְעוֹר, ש״ז, מ״ר יְעוֹרִים, — כמו יַעַר: וכרתי להם ברית שלום והשבתי חיה רעה מן הארץ וישבו במדבר לבטח וישנו ביעורים[1] (יחזק׳ לד כה).

יעז, כמו עזז, ממנו יָעַז.

יָעַז[2], — קל לא נמצא.

— נפע׳, נוֹעַז, נוֹעָז, — מי שהוא עז פנים, חצוף, frech arrogant; impudent: את עם נוֹעָז[3] לא תראה עם עמקי שפה משמוע נלעג לשון אין בינה (ישע׳ לג יט).

יעט, כמו עטה ממנו יָעַט.

יָעַט, פ״י, יְעָטַנִי, איעט, ייעט, יועט, — יָעַט את פלוני מעיל, כמו עטה, עטף אותו, העטה עליו, עשה שיתעטף במעיל, ובהשאלה מעיל צדקה: כי הלבישני בגדי ישע מעיל צדקה יְעָטָנִי כחתן יכהן פאר וככלה תעדה כליה (ישע׳ סא י). — ואמר הפיטן: אלהים אלי אתה יועט צדקה ללבוש, יריאיך הרשוני וארוץ

---

[1]) משק׳ עָלֶה, קָנֶה, ועי׳ הערה לקמן — [2]) תרגם אונק׳ מגרפיתא. וכן רסע״ג מג׳ארף, וכן רד״ק מגרפות, וכן ר״י אברבנאל: והיעים הם מגרפות של נחשת לדשן בהם את המזבח. ע״כ. וכן שאר המפרשים הקדמונ׳ וגם החדשים. השבעים וגם ולג׳ תרגמו במשמ׳ אחרת, הראש׳ במשמ׳ מכסה, והשני במשמ׳ צבת, ואעפ״י שגם השם ועי a) בערב׳ שהוא בודאי השם יָעֶה שלנו, משמש במשמ׳ של כלי קבול בכלל ולא במשמ׳ של מגרפה, בכ״ז, הסכמת כל הקדמונ׳ שלנו מכרעת וקובעת גם השמוש במלה זו.

[3]) בערב׳ ועי a), אשתועי b), עקר מהשרש. — [4]) ר״י חיוג. — [5]) רד״ק, זה והבאים אחריו הכל במכלול. — [6]) פשיטא: ונחכוט.

a) وعى b) استوعى

---

[1]) כך כתיב, וקרי ביערים. ובס״א ביערים קרי וכתיב.

[2]) עי׳ הערה לקמן. — [3]) יש מפרשים נועז כמו לזוע, עם ל׳עז, עי׳ לעז.

ואין בוש (רשב"ג, רשות לנשמת, אלהים אלי). — ואמר המליץ: למה ידיך אתה יועט, המבלי העט, רקמת הכתב אין לרקום, והרבה פתחים למקום, ואם יאורי הדיו חרבו ודללו, וקנה וסוף קמלו, הלזה חדלו פרזות בישראל הדלו (מעב׳ דון ס"ט בר"י אלדוטיל, בספ׳ ד"ת).

*יְעִידָה, ש"נ, מ"ר יְעִידוֹת, — שה"פ מן יעד: מצות: יעידה קודמת למצות פדייה שנאמר אשר לא יעדה והפדה (בכור׳ א ז). אינו אומר אלא ליתן להם יעידה לדברות (מד"ר במד׳ יד). ונועדתי לך לך היתה יעידה ולא היתה יעידה לכל ישראל (שם). אשר אועד לך לך היתה יעידה ולא היתה יעידה לכלם אוציאם מן היעידה ולא אוציאם מן הדברות (שם). יעידת גייסות לבא עליך (רש"י איכ׳ א טו). ואף הן יעידתן אל פתח אהל מועד (הוא, במד׳ י ד).

א. יעל[1]), ממנו יָעֵל, יַעֲלָה.

יָעֵל[2]), ש"ז, מ"ר יְעֵלִים, יַעֲלֵי, — בע"ח ממיני האיל והצבי, Gemse ; antilope ; chamois : הרים הגבהים ליְעֵלִים סלעים מחסה לשפנים (תהל׳ קד יח). — וגם הנקבה של המין הזה: הידעת עת לדת יַעֲלֵי סלע (איוב לט א). — ובתו"מ: העזים והצבאים היעלים והרחלים הסוס והפרד וכו׳ אעפ"י שדומין זה לזה כלאים זה בזה (כלא׳ א ו). שופר של ראש השנה של יעל פשוט ופיו מצופה זהב (ר"ה ג ג). רבי יהודה אומר בר"ה תוקעין בשל זכרים וביובלות בשל יעלים (שם ה). — ומין ממיני הכנים: ארבע עשרה מיני כינים הביא הקב"ה על המצריים ואילו הן ירקובין קפזוזין קפזיזות כפונין וכפבדרין יעלי בתים יעלי שדות נמלה אבי עצל נמלה אבי כנים עכשים (סדר אליהו רבא ח).

ב. יעל[3]), ממנו יעל, תּוֹעֶלֶת.

---

[1]) בערב׳ ועל a).— [2]) בערב׳ ועל.

[3]) בערב׳ ועל a), במשמ׳ של גבה ור"ם וכבוד, ואומרים החכמים כי מזה נסתעף בעבר׳ המושג של תועלת. וזה קצת דחוק. ואולי יעל זה העברי, שהוא בעקרו ועל, הוא הוא השרש העברי נפע b), שהוא השרש המיוחד למשמ׳ זו.

---

a) وعل b) نفع

יָעַל, —קל לא נמצא.

—הפע׳, הוֹעִיל, אוֹעִיל, יוֹעִיל, יוֹעִילוּ, יוֹעִלוּ, יֹעִילוּ, נוֹעִיל, הוֹעֵל, יוֹעִילֻךָ, —הוֹעִיל לו, הביא לו תועלת, הנאה, טובה, nützen; profiter à qqn. be useful: ולא תסורו כי אחרי התהו אשר לא יוֹעִילוּ ולא יצילו כי תהו המה (ש"א יב כא). על עם לא יוֹעִילוּ למו (ישע׳ ל ה). יצרי פסל כלם תהו וחמודיהם בל יוֹעִילוּ (שם מד ט). והנביאים נבאו בבעל ואחרי לא יוֹעִילוּ הלכו (ירמ׳ ב ח). לא יוֹעִילוּ אוצרות רשע וצדקה תציל ממות (משלי י ב). ועמי המיר כבודו בלוא יוֹעִיל (ירמ׳ ב יא). לא יוֹעִיל הון ביום עברה (משלי יא ד). הוכח בדבר לא יסכון ומלים לא יוֹעִיל בם (איוב טו ג). מה שדי כי נעבדנו ומה-נּוֹעִיל כי נפגע בו (שם כא טו). מה הוֹעִיל פסל כי פסלו יצרו (חבק׳ ב יח). ויאמרו (הגוים) אך שקר נחלו אבותינו הבל ואין בם מוֹעִיל (ירמ׳ טז יט). מי יצר אל ופסל נסך לבלתי הוֹעִיל (ישע׳ מד י). עמדי נא בחבריך וכו׳ אולי תוכלי הוֹעִיל אולי תערוצי (שם מז יב). הנה אתם בטחים לכם על דברי השקר לבלתי הוֹעִיל (ירמ׳ ז ח). ויתעו (נביאי השקר) את עמי בשקריהם ופחזותם ואנכי לא שלחתים ולא צויתים והועיל[1]) לא יוֹעִילוּ לעם הזה (שם כג לב). לא לעזר ולא לְהוֹעִיל כי לבשת וגם לחרפה (ישע׳ ל ה). אני יי׳ אלהיך מלמדך לְהוֹעִיל מדריכך בדרך תלך (שם מח יז). — הוֹעִיל את פְּלוֹנִי: אני אגיד צדקתך ואת מעשיך ולא יוֹעִילֻךָ (ישע׳ נז יב). —הוֹעִיל מִדָּבָר: כי תאמר מה יסכן לך מה אֹעִיל מחטאתי (איוב לה ג. — והוֹעִיל לרעת פלוני, עזר בדבר: על ימין פרחח יקומו רגלי שלחו ויסלו עלי ארחות אידם נתסו נתיבתי להיתי[2]) יֹעִילוּ[3]) לא עזר למו (איוב ל יב-יג). — ובתו"מ: אמר אותו

---

[1]) כך הכתיב, הוֹעֵל קרי.— [2]) כך הכתיב, והקרי להותי.— [3]) כבר אמר ריב"ג: וליש מן הד׳א אלמעני להותי יועילו בל מענאה ישעונ וירומונ ויתא׳ולונ ופאתנא אשתלהאקה פי אלמשתלחק ואלדליל עלי אנה מעני את׳ר קולה ולא עוזר למו אי ירומונ תעשי ויתא׳ולונה פלא תענהם עליה ולו אנ מענאה אנהם יפידונ בתעשי למא כאנ לקולה ולו עוזר למו מעני ג׳יד, ע"כ, ובעבר׳: ואין מן הענין הזה להותי יועילו אך ענינו ישתדלו ויבקשו להותי ושכחנו להוסיפו בספר התוספת והראיה על שהוא מענין אחר אמרו לא עוזר למו כלומר שהם משתדלים ומקוים ואינך עוזר אותם ואילו היה ענינו שהם מועילים (בהותי) לא היה לאמרו

הבן כסבור אבא שהועיל כלום שמסרני לפדגוג (ספרי דבר׳ מו). מעשה בספינה אחת של גוים שהיתה פורשת מים הגדול והיה בה תינוק אחד יהודי עמד עליהן סער גדול בים ועמד כל אחד ואחד מהן והתחיל נוטל יראתו בידו וקורא ולא הועיל כלום כיון שראו שלא הועילו כלום אמרו לאותו יהודי בני קום קרא אל אלהיך (ירוש׳ ברכ׳ ט יג:). א״ר אלעזר בר״ש נמיתי לסופרי כותים זייפתן תורתכם ולא הועלתם לעצמיכם כלום (שם סוט׳ ז כא ג). הרבה עשו כן (כמו האשה קמחית) ולא הועילו (יומ׳ מז.). כל הנוטל ממך בלא דמים אינו מועיל בפרקמטיא שלו כלום (מגי׳ ו.). אין לך תפלה שמועלת שאין בה מזרעו של יעקב (גיט׳ נז:). שהזכיר משה שבעים ושבעה צדיקים חיים ולא הועיל כלום (מד״ר דבר׳ ג). הביאו לוז אחד של שדרה נתנו במים ולא נמחת באור ולא נשרף בריחים ולא נטחן נתנו על הסדן והכה עליו בפטיש נחלק הסדן ונבקע הפטיש ולא הועיל כלום (שם קהל׳, גם מגבוה).—ודבור רגיל: א״כ מה הועילו חכמים בתקנתם (כתוב׳ י.). — ובהלכה: לחי מועיל לשביל של כרמים (ערוב׳ כד:). העושה מחיצה על גבי מחיצה אמר רב חסדא בשבת הועיל (ערוב׳ כה.). אמר רב חסדא ומודה לי רב ששת שאם עשה מחיצה על התל שהועיל (שם). (האומר) גט זה לא יועיל לא יתיר וכו׳ אינו מועיל אינו מתיר (גיט׳ נג:). הלך בה לאורכה ולרחבה קנה מקום הילוכו דברי ר״א וחכמים אומרים אינו הילוך מועיל כלום עד שיחזיק (ב״ב ק.). ק״ו אם הועיל לו סימן ראשון לסימן שני להתירו באכילה לא יועיל לו לטהרו מידי נבילה (חול׳ סט.). אמר רב חסדא ק״ו אם הועילה אמו להתירו באכילה לא תועיל לו לטהרו מידי נבילה (שם ע:).

יַעֲלָה, ש״נ, סמי׳ יַעֲלַת, — נקבת הַיָּעֵל, ובהשאלה במליצה אשת חן: אילת אהבים ויַעֲלַת חן דדיה ירוך בכל עת באהבתה תשגה תמיד (משלי ה יט).— ובתלמוד: לא כחל ולא שרק ולא פירכום ויעלת חן (כתוב׳ יז. וסנה׳ יד.) — ואמר הפיטן בכנוי מליצי להאומה: אימתי יונה יעלת חן מה לך כי תבכי, משיחך יבא לך קומי לך ולכי, כי אני מושיעך וגואלך אשר תחכי (שבת לפני שבוע׳, אימתי).—והרבה השתמשו המשוררים בכנוי זה לאשת חן: שבי פה יעלת חן לנגדי והעירי לדודך הששונים (רשב״ג, בשורש ען). יעלת יפי אל תקצפי ונדוד ספו ותני בפי לחיך כפי תאותי (ר״מ דרעי, לקו״ק פה). בי רגלו עיני ליעלה כי מימם עלי ראשי מאד צפו, ותענה תמיד אבכה האומרים אשר הוד תארי צפו (רמב״ע, תרשיש ג). רוק יעלת חן כברד השיק לבבי ושרף, לחיה כשושן ותלתל שער לשמרו כשרף (שם). נפשי בילדת גפנים אתן וניני כרמים, רשים תגבר כראשים ותשו שפלים כרמים, בנפשי יעלות ביופי כלולות בשער כלילות ובפני לבנות, באמנן לכנור ועוגב בחיקן תדמם לאמות מניקות לבנות (שם ב). יעלה אשר לבי כחוט משכתהו, ובגחלי חשקה כיום שרפתהו (ר״י חריזי, תחכמ׳ כ). תדמה ליעלת אהבים דלה, בצירי חשק מחולה, וצועקת קול כחולה, ויורדת ועולה, וממעין אהבים דמעות דולה (שם לב). חשקתיך יעלה ברה ותמה, ואת שומעה ואזנך לא סתומה, פני אלי בעין רצון וחמלה, ומשברתך תהי מאד שלמה (שם מה). וכפגעי יעלת חן אומר, זאת קומתך דמתה לתמר (שם מט). יעלה הביאתני לבית אהבה ברה ותמה כאביגיל, ובסור צעיפה גלתה תאר החפיר ביפיו בת אביחיל (שם נ). יעלה בפיך נפת אבל חץ שנון בעיניך למולי (רס״ע אבן דנאן, פרק בשירים). שבי יעלת חן לפני שבי, הלא לך לבבי בז ונפשי שבי, ועד יעבר אביך לחדרי עלי, ועד תעבר אמך בחיקי חבי (שם). ראו יעלה אשר שמש וסהר שחות הולכות נגדה וקודרות, ולכן לא לאור החמה לבד אף לאורה אומרה יוצר מאורות (עמנ׳, מחב׳ ב). וכל יעלה עפר רגלה אלחך ובמות אחונן את עפרה (שם ח). ולכוכבי שחק כהיום תאוה כיעלה למשול במכמניך (שם). כל היעלות מן הרקק נבראו בין השמשות על ידי הדחק, על כן כמר מדלי וכשחק הם

לא עוזר למו טעם הגון. והעיר הרד״ק: והלק רבי יונה להותי יעילו לענין אחר כלומר ישתדלו ויבקשו להותי ואין צריך להוציאו מענינו ופירוש להותי יועילו לנפשותם כלומר שמחים להותי כאילו ימצאו תועלת גדולה להותי ולא עוזר למו כלומר זה התועלת לא עוזר למו והם שמחים ללא דבר לתועלת שלא יהיה בה להם עזר. ע״כ. ובמשמ׳ זו פרשו רוב הקדמונ׳ וגם קצת החדשים. אבל אין זו מליצה טבעית ולכן הגיהו קצת החדשים הגהות מתחלפות, יגילו במקום יעילו וכיוצא בזה. ועי׳ נתיבה.

המה במחתרת זמן נמצאו (שם ג). אסיר בנות החן ואשיר ארחות יעלות ואשקה חושקות סף רעל, אבין אליהם את אשר לא בנו אומר ליעלות חן רגזה בוטחות אם נחטא לאל ונמעל מעל (שם ג). מה לי ולחשק יעלות חן ולחבק עוד חיק נכריה, ופני יעלות אחשוב כיום כפני פרס או עזניה (שם ד). שכל זמן ידיו בתתו יעלות החן לכל סבל ומשתגע, לילה ויומם להיות יגע (שם ז). צבית חן הלכי, ועוז יעלות דרכי, והמים שפכי, דמי יעלה תרהב, וסובבי סבות, והשקיטי ריבות, וכבי מלבות, צבאים חן הלהב (שם).

יַעַן[1], —מִלַּת הַטַּעַם, להורות סבת הדבר, שבשביל זה נעשה הדבר, weil; parce que; because: ומשמש, א) עם פעל עבר אחריו, והפעולה המסבבה אחר כך עם לכן לפניה: ויאמר יי׳ אל משה ואל אהרן יַעַן לא האמנתם בי להקדישני לעיני בני ישראל לכן לא תביאו את הקהל הזה אל הארץ אשר נתתי להם (במד׳ כ יב). יַעַן שלחת את איש חרמי מיד והיתה נפשך תחת נפשו (מ״א כ מב). יַעַן רך לבבך ותכנע מפני יי׳ וכו׳ לכן הנני אספך על אבתיך (מ״ב כב יט). יַעַן קראתי ולא עניתם וכו׳ לכן כה אמר אדני יי׳ הנה עבדי יאכלו ואתם תרעבו (ישע׳ סה יב-יג). יַעַן את מקדשי טמאת בכל שקוציך ובכל תועבתיך וגם אני אגרע ולא תחוס עיני (יחזק׳ ה יא). יַעַן משפטי לא עשו וחקותי מאסו וכו׳ וגם אני נתתי להם חקים לא טובים (שם כ כד-כה). יַעַן שכחת אותי ותשליכי אותי אחרי גוך וגם את שאי זמתך ואת תזנותיך (שם כג לה). יַעַן טהרתיך ולא טהרת מטמאתך לא תטהרי עוד (שם כד יג). יַעַן גבה לבך ותאמר אל אני וכו׳ לכן הנני מביא עליך זרים (שם כח ב-ז). יַעַן אמר יאר לי ואני עשיתי לכן הנני אליך ואל יאריך (שם כט ט). יַעַן אמר האויב עליכם האח ובמות עולם למורשה היתה לנו לכן הנבא ואמרת (שם לו ב). יַעַן בלמת גוים נשאתם לכן כה אמר אדני יי׳ אני נשאתי את ידי (שם ו-ז). יַעַן קראתי ותמאני נטיתי ידי ואין מקשיב ותפרעו כל עצתי ותוכחתי לא אביתם גם אני באידכם אשחק (משלי א כד-כה). — ועם הפעולה המסבבה קודם: אל חכך שופר כנשר על בית יי׳ יַעַן עברו בריתי ועל תורתי פשעו (הוש׳ ח א). רוח אדני יי׳ עלי יַעַן משח יי׳ אתי לבשר ענוים (ישע׳ סא א). הנני מביא אל יהודה ואל כל יושבי ירושלם את כל הרעה אשר דברתי עליהם יַעַן דברתי אליהם ולא שמעו ואקרא להם ולא ענו (ירמ׳ לה יז). ונתתי את הארץ שממה יַעַן מעלו מעל (יחזק׳ יה ח). וגם אני נשאתי ידי להם במדבר לבלתי הביא אתם אל הארץ אשר נתתי וכו׳ יַעַן במשפטי מאסו ואת חקותי לא הלכו בהם (יחזק׳ כ יה-יו). —ועם מקור אחריו: יַעַן התמכרך לעשות הרע בעיני יי׳ הנני מבי אליך רעה (מ״א כא כ). יַעַן מאסכם בדבר הזה ותבטחו בעשק ונלוז ותשענו עליו לכן יהיה לכם העון הזה כפרץ נפל נבעה בחומה נשגבה (ישע׳ ל יב-יג). יַעַן התרגזך[1] אלי ושאננך עלה באזני ושמתי חחי באפך (שם לז כט). יַעַן בושסכם על דל ומשאת בר תקחו ממנו בתי גזית בניתם ולא תשבו בם (עמו׳ ה יא). יַעַן דברכם את הדבר הזה הנני נתן דברי בפיך לאש והעם הזה עצים ואכלתם (ירמ׳ היד). ועתה יַעַן עשותכם את כל המעשים האלה נאם יי׳ ואדבר אליכם השכם ודבר ולא שמעתם ואקרא אתכם ולא עניתם ועשיתי לבית אשר נקרא שמי עליו וכו׳ כאשר עשיתי לשלו (שם ז יג-יד). יַעַן אמרכם את הדבר הזה משא יי׳ ואשלח אליכם לאמר לא תאמרו משא יי׳ לכן הנני ונשיתי אתכם נשא (שם כג לח-לט). כי יַעַן בטחך במעשיך ובאוצרותיך גם את תלכדי (שם מח ז). יַעַן המנכם מן הגוים אשר סביבותיכם בחקותי לא הלכתם וכו׳ לכן כה אמר אדני יי׳ הנני עליך גם אני (יחזק׳ ה ז-ח). יַעַן דברכם שוא וחזיתם כזב לכן הנני עליכם נאם אדני יי׳ והיתה ידי אל הנביאים (שם יג ח-ט). יַעַן הכאות לב צדיק שקר ואני לא הכאבתיו וכו׳ לכן שוא לא תחזינה וכו׳ (שם כב-כג). יַעַן השפך נחשתך ותגלה ערותך וכו׳ לכן הנני מקבץ את כל מאהביך (שם יו לו-לז). יַעַן הזכרכם עונכם וכו׳ בכל עלילותיכם יַעַן הזכרכם בכף תתפשו (שם כא כט). יַעַן היות כלכם לסגים לכן הנני קבץ אתכם אל תוך ירושלם (שם כב יט). יַעַן אמרך האח אל מקדשי כי נחל וכו׳ לכן הנני נתנך לבני קדם למורשה (שם כה ג-ד). יַעַן מחאך יד ורקעך ברגל ותשמח וכו׳ לכן הנני נטיתי את ידי עליך ונתתיך לבג לגוים (שם ו-ז).

---

[1]) רק בעברית. והנה היתה דעת הקדמוני׳ שזה שרש מיוחד י ע ן, ששמש במשמ׳ סבה. ושד״ל (הער׳ לסרקמס דף ב), אמר כי הוא עתיד מן ענה, וכך הסכימו רוב החדשים. — [1]) ואולי הכונה היא יען עלה באזנ התרגזך ושאננך, ואז המשל הוא לדרך א.

יען עשות אדום בנקם נקם לבית יהודה וכו׳ לכן כה אמר אדני יי׳ ונטתי ידי על אדום והכרתי ממנה אדם ובהמה (שם יב-יג). יען עשות פלשתים בנקמה וכו׳ לכן כה אמר אדני יי׳ הנני נוטה ידי על פלשתים (שם יה-יו). כה אמר אדני יי׳ יען תתך את לבבך כלב אלהים לכן הנני מביא עליך זרים (שם כח ו-ז). יען היותם משענת קנה לבית ישראל בתפשם בך בכפך תרוץ (שם כט ו-ז). יען היות צאני לבז וכו׳ לכן הרעים שמעו דבר יי׳ כה אמר אדני יי׳ הנני אל הרעים ודרשתי את צאני מידם (שם לד ח-י). יען היות לך איבת עולם וכו׳ לכן חי אני נאם אדני יי׳ כי לדם אעשך (שם לה ה-ו). יען אמרך את שני הגוים ואת שתי הארצות לי תהיינה וכו׳ לכן חי אני נאם אדני יי׳ ועשיתי כאפך וכקנאתך אשר עשיתה (שם י-יא).—ועם בינוני: יען אֹמרים לכם אכלת אדם אתי ומשכלת גויך היית לכן אדם לא תאכלי עוד (יחזק׳ לו יג-יד).—ועם שֵׁם אחריה: ועשיתי בך את אשר לא עשיתי ואת אשר לא אעשה כמהו עוד יען כל תועבתיך (יחזק׳ ה ט). יען כלמת גוים נשאתם לכן כה אמר אדני יי׳ וכו׳ הגוים אשר לכם מסביב המה כלמתם ישאו (שם לו ו). — ועם אֲשֶׁר אחריה: יען אשר עשית את הדבר הזה ולא חשכת את בנך את יחידך כי ברך אברכך והרבה ארבה את זרעך (בראש׳ כב יו-יז). זולתי כלב בן יפנה הוא יראנה ולו אתן את הארץ אשר דרך בה ולבניו יען אשר מלא אחרי יי׳ (דבר׳ א לו). יען אשר עברו הגוי הזה את בריתי אשר צויתי את אבותם ולא שמעו לקולי גם אני לא אוסיף להוריש איש מפניהם (שופט׳ ב כ). יען אשר לא הלכו עמי לא נתן להם מהשלל אשר הצלנו (ש"א ל כב). יען אשר שאלת את הדבר הזה ולא שאלת לך ימים רבים וכו׳ הנה עשיתי כדברך (מ"א ג יא-יב). יען אשר היתה זאת עמך ולא שמרת בריתי וכו׳ קרע אקרע את הממלכה מעליך (שם יא יא). הנני קרע את הממלכה מיד שלמה וכו׳ יען אשר עזבוני וישתחוו לעשתרת (שם לא-לג). יען אשר הרמתיך מתוך העם וכו׳ ואתי השלכת אחרי גוך לכן הנני מביא רעה אל בית ירבעם (שם יד ז-י). ונתש את ישראל מעל האדמה הטובה הזאת וכו׳ יען אשר עשו את אשריהם (שם יה). יען אשר אמרו ארם אלהי הרים יי׳ ולא אלהי עמקים הוא ונתתי את כל ההמון הגדול הזה בידך (שם כ כח). יען אשר לא שמעת בקול יי׳ הנך הולך מאתי והכך האריה (שם לו). יען אשר שלחת מלאכים לדרוש בבעל זבוב אלהי עקרון וכו׳ לכן המטה אשר עלית שם לא תרד ממנה כי מות תמות (מ"ב א יו). יען אשר הטיבת לעשות הישר בעיני וכו׳ בני רבעים ישבו לך על כסא ישראל (שם י ל). יען אשר עשה מנשה מלך יהודה התעבות האלה וכו׳ לכן כה אמר יי׳ אלהי ישראל הנני מביא רעה על ירושלם ויהודה (שם כא יא-יב). והיו לבז ולמשסה לכל איביהם יען אשר עשו את הרע בעיני (שם יד-יה). הנני מביא רעה על המקום הזה אשר כל שמעה תצלנה אזניו יען אשר עזבני וינכרו את המקום הזה (ירמ׳ יט ג-ד). יען אשר לא שמעתם את דברי הנני שלח ולקחתי את כל משפחות צפון (שם כה ח-ט). הנני נתן אתם ביד נבוכדראצר מלך בבל וכו׳ יען אשר עשו נבלה בישראל (שם כט כא-כג). יען אשר נבא לכם שמעיה ואני לא שלחתיו ויבטח אתכם על שקר לכן כה אמר יי׳ הנני פקד על שמעיה הנחלמי ועל זרעו (שם לא-לב). יען אשר שמעתם על מצות יהונדב אביכם ותשמרו את כל מצותיו ותעשו ככל אשר צוה אתכם לכן כה אמר יי׳ צבאות אלהי ישראל לא יכרת איש ליונדב בן רכב עמד לפני כל הימים (שם לה יח-יט). פניו יכסה יען אשר לא יראה לעין הוא את הארץ (יחזק׳ יב יב). יען אשר לא זכרתי את ימי נעוריך ותרגזי לי בכל אלה וגם אני הא דרכך בראש נתתי (שם יו מג). יען אשר הכרתי ממך צדיק ורשע לכן תצא חרבי מתערה אל כל בשר (שם כא ט). יען אשר אמרה צר על ירושלם האח נשברה דלתות העמים וכו׳ לכן כה אמר אדני יי׳ הנני עליך צר והעליתי עליך גוים רבים (שם כו ב-ג). יען אשר גבהת בקומה וכו׳ ואתנהו ביד אל גוים (שם לא י-יא). יען אשר ישרתו אותם לפני גלוליהם והיו לבית ישראל למכשול עון על כן נשאתי ידי עליהם (שם מד יב). יהי אחריתו להכרית בדור אחר ימח שמם וכו׳ יען אשר לא זכר עשות חסד (תהל׳ קט יג-יו). —יען כִּי, עם עבר אחריו: לא יום אחד תאכלון וכו׳ עד אשר יצא מאפכם והיה לכם לזרא יען כי מאסתם את יי׳ אשר בקרבכם (במד׳ יא יט-כ). כה אמר יי׳ יען כי מרית פי יי׳ לא תבוא נבלתך אל קבר אבתיך (מ"א יג כא-כב). יען כי נכנע (אחאב) מפני לא אבי הרעה בימיו (שם כא כט). ויאמר יי׳ יען כי גבהו בנות ציון ותלכנה נטוות גרון ומשקרות עינים הלוך וטפוף

תלכנה וברגליהם תעכסנה ושפח אדני קדקד בנות ציון (ישע׳ ג יו-יז). יען כי יעץ עליך ארם רעה וכו׳ כה אמר אדני יי׳ לא תקום ולא תהיה (שם ז ה-ו). יען כי מאס העם הזה את מי השלח ההלכים לאט ומשוש את רצין ובן רמליהו ולכן הנה אדני מעלה עליהם את מי הנהר העצומים והרבים (שם ח ו-ז). יען כי נגש העם הזה בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחק ממני ותהי יראתם אתי מצות אנשים מלמדה לכן הנני יוסף להפליא את העם הזה הפלא ופלא (שם כט יג). — וכפל, יען וביען, לנחץ הטעם: והארץ תעזב מהם וכו׳ והם ירצו את עונם יען וביען במשפטי מאסו ואת חקתי געלה נפשם (ויקר׳ כו מג). והיתה ידי אל הנביאים החזים שוא והקסמים כזב וכו׳ יען וביען הטעו את עמי לאמר שלום ואין שלום (יחזק׳ יג ט-י). — יען ביען: כה אמר אדני יי׳ יען ביען שמות ושאף אתכם מסביב וכו׳ לכן הרי ישראל שמעו דבר אדני יי׳ (שם לו ג-ד).—ב) יען אשר, במשמ׳ בהיות ש, da étant que; while: ויאמר יי׳ אל דוד אבי יען אשר היה עם לבבך לבנות בית לשמי הטיבת כי היה עם לבבך רק אתה לא תבנה הבית (מ״א ח יח-יט). —ועם שם אחריו במשמ׳ בגלל: יען שרירות לבבי, דאגתי במחשבי, כי איך אעלה אל אבי (סדור רע״ג, ערב׳ יוה״כ).—והשתמשו המליצים והמשוררים בשמוש המלה ביען: והנהיג כל במשפטיו וחקיו, בפלס מאזני צדק ובקו, ביען כי בצדק יעמד כל, גבול עולם אשר תלה כאשכול (שערי ד״מ וש״ש לרס״ג ח-ט). ידידים סמכו לבי ביען כסלי מלאו נקלה ועצמי, עדי לא נמצאו חולים בעולם לבד עיני צבי החן ועצמי (רמב״ע תרשיש ד). ויתקעו אהל ימי שיבה לבל יצעון עדי מות ביען נמאסו (שם ה). ביען שניהם יקרים בעין אל במקריב לפניו מלאה ודמעה (ר״י חריזי, הענק ג). ואתמרמר בלב נשבר ביען מגלת חושקים שמתי לשירה (עמנ׳, מחבר׳ ח). חדל אחי ונחדל ממליצות ושירי חשק יבואון בעברה, ביען ישחקו אישים עליהם ואחר ישלחו לנו מארה (שם).

יען[1], ס״ז, מ״ר יענים, — שם העוף הגדול בכל העופות, קצר הכנפים ואינו יכול לעוף, Strauss autruche; ostrich: בת עמי לאכזר כיענים[1] במדבר (איכ׳ ד ג).—ויחיד בכנוי מדב״ע: נחשב כמו גר ותושב יושב בשבת יעני[2]), בין כל פתלתול וסכל לבו כלב תחכמוני (רסב״ג, שיר תלונה, נחר בקראי). — ובמוכרת: קיפוד ויען המלומדים נהי הי ילמדו מני בעת ינאקו (לבי מודח לר״ע ועמנ׳ פרנסים 108). — ואמרו שהוא להוט מאד אחרי תאוות: איש בער ופתי אין ידיעה לו ואינו חושש לשום דבר ולא יראה הנאה נאה ולא המגונה מגונה והוא להוט אחר תאותיו להיטת היענים (אמונה רמה ו ב).

יענה, ס״נ, —נקבת היען, ורוב שמושו עם השם בת, בת היענה, ומ״ר בנות יענה: ואת בת היענה ואת התחמס ואת השחף (ויקר׳ יא יו). ורבצו שם ציים ומלאו בתיהם אחים ושכנו שם בנות יענה ושעירים ירקדו שם (ישע׳ יג כא). והיתה נוה תנים חציר לבנות יענה (שם לד יג). תכבדני חית השדה תנים ובנות יענה כי נתתי במדבר מים נהרות בישימן (שם מג כ). על זאת אספדה ואילילה אילכה שילל וערום אעשה מספד כתנים ואבל כבנות יענה (מיכ׳ א ח). וישבו בה בנות יענה ולא תשב עוד לנצח (ירמ׳ נ לט). — ובתלמוד: כיענה זו המתאבלת על בניה (חול, סד:). כיענה זו ששוכנת עם בניה (שם). — ואמר הפיטן: וקפוד תקונן, ועורב יקנן, ויענות ותנות, מתנות אניה (סכת שמעו, אבחר עדתי). — וקול בת היענה מבשר מיתה: אמרו המנחשים והקוסמים כי קול הכוס ובת היענה יורו על מיתת האדם (מוסרי הפלסופים א יח). — ובהשאלה, כנוי לאשה: זכור מעשה אגג מעדנות, נשים כשכלה חרבו לענות,

---

[1]) לא נתברר מקור שם זה. קצת החדשים אמרו כי בערב׳ וענה a) הוא מדבר, ובת היענה ר״ל בת המדבר. אבל, המשמ׳ האמתית של יענה בערב׳ אינה מדבר, אלא אדמה קשה שאינה מצמחת כלום בכל מקום שהיא ואפילו בישוב, ולכן אין לגזור השם יען ויענה ממושג זה. והנה, במקורות התלמודים נקרא העוף הזה נעמית, וזהו שמו גם בערב׳ נעאמה a), ואין ספק בדבר כי אלה שני השמות אחד הם, ורגלים לדבר כי עקר השם הוא נעמה, ועי׳ בזה הערך בדבר מקורו. —[1]) הכתיב כי ענים. —[2]) המו״ל דוקס אמר שם כי הוא ת״ז, אך אלו היה תאר ל„בשבת" היה צריך התאר להיות נקבה, ולכן אולי יותר נכון להניח שהוא כנוי, כמו שהסכינו המשוררים בזמן ההוא לכתוב שמות הדברים בכנוי מדב״ע בפרט בשביל החרוז, והכונה בשבת יעני, במדבר.

a) وعنة

a) نعامة

סורם שארו לשסוף י ע נ ו ת (קרוב׳ לפ׳ זכור, זכור איס).

***יעני**, ת״ז, — של יען, מטבע היען: אבל יום גיל לחיל אוחיל ואחיל ולבי יעשה מספד יעני (ר״ב לפיירס).

יעף[1], ממנו א.יעף, ב.יעף, יעף, יעף.

א.יעף, ת״ז, מ״ר יעפים, — חלש ורפה כח, בפרט מפני צמא וכדומה, ermüdet, schmachtend; fatigué, épuisé; tired: ויאמר ציבא החמורים לבית המלך לרכב ולהלחם[2]) והקיץ לאכול הנערים והיין לשתות היעף במדבר (ש״ב יו ב). נתן ליעף כח ולאין אונים עצמה ירבה (ישע׳ מ כט). אדני יי׳ נתן לי לשון למודים לדעת לעות את יעף דבר יעיר בבקר בבקר (שם נ ד).

ב.יעף, פ״ע, יעפו, ייעף, וייעף, יעפו, יעפו, — היה יעף, מפני יגיעה, ובפרט מצמא, ermüdet w.; devenir fatigué; become tired: ויגעו עמים בדי ריק ולאמים בדי אש ויעפו (ירמ׳ נא נח). ככה תשקע בבל ולא תקום מפני רעה אשר אנכי מביא עליה ויעפו (שם סד). אלהי עולם יי׳ בורא קצות הארץ לא ייעף ולא ייגע (ישע׳ מ כח). גם רעב ואין כח לא שתה מים וייעף (שם מד יב). ויעפו נערים ויגעו ובחורים כשול יכשלו וקוי יי׳ יחליפו כח יעלו אבר כנשרים ירוצו ולא ייגעו ילכו ולא ייעפו (שם מ ל-לא). כל מבקשיה לא ייעפו בחדשה ימצאונה (ירמ׳ ב כד). וייגעו עמים בדי אש ולאמים בדי ריק יעפו[3]) (חבק׳ ב יג).

***יעף**[4]), ש״ז, — כמו עוף: והאיש גבריאל אשר ראיתי בחזון בתחלה מעף ביעף[5]) נגע אלי (דני׳ ט כא).

[1]) בערב׳ ועפ a), היה חלש, בפרט ראות עיניו.
[3]) והלחם קרי.
[2]) בקצת כ״י ויעפו (K).
[4]) עי׳ הערה לקמן. — [5]) כך הקדמונים, ואמרו שנתוספה יוד על עף. כך התרגומים הקדמונים, וכן ריב״ג, אמר ז״ל: ומעני מועף ביעף מעלו פי אלעלו יעני אנה רא׳ה משתעליא פי אלג׳ו אמא לארתפאעה פיה עלי שביל אלטיראנ ואמא לאשתעלא׳ ג׳שמה וכו׳ ווזנ ביעף ואדם ביקר, ע״כ, ובעבר׳: וענין מועף ביעף מתעלה למעלה ר״ל שראה אותו מתעלה באויר יכול שיהיה להתעלותו בו לעוף או מפני גובה גופו וכו׳ ומשקל ביעף ואדם ביקר. וכך גם רש״י, רד״ק וקצת החדשים. רק ראב״ע אמר: וטעם ביעף כי הוא עיף מרוב המרוצה. וכך רוב החדשים.

a) وعف

יעף[1]), פ״ע, — כמו עוף, קל לא נמצא במקרא.

—הפע׳ הועף, מועף, מעף: והאיש גבריאל אשר ראיתי בחזון בתחלה מעף[2]) ביעף נגע אלי (דני׳ ט כא).

—קל, *יעף, —כמו עף: שלח יד בחמוקי ירך, ועל כל ראש דרך, זנב כל עוברי דרך, יעף ועף וחש, ומחור פתן רחש, ונודע כי הוחש (כבת זכור, אז קולך).

א.יעץ[3]), ממנו יועץ, א.יעץ, עצה, מועצה, *התיעצות.

א.יעץ, פ״י, יעץ, יעצת, יעצו, יעץ, יעצה, יעצני, יעצהו, איעץ, איעצך, איעצך, יעוצה, עוץ, עצו, — יעצו עצה, אמר לו מה טוב לו לעשות או לא לעשות בדבר מהדברים, איך יתנהג, איזה דרך יבחר לו, raten; conseiller; advise: ויאמר חושי אל אבשלום לא טובה העצה אשר יעץ אחיתפל בפעם הזאת וכו׳ כי יעצתי האסף יאסף עליך כל ישראל מדן ועד באר שבע וכו׳ ונחנו עליו כאשר יפל הטל על האדמה (ש״ב יז ז-יב). ויאמר חושי אל צדוק ואל אביתר הכהנים כזאת וכזאת יעץ אחיתפל את אבשלם ואת זקני ישראל וכזאת וכזאת יעצתי אני (שם יה). ויעזב את עצת הזקנים אשר יעצהו (מ״א יב ח). וכלי כיליו רעים הוא זמות יעץ לחבל ענוים וכו׳ ונדיב נדיבות יעץ (ישע׳ לב ז-ח). יעצת בשת לביתך קצות עמים רבים (חבק׳ ב י). מה-יעצת ללא חכמה ותשיה לרב הודעת (איוב כו ג). אברך את יי׳ אשר יעצני אף לילות יסרוני כליותי (תהל׳ יו ז). עתה שמע בקלי איעצך ויהי אלהים עמך היה אתה לעם מול האלהים והבאת אתה את הדברים אל האלהים (שמות יח יט). ויאמר ירמיהו אל צדקיהו כי אגיד לך הלוא המת תמיתני וכי איעצך לא תשמע אלי (ירמ׳ לח יה). ועתה לכי איעצך נא עצה ומלטי את נפשך ואת נפש בנך שלמה לכי ובאי אל המלך דוד ואמרת אליו וכו׳ (מ״א א יב-יג). שימו לכם עליה עצו ודברו (שופט׳ יט ל). עצו עצה ותפר דברו דבר ולא יקום (ישע׳ ח י). אלה האנשים החשבים און והיעצים עצת רע בעיר הזאת

[1]) פעל נגזר מן יעף. — [2]) כך הקדמונ׳, והחדש׳ מפרשים במשמ׳ עיפות, אך זה בחוק מאד.
[3]) בארמית יעט, בערבית שרש ועט׳ a) אינו משמש במשמ׳ עצה, אבל במשמ׳ קרובה לזו, והיא התרה בו ודבר על לבו ללכת בדרך ישר, וכדומה.

a) وعظ

(יחזק׳ יא ב). — ויעץ על פלוני, עפי״ר בכונה רעה, במשמ׳ החליט לעשות רעה לפלוני: יען כי יעץ עליך ארם רעה אפרים ובן רמליהו לאמר נעלה ביהודה ונקיצנה ונבקענה אלינו (ישע׳ ז ה-ו). אים אפוא חכמיך ויגידו נא לך וידעו מה-יעץ יי׳ צבאות על מצרים (שם יט יב). והיתה אדמת יהודה למצרים לחגא וכו׳ מפני עצת יי׳ צבאות אשר הוא יועץ עליו (שם יט יז). מי יעץ זאת על צר המעטירה אשר סחריה שרים כנעניה נכבדי ארץ יי׳ צבאות יעצה לחלל גאון כל צבי להקל כל נכבדי ארץ (שם כג ח-ט). לכן שמעו עצת יי׳ אשר יעץ אל[1]) אדום ומחשבותיו אשר חשב אל ישבי תימן (ירמ׳ מט כ). נסו נדו מאד העמיקו לשבת ישבי חצור נאם יי׳ כי יעץ עליכם נבוכדראצר מלך בבל עצה וחשב עליהם מחשבה קומו עלו אל גוי שליו יושב לבטח (שם ל-לא). — ופעול: זאת העצה היעוצה על כל הארץ וזאת היד הנטויה על כל הגוים (ישע׳ יד כו). — וגם בלי על במשמ׳ זו: עמי זכר נא מה-יעץ בלק מלך מואב ומה ענה אתו בלעם בן בעור (מיכ׳ ו ה). כאשר דמיתי כן היתה וכאשר יעצתי היא תקום (ישע׳ יד כד). כי יי׳ צבאות יעץ ומי יפר וידו הנטויה ומי ישיבנה (שם כז). — ובתו״מ: אמר להם (דוד לישראל) לכו ופשטו ידיכם בגדוד מיד יועצים באחיתופל ונמלכין בסנהדרין ושואלין באורים ותומים (ברכ׳ ג:). אמר ר״ע בשלשה דברים אוהב אני את המדיים כשחותכין את הבשר אין חותכין אלא ע״ג השלחן כשנושקין אין נושקין אלא על גב היד וכשיועצין אין יועצין אלא בשדה (שם ח:). שני גדודי רומי יעצו עליך רעה ומתו (שם נו:). שלשה היו באותה עצה בלעם ואיוב ויתרו בלעם שיעץ נהרג איוב ששתק נידון בייסורין יתרו שברח זכו מבני בניו שישבו בלשכת הגזית (סוט׳ יא.). הוי זהיר מן היועצך לפי דרכו (סנה׳ עו.). יעבץ שיעץ וריבץ תורה בישראל (תמור׳ טז:). שתי כליות יש בו באדם אחת יועצתו לטובה ואחת יועצתו לרעה (ברכ׳ סא.). אמר רבי לוי ארורים הם הרשעים שהם מתעסקים בעצה רעה על ישראל וכל אחד ואחד מהם יועץ לפי דרכו ואומר עצתי טובה מעצתך (מד״ר אסת׳, ויקרא). שלא אפחד מן העצה הרעה שיעצת עלינו (שם, אס על המלך טוב).

—נפע׳, נועץ, נועצו נועצים, יועץ, נועץ, נועצה, יועצו, — א) נועץ עם פלוני, נועצו יחדו, שאל עצה מפלוני, שאלו עצה זא״ז, נשאו ונתנו יחד והחליטו איך יעשו, sich beraten; tenir conseil, délibérer: hold consultation, deliberate: ויועץ המלך רחבעם את הזקנים אשר היו עמדים את פני שלמה אביו בהיתו חי (מ״א יב ו). ויעזב את עצת הזקנים אשר יעצהו ויועץ את הילדים אשר גדלו אתו (שם ח). ויועץ דויד עם שרי האלפים והמאות לכל נגיד ויאמר דויד לכל קהל ישראל אם עליכם טוב ומן יי׳ אלהינו נפרצה נשלחה על אחינו הנשארים בכל ארצות ישראל ועמהם הכהנים והלוים בערי מגרשיהם ויקבצו אלינו (דהי״א יג א-ב). ויועץ עם שריו וגבריו לסתום את מימי העינות אשר מחוץ לעיר ויעזרהו (דהי״ב לב ג). את מי נועץ ויבינהו וילמדהו בארח משפט (ישע׳ מ יד). — ועם אל: ומלך ארם היה נלחם בישראל ויועץ אל עבדיו לאמר אל מקום פלני אלמני תחנתי (מ״ב ו ח). ויועץ אל העם ויעמד משררים ליי׳ ומהללים להדרת קדש (דהי״ב כ כא). — ואמר בן סירא: אל תועץ עם חמיך וממקנא העלים סוד עם אשה על צרתה ומזר על מלחמתו (כ״ס גני׳ לז י-יא). — ובלי עם או אל: ויועץ המלך ויעש שני עגלי זהב (מ״א יב כח). ויועץ אמציהו מלך יהודה וישלח אל יואש בן יהואחז בן יהוא מלך ישראל לאמר לך נתראה פנים (דהי״ב כה יז). הגידו והגישו אף יועצו יחדו מי השמיע זאת מקדם (ישע׳ מה כא). כי אמרו אויבי לי ושמרי נפשי נועצו יחדו לאמר אלהים עזבו רדפו ותפשוהו (תהל׳ עא י-יא). ועתה לכה ונועצה יחדו (נחמ׳ ו ז). — ועם לב: כי נועצו לב יחדו עליך ברית יכרתו (תהל׳ פג ו). — ב) יעץ והחליט עצה, beschliessen; décider; decide: איך אתם נועצים להשיב את העם הזה דבר (מ״א יב ו). ויאמר אלהם מה אתם נועצים ונשיב את העם הזה (שם ט). ויועצו כל הקהל לעשות שבעת ימים אחרים (דהי״ב ל כג). — ובמשמ׳ שאל עצה: רק בזדון יתן מצה ואת נועצים חכמה (משלי יג י).

—התפ׳, התיעץ, יתיעצו, — כמו נועץ: על עמך יערימו סוד ויתיעצו על צפוניך אמרו לכו ונכחידם מגוי (תהל׳ פג ד-ה). — ובתו״מ: המדינים שהיו מתיעצים על ישראל (ספרי במד׳ קנו). א״ל חכמים לר׳ אלעאי הצפיננו היכן ר׳ אבהו צפון אמר להן נתייעץ

[1]) ס״א על אדום.

במכתיר והגגיב למפיבשת (ערוכ׳ נג:). ביום ראש השנה בשעה ראשונה עלה במחשבה (לברא את האדם) בשנייה נתייעץ עם מלאכי השרת (מד״ר ויקר׳ כט). וכן אתה מוצא באלישע הנביא כשבא מלך ארם להלחם בישראל נתייעץ בעבדיו (תנחומא תזריע יב).

ב. יעץ[1]), ממנו ב. יַעַץ.

ב. יַעַץ[2]), פ״י, עת׳ אִיעַץ, אִיעֲצָה, — יָעַץ עינו על פלוני, השגיח עליו וטפל בו ולמד אותו הדרך הטוב: אשכילך ואורך בדרך זו תלך אִיעֲצָה[3]) עליך עיני אל תהיו כסוס כפרד אין הבין במתג ורסן עדיו לבלום (תהל׳ לב ח-ט).

יַעֲקֹב, — שם פרטי, יַעֲקֹב בן יצחק. — ובקבלה ״כנוי קבלי להחצי התחתון מהגוף ממתנים ולמטה: וגם הוא (השם יעקב) מרמז על ז״א ממראה מתניו ולמטה נקרא יעקב וממראה מתניו ולמעלה נקרא ישראל (עמה״מ, ריבא דז״א מא).

א. יער[4]), ממנו יְעוֹר, א. יַעַר, ״יָעַר, ״יַעֲרִי.

א. יַעַר, יָעַר, ס״ז, בהא המקום יַעְרָה, ר״ל להיער, מ״ר יְעָרִים, יְעָרוֹת, — א) מקום פחות או יותר גדול צומח אילנות עומדים צפופים, Wald; forêt; wood: כי הר יהיה לך כי יַעַר הוא ובראתו (יהוש׳ יז יח). וינע לבבו ולבב עמו כנוע עצי יַעַר מפני רוח (ישע׳ ז ב). פצחו הרים רנה יַעַר וכל עץ בו (שם מד כג). אז ירננו כל עצי יָעַר (תהל׳ צו יב). עשיתי לי ברכות מים להשקות מהם יַעַר צומח עצים (קהל׳ ב ו). ותצת בסבכי הַיַּעַר ויתאבכו גאות עשן (ישע׳ ט יז). ונקף סבכי הַיַּעַר בברזל (שם י לד). ואשר יבא את רעהו בַיַּעַר לחטב עצים ונדחה ידו בגרזן לכרת העץ (דבר׳ יט ה). הישאג אריה בַּיַּעַר וטרף אין לו (עמו׳ ג ד). אם עם רב אתה עלה לך הַיַּעְרָה ובראת לך שם בארץ הפרזי (יהוש׳ יז יה). ושאר עץ יְעָרוֹ מספר יהיו ונער יכתבם (ישע׳ י יט). כרתו יַעְרָהּ נאם יי׳ (ירמ׳ מו כג). והצתי אש בְּיַעְרָהּ ואכלה כל סביביה (שם כא יד). ולא ישאו עצים מן השדה ולא יחטבו מן הַיְּעָרִים (יחזק׳ לט י). והשבתי חיה רעה מן הארץ וישבו במדבר לבטח וישנו בַּיְּעָרִים[1]) (שם לד כה). קול יי׳ יחולל אילות ויחשף יְעָרוֹת[2]) (תהל׳ כט ט). — ובמשמ׳ מקום הבר, בנגוד לשדה זרוע ועבוד: ושב לבנון לכרמל והכרמל לַיַּעַר יחשב (ישע׳ כט יז). והשמתי גפנה ותאנתה אשר אמרה אתנה המה לי אשר נתנו לי מאהבי ושמתים לְיַעַר ואכלתם חית השדה (הוש׳ ב יד). — ואמר המשורר: אמת עולם כמו יער ואתה בו כתפוח, ואך געים נעים זכרך עדי גנים ותפוח (רמב״ע, תרביש א). רעי שתו עמי על ארץ גשמה ועל יער אשר ברד, ״יין כמו אודם בכוס שהם או אש מלוקחה בתוך ברד (שם ב). — ועצי הַיַּעַר, שאין נ׳שאים פרי: כתפוח בעצי הַיַּעַר כן דודי בין הבנים (שה״ש ב ג). הזמורה אשר היה בעצי הַיָּעַר (יחזק׳ יה ב). כי עץ מִיַּעַר כרתו (ירמ׳ י ג). — וסמי׳ יַעֲרֵי, ואמר הפיטן: ראה יראו יערי שיחים, אם אש אחזה בלחים, אז ינועו יבשים כסוחים (מוס׳ א ר״ה, אומן אדירי). — ״תפוחים של יַעַר, תפוחי הבר, שאינם ראוים לאכילה כמו שהם: בתפוחים של יער דצריך למתקן (תוספ׳ ערוכ׳ כז:). ויצא ביום השני וימצא תפוחי יער ויאכל גם המה ולא ערבו לפיו כמו הראשונות (אורי ויסעי, שער התפלה י). — חית הַיַּעַר, בנגוד לבהמות הביתיות, במשמ׳ חיות טרף: כל חיתו שדי אתיו לאכל כל חיתו בַּיָּעַר (ישע׳ נו ט). תשת חשך ויהי לילה בו תרמש כל חיתו יָעַר (תהל׳ קד כ). יכרסמנה חזיר מִיָּעַר (שם פ יד), בנגוד לחזיר הביתי.

״יָעַר, פ״י, יְעוֹר, יְעוֹרִים, יְעוֹרוֹת, — נטוע יער: קצובות בדי שתים, כמו עפיפות שתים, ומוצעות בנתים, יעורות[1]) באבי הנחל, להעריב בם מחל, ליערי רתומי גחל (ר״א קליר, א׳ סכות, אקחה פרי עץ).

[1]) אין חכמי הלשון מודים בשרש מיוחד זה, ועי׳ הערה להערך.

[2]) עי׳ הערה לקמן. — [3]) אמרו הקדמונ׳ והחדשים שזה עתיד מהפעל יעץ הקודם במשמ׳ עצה. אך המליצה אינה טבעית במושג זה, ולכן אמרו קצתם כי הכונה איעצך בעיני. אבל זה דחוק ולא טבעי. וקצתם הגיהו הכתוב. אך לפי הנוסחה המסורה צריך לקבע שרש מיוחד במשמ׳ הרשומה בפנים.

[4]) בערב׳ וע׳ר[a]), אדמה קשה, לא שות הפנים, שקשה ללכת עליה, ובכלל דרך שקשה לעבר בו. ואמרו החכמים כי ממושג זה נגזר השם יער בעברית. בערב׳ משמשת מלה אחרת לשם מושג זה.

[1]) כך הקרי, הכתיב ביעורים, עי׳ יעור. — [2]) יש מגיהים יעלות.

[1]) כבר העיר ע״ז מ׳ זקש: מה שפי׳ הרוו״ה יעורות מל׳ מתערה לא יתכן כלל ונראה כי בנה הפיטן בינוני

[a]) وعر

ב.יער[1]), ממנו ב.יער, יערה.

ב.יער[2]), ש"ז, ככנ' יערי,—דבש, בפרט דבש הרך הנוזל, Honigseim; miel vierge; liquid honey: באתי לגני אחתי כלה אריתי מורי עם בשמי אכלתי יערי[3]) עם דבשי שתיתי ייני עם חלבי (שה"ש ה א).—ואמר המשורר: מנוזלי פיהם תזל חמת עכשוב אך מדבר פיהו בואה רדה יער (רמב"ע, תרשים א קיג).

יערה, ש"נ, סמי' יערת,— חלת הדבש, Honigwabe; gâteau de miel; honeycomb: ויבא העם אל היער והנה הלך דבש וכו' וישלח את קצה המטה אשר בידו ויטבל אותה ביערת הדבש (ש"א יד כו-כז). —והשתמשו במלה זו בסהמ"א: דבש טוב כגון מה שיזול מן היערות (פרקי משה כג).—ואמר המשורר: תאב לבבי את חלב פיהו גם יערת רקו יהי רודם, היה מאד כילי בתתם לי עד כי ינקתימו והוא רודם (רמב"ע, תרשים ד).

יערי, ת"ז, לנק' יערית, מ"ר יעריים, יעריות,—של היער: והם מלאים ליחה דומה לדבש היערי (פרקי משה כג). אדם יערי או חיה דומה לאדם (צמח דוד, ערך אדן). תרמוס יערי או חרובין יעריים (שם, כמרש א).

יפה[1]), ממנו יפה, יפה, יפהפיה, יפי, יפי, יפיפה, *יפוי, *יפיות, *יפיפה, *יפיפות, *יפיפיה, °התיפות.

יפה, ת"ז, סמי' יפה, לנק' יפה, סמי' יפת, ככנ' יפתי, מ"ר יפים, סמי' יפי, לנק' יפות, סמי' יפות,—א) שמוצא חן בצורתו, טוב במראהו, schön; beau; fair: ויראו המצרים את האשה כי יפה הוא מאד (בראש' יב יד). ולאבשלום בן דוד אחות יפה ושמה תמר ויאהבה אמנון בן דוד (ש"ב יג א). וכאבשלום לא היה איש יפה בכל ישראל להלל מאד מכף רגלו ועד קדקדו לא היה בו מום (שם יד כה). ויבקשו נערה יפה בכל גבול ישראל וימצאו את אבישג השונמית ויבאו אתה למלך והנערה יפה עד מאד (מ"א א ג-ד). הנך יפה רעיתי הנך יפה עיניך יונים הנך יפה דודי אף נעים (שה"ש א יה-יו). כלך יפה רעיתי ומום אין בך (שם ד ז). מי זאת הנשקפה כמו שחר יפה כלבנה ברה כחמה (שם ו י). נזם זהב באף חזיר אשה יפה וסרת טעם (משלי יא כב). מה דודך מדוד היפה בנשים (שה"ש ה ט). ויהי יוסף יפה תאר ויפה מראה (בראש' לט ו). והוא (הנער דוד) אדמוני עם יפה עינים וטוב ראי (ש"א יו יב). כי אשה יפת מראה את (בראש' יב יא). ורחל היתה יפת תאר ויפת מראה (שם כט יז). וראית בשביה אשת יפת תאר וחשקת בה (דבר' כא יא). היא (תמר) היתה אשה יפת מראה (ש"ב יד כז). והנערה יפת תאר וטובת מראה (אסת' ב ז). והאשה טובת שכל ויפת תאר (ש"א כה ג). קומי לך רעיתי יפתי ולכי לך (שה"ש ב י). ביום ההוא תתעלפנה הבתולות היפות והבחורים בצמא (עמוס ח יג). ולא נמצא נשים יפות כבנות איוב בכל הארץ (איוב מב יה). שבע פרות יפות מראה (בראש' מא ב). בריאות בשר ויפ̇ת תאר (שם יח).—ודברים לא בע"ח: יפה עשיתיו (את הארז) ברב דליותיו (יחזק' לא ט). את הכל עשה יפה בעתו (קהל' ג יא). זית רענן יפה פרי תאר (ירמ' יא יו). ארז בלבנון יפה ענף וחרש מצל (יחזק' לא ג). יפה קול ומטב נגן (שם לג לב). יפה נוף

פעול משם יער ומ"ש יעורות באבי הנחל ר"ל אשר הם צומחים סבוכים כמו יער (כאר מיכל 21).

1) אין חכמי הלשון מודים בשרש מיוחד זה, ועי' הערה להערך.

2) גזרו קצת החדשים את השם הזה מן שרש יער הקודם, ואמרו קצתם שנסתעף ממושג הנפיחה והרתיחה שהם מיחסים לעצם השרש יער ואומרים שממנו נגזר השם יער של עצים, וקצתם אומרים שנסתעף ממושג אדמה קשה שיש לו לשרש זה בערב'. אבל, שתי הגזרות האלה דחוקות ורחוקות מאד. ולכן נראה כי שם זה נגזר משרש אחר, שממנו יש שם לדבש גם בערב', והוא ארי a), שהוא אחד משמות הנרדפים של השם הערבי עשל לדבש, אלא שחולקים קצת במשמ' המיוחדה של השם ארי: וקיל אלארי מא תג'מעה מנ אלעשל פי אג'ואפה ת'מ תלפט'ה וקיל אלארי עמל אלנחל והו איצ'א מא אלתזק מנ אלעשל פי ג'ואנב אלעשאלה וקיל עשלהא חינ תרמי בה מנ אפואהא (לסאן אלערב). ובעבר': י"א אלארי הוא מה שנאסף מן הדבש בגופה (של הדבורה) ואח"כ תפלטהו, וי"א אלארי הוא מעשה הדבורה, והוא ג"כ מה שנדבק מן הדבש בכתלי הכורת, וי"א שהוא הדבש כשהיא פולטת אותו מפיה. ואמרו אחרים שהוא דבש הבר. — 3) כבר פרשו הקדמונ' מלה זו במשמ' חלת הדבש.

1) רק בעבר'. בסור' דומה לו פאי, בערב' בהי a).

---

a) ارى

a) بهى

משוש כל הארץ הר ציון (תהל׳ מח ג). — וכתה״פ: הנה אשר ראיתי אני טוב אשר יפה לאכול ולשתות ולראות טובה בכל עמלו שיעמל תחת השמש (קהל׳ ה יז). — ובתו״מ, באותה המשמע׳: תינוק אחד יש בבית האסורים יפה עינים וטוב רואי וקווצותיו סדורות לו תלתלים (גיט׳ נח.). — וגם בקצת התול לדבר של כעור: קונם שאי את נהנת לי עד שתראי מום[1]) יפה שביך לר׳ ישמעאל בר יוסי (נדר׳ סז:). — *יפת תאר, ביחוד לאשה שבויה במלחמה: כל הנושא יפת תואר יש לו בן סורר ומורה (סנה׳ קז.). — ב) *כמו טוב: כל מקום שיש כהן תורם מן היפה וכל מקום שאין כהן תורם מן המתקיים (תרומ׳ ב ד). זה הכלל כל שהוא כלאים בחברו לא יתרום מזה על זה אפילו מן היפה על הרע וכל שאינו כלאים בחברו תורם מן היפה על הרע אבל לא מן הרע על היפה (שם ו). סלע של מעשר שני ושל חולין שנתערבו מביא בסלע מעות וכו׳ ובורר את היפה שבהן ומחללן עליה (מע״ש ב ו). ויביא בדמי היפה שבהן ממין זה ובדמי היפה שבהן ממין זה (פסח׳ ט ח). שהחטים של חולין יפות משל תרומה (תרומ׳ ה ט). ואת המים היפים (נותנים) ברעים בשביל שיצנו (שבת כב ד). מעות הרעות קונות את היפות והיפות אינן קונות את הרעות (ב״מ ד א). המקבל שדה מחבירו בעשרה כור חטים לשנה לקתה נותן לו מתוכה היו חטים יפות לא יאמר לו הריני לוקח לך מן השוק אלא נותן לו מתוכה (שם ט ז). אין מוכרין ברחוק ליקח בקרוב ברע ליקח ביפה (תוספתא תרומ׳ א יא). הרי שבא בעל הבית ומצאו ואמר לו כלך אצל יפות אם היו יפות אינו חושש משום גזל (שם ה). ממלא אדם תנור פת שהפת יפה כל זמן שהתנור מלא (שם יו״ט ב ה). היה עושה בענבים לא יאכל בתאנים (היה עושה) בתאנים לא יאכל בענבים אבל מונע עצמו עד שמגיע למקום היפות ואוכל (ספרי דבר׳ רסו). שלא יהא אדם רואה את שדה חבירו יפה ומלוה אותו מעות ועוקף ונוטלה ממנו (ירוש׳ גיט׳ ה מו ג). היתה עידית שלו יפה משל כל אדם עידית היא בינונית שלו יפה משל כל אדם בינונית היא זיבורית שלו יפה משל כל אדם זיבורית היא (שם). ארבעה כוסות הללו צריך שיהא בהן כדי מזיגת כוס יפה (פסח׳ קח:), לאמר כוס גדולה, נאה. המוכר חבית יין לחבירו נותן לו יין שכולו יפה (ב״ב לה.), ר״ל משובח, לא מקלקל. כאן בשנמצאת סכינו יפה כאן בשלא נמצאת סכינו יפה (חול׳ יח.), ר״ל לא פגומה, בשרה, לפי הדין. לאדם שנשברה רגלו וחיתה מצאו רופא ואמר לו כלך אצלי שאני שוברה וארפאנה כדי שתדע שסממנין שלי יפין (מו״ק כא:). הפשתני הזה בשעה שהוא יודע שהפשתן שלו יפה כל שהוא כותשה היא משתבחה (מד״ר בראש׳ לב). היוצר הזה אינו בודק קנקנים מרועעים שאינו מספיק לקוש עליהם אחת עד שהוא שוברם ובמי הוא בודק בקנקנים יפים שאפילו מקיש עליהם אפילו כמה פעמים אינם נשברים (שם). אגוז זה אם נופל לתוך הטנופת אם נטלו ומורקו ושוטפו ומדיחו והוא חוזר כתחילתו והוא יפה לאכילה (שם שה״ש, אל גינת). והלך ר״א בן ערך אצל אשתו לאמאום מקום מים יפים ונוה יפה המתין להם שיבאו אצלו ולא באו (שם קהל׳, כי העושק). אבל אם היה חלק אחד ממנה טוב או קרוב לנהר יותר או קרוב לדרך ושמו אותה היפה כנגד הרע ואמר תנו לי בשומא שלי מצד זה אין שומעין לו אלא נוטל בגורל (רמב״ם שכנ׳ יב א). — וגם בדברים מפשטים: רבן גמליאל בנו של ר׳ יהודא הנשיא אומר יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ שיגיעת שניהם משכחת עון (אבות ב ב). יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא ויפה שעה אחת של קורת רוח בעוה״ב מכל חיי העוה״ז (שם ד יז). ר״ע אומר אם שגורה תפלתו בפיו סימן יפה לו ואם לאו סימן רע לו (תוספתא ברכ׳ ג ד). בן עזאי אומר כל שלקה גופו מפני חכמתו סימן יפה לו חכמתו מפני גופו סימן רע לו (שם ה). יפה שתיקה לחכמים קל והומר לטפשים (ירוש׳ פסח׳ ט לז.). המתעטש בתפלתו סימן יפה לו (ברכ׳ כד:). — ויפה במשמ׳ זו כמו תה״פ ואם אמר (המסית) כך היא חובתינו וכך יפה לנו העומדין מאחורי הגדר מביאין אותו לב״ד וסוקלין אותו (סנה׳ ז י). לאדם שמגבל את הטיט אם יש לו מים רבים מים אינן כלין והטיט מגובל יפה אם יש לו מים מועטין מים כלין והטיט אינו מתגבל יפה (תענ׳ יט:). בת כהן לישראל אין זווגן עולה יפה (פסח׳ מט.). שמא לא נתהפכה יפה יפה (יבמ׳ לה.). לא ניער

[1]) קצת המפרשים הגיהו מאום במקום מום, אך העקר כהגרסה של כל הספרים.